

Narkotikabrottslighetens organisationsmönster

RAPPORT 2005:11

BRÅ – centrum för kunskap om brott och åtgärder mot brott

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsförebyggande arbete och rättsväsendets reaktioner på brott.

Denna rapport kan beställas hos bokhandeln eller hos
Fritzes Kundservice, 106 47 Stockholm. Telefon 08-690 91 90,
fax 08-690 91 91, e-post order.fritzes@nj.se

Produktion:

Brottsförebyggande rådet, Information och förlag,
Box 1386, 111 93 Stockholm. Telefon 08-401 87 00, fax 08-411 90 75,
e-post info@bra.se

BRÅ på Internet www.bra.se

ISSN 1100-6676, ISBN 91-38-32220-X

Författare: Lars Korsell, Anita Heber, Bill Sund, Daniel Vesterhav

Omslag: Britton & Britton

Omslagsillustration: Bertil Hegland (bilden beskuren)

Tryck: Edita Norstedts AB

© Brottsförebyggande rådet 2005

Innehåll

FÖRORD	5
SAMMANFATTNING	7
Omfattande kriminella nätverk	7
Projektform utnyttjas	7
Ofta har man växt upp tillsammans	8
Ledarna skyddar sig	8
Specialisering en förutsättning	8
Det öppna samhället utnyttjas	9
BRÅ:s förslag till åtgärder	9
INLEDNING	11
Syfte och frågeställning	11
Metod	11
Bakgrund till undersökningen	13
Hur organiserad är den organiserade brottsligheten?	14
TEORI	17
Inledning	17
Vad är en organisation?	19
Vad är ett nätverk?	19
Organiserad brottslighet	21
Sammanfattning	25
ANALYSMODELL	26
Inledning	26
Inom nätverket/organisationen	29
Enskilda kriminella	47
Andra kriminella nätverk/organisationer	50
Legala samhället	52
Sammanfattning	56
Brottsförebyggande och brottsbekämpande strategier mot den organiserade brottsligheten i litteraturen	60
DELSTUDIE 1. NARKOTIKAHANDELN OCH DESS ORGANISATIONER	66
Narkotikasmuggling	66
Narkotikabrottslighetens organisation	70
Inom kriminella nätverk/organisationer	71
Enskilda kriminella	89
Andra kriminella nätverk eller organisationer	95
Legala samhället	96
Sammanfattande analys	96
Avslutande kommentar	102
DELSTUDIE 2. NARKOTIKABROTTSLINGARS NÄTVERK	103
Inledning	103
Resultat	106

DELSTUDIE 3. BERÄTTELSE OM NARKOTIKABROTTLIGHETENS GRUPPERINGAR, PROJEKT OCH NÄTVERK	119
Inledning	119
Resultat	121
Slutsatser	146
SLUTSATSER	148
STRATEGIER OCH METODER MOT DEN ORGANISERADE NARKOTIKABROTTLIGHETEN	153
Inledning	153
Sex angreppspunkter	153
De sex angreppspunkterna	157
REFERENSER	178
ENGLISH SUMMARY	185

Förord

Den organiserade brottsligheten har på senare tid fått allt större uppmärksamhet och många bedömare menar också att denna typ av brottslighet riskerar att öka sitt inflytande i samhället.

Förslag om lämpliga motåtgärder diskuteras därför ofta och med stort allvar. De metoder som föreslås för att motverka den organiserade brottsligheten brukar emellertid ofta hämtas från vad vi skulle kunna kalla för den internationella vapenarsenalens standardsortiment. Den innehåller kronvittnen, förhandlingar om åtal ("plea bargain"), avlyssning i olika former, och infiltration ("undercover"). Ofta är det samma förslag som återkommer år efter år. Man kan därför misstänka att förslagen och idéerna inte alla gånger bygger på en ordentlig analys, utan att det är åtgärder som utan en sammanhängande strategi tas från andra länder. Det är ofta "bra att ha åtgärder", och vem kan inte ha lite nytta av några nya prylar i verktygslådan. Frågan är emellertid om det är tillräckligt för att minska narkotikabrottsligheten.

Det internationella forskningsläget beskriver den organiserade brottsligheten som flexibla nätverk. I media och inom politiken förmedlas i stället gärna bilden av organisationer. Flexibla nätverk är emellertid svåra att bekämpa, eftersom de kan anpassa sig snabbare än om brottsligheten skedde i organisationer. Här om någonsin är därför behovet stort av ett problemorienterat arbete, från polisens och andra myndigheters sida.

Den organiserade brottsligheten måste motverkas på grundval av hur den verkligen ser ut och fungerar. I annat fall riskerar de åtgärder som sätts in att få en begränsad effekt – en sanning som gäller för all typ av brottslighet. Dessvärre är kunskapsläget om den organiserade brottsligheten i Sverige mycket bristfälligt. Dessutom saknar vi helt erfarenhet av förebyggande åtgärder mot organiserad brottslighet. Denna rapport syftar därför till att börja fylla dessa stora kunskapsluckor. Rapporten har emellertid ytterligare en ambition. Det är att på grundval av undersökningarna formulera förebyggande åtgärder, som tar sina utgångspunkter från hur den organiserade brottsligheten ser ut och fungerar.

Rapporten har tagits fram av Brottsförebyggande rådets (BRÅ) sekretariat för forskning om ekonomisk och organiserad brottslighet. Arbetet har delfinansierats med forskningsmedel från MOB (Mobilisering mot narkotika).

Författare till rapporten är jur. dr Lars Emanuelsson Korsell, doktoranden Anita Heber och utredaren Daniel Vesterhav, BRÅ, samt docenten Bill Sund vid Institutet för social forskning vid Stockholms universitet. Doktoranden Lotta Björklund Larsen vid Socialantropologiska institutionen vid Stockholms universitet och fil. dr Carina Gunnarson vid Statsvetenskapliga institutionen vid Uppsala universitet har utfört merparten av intervjuerna som ingår i undersökningen.

Inför kapitlet om strategier och metoder mot den organiserade narkotikabrottsligheten har ett seminarium genomförts med representanter för polisen, åklagarväsendet, tullen och kustbevakningen. Syftet med seminariet var att utifrån resultatet från undersökningarna få synpunkter från fältet.

Forskargruppen riktar ett varmt tack till alla som välvilligt ställt upp för intervjuer, förmedlat kontakter med intervjupersoner, deltagit vid seminarier eller på annat sätt underlättat arbetet¹.

BRÅ fortsätter nu arbetet med att belysa den organiserade brottsligheten, bland annat genom en påbyggnadsstudie under ledning av Bill Sund. Denna finansieras av Vetenskapsrådet. I detta stora projekt kommer mötet och kopplingen mellan det illegala och legala samhället att studeras.

Omslagsbilden är hämtad från en novell i tidskriften *Levande livet* från år 1953. Bilden är gjord av den nu bortgångne illustratören Bertil Hegland². Liksom många andra konstnärer, författare och regissörer kanske han kan lastas något för att ha bidragit till att skapa vår tids mytologiska bild av den organiserade brottsligheten. Även om denna rapport visar en annan sida av den organiserade brottsligheten – affärsmässiga nätverk som genomför olika projekt – har många fångslats av dessa bilder, romaner och filmer. Kanske hade denna rapport inte kommit till utan Bertil Heglands bilder; en rapport som jag bedömer kommer att få stor betydelse för att motverka den grova narkotikabrottsligheten.

Stockholm i juni 2005

Jan Andersson
Generaldirektör

¹ För hjälp med nätverksanalysen riktas ett tack till professor Jerzy Sarnecki med medarbetare vid Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet och till fil. lic Sven Granath, fil. dr Lars Dolmén och statistikern Arletta Plunkett vid BRÅ. Tack också till professor Per Ole Johansen vid Oslo universitet och dr. polit. Paul Larsson vid Polishögskolan i Oslo för råd om metoder för att undersöka den organiserade brottsligheten samt professor Leif Lenke och doktoranden Lena Roxell för kommentarer i inledningsskedet av studien.

² Många av Bertil Heglands bilder finns samlade i *Natt utan nåd* – en bok om illustratören Bertil Hegland (Nilmander och Ahlborn, 1997).

Sammanfattning

Narkotikabrottslighetens drivkraft är pengar. Den är organiserad i nätverk, både täta och glesa, och projektliknande organisationer som finns över hela landet och verkar över gränserna. Den är djupt förankrad i det kriminella samhället och dess informella regelsystem. Brottsligheten är inriktad mot smuggling, distribution och försäljning i det öppna samhället. Narkotikabrottsligheten är mångsidig, mångkulturell och multinationell.

I rapporten beskrivs och analyseras denna brottslighet. Rapporten avslutas med förslag till offensiva åtgärder. Undersökningen utgår ifrån den internationella forskningslitteraturen om organiserad brottslighet i allmänhet och organiserad narkotikabrottslighet i synnerhet. I tre empiriska studier undersöks narkotikabrottslighetens organisationsmönster i Sverige. Undersökningarna består av en totalundersökning av samtliga domar och förundersökningar under år 2002 (grova narkotikasmugglingsbrott), en kartläggning av existerande nätverk (nätverksanalys) och en omfattande intervjuundersökning (nära 50 intervjuer) med interner, tullare, poliser och åklagare. BRÅ redovisar ofta resultat från undersökningar i koncentrerad form. Denna gång har vi valt att vara mer utförliga eftersom det saknas en sådan vetenskaplig beskrivning av den organiserade narkotikabrottsligheten i Sverige. Eftersom vårt förslag till strategi mot den organiserade narkotikabrottsligheten bygger på de empiriska resultaten har det också varit nödvändigt med en sådan grundlig genomgång.

Omfattande kriminella nätverk

I Sverige och utomlands finns en kriminell miljö som utgör grogrunden för den organiserade narkotikabrottsligheten. I nätverksanalysen undersöktes 127 personer som år 2003 hade dömts för grovt narkotikabrott eller grov narkotikasmuggling i Stockholm. Det visade sig att dessa hade direkt eller indirekt kontakt med minst 7 000 kriminellt misstänkta personer. Till dessa kommer alla de personer som polisen inte känner till. I denna kriminella miljö känner alltså alltid en person någon annan, som i sin tur känner någon ytterligare. Dessa personer ingår i ett nätverk. Från Stockholm sträcker sig de kriminella kontakterna över hela landet, men främst till Göteborgs och Malmös storstadsområden. Särskilt viktigt är att ha kontakter i Skåne län till följd av det strategiska smugglingsläget. Av stor betydelse är också att ha internationella kontakter.

Projektform utnyttjas

Arbetet bedrivs i grupperingar som i projektform köper, smugglar och säljer vidare narkotika till mindre grossister. Vanligt är att inköp sker hos en utländsk gruppering, som även kan ta in narkotikan till Sverige, där den inhemska grupperingen sedan tar vid. Köpen sker som en följd av personliga kontakter mellan aktörer i den utländska och inhemska grupperingen. Dessa projekt tar sig organisationsliknande former med arbetsfördelning

och hierarkier. Grupperingarna kan vara stora eller små. Det finns också variationer i specialiseringsgrad. Projekten kan vara tillfälliga eller långsiktiga. De utländska grupperingarna är mer organisationsliknande och hierarkiska än de inhemska.

Ofta har man växt upp tillsammans

I den kriminella världen är förtroende av avgörande betydelse, för i den miljön gäller inte det svenska rättssamhällets lagar. Förskingring av brottsliga pengar och stöld av narkotikapartier kan inte hanteras av myndigheterna och avgöras i domstol. Det gäller därför att kunna lita på medarbetarna. Eftersom verksamheten är brottslig måste den hela tiden skyddas mot myndigheterna och därför är det nödvändigt att välja personer som i alla lägen håller tyst. En grund för förtroende är att man kommer från samma land, region eller stad, att man vuxit upp tillsammans, att det finns släktskapsförhållanden, gemensamma intressen eller andra faktorer som förenar.

Ledarna skyddar sig

Ett utmärkande drag i dessa organisationer är att ledarna skyddar sig själva genom olika åtgärder. De agerar inte direkt mot underordnade personer som kurirer, utan låter andra personer sköta sådana kontakter. Organisationerna hålls ihop genom det sammanfallande intresset av att smuggla och sälja narkotika i vinstsyfte. Man håller tyst i förhållande till utomstående, det är grundregeln. Överträds denna regel, straffas vederbörande. Hot och våld är maktmedel som används när så behövs.

Specialisering en förutsättning

Inom den organiserade narkotikabrottsligheten finns många yrken och specialuppgifter. Dessa kan delas in i forsknings- och utvecklingsverksamhet, ekonomifunktion, logistikhantering och uppgifter under smuglingen. Inom FoU-verksamheten bedrivs rekognosering av exempelvis lämpliga gränsövergångar och olika experter anlitas för att konstruera lönnutrymmen i fordon eller i varor som tas in till Sverige. På ekonomisidan finns långivare, bulvaner, penningkurirer och torpeder.

Logistik är en viktig uppgift som innefattar att leja kurirer, boka biljetter och hotell, förbeställa taxi, paketera narkotika, bistå vid sväljning av narkotika, sälja narkotika vidare eller att vara målvakt för smuglingsfordon. De yrken som finns under smuglingen är kurir, övervakare av kurir, smuglingskoordinator och kontaktförmedlare samt mottagare av kurir, gods från transportföretag, bud eller posten, samt förvarare av narkotika.

Även inom den organiserade narkotikabrottsligheten skiljer man på kontor och verkstad. Grupperingarnas kärna planerar, organiserar och finansierar operationerna. Från den övre nivån går order till personer som utför de konkreta uppgifterna. De mest riskfyllda uppdragen som kurir och förvarare är i regel dåligt betalda och dessa personer har ofta ingen känedom om "företaget" i övrigt utan kan bara sin lilla bit.

Det öppna samhället utnyttjas

Det öppna samhället erbjuder den organiserade narkotikabrottsligheten många fördelar. Företag kan utnyttjas för att transportera och lagra narkotika. Personer inne i företagen rekryteras och utnyttjas i den kriminella handlingen. Infrastruktur som mobiltelefoner och Internet underlättar verksamheten. I det reguljära näringslivet är pengarna inte lika snabba som i den kriminella miljön, men säkrare. Därför investeras vinstmedel i den reguljära ekonomin. I ett påbörjat projekt kommer kopplingen mellan den kriminella miljön och den legala näringsverksamheten att undersökas närmare. Kanske är gråzonerna breda, med sammanfallande segment.

BRÅ:s förslag till åtgärder

Om det ser ut så här, vad kan då göras för att förebygga och bekämpa denna brottslighet?

- Att slå ut dessa nätverk och grupperingar genom att gripa och straffa enskilda aktörer är som att tro att man stör affärsverksamheten i Stockholms innerstad genom att slumpmässigt ta bort ett antal kontorister. Strategierna måste i högre grad vara inriktade direkt på nätverken, genom att många personer i dessa grips.
- Många tror att om bara man kan gripa cheferna åsamkas nätverken stora skador. Men rekryteringsbasen för blivande chefer är stor. Personer som utgör regionala och lokala knutpunkter är de viktigaste aktörerna, eftersom de har lokalkännedom och kontakter.
- Om förtroendet är det kitt som håller grupperingarna samman är en lämplig strategi att åstadkomma splittring att undergräva detta förtroende. Det kan ske genom att man arbetar mer med informanter och erbjuder "avhoppare" större fördelar än i dag. Beredskapen måste också höjas för att ta emot personer i de kriminella nätverken som känner sig svikna eller hotade.
- Många tycker att ju fler beslag av narkotika vi tar, desto framgångsrikare är narkotikabekämpningen. Men genom beslag grips oftast kurirer och andra underordnade och ovetande personer, inte sällan från fattiga länder. De centrala aktörerna försöker hålla sig borta från narkotikan, men inte från pengarna. En strategi är därför att i högre grad koncentrera resurserna på själva grunden för den kriminella verksamheten, pengarna; då får man de centrala aktörerna på köpet.
- Rekryteringsbasen utgörs av ungdomsgäng med kriminella drag, vuxna personer som vistas i kriminella miljöer och personer som kommer från andra länder och har sådana kontakter att de har tillfälle att etablera en narkotikaverksamhet. För att minska rekryteringsbasen måste förutsättningarna öka för studier, arbete och personlig utveckling. Integration i samhället och goda legala försörjningsmöjligheter är viktigt.
- Näringslivet kan hjälpa till med att förebygga brotten genom att ägna större uppmärksamhet åt känsliga grupper som hanterar em-

ballage, lagerhantering och logistik. Särskilt skuldsatta personer utgör potentiella offer för kriminell rekrytering.

- Hot och våld är ett maktinstrument för att förebygga framtida illlojalitet i nätverken. Det dåliga ryktet profiterar därför på media-exploatering. En strategi är därför att inte blåsa upp interna uppgörelser och bestraffningar inom de kriminella nätverken. Samtidigt ska brottsutredningarna ges särskilt hög prioritet eftersom de fyller den dubbla uppgiften att angripa ett fenomen som både utgör ett brott mot en specifik person och en makt demonstration till hela nätverket och samhället i stort.
- Vi lever i ett mångkulturellt globalt samhälle där inga andra gränser finns än där de kommersiella marknaderna börjar och slutar. Det måste därför bli mindre lönsamt att smuggla narkotika till Sverige och driva narkotikahandel här. Det kan enbart ske genom en lång rad av åtgärder, där inte minst insatser utanför Sveriges gränser är viktiga.

I det avslutande åtgärdskapitlet utvecklas och konkretiseras dessa förslag vidare.

Inledning

Syfte och frågeställning

Syftet med denna studie är att kartlägga den organiserade brottsligheten med inriktning på narkotika och beskriva hur den organisatoriska strukturen ser ut. Detta är viktigt eftersom rättsväsendets traditionella inriktning att lagföra enskilda personer inte visat sig vara effektiv vid bekämpning av den organiserade brottsligheten. Organisationer och nätverk består trots att enskilda aktörer rycks bort från banan. I dag är priserna låga och preparaten många, trots att de brottsbekämpande myndigheterna under lång tid prioriterat narkotikabrottsligheten. Ett bredare förebyggande anslag har visat sig vara effektivare mot den organiserade brottsligheten på annat håll i världen. Förebilder finns i bekämpningen av den organiserade brottsligheten i New York och Amsterdam, där traditionella polismetoder kopplades samman med administrativ lagstiftning och samverkan med andra aktörer än de som vanligtvis brukar involveras (Fijnaut, 1998; Jacobs, 1999).

Genom att undersöka de organisatoriska faktorerna skapas förutsättningar för att påverka dessa med förebyggande åtgärder och andra bekämpningsstrategier.

Frågeställningen är: Hur organiserad är den organiserade narkotikabrottsligheten? Hur ser den organiserade narkotikabrottsligheten ut i organisatoriska termer och vilka faktorer gör att strukturen ser ut som den gör? Avgränsningen görs till den handel som påverkar Sverige.

Metod

För att kunna undersöka narkotikabrottslighetens organisationsmönster krävs kunskap om alla led i narkotikahandlingen. Sådan forskning är emellertid problematisk till följd av att det rör sig om en illegal verksamhet med stora ekonomiska värden på spel och särskilt höga straffvärden. Speciellt svårt blir det organisatoriskt högre upp i verksamheten eftersom de inblandade aktörerna är mycket måna om att dölja sina förehavanden. Även om man lyckas identifiera de aktörer som på ett yrkesmässigt sätt hanterar narkotika i stor skala är det svårt att få information från dem då de av förståeliga skäl inte har något intresse av att öka inblicken i detta område.

Denna problematik är en av anledningarna till att den tidigare forskningen om narkotikamarknaden grovt sett går att dela in i två metodkategorier. Den första kategorin är den forskning som ger en generell kvantitativ beskrivning, ofta baserad på statistik över tullbeslag av narkotika (se till exempel Lenke och Olsson, 1998; Laursen, 2001). Den andra kategorin är den forskning med en kvalitativ ansats som oftast är inriktad på de lägre försäljningsleden av narkotikamarknaden (se till exempel Svensson, 1996; Lalander, 2001). Vid dessa senare studier har en etnografisk ansats visat sig vara framgångsrik. Det innebär att forskaren genom deltagande observa-

tioner och intervjuer beskriver och förklarar de lägre försäljningsledens sociala och kulturella beteendemönster.

En sådan ansats anses dock vara svårare att använda sig av om man vill studera de försäljningsled som finns organisatoriskt högre upp i verksamheten (Natarajan, 2000). Detta har resulterat i att det råder en obalans i forskningen mellan de lägre försäljningsleden av narkotikamarknaden, som är förhållandevis väl utforskade, och de organisatoriskt högre upp, där kunskapsläget är bristfälligt (Hough och Natarajan, 2000). Det finns emellertid viss forskning om de högre leden inom narkotikamarknaden (se till exempel Adler, 1985).

Om man vill få en översiktlig bild över narkotikabrottslighetens organisationsmönster och dessutom formulera brottsförebyggande åtgärder krävs en överblick över alla led i den illegala narkotikahandlingen. För att lyckas med detta är det nödvändigt att använda sig av flera alternativa källor.

I Frankrike utförde fyra olika forskargrupper en utvärdering av olika källor som kunde tänkas vara användbara för att undersöka narkotikabrottslighetens organisation. Syftet var att utifrån ett metodologiskt perspektiv bedöma kvalitet och relevans av dessa källor. Av de direkta och indirekta källorna som undersöktes bedömdes domar och förundersökningsprotokoll vara en av de mest beständiga och tillgängliga källorna (Schiray, 2000). Detta material ger emellertid inte någon komplett bild eftersom materialet är ett resultat av en selektionsprocess (jfr Korsell, 2003). De personer som har gripits tillhör knappast den krets som Mack kallar för "able criminals" (citerad av Walsh, 1977:9) En bra utgångspunkt är därför att bredda förundersökningar och domar med intervjuer, med till exempel tullare och poliser samt interner dömda för grova narkotikabrott. Johansen (1994, 1996, och 2004) har med stor framgång använt intervjuer för att undersöka illegal alkoholsmuggling och annan organiserad brottslighet i Norge.

Ett problem med dessa myndighetskällor är dock att man främst får en bild av den narkotikabrottslighet som rättsväsendet har upptäckt och känner till. Ett annat problem med intervjuer med poliser är att de kan vara måna om att berätta om just de fall som framställer dem själva på bästa möjliga sätt (Dorn, Murji och South, 1992).

Ett alternativ är att i större grad inrikta sig på att försöka intervjua kriminella aktörer inom den organiserade narkotikabrottsligheten. Zaitch (2002) är dock skeptisk till levnadsbeskrivningar av brottslingar eftersom sådana tenderar att enbart fokusera på det exceptionella. Vanliga människor, händelser och relationer glöms ofta bort. De som är aktiva har dessutom ett intresse av att inte berätta allt. "Föredettingar" tenderar att beskriva sig själva som de vill bli ihågkomna, gärna som centrala och inflytelserika personer. Journalister och forskare tenderar i sin tur att acceptera deras berättelser och till och med bättra på dem eftersom det gynnar deras karriärer. Det är knappast möjligt att några få personer har förmåga att inträngande beskriva ett komplext fenomen som den organiserade brottsligheten. Han tycker att det är bättre att försöka intervjua anspråkslösa personer för att få en sannare och mer motsägelsefull bild av brottsligheten.

Zaitch (2002) ser även ett problem med att enbart inrikta sig på myndigheters material då dessa enbart innehåller namn och detaljer kring brotten. Materialet ger ingen tydlig bild av de förväntningar som finns hos dem som är involverade i brottsligheten, vilken bakgrund de har och vilka brottsliga karriärer de har. Zaitch anser att uppgifter manipuleras för att passa strategier för både de brottsbekämpande myndigheterna och försvar-
et. Exempelvis saknas regelmässigt uppgifter om tidigare framgångsrika brott. Även gråzoner, ickebrottsliga aktiviteter och relationer till det legitima näringslivet saknas.

Vid sidan av förundersökningar, domar och intervjuer kan också en nätverksanalys göras av aktörerna på narkotikamarknaden. Finckenauer och Waring (1998) har använt nätverksanalys vid studier av organiserad brottslighet i USA. Även i Storbritannien har forskare gjort nätverksanalyser av kriminella grupperingar. Nätverksanalyser har också använts i Sverige för att studera kriminella nätverk (Sarnecki 2001; Pettersson 2002). Nätverksanalyser har emellertid kritiserats för att enbart fånga den kriminella sidan av relationer (Zaitch, 2002). Enbart en nätverksanalys skulle således ge en alltför begränsad bild av det komplexa fenomen som ett kriminellt näringsliv och en kriminell arbetsmarknad utgör och som dessutom har kopplingar till sina legala motsvarigheter.

Som det tydligt framgår av dessa metoddiskussioner är det lämpligt att använda sig av flera alternativa källor och metoder när ett svårtillgängligt forskningsfält ska undersökas. Att använda sig av flera olika metoder är det ideala sättet att undersöka samhällsvetenskapliga problem (Patton, 1987:60f). En sådan datatriangulering är särskilt eftersträvansvärt vid nätverksanalyser (Sarnecki, 2001:155). Meningen är att datatrianguleringen ska ge en så fullständig bild av narkotikabrottsligheten i Sverige som det är möjligt att få.

I denna studie kombineras följande metoder och källor för att få ett gediget empiriskt material att analysera narkotikabrottslighetens organisation utifrån:

- intervjuer med poliser, åklagare och tulltjänstemän som arbetar på olika nivåer inom respektive organisationer
- intervju med en försvarsadvokat
- intervjuer med interner dömda för grova narkotikabrott
- nätverksanalys med utgångspunkt från personer dömda för grova narkotikabrott
- totalundersökning av domar och bakomliggande förundersökningsprotokoll för grov narkotikasmuggling år 2002

De använda metoderna diskuteras mer utförligt i avsnitten för respektive studie.

Bakgrund till undersökningen

Den organiserade brottsligheten fick sitt internationella uppsving genom efterkrigstidens narkotikahandel (Arlacchi, 1986). I USA utvecklades den organiserade brottsligheten från tjugotalets ensidiga inriktning på alkohol –

med gängbråk och våldsamma uppgörelser – till en diversifierad affärsverksamhet med både legala och illegala beståndsdelar, helt enkelt ”a money-making business enterprise” (Cressey, 1979:233).

Under 1960-talet fick även den illegala narkotikan sitt fäste i Sverige och därmed också den organiserade brottsligheten, som tidigare hade funnits i vårt land under alkoholrestriktionernas mellankrigstid (Andersson, 2001). På 1960-talet uppstod en egen marknad genom smuggling av narkotika. Som en följd inrättades narkotikarotlar inom polisen och tullen byggde ut sin narkotikabekämpning (prop. 1968:7). Narkotikastrafflagen infördes år 1968 och var inriktad på dem som smugglade och överlät narkotika, det vill säga på narkotikaproblemets tillgångssida (prop. 1968:7, s. 10).

Inom Rikspolisstyrelsen och Justitiedepartementet började fenomenet organiserad brottslighet att diskuteras på allvar i början av 1970-talet och under våren 1976 intensifierades den kriminalpolitiska debatten kring både den organiserade och ekonomiska brottsligheten³. Som en följd av denna utveckling tillsattes flera utredningar, bland andra Arbetsgruppen mot organiserad brottslighet (AMOB, 1977), SPANEK (1979) med fokus på ekobrottspaning, SPANARK (1980), som var inriktad på narkotikaspaning, och Narkotikakommissionen (1983).

Under 1970-talet hade den organiserade och ekonomiska brottsligheten behandlats som närliggande problemområden (Lindgren, 2002). I början av 1980-talet fokuserades samhällets ansträngningar i stället mot den ekonomiska brottsligheten (Korsell, 2000). Visserligen var narkotikabekämpningen ett prioriterat område, men fenomenet organiserad brottslighet försvann mer eller mindre från den kriminalpolitiska dagordningen under hela 1980-talet (Korsell, 2002). Samtidigt skedde en svängning av narkotikapolitiken och tonen skärptes mot missbrukarna (Kassman, 1998). I stället för att som tidigare ha prioriterat att minska tillgången på narkotika genom att slå mot den organiserade handeln växlade polisen fokus på att bekämpa efterfrågan.

Efter ett 1980-tal som kriminalpolitiskt dominerades av andra frågor än organiserad brottslighet, började frågan diskuteras på nytt under 1990-talet. Det finns flera skäl till det. Inom EU är den organiserade brottsligheten en av de viktigaste rättspolitiska frågorna (Westfelt, 2000 och Flyghed, 2001). Det är också en ökning av de internationella kriminella marknaderna som lett fram till att polisarbetet måste bedrivas på ett annorlunda sätt än tidigare. Det är bedömningar som gjordes redan på 1960-talet och framför allt under 1970-talet.

Hur organiserad är den organiserade brottsligheten?

Cressey, som under 1970-talet studerade den amerikanska maffian, beskrev en ”nationwide alliance” av åtminstone ”twenty-four tightly knit families”. Det var således fråga om hierarkiska organisationer med en fast kärna. Utanför denna fanns ett nätverk av ”vanliga” brottslingar. Bakgrunden var bland annat uppgifter som kom fram i senatsförhör. Det finns forskare som

³ Intervju med före rikspolischefen Holger Romander den 21 januari 2000.

hävdar att dessa vittnesmål var oprecisa och tenderade att leverera en beskrivning som mer låg i utfrågarnas intresse än motsvarade verkligheten (Duggan, 1989). Kritikerna menar att det är fråga om nätverk av kriminella snarare än egentliga organisationer (Ryan och Rush, 1997). Senare tids forskning om den ryska maffian i USA beskriver den också som brottsliga nätverk (Finckenauro och Waring, 1998).

Även norsk forskning beskriver den organiserade brottsligheten i termer av nätverk och inte som hierarkiska organisationer (Johansen, 1996). Den begränsade forskning om organiserad brottslighet som har bedrivits i Sverige – och som sammanfattats i en BRÅ-rapport (Korsell, m.fl., 2002) – ger också en bild av nätverk och ligabrottslighet (jfr Claesson, 1986) i kombination med internationella organisationer.

Bristen på empiriska undersökningar och systematisk analys gör att vi torde ha problem med både en underrapportering och en överrapportering av den organiserade brottsligheten. Eftersom vi inte vet hur det ser ut leder det till spekulationer. Det är också troligt att det till följd av kunskapsbristen finns effektivitetsbrister i strategierna mot den organiserade handeln.

Sammanfattningsvis har den organiserade brottsligheten varit en viktig fråga sedan 1960-talet, med ett kortare uppehåll under 1980-talet. Trots att denna brottslighet är särskilt allvarlig har vi försummat att kartlägga den. För att kunna formulera effektiva strategier mot den organiserade brottsligheten måste kunskapsläget kraftigt förbättras. Detta är särskilt angeläget eftersom de motåtgärder som i dag ofta förs fram och diskuteras inte grundas på något empiriskt underlag. Ett rimligt antagande är att bekämpningsstrategierna måste se annorlunda ut om den organiserade brottsligheten består av organisationer eller av ett stort antal aktörer i nätverk. En organisation framstår som möjlig att infiltrera och kontrollera, men hur är det med nätverk med många aktörer?

Mycket talar också för att de strategier som tillämpas mot narkotikabrottsligheten inte är särskilt framgångsrika eftersom, som nyss nämnts, tillgången på narkotika är stor och priserna låga. Brottsbekämpningen är inriktad på individer, det är den enskildes skuld som ska bevisas. Men om narkotikabrottsligheten bedrivs i nätverk, på samma sätt som den senaste tidens forskning om organiserad brottslighet antyder (se till exempel Johansen, 1996 och BRÅ 2002:7), och inte är ett utslag av en eller annan individs agerande blir det genast svårare att motverka den genom ett individualistiskt perspektiv. I så fall fortsätter nätverken och verksamheten trots att enskilda personer grips och avtjänar synnerligen långa straff genom att nätverken anpassar sig till den nya situationen och nya medarbetare eller entreprenörer fyller luckorna. Om narkotikabrottsligheten är nätverksbaserad behövs en förebyggande strategi mot narkotikabrottsligheten som mer ser till verksamheten, med nätverk och organisationsstrukturer, än till individers brottslighet. I så fall kan nyckeln till hemligheten att bekämpa den organiserade brottsligheten ligga i organisationen. Det kan därför vara intressantare att undersöka organisationerna än själva brottsligheten. På denna punkt citerar Mack (1975:153) Ianni, som menar att forskning tenderar att riktas in ”on criminal activity rather than on the nature of the orga-

nisation through which the activity occurs”. Låt oss därför undersöka nätverken och organisationerna för att se vad man kan göra åt brottsligheten.

Teori

Inledning

Vi har valt att i huvudsak betrakta den organiserade narkotikabrottsligheten på samma sätt som den legala ekonomin och arbetsmarknaden (jfr Ruggiero och South, 1995)⁴. Johnson m.fl. (2000:21) citerar Jah och Shah-Keyah:

”If you can sell cocaine or any other type of drug, you can start your own business. It’s that easy...When you’re selling drugs, you learn how to do your books, you learn how to save your money, you know how to invest it, and with a business, it’s the same thing. The brothers out here that have seven or eight people working for them, they are managers and businessmen, they’re already entrepreneurs.”

Effektiva narkotikanätverk kan till och med låna organisatoriska strukturer och arbetsfördelning från legala företag med inriktning på handel (Dorn m. fl., 1992). Den stora skillnaden mot lagliga företag är emellertid att den organiserade narkotikabrottsligheten är kriminell, vilket sätter sina spår i hur verksamheten kan bedrivas (Halstead, 1998). Aktörerna måste hela tiden arbeta på ett sådant sätt att de undgår upptäckt från myndigheternas sida. Därför är det särskilt viktigt att det finns ett förtroende mellan de personer som är inblandade i brottsligheten.

Kriminaliteten innebär också begränsade möjligheter att dra nytta av det civila samhället, exempelvis kan rättsstaten inte garantera kriminella avtal, äganderätt till förbjudna varor eller tillgångar, reglera arbetsrättsliga frågor om brottslig verksamhet, bestraffa brott inom brottsligheten etc. (Maltz, 1994; Halstead, 1998). Därför är förtroende och lojalitet särskilt viktigt, samtidigt som hot och våld används som garantier för att produktion, distribution och försäljning ska ske problemfritt. Frånvaron av rättsstaten skapar också behov av medling, som en form av konfliktlösning i den kriminella miljön. I övrigt är skillnaderna inte stora mellan den kriminella och lagliga näringsverksamheten. Dessutom finns exempel på att kriminell verksamhet och legal näringsverksamhet integreras (Ruggiero, 1996).

Ett problem med att beskriva den organiserade brottsligheten är det stora behovet hos politiker, medier, myndigheter och forskare att överdriva organisationsgraden och samhällsfaran. Följande citat illustrerar väl dilemmat (Ryan, 1994:337):

”... the testimony of Joe Valachi before the McClellan Committee that ”four or five gang members were killed” during the purge is translated by D. L. Chandler to ”sixty victims”, by Cressey to ”about forty Italian-Sicilian gang leaders across the country”, by J. R. Davis to ”about

⁴ Exempelvis refererar Zaitch (2002) till arbetssociologisk litteratur, där man ser kriminalitet som ett arbete med hänsyn till specialisering, professionalism, arbetsglädje, mekanisering och flexibilitet.

ninety guineas”, by H. Mesnick’s informer, Nicola Gentile, into a “massacre”, and by B. B. Turkus and S. Feder into “some thirty or forty leaders of Mafia’s older group all over the United States”.”

Redan inledningsvis kan vi summera att organiserad brottslighet är detsamma som en affärsdrivande verksamhet men med den skillnaden att det handlar om brott. Därför är förtroende mellan de inblandade aktörerna av grundläggande betydelse. Det gäller att skydda sig både från myndigheterna och säkerställa att det inte uppstår hinder eller problem i den löpande verksamheten till följd av illojala och mindre nogräknade medarbetare.

I vår undersökning är organiseringen av arbetet, det kriminella arbetet, av central betydelse. Organiserat arbete, vare sig det är lagligt eller kriminellt, är en ekonomisk verksamhet. Utom i rena undantagsfall kan det kriminella arbetet således inte avse enstaka lagöverträdelser utan en aktivitet med en viss grad av permanent karaktär. Det legala arbetet förknippas ofta med en återkommande verksamhet som nästan uteslutande sker i organisationer, typiskt sett i företag eller i offentliga verksamheter. En organisation innebär att flera personer är verksamma och att deras arbete koordineras. Syftet med organisationen är helt enkelt att koordinera arbete⁵. Samhället består till stor del av organisationer som företag, föreningar och förvaltningar.

Vi är däremot osäkra på inom vilka organisatoriska ramar som det kriminella arbetet sker. Det är också den fråga som undersökningen ska belysa. Det är vanligt att det kriminella arbetet förknippas med organiserad brottslighet, ett centralt begrepp för att beskriva en mer avancerad och samhällsfarlig brottslighet. Bortsett från att begreppet är tvetydigt och har många definitioner, som vi kommer att redovisa senare, är det av grundläggande betydelse att försöka få klarhet i begreppet organisation. Med andra ord är det begreppet *organiserad* i organiserad brottslighet som behöver undersökas närmare. Organisationen är naturligtvis grundläggande inom organisationsteorin, som är inriktad på att studera det lagliga samhällets organisationer. Vi tar därför intryck av denna forskning och i detta avsnitt redovisas en teoretisk grund för de kommande empiriska undersökningarna.

Ett annat begrepp som vid sidan av organisation ofta används för att beskriva den organiserade brottsligheten är *nätverk*. En vanlig uppfattning inom den moderna forskningen om organiserad brottslighet, som vi återkommer till, är att det handlar mindre om traditionella organisationer och mer om nätverk (jfr Ryan och Rush, 1997). Därför är även begreppet nätverk av betydelse, och kommer att beskrivas närmare.

Själva begreppet *organiserad brottslighet* är också viktigt att undersöka. I det följande kommer följaktligen tre begrepp att undersökas: organisation, nätverk och organiserad brottslighet.

⁵ Även hushållsarbete, underhåll av den egna fastigheten och liknande sysselsättning sker i organisationer i den meningen att familjen brukar räknas som en organisation.

Vad är en organisation?

Ahrne (1994) pekar ut fyra hörnstenar för organisationer, vare sig dessa är familjer, företag, föreningar eller stater:

- anslutning/tillhörighet (upptagande av medlem)
- kollektiva resurser
- utbytbara individer
- registrerad kontroll av medlemmarna

Dessa fyra kriterier måste finnas för att det ska föreligga en organisation. Det typiska för en organisation är att den är obegränsad i tiden eller i vart fall att den ska finnas ett bra tag.

“Organization is about constructing certainty and control. To do this organizations recruit and select affiliates and collect resources. Organizations are enclosed, which does not imply that they do not care about their outsides” (Ahrne, 1994:84).

Att tillhöra en organisation innebär att ha någonstans att gå och att ha vissa rättigheter, samtidigt som det finns förpliktelser. Anslutning till en organisation innebär ett löfte eller skyldighet att komma tillbaka. Förutsättningen är att den enskilde känns igen eller kan styrka sin tillhörighet till organisationen. För att bli igenkänd krävs någon form av identifikation (Ahrne, 1994:5). Organisationens portar är låsta och bevakade. Alla organisationer är exklusiva.

Kärnan i alla organisationer är en uppsättning kollektiva resurser, som framställs, underhålls och används av organisationens medlemmar eller medarbetare. Skälet till att dessa personer kommer tillbaka till organisationen är att de har ett intresse av resurserna, de behöver och vill ha dessa. Kontroll av medarbetarna eller medlemmarna i en organisation är viktigt. Som regel är kontrollen ett krav underifrån, om att alla ska göra rätt för sig (Hechter, 1987). Kontrollen bottnar i en vilja att kontrollera tillgängligheten till resurserna.

Sammanfattningsvis är organisationer viktiga för att framställa, underhålla eller använda kollektiva resurser.

I samspelet mellan människor har organisatorisk tillhörighet och resurser betydelse, men även personliga egenskaper, som att de känner varandra sedan tidigare, att de kommer från samma geografiska område etc. Relationen mellan organisationer beror både på organisatoriska förpliktelser och personernas individuella egenskaper. Det är de personliga egenskaperna som har särskilt stor betydelse för nätverken som är nästa område som ska undersökas.

Vad är ett nätverk?

En framgångsrik modell för exempelvis industriell produktion är det strategiska nätverket, där organisatoriskt åtskilda enheter samarbetar i nätverk. Samarbetet byggs på förtroende och sättet att samarbeta – i nätverk –

skapar flexibilitet och förmåga till anpassning. Fördelen är att de externa transaktionskostnaderna blir lägre genom att förtroendet utvecklas mellan de organisatoriskt åtskilda enheterna. Särskilt förtroendet har en viktig roll för nätverket.

Lind (2002) utgår från flera källor inom forskningslitteraturen och sammanfattar vad som är ett nätverk. Ett nätverk

- är en social enhet
- är en struktur av relativt självständiga enheter som samarbetar
- kännetecknas av flexibilitet och specialisering
- kännetecknas av förtroende
- bygger på personliga relationer
- är decentraliserade och specialiserade
- kännetecknas av konkurrensförstärkande mekanismer som bidrar till hög innovationskapacitet
- är främmande för destruktiva eller antagonistiska motsättningar
- förutsätter och gynnar god kommunikation och hög anpassningsförmåga

Kort uttryckt är nätverk en struktur av relationer mellan något. Relationerna kallas för bindningar, det som länkas för objekt och mönstret av bindningar benämns struktur. Inom företagsekonomin talas om länkar mellan köparens och säljarens aktiviteter (activity-links), bindningar mellan aktörer (actor-bonds), som kan vara tekniska, administrativa, sociala eller juridiska. Relationen består också av kopplingar mellan resurser (resources), som knyter samman säljarens resurser med köparens. Bindningarna varierar inte enbart i typ utan också i styrka. Det kan exempelvis vara starka eller svaga vänskapsband.

Enligt den traditionella marknadsmodellen är det prissystemets opersonliga regler som styr, medan det enligt organisationsmodellen är organisationens utformning och rollfördelning som genererar samarbetet. Nätverksperspektivet betonar i stället de icke ekonomiska aspekterna av marknaden, som gör marknadsbeteendet mer socialt. Nätverksperspektivet definierar nätverk som strukturer av sammanlänkade objekt. Nätverksperspektivet är ett alternativt sätt att förstå och förklara marknader. Det bejakar aktörernas fria vilja att samarbeta.

Två begrepp är centrala för detta nätverksbegrepp, heterogenitet och koordination. Det selektiva behovet hos en aktör att ha relationer med enbart vissa andra aktörer bygger på heterogenitet. Enbart de som har kapacitet och förmåga, som aktören själv saknar och behöver, är särskilt angelägna samarbetspartners. Aktörer som gör samma sak är inte lika intressanta. Koordinationen av dessa åtskilda kapaciteter är social och komplex. Den kan inte uppnås enbart genom prismekanismen, utan kännetecknas i hög grad av samarbete. Enligt detta perspektiv innehåller nätverket aktörer som är ömsesidigt beroende av varandra samtidigt som de är relativt autonoma.

Nätverk består således av relativt självständiga enheter, förbundna med förtroenderelationer. Dessa relationer kan vara av olika slag (etniska, kulturella, politiska etc.). Inom produktionen följer nätverkets praktik en de-

centraliserad princip där olika enheter står för olika steg i produktionsprocessen, oftast inom en specifik bransch. Enheterna konkurrerar sinsemellan, men det är en speciell typ av konstruktiv konkurrens som råder. De sociala banden mellan aktörerna sätter gränser för fult spel. Tillverkningen kännetecknas av flexibilitet och specialisering, det vill säga hög anpassningsförmåga, god kommunikation mellan enheterna och hög kompetensnivå.

Lind citerar Ahrne (1991:27): ”I stället för auktoritet betonar man engagemang, i stället för kontroll betonar man samarbete, i stället för rutiner betonar man spontanitet, i stället för auktoritetsrelationer sätter man personliga relationer, i stället för byråkrati och hierarki sätter man kontakter. I stället för stabilitet sätter man flexibilitet. I stället för arbetsdelning betonar man gemensamma upplevelser. Begreppen bygger på att framkalla en stark betoning av det gemensamma.”

Organisationer är ett system av positioner, nätverket är ett system av personer. Kontroll finns också i nätverk. Organisationer håller register, men det gör inte nätverk. I nätverket är det inte register och reglemente som gäller utan rykte och anseende. Sammanfattningsvis är det tydligt att det är förtroendet som är det centrala kittet i nätverket. Eftersom nätverken syftar till att samarbeta kring något bör även en kärnfråga för nätverken och inte enbart för organisationerna vara tillgången till kollektiva resurser. Genom samarbete på en grundval av förtroende får således nätverkens aktörer tillgång till de kollektiva resurserna på ett annat sätt än de mer strukturerade och fasta organisationerna.

Organiserad brottslighet

”What U.S. Supreme Court Justice Potter Stewart said about obscene material holds equally true for organized crime: I might not know precisely what it is, but I know when I see it.” (Albanese, 1994:78).

På motsvarande sätt som för begreppet ekonomisk brottslighet har definitionen av organiserad brottslighet diskuterats under lång tid (Korsell m. fl., 2002). Någon omfattande genomgång av olika definitioner redovisas inte. I stället ges i detta avsnitt en fördjupad beskrivning som tar upp olika sidor och moment hos den organiserade brottsligheten, som kan anses utgöra beståndsdelar i en definition. Det kan ändå vara av intresse att mot bakgrund av vad som redovisats om organisationer respektive nätverk ge en allmän forskningsmässig beskrivning av fenomenet organiserad brottslighet.

Enligt Halstead (1998), som undersökt begreppet organiserad brottslighet, kan de olika teorierna för att förklara detta fenomen delas in i två grupper; de som fokuserar på grupperingarna och deras kännetecken och de som utgår från de kriminella aktiviteterna och anlägger ett ekonomiskt perspektiv på brottsligheten.

Gruppfokuserade modeller utgår från strukturella aspekter, hur medlemskapet ser ut i en grupp och hur gruppdynamiken fungerar. Den *hierarkiska modellen* antar att organiserad brottslighet har en hierarkisk struktur, som Cressey (1979) beskrev den amerikanska ”Cosa Nostras”

uppbyggnad. Det handlar om "familjer" med "maffiabossar" som övervakar verksamheten och ingår i en "kommission" för samverkan och tvistelösning (Albanese, 1994). För att anknyta till den tidigare diskussionen handlar det här om organisationer. Cresseys arbeten har haft stort inflytande på politiker och andra forskare (Paoli, 2002). Senare har dock Cresseys teorier kritiserats för att vara ideologiska, sakna empirisk grund och noggrannhet samt ha bakomliggande personliga och politiska motiv (Ryan och Rush, 1997).

Hierarkierna kan se olika ut, exempelvis kan olika grupper vara mycket hierarkiskt uppbyggda men sakna samverkan sinsemellan. På andra håll kan de olika grupperna ingå i en större hierarkisk struktur. Ser man till den organiserade brottsligheten runt om i världen utvisar den skillnader. Exempelvis beskrivs den sicilianska maffian som mer hierarkisk än "Camorran", som finns i Neapelområdet i Italien.

En annan gruppfokuserad modell kallas för den *flexibla nätverksmodellen*, som beskriver "ett informellt, löst strukturerat, öppet system" (Halstead, 1998:3). Kännetecknet är oordning, konkurrens och ett band mellan den "undre" och den "övre" världen. *Den etniska modellen* utgår från att organiserad brottslighet består av etniskt eller kulturellt specifika grupper, denna modell kallas även för "*the alien conspiracy model*" (även av andra författare t.ex. Paoli, 2002). *Beskyddare och klient-modellen* analyserar organiserad brottslighet som fenomenet ursprungligen byggdes upp på Sicilien, med klienter och beskyddare.

De ekonomiska eller aktivitetsinriktade modellerna, som i stället fokuserar verksamheten, bygger på antagandet att kriminella organisationer strävar efter profit och att de därför inte organiserar sig mer än vad som är affärsmässigt motiverat. Därför har alla kriminella organisationer ett ekonomiskt syfte, och man antar att kriminella organisationer följer samma principer som legala organisationer. Organisationen eller nätverket är därför snarare ett resultat av den kriminella verksamheten jämfört med det motsatta förhållandet. En illustration till att det är verksamheten som är bestämmande för hur organisationer och nätverk ser ut är *transaktionskostnadsmodeller*, som undersöker vad som är avgörande när man beslutar om olika transaktioner, vad som höjer eller sänker priset på transaktioner och så vidare. Med kriminella transaktioner avses kostnader för planering, resor, hitta och anlita personal, prispförhandlingar med mera, samtidigt som man ska undvika att uppmärksammas av myndigheterna. Inom den kriminella sfären innebär det därför att pålitliga personer med lokalkännedom, språkkunskaper och tillförlitliga nätverk kommer att kunna erbjuda låga transaktionskostnader och därmed är de attraktiva för den brottsliga verksamheten.

För att återknyta till de grupporienterade modellerna har, som redan nämnts, mycket kritik riktats mot att beskriva den organiserade brottsligheten i termer av organisation och fasta strukturer. Det går inte riktigt att tala om organisationer, menar Schiray (2001), utan det är snarare frågan om olika nätverk ("associations") som bildas tillfälligt och utbyter tjänster (jfr Desroches, 1999). Nätverken är varken strukturellt eller stabilt uppbyggda och ledarna styr bara nätverket under kortare perioder, även om

vissa personer återkommer. Nätverken skiftar ständigt, vilket gör dem ännu svårare att lokalisera för myndigheterna. Generellt är nätverken kortlivade, men baserar sig på långlivade och stabila kontakter och förhållanden mellan individer. Schiray (2001) anser att nätverken är uppbyggda på tre olika sätt: de kan vara länkade till en större kriminell organisation, de kan vara grundade på etniska kontakter, eller de kan ha en klanliknande organisation.

Paoli (2002) anser också, i likhet med Schiray (2001) och Desroches (1999), att försäljning av illegala varor och tjänster ofta sker oorganiserat samt att långlivade och storskaliga kriminella organisationer inte existerar. Genom att brottsligheten sker i nätverk är det egentligen inte någon som har en fullständig bild över brottsligheten. Som nyss nämnts, gör nätverken dessutom den organiserade brottsligheten stryktålig mot myndighetsbekämpning. En tydlig illustration till nätverkens egenskap att minska upptäcktsrisken kommer från genomförda fängelseintervjuer. De visade att de dömda egentligen enbart kände till en handfull personer från den egna organisationen, trots att det på fängelset fanns fler personer som egentligen tillhörde samma nätverk (Desroches, 1999).

Albanese (1994) refererar till Albini och Ianni, som funnit en låg organisationsgrad hos de kriminella nätverken och i stället vänskap, som bygger på etniska och ekonomiska band. Det är mera sådana band än hierarkier som håller ihop de kriminella nätverken. De brottsliga organisationerna tenderar därför att vara lokala.

Svensson (1996) studerade en grupp narkomaner i Malmö och karakteriserade den svenska drogmarknaden som *informellt organiserad*. Spannow (1997) ger en liknande bild av narkotikamarknaden i Danmark, som bestod av olika små nätverk. Dessa nätverk hade en flexibel struktur och om ett led i försäljningshierarkin slogs ut fanns det snabbt någon person som kunde fylla den tomma platsen. Vid de tillfällen som ett helt nätverk slogs ut hade kunderna oftast kännedom om andra nätverk de kunde handla från. Norsk forskning visar också tydligt att den organiserade brottsligheten består av nätverk (Johansen, 1996; Johansen, 2004).

Olika narkotikapreparat har skilda distributions- och detaljistled. Det är en mytbild att den organiserade brottsligheten styrs av ett kriminellt företag. Curtis och Wendel (2000) refererar till en omfattande forskning, som visar att narkotikamarknaden innehåller rika mått av variation. Hough och Natarajan (2000) refererar till studier i USA och har gjort en uppdelning av olika typer, från frilansare och familjeföretag till gruppmissig affärsverksamhet med grupper med gemensamma band till mer företagsliknande verksamheter.

En definition av ett brottsligt nätverk bör enligt Lemieux (2003) innefatta att det består av kopplingar mellan aktörer vars syfte är en intern samhörighet (*pooling*). Aktörerna vill skapa en rikriktning av information, tillgångar och normer för att genom kommunikation skapa en känsla av samhörighet. Lemieux skriver: "It can therefore be said that a network is a system of ties between players, such that each may directly or indirectly contact other actors and thus pool affiliation, standards, information or more tangible resources."

Enligt Wasserman och Faust, som McIlwain (1999) refererar till, går det att definiera ett socialt nätverk som "a finite set or sets of actors and the relations defined of them". McIlwain nämner också Block, som anser att organiserad brottslighet ska uppfattas som ett socialt system "binding members of the underworld to upperworld institutions and individuals". Från ett socialt nätverksanalytiskt perspektiv definieras förhållanden utifrån de kopplingar som finns mellan aktörerna. Kopplingarna används för att förflytta material eller andra typer av resurser.

Det är tydligt att olika förenande band har stor betydelse för nätverken. Lemieux refererar till Lupsha (198:74–76) som har kategoriserat de vanligaste typerna av kopplingar som släkt- och familjeband, samma åldersgrupp, grannar och tidigare bekanta kriminella personer. Finckenauer (1994:247) citerar Lupsha (1986:34), som menar att:

"What one can note about ethnicity is that like family or blood tie, it is a useful trust variable. If a group all speaks the same language, has the same village roots, possesses the same myth and culture norms, then it can function as a unit with greater trust and understanding ... it is the organizational need for trust, loyalty, intimate knowledge of character, security, sense of courage, prowess, honesty, ease of understanding, communication and control, that makes ethnicity, kinship, blood-tie, language, and race important variables for group bonding, organization and identification."

Både i nätverksteorin och i undersökningar om den organiserade brottsligheten betonas kontakter mellan individer och förtroendet mellan dem. Zaitch (2002) är emellertid kritisk till bilden av narkotikahandeln som en ekonomisk byråkratisk organisation och som ett kriminellt nätverk. Den första modellen stämmer inte eftersom det saknas en "fordistisk" ekonomi, en hierarkisk organisation över gränserna, arbetsfördelning och monopol. I stället handlar det om en marknad utsatt för mycket stark konkurrens, som dessutom måste fungera på ett särskilt sätt eftersom den är olaglig. Enligt Zaitch förstår man då inte narkotikahandeln i en bredare socio-ekonomisk kontext, som arbetar på en kommersiell marknad. Fördelen med nätverksbilden är att den fångar narkotikahandelns flexibla och dynamiska natur. Nackdelen är att den enbart ser nätverken i förhållande till den olagliga verksamheten och inte till en vinstinbringande kommersiell verksamhet, som är i maskopi med legal affärsverksamhet.

Zaitch refererar till Boissevain (1974:7) som mer lutar åt nätverk än hierarkiska strukturer:

"Instead of looking at man as a member of groups and institutional complexes passively obedient to their norms and pressures, it is important to try to see him as an entrepreneur who tries to manipulate norms and relationships for his own social and psychological benefit."

Man ska inte se narkotikaföretag som moderna och byråkratiska strukturer. Det finns många exempel på "entrepreneurs without enterprises" (Zaitch, 2002). Dessa kan vara väldigt komplexa eftersom de bygger på

personliga transaktioner och drar nytta av ett socialt kapital som ett led i en lågbudgetstrategi. De kan därför vara mer dynamiska, decentraliserade, flexibla, disorganiserade och mindre än vad man i förstone kan tro.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att forskarna i dag är ense om att den organiserade brottsligheten typiskt sett består mer av nätverk än av organisationer. Sedan kan det finnas nationella skillnader och givetvis inslag av organisationer, men som generellt fenomen handlar det om nätverk. Den organiserade brottsligheten kan beskrivas från två motsatta perspektiv, antingen från nätverket eller från den kriminella verksamheten. Halstead (1998) rekommenderar att man inte bara ska utgå från en modell utan kombinera flera stycken, ett råd som vi kommer att följa i våra undersökningar. Det bör således vara fruktbart att utgå både från nätverken och den brottsliga verksamheten.

Förtroende är en viktig beståndsdel för de kriminella nätverken och gemensamma etniska och kulturella rötter befrämjar detta. Vi har tidigare sett hur förtroende är viktigt för nätverk i allmänhet. Genom att samverka i nätverk får aktörerna tillgång till de kollektiva resurserna, som är en viktig beståndsdel för organisationer. De kollektiva resurserna kan komma personerna till del genom nätverken och på det sättet kan de slippa de nackdelar som en organisation innebär, framför allt med att bristande flexibilitet och att förtroende i organisationer väger lättare än kontroll av medlemmarna.

Analysmodell

Inledning

I det följande redovisas en analysmodell. Den är byggd på den nyss genomgångna litteraturen om organisationer och nätverk. Till detta kommer litteratur om organiserad brottslighet. Visserligen är merparten av den refererade forskningen internationell och inte direkt översättbar till svenska förhållanden. Eftersom meningen är att ta fram kriterier som har relevans för att förklara och förstå den organiserade brottsligheten, som vi bedömer är av generell betydelse men med varierande styrka på olika håll i världen, anser vi att internationell forskning i den bemärkelsen har relevans för svenska förhållanden.

Analysmodellen har varit en teoretisk vägledning för de empiriska undersökningarna. Den har fungerat som en arkeologisk karta över ett delvis okänt territorium. Med kartan i handen har det gällt att hitta spår från de olika platser som tyder på att det förekommit en brottslighet med en högre organisationsstruktur än den reguljära kriminaliteten. Vad som redovisas är den slutliga modellen, eftersom denna har reviderats i takt med vunna erfarenheter i arbetet. Modellen kan ses som en beskrivning av olika sidor av den organiserade brottsligheten, det vill säga som en omfattande definition med grafiska inslag.

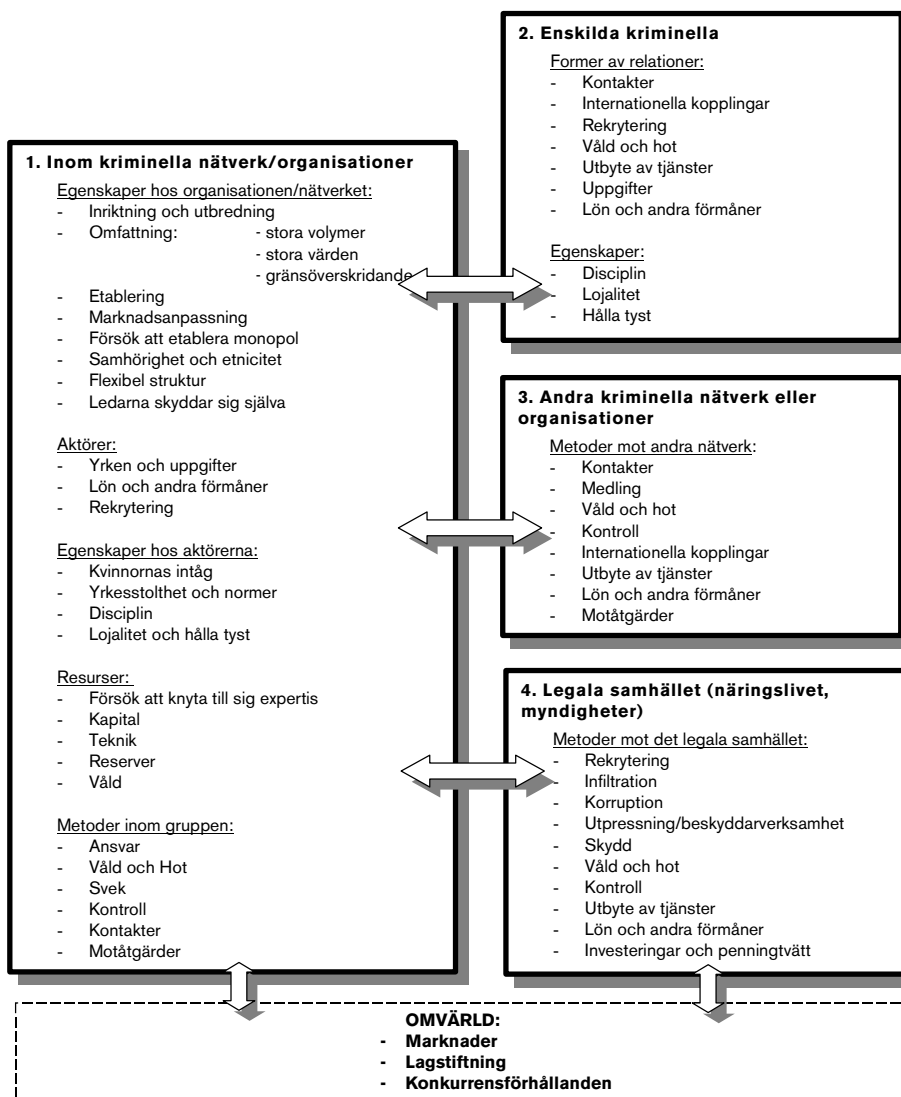
PROBLEMSTÄLLNING

1. Vilka inomorganisatoriska faktorer kännetecknar kriminella nätverk och organisationer med hänvisning till
 - egenskaper hos nätverket eller organisationen
 - nätverkets eller organisationens aktörer och egenskaperna hos dessa
 - nätverkets eller organisationens resurser
 - metoder som används inom nätverket eller organisationen.
2. Vilka faktorer kännetecknar kriminella nätverks och organisationers relationer till enskilda kriminella med hänvisning till
 - olika former av kontakter och relationer
 - egenskaper hos de enskilda kriminella som rekryteras för olika uppdrag.
3. Vilka faktorer kännetecknar kriminella nätverks och organisationers relationer till andra kriminella nätverk och organisationer med hänvisning till
 - vilka metoder som används mot dessa andra kriminella nätverk och organisationer.

4. Vilka faktorer kännetecknar kriminella nätverks och organisationers relationer till det legala samhället med hänvisning till
 - vilka metoder som används mot det legala samhällets myndigheter, företag etc.

I analysmodellen dominerar den egna organisationens eller nätverkets egenskaper. Vidare skildras den organiserade brottslighetens relationer gentemot enskilda kriminella eller grupperingar av kriminella samt det reguljära samhället.

Eftersom det är den organiserade brottsligheten som är i centrum förutsätts att det inte handlar om enstaka kriminella handlingar eller att det är en enskild person som begår brotten. Utgångspunkten är att det är fråga om en verksamhet med flera personer inblandade som utför brott med en viss varaktighet. Dessa faktorer finns inte med i modellen eftersom de utgör grundläggande förutsättningar för att det ska vara fråga om organiserad brottslighet.

Figur 1. Modell för analys av organiserad brottslighet.

I det följande avsnittet beskrivs modellens olika delar mer i detalj. Modellen kan därför beskrivas som en sammanfattning av de viktigaste dragen hos den organiserade brottsligheten.

Inom nätverket/organisationen

Egenskaper hos organisationen/nätverket:

- Inriktning och utbredning
- Omfattning: - stora volymer
- stora värden
- gränsöverskridande
- Etablering
- Marknadsanpassning
- Försök att etablera monopol
- Samhörighet och etnicitet
- Flexibel struktur
- Ledarna skyddar sig själva

INRIKTNING OCH UTBREDNING

Schiray (2001) anser att organiserade brottslingar sällan specialiserar sig inom ett visst område. De har flera aktiviteter på gång samtidigt och narkotikahandeln bör ses som en av många inkomstbringande sysslor. Vad narkotikahandeln kombineras med skiftar mellan olika regioner och länder. Vanligtvis förknippas narkotikabrottsligheten med stölder av fordon, vapenhandel och illegala spel. De intjänade pengarna tvättas sedan i företag och institutioner som ingår i den legala ekonomin.

En fördel med specialisering är emellertid att det är lättare att skydda sig från myndigheterna eftersom nätverket lär sig hur dessa arbetar mot en viss typ av brottslighet. Det kan vara svårt att känna till samtliga strategier hos myndigheterna för olika typer av brott om det kriminella nätverket väljer att diversifiera sin verksamhet (Maltz, 1994).

Organisationsgraden på de kriminella nätverken är bland annat beroende av vilken brottslighet som bedrivs och vilka narkotiska preparat som hanteras. Amerikanska erfarenheter är att import och distribution av marijuana inte ger tillräckligt god ekonomi för att högre former av organisatoriska strukturer ska uppstå (Kleiman, 1994). I stället sker detta effektivast genom självständiga och decentraliserade köpare och säljare.

OMFATTNING

Baserat på tidigare forskning av Sparrow (1991), Coles (2001), Klerks (2001) och Williams (2001) menar Lemieux (2003) att ett kännetecken på kriminella nätverk är storleken på nätverket och framför allt nätverkets täthet. En hög täthet innebär många kontakter i nätverket. Det är emellertid inte nödvändigt med en stor organisation för att ägna sig åt storskalig narkotikasmuggling (Desroches, 1999).

Som ett exempel på utvecklingen av narkotikabrottslighetens omfattning har kokainverksamheten under 1990-talet utvecklats internationellt genom en ökad geografisk spridning, nya rutter, integration mellan andra legala och illegala verksamheter (andra droger, vapen och legal näringsverksamhet), professionalism (fler experter, strategisk företagsledning) och flexibilitet (fler uppgifter, entreprenörer utan företag, underentreprenörer,

tillfällig och oskolad arbetskraft). Lokala affärskonstellationer uppträder med olika grupper och individer, från legala och illegala entreprenörer till småkriminella, starkt knutna till externa resurser, nätverk eller marknader. Det är i grossistledet som kokainhandelns globala och lokala natur möts (Zaitch, 2002).

ETABLERING

Detaljistförsäljning av narkotika har mycket gemensamt med försäljning av legala produkter (Rengert m. fl., 2000). En affärsman måste etablera sig på en sådan plats att verksamheten blir lönsam. "Butiken" ska locka stora mängder av kunder samtidigt som verksamheten ska undgå upptäckt från myndigheternas sida. I städer med en utvecklad kollektivtrafik sker försäljningen som regel i anslutning till exempelvis tunnelbanestationer. På andra håll styr vägnätet försäljningen. Marknadens olagliga karaktär leder till att det råder en misstänksamhet och försiktighet mellan köpare och säljare. En köpares trovärdighet bedöms och köparnas rykte avgör om en säljare vågar befatta sig med dem (Svensson, 1996; Lalander, 2001).

Vissa marknader är öppna för alla kunder, medan andra är slutna och enbart öppna för personer som känner till dem (Hough och Natarajan, 2000). De slutna ställena kan exempelvis vara hotellobbies, butiker, nattklubbar etc. Under de senaste åren har det blivit vanligare med hemköp för att minska riskerna för säljare och köpare. Förutsättningen för denna marknad är mobiltelefonens intåg i samhället och även datorer med kundregister och e-postkontakter förekommer. En ny yrkesgrupp, "runners", har uppstått som efter beställning levererar narkotika till kunderna (Ruggiero, 1996; Curtis och Wendel, 2000).

Grossistdistributionen av kokain görs av lokala entreprenörer, som lokala affärsmän och butiksinnehavare (Zaitch, 2002). Den lokala distributionen är i princip stängd för nykomlingar som inte har tillgång till de lokala resurserna. Det viktiga för leverantören är att ha kunder. Till och med tydligare än i legal affärsverksamhet är pålitliga kunder omhuldade och behandlade med omtänksamhet. Dessutom leder goda relationer till att risken minskar att kunder läcker information till myndigheterna (Lalander, 2001).

Leverantörer däremot kommer och går. De kan lätt bytas ut mot någon annan om pris och kvalitet inte är rätt. Grossister med en trogen kundkrets är definitivt "in business", medan de som måste jaga efter kunder ofta slås ut i ett tidigt skede (Zaitch, 2002:176). Välplacerade grossister har ofta goda förbindelser på nivån ovanför och drar nytta av fördelaktiga handelslinjer som grundar sig på etniska, kulturella eller ekonomiska ställningstaganden. Personer som saknar tillgång till den lokala infrastrukturen, med begränsad finansiell kapacitet och utan lokala kontakter kan knappast bli grossister, trots nära samband med leverantörer.

MARKNADSANPASSNING

Den organiserade brottsligheten är extremt anpassningsbar till förändringar på marknaden eftersom dess förutsättningar är att

exploatera marknaden. Det finns forskare som menar att narkotikabrottsligheten är det bästa kommersiella exemplet på en "postfordistisk" ekonomi, det vill säga en verksamhet med mycket nära kontakt med marknaden och som är beredd att göra omedelbara förändringar (Zaitch, 2002).

FÖRSÖK ATT ETABLERA MONOPOL

En vanlig uppfattning är att den organiserade brottsligheten uppnår monopol och på det sättet kan bestämma priserna. Zaitch (2002) refererar till litteratur som visar att priserna inte beror på några överenskommelser i karteller som kontrollerar marknaden. För det första bestäms priset av den kraftiga konkurrensen mellan stora organisationer av kokainentreprenörer, som är organiserade för att reducera risker och för att kunna konkurrera med en mängd småoperatörer som lockas av de höga vinsterna. Eftersom marknaden är så ogenomtränglig är priset i hög grad beroende av varje enskild säljares och köparens kontakter med försäljnings- och distributionsnätet.

Även exempel på vertikal integration är tillfälliga, varierande och alltid föremål för konflikter och förändringar. I själva verket är kokainverksamheten förvånansvärt öppen för nykomlingar, både sådana som ersätter entreprenörer och sådana som exploaterar nya marknader och rutter. Denna dynamik, som är ett resultat av att en mängd personer vill etablera sig i en bransch som skapar rika tillfällen för den som har pengar och undgår att bli gripen, skapar möjligheter att etablera sig på vilken nivå som helst.

På lägre nivåer kan emellertid priserna vara mer enhetliga. Svensson (1996) beskriver detaljistledet i drogmarknaden som "en typ av priskartell" (s. 309). En langare som på eget bevåg försöker sänka sina priser i förhållande till den övriga prisnivån på marknaden riskerar att få problem med övriga försäljare. Till följd av detta konkurrerar försäljarna i stället genom kvaliteten på drogerna och olika betalningsvillkor ungefär som vilken affärsverksamhet som helst.

Narkotikaentreprenörer styrs primärt av marknadens logik till skillnad mot maffiagrupper, som styrs av maktens logik (Zaitch, 2002; Dickie, 2004). Vad som är viktigt för traditionella maffiagrupper är att genom beskydd och utpressning utöva social, politisk och framför allt ekonomisk kontroll över ett särskilt geografiskt område. När den territoriella dominansen är avgörande, skapas monopolistiska nischer och en variation av legala och illegala verksamheter. Genom att kontrollera ett bestämt område kan maffian fungera som mäklare av makt, och därigenom påverka högre skikt i samhället. Utvecklingen från en traditionell till en mer entreprenörliknande och finansiell maffia motsäger emellertid inte maktens logik. I stället utnyttjar de sin makt som ett brohuvud för att kontrollera marknaden. Detta till skillnad mot narkotikaentreprenörer som inte har något intresse av att utöva makt utan i stället koncentrerar sig på den rent kommersiella sidan av narkotikahandlingen.

Eck och Gersh (2000) refererar till Liddick, som menar att den organiserade brottsligheten, styrs av samma ekonomiska krafter som reguljära företag och att en grupp organiserade brottslingar bara kan låta verksam-

heten växa om det finns ekonomiska fördelar med att expandera. Studier av illegala spel och ockerverksamhet (loan sharking) ger vid handen att brottsligheten är småskalig till följd av att marknadsförhållandena inte tillåter något annat. Det saknas således ekonomiska förutsättningar för att bilda stora oligopol eller monopol. Däremot synes förutsättningarna vara större för mindre ekonomiska och mer byråkratiska organisationer. Dessa kan till följd av etniska nätverk dominera illegala marknader genom att använda hot och korruption. Parker (2000) menar att den organiserade brottsligheten motarbetar nya entreprenörer som riskerar att ta marknadsandelar.

Reuter (2000) refererar till forskning som emellertid inte ger stöd för att den amerikanska maffian har monopol på illegala marknader, exempelvis heroinimport. Monopolsituationer uppstår egentligen enbart på mindre områden, som några kvarter. Detta hindrar inte att vissa organisationer hanterar mycket stora kvantiteter narkotika och gör stora vinster.

SAMHÖRIGHET OCH ETNICITET

Som nyss nämnts kan etnicitet vara betydelsefullt för organisationerna eller nätverken genom att det innebär att de involverade personerna får en särskild förtroendeskapande relation som skyddar den brottsliga verksamheten. Det underlättar därför om personerna kommer från samma land. Verksamheten kräver nära och pålitliga medarbetare. De ska kunna ta ansvar om det går fel och inte prata, om de blir gripna. En exportör kan lättare utöva kontroll av en landsman, till exempel över en kurir och dennes släktingar för att utöva hämnd eller ställa krav. Skicklighet, erfarenhet, status och kontakter har emellertid större betydelse än etnicitet för att få ett arbete inom kokainhandeln (Zaitch, 2002).

Det är en fördel om de personer som är involverade i narkotikaaffärerna undgår myndigheternas uppmärksamhet och där kan etniciteten vara till nackdel. Exempelvis kan personer som är hemmahörande i kända exportländer möta svårigheter i kontakten med myndigheter. Exportörerna försöker därför hitta mindre misstänkta personer än exempelvis colombianer, som lätt drar till sig uppmärksamhet (Zaitch, 2002). Resultatet har blivit en blandning av sociala, nationella och etniska sammansättningar, till exempel äldre personer, barnfamiljer, unga blonda studenter och europeiska turister.

Det finns också en klassmässig sida som tar sig etniska former på samma sätt som i den legala ekonomin. Ruggiero (2000) menar att etnicitet kan slå igenom i den organiserade brottslighetens arbetsfördelning genom att resurssvaga immigrantgrupper kan utföra riskfyllda uppgifter som att verka som kurirer eller försäljare på gatuplanet. Han menar att "... the illicit drugs economy would appear to broadly mirror the division of roles characterising the the official economy, the lower stages of both being mainly occupied by immigrants and ethnic minorities" (s. 211).

McIllwain (1999) menar att när "transnational social networks" diskuteras är det inte korrekt att tala om etnicitet, även om det bör benämnas som en "koppling" i nätverken, eftersom många olika nationaliteter är inblandade. Exempelvis hade ett kriminellt nätverk med inriktning på narkotikasmuggling i USA under 1960-talet över 400 aktörer spridda i 40 olika

städer i ett flertal länder. Albanese (2000) anser också att etnicitet inte är särskilt relevant, eftersom många människor med olika etnisk bakgrund är involverade i narkotikabrottsligheten. Då är det viktigare att uppmärksamma gemensamma intressen som binder personerna samman (jfr McIlwains (1999:308–318)).

Kleemans och Van de Bunt (1999) har liknande åsikter som McIlwain och Albanese. De hänvisar till forskning som visar att individer i kriminella grupper har relativt varierad etnisk bakgrund (jfr. Pettersson, 2002). Etniciteten är inte alls den avgörande faktorn för en grupps sammansättning, det viktigaste är relationerna mellan personerna. De menar att internationella nätverk ofta har det gemensamt att de är grundade på familje- eller vänskapsband. De sociala banden uppstår genom gemensamma aktiviteter eller att man bor nära varandra.

Utvecklingen går mot en mer internationell inriktning. Ett exempel är kokainhandeln, där det ökade antalet stora transporter har lett till att det colombianska inflytandet har minskat. De professionella smugglarna med egen legal eller illegal infrastruktur är ofta inte colombianer. I stället är dessa aktörer knutna till destinations- eller transitländer. De mellanhänder som svarar för den stora andelen av den transporterade kokainen är amerikanska piloter, mexikanska narkotikaorganisationer, transnationella frakt- eller flygbolag och tusentals fartyg med multinationell besättning och annan flagg än den colombianska (Zaitch, 2002).

NARKOTIKABROTTLIGHETENS FLEXIBLA STRUKTUR

Relationen mellan olika aktörer är flexibel (Zaitch, 2002). Många relationer är kortlivade och deltagare i transaktioner och transporter förändras hela tiden. Verksamheten anpassar sig snabbt till förändringar i affärslivet, myndigheternas motåtgärder och andra faktorer. Exempelvis har en stor del av langarna i Storbritannien börjat ägna sig åt cigarett- och tobaks-smuggling till följd av att det ger en god förtjänst. Smugglingarna är enklare att arrangera och straffsattserna är mycket lägre än för narkotikasmuggling (Bean, 2002).

Det förhållandet att exempelvis kokainverksamheten kräver en lång rad olika yrkesgrupper innebär inte med nödvändighet att organisationsgraden är hög (Zaitch, 2002). Affärsverksamheten kring kokain kan bäst beskrivas som ett komplext uttryck av skilda nätverk mellan vilka relationsmässiga band fungerar på olika sätt. Även inom dessa entreprenadstadier finns en lång rad små och oberoende exportörer, från enskilda äventyrare som smugglar till mindre grupper som kontrollerar vissa mindre marknader.

Ett skäl till att den colombianska kokainsmugglingen blev så framgångsrik var att en vertikal integration omedelbart uppnåddes (Ibid.). Man kontrollerade import, förädling och smuggling. På det sättet kunde man konkurrera ut operatörer från andra länder och inhemska konkurrenter som var för småskaliga. De som var framgångsrika på kokain under 1980-talet och det tidiga 1990-talet finns emellertid inte länge kvar (Ibid.).

I början av 1990-talet blev kokainmarknaden mer flexibel samtidigt som bekämpningen av handeln förändrades. Det ställde krav på anpassning. Ledorden för den yngre generationen blev flexibilitet, internationali-

sering, ledning och reducering av risker (Ibid.). Den yngre generationen beskrivs av Zaitch som:

”This new generation incarnated by minor bosses and generally unknown names, which accumulated profit faster and more safely than the old one, marks the end of ‘fordist’ factory production in the cocaine business. They have spread to new regions, even outside Colombia, relocating production processes, transport and distribution lines, and becoming the new small, flexible, anonymous and international cocaine entrepreneurs.” (Zaitch, 2002:56)

Enligt Paoli (2001) har den sicilianska maffian stora likheter med strukturen i terroristgrupper och ungdomsgäng. Maffian är väldigt flexibel och anpassar sig lätt till förändringar i politiken och ekonomin. De kriminella organisationernas flexibilitet medför att ingen individ inom nätverket är oersättlig (Kleemans och Van de Bunt, 1999). Det går till och med att undvara de mest nödvändiga personerna, exempelvis investerarna. Organisationen lider ingen skada av om någon åker fast och trots att vissa kontakter bryts kan de lätt återupptas.

Även på gatuplanet är flexibilitet nödvändig. Säljarna ”hotas” både av konkurrenter, som riskerar att ta marknadsandelar, och av myndigheter (Johnson m.fl., 2000). Samtidigt måste säljarna agera på ett sådant sätt att köparna hittar dem. Vad som framstår som en kaotisk bild av narkotikahandeln är i själva verket en flexibel anpassning till hoten som riktas mot handeln.

LEDARNA SKYDDAR SIG SJÄLVA

Baserat på tidigare forskning menar Lemieux (2003) att det som kännetecknar kriminella nätverk är bland annat kopplingarna mellan medarbetarna i nätverket. Ytliga kontakter (weak ties) gör att aktörerna löper mindre risk för att åka fast eftersom de har färre känslomässiga kontakter med varandra. Generellt har gruppens kärna starka kontakter med varandra medan kontakterna med andra aktörer är ytliga och främst används för att förmedla en order. Det viktigaste skyddet rör naturligt gruppens kärna som måste hindras från infiltrering och att utsättas för svek. Kärnorna är därför starkt slutna och strategiska upplysningar når aldrig de undre leden.

Karaktären på relationerna styrs av att verksamheten är illegal (Zaitch, 2002). Som regel känner de involverade personerna enbart till sin egen roll i kedjan och nivån närmast under. De vet ingenting om vad som sker på nivån ovanför och de saknar en generell bild av affärsverksamheten. Dessutom försöker ledarna strukturera organisationerna så att informationen som når varje individ i nätverket är begränsad till var och ens aktiviteter. Det innebär att endast ett fåtal personer sitter inne med en övergripande kunskap om organisationen. Paoli (2002) menar att försiktigheten också gör att den geografiska utbredningen gärna begränsas eftersom det är svårt att övervaka personer som är långt borta.

Lalander (2001) ger en liknande bild av narkotikamarknaden i Sverige och karaktäriserar den som ett tillitssystem som baseras på att det ska fin-

nas så få länkar som möjligt mellan de olika leden. I det övre försäljningsledet finns den aktör som har tagit in eller anskaffat en stor mängd narkotika. Denne aktör anlitar en mellanhand, som i sin tur gör affärer med försäljare på gatunivån med ett tiotal kunder. På detta sätt hålls det övre försäljningsledet isolerat från det lägre, vilket reducerar risken för aktören högst upp i försäljningshierarkin att bli identifierad av polisen. Spannow (1997) talar om det sociala avståndet mellan de olika leden och att exempelvis grossisterna håller sig borta från de offentliga gatumiljöerna (jfr McIntosh, 1975).

AKTÖRER

Aktörer:

- Yrken och uppgifter
- Lön och andra förmåner
- Rekrytering

YRKEN OCH UPPGIFTER

Den globala narkotikaindustrin består av en stor arbetsmarknad. Det är till exempel utbildade arbetare, kemister, tekniker, lantbruksarbetare, lantbrukare, bärare, skeppare, flygpiloter, personbils- och lastbilschaufförer, representanter, kurirer, enskilda smugglare, livvakter, eskortpersonal, gangsters, yrkesmördare, advokater, revisorer, finanskonsulter, investeringsrådgivare, tullare, poliser och affärsmän (Zaitch, 2002). Det är en heterogen samling, från utbildade till experter, från lantbruksområden till urbana miljöer, från deltid till heltid, från hög risk till låg risk.

I tabellerna 1–4 redovisas olika yrken inom narkotikahanteringen, grupperade i olika stadier från odling och tillverkning till detaljstförsäljning.

Tabell 1. Odling och tillverkning (Källa: Johnson m.fl., 2000; Zaitch, 2002)

Motsvarighet inom den legala marknaden	Yrken	Sysselsättning
Lantbrukare/odlare	Coca odlare m.fl.	Odlar råmaterial
Producent och andra yrken i samband med tillverkningen	Inköpare eller inkasserare, transportörer, kemister, drug lords	Verksamma i olika framställningsstadier

Tabell 2. Trafficking (Källa: Johnson m.fl., 2000; Zaitch, 2002)

Motsvarighet inom den legala marknaden	Yrken	Sysselsättning
Importörer	VD, vice VD och chefsassistenter, olika typer av kurirer och smugglare, piloter och andra inom transportnäringen, säkerhetsvakter, traquetos (entreprenörer som etablerar grossistled), penningtvättare	Smugglar stora kvantiteter
Grossister	Större grossister och distributörer	Transporterar och distribuerar större kvantiteter

Tabell 3. Försäljning (Källa: Johnson m.fl., 2000; Zaitch, 2002)

Motsvarighet inom den legala marknaden	Yrken	Sysselsättning
Regionala distributörer	"Pound and ounce men", "weight dealers"	Utspädning och försäljning
Butiksinnehavare		Utspädning och förpackning till konsumentförpackningar, försäljning
Biträdande butiksinnehavare, säkerhetschef	Övervakare	Övervakar tre eller flera försäljare på gatuplanet
Butiksbiträde	Försäljare	Säljer direkt mot konsument, ansvarig för både narkotikan och kassan från försäljningen

Tabell 4. Medhjälpare på gatuplanet (Källa: Johnson m.fl., 2000; Zaitch, 2002)

Motsvarighet inom den legala marknaden	Yrken	Sysselsättning
PR, väktare och utdelare av direktreklam	Utkik, vakt och kurir	Hjälper till med att skaffa kunder, vaktar och går ärenden. Ansvarig för narkotika eller försäljningskassa, men inte för båda
Tjänare eller tillfälligt anställd	Städare, bud och diversearbetare	Utför tillfälliga tjänster för säljare eller köpare

I det följande beskrivs närmare några av de yrken som redovisats i tabellerna ovan.

VD: chef, som koordinerar alla transaktioner (Zaitch, 2002). Ibland kan det finnas flera chefer, som utgörs av nära vänner eller släktingar till högste chefen. Vissa chefer kontrollerar samtliga led i verksamheten medan andra delegerar mer.

Vice VD eller chefsassistenter (Zaitch, 2002): dessa har fått förtroendet att ta hand om alla praktiska bestyr kring verksamheten. De motsvaras av VD-assistenter eller direktörer i legala verksamheter. Vänner till chefen eller släktingar har ofta denna position. I större organisationer kan det finnas en vice VD, som ansvarar för specifika delar av verksamheten, som köp av kokainbas, grossistförsäljning eller koordination av militära och säkerhetsmässiga åtgärder.

Entreprenör: försäljnings- och distributionschef. Zaitch (2002) karaktäriserar dessa som djärva, idérika och skickliga personer, som lämnar sitt land och sin dåliga ekonomiska situation för att etablera sig i ett annat land för att där ansvara för att ta emot narkotika från hemlandet, lagra det och sälja det till grossister samt att leverera pengar (traquetos).

Zaitch (2002) identifierar fyra typer av entreprenörer: "envoys", "line owners", "mixed couple" och "adventurers". De traquetos som har högst status är envoys eller sändebud, som arbetar nära och får beskydd av stora exportörer. De arbetar för stora eller mellanstora exportgrupper. De åker till ett land enbart för att ta emot, lagra och sälja lasten till distributörer och eventuellt hantera finansiella frågor. De är ofta i landet under en kortare tid, bor på hotell, rör sig inte i kretsar kring sina landsmän och tillbringar mycket tid med att åka runt och förhandla med affärspartners eller medarbetare. Line owners är mer oberoende av exportörerna. De stannar i landet ganska länge men har för avsikt att återvända till Colombia. De har svårigheter att mobilisera lokala personella och materiella resurser. En del har flera exportörer och kan arbeta med flera importörer. Mixed couple arbetar tillsammans med en lokal partner. Colombianer anlitas som exportörer och smugglare medan den lokale partnern tillhandahåller den nödvändiga infrastrukturen. Äventyrarna är personer ur medelklassen utan straffregister som engagerar sig för att importera små partier. Dessa personer kommer och går och är kända på gatunivån. De är sårbara och har få sociala och affärsmässiga kontakter.

Det finns olika typer av importörer. "No, I don't believe there is only one type. Some are educated and others are very simple, speaking as gamines (street-children). You have real professionals, very discrete, others giving papaya (showing-off) with gold and looking for problems. Some really believe this is a job, others see it as pure excitement. But all have one thing in common and that's money" (Zaitch, 2002:159).

Professionella: kemister, ingenjörer, piloter, säkerhetsexperter (ofta pensionerade militärer eller poliser), lastbilschaufförer, IT-experter, ekonomer, jurister anlitas (Ibid.). Även viss personal i legala verksamheter räknas till professionella, som hotelldirektörer etc.

Mellanhänder: mellanhänder spelar en central roll inom narkotikahandeln (Ibid.). I den legala ekonomin finns handelskammare, arbetsförmedlingar, föreningar, affärstidskrifter och tidningar. I den kriminella miljön spelar mellanhänderna denna roll. Rekrytering av kurirer sker regelmässigt genom mellanhänder. Kurirerna träffar aldrig exportören. I takt med att myndigheternas intresse ökat för narkotikahandeln har även mellanhändernas betydelse ökat eftersom dessa skyddar parterna på ömse sidor av transaktionen (Johnson m.fl. 2000).

Mellanhänder, brokers, kontrollerar ”strategiska kontakter med andra personer som kontrollerar sådana resurser” som patrons. En uppfattning i brittisk forskning är enligt Coles att brokers kontrollerar kriminella nätverk och att det inte finns några andra nyckelfigurer än brokers inom brittisk organiserad brottslighet. Brokers utvecklades som ett led i den organiserade brottslighetens strävan efter att minimera transaktionskostnaderna. Mer sofistikerade kriminella grupper använder brokers i stor utsträckning och därför är en identifiering av till vilken grad brokers används en bra indikator på hur organiserad den organiserade brottsligheten är (Coles, 2001).

Outbildad arbetskraft: livvakter, kökspersonal, väktare, lastare, chaufförer och kurirer. Vissa kallas för toderos, diversearbetare, eftersom de gör lite allt möjligt. De har lägst social status. Dessa personer rekryteras inte från den etablerade kriminella arbetsmarknaden. I stället är det släktingar till kokaintreprenörer, emigranter eller lokala langare. På detta sätt kan de anses tillhöra den externa arbetsmarknaden (Zaitch, 2002).

Bärare: flygsmugglare av mindre partier narkotika (Ibid.).

Sväljare: kurirer som svält narkotikan (body packers). De transporterar mellan 0,4 och 1,0 kg i små påsar som innehåller 5–10 gram (Ibid.).

Professionella kurirer: det som skiljer de professionella från tillfälleskurirerna är att de professionella har ett bättre stöd av organisationerna vid smuglingen. De professionella är mindre sårbara för upptäckt. De är också mer rutinerade eftersom de har erfarenhet. För dessa har exportören förberett ett bättre operativt arrangemang, exempelvis utvecklade paketeringsmetoder och mutade tjänstemän vid ankomsten. De kan också inneha tjänster som minskar upptäcktsrisken, som flygstewarts, piloter, militär- eller diplomatisk personal eller affärsmän. De flesta professionella kurirer är erfarna resenärer som är tätt knutna till exportören. En övervakare (babysitter) är en professionell kurir som har till uppgift att övervaka en annan kurirs transport utan dennes vetskap (Ibid.).

Väktare: load-keepers är personer med säkerhetsuppgifter (Ibid.). De har importörens förtroende att övervaka och skydda lasten från det ögonblick den anländer till dess den är såld.

First hand: importörer säljer till toppgrossister, som kan köpa flera kilo eller en hel last (Ibid.). Dessa säljer sedan till två eller tre mindre grossister.

Gatulangare: de är inte sällan själva missbrukare och finansierar sitt missbruk genom försäljning (Parker, 2000).

Beskrivningen ovan riskerar att ge en falsk bild av en välstrukturerad kriminell organisation men i själva verket visar den att organiserad brottslighet utgör ett myller av medarbetare som ingår i olika nätverk. Medarbetarna har också olika engagemang och många har vanliga yrken som huvudsaklig sysselsättning vid sidan om den brottsliga verksamheten.

REKRYTERING

Dorn, Oette, och White (1998) har genomfört intervjuer med personer som avtjänade fängelsestraff. Varför intervjupersonerna kom att bli involverade i smuglingen av narkotika förklarades på flera sätt: det var helt frivilligt, de blev mer och mer indragna, de deltog ovilligt och tvingades ibland att delta samt att de lurades till att delta.

EGENSKAPER HOS AKTÖRERNA

Egenskaper hos aktörerna:

- Kvinnornas intåg
- Yrkesstolthet och normer
- Disciplin
- Lojalitet och hålla tyst

KVINNORNAS INTÅG

Organiserad brottslighet har traditionellt ansetts tillhöra männens domäner. Kleemans och Van de Bunt (1999) pekar emellertid på flera studier som har visat på kvinnornas inblandning i organiserad brottslighet. I deras egen studie fann de att 11 procent av individerna med en framstående position inom organiserade nätverk var kvinnor. Vanligtvis är kvinnorna inblandade eftersom de har ett förhållande med en organiserad brottsling, men många gånger spelar de också en aktiv roll inom organisationen. Deras vanligaste funktioner är att dölja förekomsten av illegala aktiviteter, till exempel genom att förvara pengar eller varor. En annan ofta förekommande roll för kvinnorna är att etablera och upprätthålla kontakter.

Dessutom fann Kleemans och Van de Bunt ett fåtal fall där kvinnor var ledare för kriminella organisationer, ofta inom sexhandeln. Dorn m. fl. (1992) beskriver en organisation som hade lånat många inslag från reguljära företag inom handel. Huvudmannens flickvän visade sig fungera som organisationens bokförare och ledare för de dagliga operationerna.

YRKESSTOLTHET OCH NORMER

Desroches (1999) menar att drogförsäljning kan ses som vilken affärsverksamhet som helst. Det är exempelvis viktigt att ha bra produkter, vara pålitlig som affärsman och använda sig av sofistikerade metoder. Kunderna efterfrågar också hög kvalitet och söker sig därför från gatuförsäljarna – vars verksamhet präglas av höga risker, höga priser och osäker kvalitet – till högre nivåer i distributionsledet för att etablera en fast affärskontakt (Svensson, 1996). Hälften av de personer som Desroches intervjuade i fängelser hade drivit en legal affärsverksamhet innan de började ägna sig åt illegal droghandel. När konkurrensen hårdnar erbjuder man renare produkter och många som sysslar med narkotika ser det som en fråga om personlig prestige och rykte att erbjuda högklassiga produkter (Zaitch, 2002).

Zaitch (2002) refererar till Arlacci och Schumpeter och menar att narkotikaimportörer har tre likheter med legala affärsmän: en innovativ kvalitativ sida, ett element av rationell kalkylering, inte minst bedömning av risker och investeringsstrategier, och en irrationell och aggressiv egenskap som får sitt utlopp i en ”animal spirit” och att tjäna mycket pengar.

Block (1994) refererar till Bell som menar att brottslighet utgör en möjlighet till social rörlighet för grupper som är utestängda från traditionella karriärvägar. Därför är organiserad brottslighet ett lockande alternativ för fattiga grupper. Smuggling är också en karriärväg för personer som redan är inblandade i verksamheten, fast på andra nivåer, till exempel med framställning av narkotika eller för att hantera säkerhetsfrågor. Många framgångsrika exportörer har startat sin bana som smugglare. Det är också van-

ligt att kurirer även gör andra saker i verksamheten. I etablerade exportländer som Colombia finns också en stor reservarmé med personer som är villiga att ta stora risker och dras in i narkotikaverksamheten. Skälet är inte enbart negativa förhållanden eller mekanismer som arbetslöshet, skulder och utanförskap utan också positiva mekanismer, som att vilja klättra snabbt och göra snabba vinster, kunna resa och emigrera samt tävla med andra kurirer, till exempel grannar, släktingar eller vänner. Här spelar också förebilder en viktig roll, som exempel på vad som är möjligt att uppnå även för en fattig person (Zaitch, 2002).

DISCIPLIN

Det viktigaste för en organisatör som inte vill åka fast är att undvika att de brottsliga gärningarna kan spåras bakåt till honom. Därför fördelas vanligtvis uppgifter bland flera personer som är verksamma på organisationens gatuplan. Organisatören ingjuter också både rädsla och förtroende hos sina assistenter för att brottsligheten inte ska kunna spåras vidare till honom. Betoningen ligger dock på förtroende eftersom effektivt våld är dyrt att administrera (Dorn, Oette och White, 1998).

LOJALITET OCH HÅLLA TYST

Kleemans och van de Bunt (1999) understryker att för att till fullo förstå den organiserade brottsligheten måste hänsyn tas till de sociala relationerna eftersom brottsligheten samspelar med omgivningen. Sociala band är särskilt viktiga därför att den organiserade brottsligheten verkar i en osäker miljö; bland annat innebär det att kriminella kan ha svårt att lita på varandra. Reuter (2000) menar också att lojalitet har svårt att existera i en miljö där missbruk förekommer och personer kan komma undan långa straff genom att samarbeta med myndigheterna. Samtidigt är, som vi tidigare konstaterat, lojalitet särskilt viktigt bland kriminella som ett led i en riskminimering.

Det finns narkotikaentreprenörer som har behov av att dyka upp på kända restauranger, barer och diskotek (Zaitch, 2002). De talar gärna om sin verksamhet. Om inte någon har kännedom om deras verksamhet kan de inte heller få den respekt och beundran som de så gärna efterfrågar (Adler, 1985). Zaitch menar emellertid att de flesta entreprenörer har förnuft att hålla tyst. De besöker inte ens kyrkan, salsaklubbar eller andra sociala platser i syfte att undgå uppmärksamhet. De försöker leva ett normalt liv. Det finns dock de som agerar i motsatt riktning, men det är ofta mindre entreprenörer (Zaitch, 2002).

Akhtar och South (2000) menar att det finns tre kriterier för att välja ut medarbetare för gatuhandeln. De ska

1. vara pålitliga
2. ha vilja och förmåga att utföra sitt arbete på ett effektivt och framgångsrikt sätt
3. ha fysisk förmåga att försvara affärsintressena.

Det är viktigt att ha skickliga och pålitliga försäljare. En narkotikahandlare som köpte in lite större partier rekryterade tre försäljare som var skickliga i

sitt yrke och som kände till den lokala omgivningen (Dorn m. fl. (1992:26). Dessa personer fungerade mycket bättre än de tidigare medarbetarna som var missbrukare.

Det ställs stora psykiska krav på de personer som är involverade i narkotikabrottsligheten eftersom de hela tiden måste vara på sin vakt. En person menar exempelvis att ”I don't think people realise what a lot of strain there is on a dealer, it's not easy profit, it's hard-earned money. That's why people tend to dip in and out of dealing ... you're heading for a heart attack if you don't rest” (Dorn m. fl. (1992:26).

Våldet är grunden i maffiaverksamheten och riktas ofta utåt. Inom organisationen är grunden förtroenden och tillit i relationerna. Liksom andra organiserade brottslingar kan maffian ha vissa problem med att få folk att fullfölja det man vill att de ska göra. Inom organisationen är det solidariteten som håller samman medlemmarna och som kan få dem att lyda order utan att de underordnade har någon chans att trotsa eller ifrågasätta ordern. I utbyte mot lojaliteten kan medlemmarna dra nytta av maffians rykte. Maffian har klarat sig så länge för att den är uppbyggd enligt klanliknande strukturer. Den klanliknande uppbyggnaden inom maffian är en garanti för att kontrakt fullföljs och att medlemmarna förblir lojala (Paoli, 2002).

RESURSER

Resurser:

- Försök att knyta till sig expertis
- Kapital
- Teknik
- Reserver
- Våld

FÖRSÖK ATT KNYTA TILL SIG EXPERTIS

Den organiserade brottsligheten behöver olika experter, för att framställa narkotika och andra expertbetonade uppgifter, till exempel penningtvätt. Av avsnittet om yrken ovan framgår att flera professioner är av expertkaraktär.

KAPITAL

Liksom Albanese (2000) påpekar Kleemans och Van de Brut (1999) att det huvudsakliga motivet för brottslingarna är ekonomisk vinning. Därför är välskötta finanser lika viktigt för en långvarig kriminell organisation som att drabbas av få bakslag i den operativa verksamheten. En kriminell organisation kan nämligen upplösas vid bråk om hur tillgångarna respektive förlusterna ska fördelas och den kan också upphöra om de inblandade hittar bättre möjligheter någon annanstans.

TEKNIK

Resursmässigt använder den industriella verksamheten avancerad teknologi i syfte att utestänga de brottsbekämpande myndigheternas spaningsåtgärder

(Eck och Gersh, 2000). Den småskaliga verksamheten använder vanlig teknologi. Däremot använder de mobiltelefoner som inte går att spåra (klonade telefoner). Mobiltelefoner är ett viktigt hjälpmedel för att kommunicera med kunder och varna andra handlare (Lalander, 2001). Kommunikation mellan personer som är involverade i narkotikahandeln sker ofta med hjälp av kodord (Ibid.).

RESERVER

Genom att bedriva brottsligheten i lösa nätverk blir det också svårare för myndigheterna att slå ut organisationen. Själva nätverkskonstruktionen innebär därför ett skydd. Men genom att avlägsna en betydelsefull aktör eller några väsentliga kopplingar kan det kriminella nätverket slås sönder. Enligt Williams (2001:80–81), som Lemieux (2003) refererar, till försöker de kriminella att förhindra en upplösning och underlätta en återhämtning av nätverket genom att skapa ett överflöd av mindre viktiga kopplingar som sällan används. På det viset kan de aktörer som slås ut lätt ersättas av någon annan.

VÅLD

Den organiserade brottsligheten använder våld som en resurs, en maktresurs. Våld förstärker kollektivets maktposition. Våld används med urskillning och i begränsad omfattning (Block, 1994).

Genom att vara involverad i en verksamhet där det finns våldsresurser i bakgrunden underlättas nätverkets verksamhet. Kollektivet kan sägas impregneras genom att våld används och att det blir känt att våld har tillgripits. Enligt Reuter (1994) är således dåligt rykte en viktig resurs för den organiserade brottsligheten. Genom att våld tidigare har använts kan man leva på ryktet om att det finns resurser att sätta kraft bakom orden.

METODER INOM GRUPPEN

- Metoder inom gruppen:
- Ansvar
- Våld och hot
- Svek
- Kontroll
- Kontakter
- Motåtgärder

ANSVAR

Kurirer är utsatta för ett tryck, även om det inte är formella hot. De vet att om de misslyckas kommer till exempel deras släktingar att råka illa ut. Även om många kurirer i polisförhör menar att de har blivit lurade är de ofta fullt ansvariga för transporten. Exempelvis packas narkotikan i kurirens närvaro för att undvika tvister i efterhand om den rätta kvantiteten (Zaitch, 2002). Det förekommer att kurirer som åker fast i tullen anses ha varit ekonomiskt ansvariga för narkotikapartiet och hamnar i skuld till nätverket

eller organisationen. Skulden ska betalas tillbaka efter avtjänat fängelsestraff (Vesterhav, 2005).

VÅLD OCH HOT

Även hos narkotikaorganisationer förekommer beskydd och utpressning (Zaitch, 2002). Det avsevärda ekonomiska, politiska och militära inflytande som vissa har beror på deras framgång som illegala entreprenörer. Denna kontroll är viktig för att skydda den illegala affärsverksamheten. Utvecklingen synes emellertid gå mot att minimera våldsinslaget i brottsligheten. Enligt Block (1994) undviker den moderna maffian att utöva våld. Det är en stor skillnad mot förr. Överdrivet våld drar till sig myndigheternas uppmärksamhet och kan eskalera myndigheternas insatser, vilket försvårar affärerna. Överlag försöker man undvika våld och i stället sträva efter att hemlighålla verksamheten (Desroches, 1999).

Förutsättningen för att bilda oligopol eller monopol är sannolikt att den organiserade brottsligheten kan dominera illegala marknader genom hot och korruption. Används inte dessa instrument kommer den organiserade brottsligheten att styras av ekonomiska lagar, vilket ofta innebär att verksamheten förblir förhållandevis småskalig (Eck och Gersh, 2000).

SVEK

Ofta är polis och tull mer intresserade av att gripa personer än att komma över narkotika. Myndigheterna är således inriktade mot gärningsmännen (Zaitch, 2002). Exportörerna är motsatsvis primärt inriktade på lasten och har därför lite intresse av vad som händer med oskolade och lätt utbytbara kurirer. Därför förekommer det att exportörer offerar en eller annan kurir för att tillgodose myndigheternas behov av gripanden. Samtidigt kan större partier tas in i landet (Dorn, Oette och White, 1998).

Entreprenörer är också skickliga på att undgå kontroll genom att förflytta den personliga risken över till någon annan eller att vara innovativ och hela tiden ligga före polisen (Zaitch, 2002). Särskilt personer i organisationens gatuplan utnyttjas genom att riskerna kanaliseras till deras nivå. Förutom att förse polisen med små beslag via mindre betydelsefulla kurirer kan narkotikabrottslingarna utnyttja alla juridiska möjligheter till att fördröja myndigheternas arbete etc. (Dorn, Oette och White, 1998).

Dorn, Oette och White (1998) sammanfattar tre åtgärder som narkotikasmugglare använder sig av mot polismyndigheter och liknande: 1. De offerar laster med droger eller mindre viktiga hantlangare för att avleda uppmärksamheten från större smugglingsoperationer. 2. Smugglare använder sig av våld mot informanter. 3. Smugglare blir själva informanter, vilket gör att de kan styra informationen till myndigheterna.

KONTROLL

Säkerhetsfrågor är viktiga. Det är svårt att skilja mellan övervakning riktad mot konkurrenter och intern övervakning, eftersom medarbetare kan bli konkurrenter i framtiden (Zaitch, 2002).

En försiktighetsåtgärd som ofta används är att aldrig hantera narkotikan och pengarna på samma ställe. Det är en riskreduceringsmetod för att

begränsa skadorna från polisingripande, stölder etc. En annan metod är att hålla särskilda öppettider, för att undvika spring på misstänkta tidpunkter (Dorn m. fl., 1992).

Genom att narkotikaaffärerna sker inom små cirklar av personer motverkas polisens möjligheter att infiltrera verksamheten. Sedan gäller det att distribuera narkotikan så snabbt som möjligt till försäljningsleden (Dorn m.fl., 1992).

KONTAKTER

Kontakter är viktiga i den kriminella världen. Det har att göra med att verksamheten är brottslig och då kan olika aktörer inte hitta varandra på samma sätt som i den reguljära ekonomin. En av den organiserade brottslighetens viktigaste egenskaper är nätet av kontakter. Det möjliggör effektiva kriminella operationer med dugliga och pålitliga medarbetare. På detta sätt kan den inkomstbringande verksamheten fortgå utan allvarliga angrepp från myndigheter och konkurrenter.

MOTÅTGÄRDER

Narkotikaentreprenörer beaktar myndigheternas strategier och åtgärder. De tar hänsyn till dessa faktorer i sin verksamhet i syfte att minimera riskerna. Som illegala entreprenörer är de fixerade vid det olagliga. De tillbringar mycket tid med att diskutera tullkontroller, polisens insatser, korruptionen hos myndigheterna, juridiska detaljer om dem själva eller sina försvarsadvokater och om fängelseförhållanden (Zaitch, 2002). Deras dagliga liv formas av ansträngningar att undgå upptäckt. En viktig förebyggande metod är att hålla sig informerad om vad som är på gång, till exempel om pågående polisutredningar (Lalander, 2001).

Narkotikasmugglingen sker hela tiden i stark interaktion med myndigheternas åtgärder. Om myndigheterna upptäcker nya rutter och om beslagen ökar där, eller om nya gömställen blir föremål för kontroll, ändrar smugglarna sina rutiner. Det sker hela tiden en teknisk och strategisk anpassning. Denna utveckling sker även på gatuplanet. Ett exempel är en polismyndighet som utvecklade en ny under-cover strategi, vilket till en början ledde till fler beslag och gripanden. Efter en tid hade försäljarna utvecklat ett komplext system med olika befattningshavare, som exempelvis bud och inkasserare, som praktiskt taget gjorde dem immuna mot myndigheternas motåtgärder (Dorn m.fl., 1992).

Exportörer påverkas om tullen gör ett stort beslag. Exportören kommer inte att skeppa narkotikapartiet längs samma rutt eller till samma plats. I stället flyttas transporten till en annan hamn eller nya smugglingsåtgärder vidtas. Detsamma sker om andra händelser inträffar, till exempel att importören blir gripen, en korruperad tullare hoppar av etc. Emellertid är denna mottaglighet till att ändra på uppläggen sällan ett resultat av en specifik händelse utan en mer generell och konstant attityd hos entreprenörerna att ständigt vara på alerten i en miljö som kännetecknas av ständiga förändringar (Zaitch, 2002).

För att undgå upptäckt och beslag ägnas mycket möda åt att gömma narkotikan (Lalander, 2001). Ett stort parti kan följaktligen delas upp i

flera mindre, som sedan göms på olika platser i syfte att minimera risken (Vesterhav, 2005). En vanlig säkerhetsmetod är att alltid hålla narkotikan och pengarna åtskilda. Pengar och narkotika byter äger på olika platser eller klockslag (Dorn, m. fl., 1992).

De riskbedömningar som görs är motsägelsefulla. Det finns narkotika-brottslingar som hävdar att risken är mindre om man skickar små kvantiteter med många kurirer. Det finns också de som anser att det är bättre att skeppa stora partier med fartyg och ha en bättre organisation för transporten och lokalt beskydd vid destinationsorten genom mäktiga entreprenörer, legala företag och korruption. Det finns helt enkelt olika strategier för att nå framgång och det är rimligt att det går att välja mellan flera effektiva affärsupplägg på samma sätt som det inom näringslivet tillämpas olika strategier (Zaitch 2002).

Det gäller att undgå uppmärksamhet. Zaitch (2002) refererar till ett fall där två colombianska kvinnor hade klätt ut sig till nunnor för att inte bli misstänkta för att smugla narkotika. Efter att de hade passerat tullen fortsatte polisen att hålla ett öga på dem. Kvinnorna trodde att de hade lyckats ta sig igenom tullen och redan i ankomstterminalen började de att i ren glädje kyssa främmande människor, skratta högt och på andra sätt bete sig på ett icke "nunneaktigt" sätt. De greps omedelbart.

SAMMANFATTANDE ANALYS

Vi kan konstatera att den organiserade brottsligheten kännetecknas av en extrem marknadsinriktning samtidigt som den måste kompensera för två allvarliga hinder för verksamheten; att den är brottslig och därför sårbar för myndigheters agerande samtidigt som det legala samhällets juridiska infrastruktur inte är tillgängligt för att underlätta och skydda den kriminella affärsverksamheten. Marknadsinriktningen i kombination med hindren formar den organiserade brottslighetens hela verksamhet.

Den extrema marknadsinriktningen innebär att den organiserade brottsligheten kan ha olika inriktning som vilken affärsverksamhet som helst med hänsyn till valet mellan specialisering eller diversifiering. Specialiseringen leder till hög professionalism och särskilt stora kunskaper, inte minst om hur myndigheterna agerar. Diversifiering kan leda till högre vinster genom att många marknader kan exploateras men är också riskabel eftersom kunskapsnivån på varje område blir lägre, vilket även gäller kunskap om hur myndigheterna arbetar.

För den organiserade narkotikabrottsligheten gäller det att få fotfäste på lokala marknader. En förutsättning för detta är att personer med lokala kontakter kan ingå i nätverken och fungera som lokala grossister. Själva detaljistledet framstår som mindre känsligt eftersom det är många personer som är kallade för att sköta denna uppgift. Självklart är det svårt att etablera sig som importör och större grossist eftersom det förutsätter mycket goda förbindelser mot såväl odlar- och tillverkarleden som de lokala grossistnäten. Samtidigt krävs kapital och organisation.

Det är mindre vanligt med monopol, främst av det skälet att marknaden har för många aktörer, vilket skapar konkurrens. Det är också synnerligen resurskrävande att utöva en med våldsmakt fungerande kontroll av vilka

som distribuerar och säljer narkotika. Detta innebär att en bättre strategi är att konkurrera med en effektiv organisation. Den organiserade narkotikabrottsligheten kännetecknas därför av arbetsfördelning och att det finns många yrken, både lagliga och kriminella. På samma sätt som i den reguljära ekonomin varierar arbetsinsatsen och hur långsiktig relationen är. Även inom de kriminella yrkena finns en yrkesstolthet och man kan sätta en ära i att tillhandahålla varor av hög kvalitet. För vissa funktioner krävs rika mått av entreprenörskap.

Att verksamheten är kriminell innebär att förtroende mellan aktörerna är det kitt som håller samman de kriminella nätverken och organisationerna. Att kunna lita på varandra är av grundläggande betydelse för den kriminella affärsverksamheten. Därför anlitas ofta personer med samma etniska bakgrund. Det kan också finnas andra faktorer som garanterar en särskild samhörighet, till exempel att man vuxit upp tillsammans, känt varandra länge eller delar samma intressen. Disciplin och lojalitet är centrala begrepp hos den organiserade brottslighetens medarbetare.

Kombinationen av marknadsinriktning och behovet av att skydda den brottsliga verksamheten medför att nätverken och organisationerna är ytterst flexibla och reagerar på alla förändringar. Den nätverksbaserade strukturen möjliggör också snabba anpassningar. Stela och byråkratiska organisationer skulle inte fungera på marknaden.

För att skydda sig mot angrepp är det viktigt att ha vattentäta skott mellan nätverkens olika aktörer. Personer på detaljistplanet ska inte veta något om vilka de stora grossisterna är. Missbrukarna ska bara ha kännedom om olika detaljister. Mellanhänder och mäklare anlitas för att upprätthålla barriärerna mot insyn och information. Skyddsintresset i kombination med mångfalden av aktörer och flexibiliteten innebär också att det inte finns någon överblick över marknaden och dess aktörer. Den kan framstå som kaotisk och oordnad men är i själva verket logisk och effektiv mot bakgrund av de omständigheter under vilka den verkar.

För organisationer är kollektiva resurser fundamentala och dessa kan också uppnås i nätverk. Den viktigaste kollektiva resursen är att organisationerna och nätverken möjliggör expertis, kapital, teknik, våld och andra resurser. Det är dessa resurser som är grundläggande för att uppnå inkomster. Ett exempel på en viktig resurs är våld, eftersom det ger kraft bakom verksamhetens olika relationer och behöver därför sällan tillgripas.

För att skydda verksamheten tillämpas en rad metoder inom organisationen och nätverken. Det kan vara ett personligt ansvar för att leveranser kommer fram. Skuldförbindelser utnyttjas och knyter personer till verksamheten. Kurirer offras för att skydda större partier mot beslag och tips till myndigheterna om konkurrenternas aktiviteter kan lämnas inte enbart för att få en större marknadsandel utan också för att avleda uppmärksamheten från den egna verksamheten.

Enskilda kriminella

FORMER AV RELATIONER:

- Kontakter
- Internationella kopplingar
- Rekrytering
- Våld och hot
- Kontroll
- Utbyte av tjänster
- Uppgifter
- Lön och andra förmåner

EGENSKAPER:

- Disciplin
- Lojalitet
- Hålla tyst

I det föregående avsnittet koncentrerade vi oss på nätverket och organisationen. I det följande undersöks relationen till enskilda kriminella. Det är naturligtvis en definitionsfråga var organisationen och nätverket slutar och var relationen till enskilda kriminella utanför organisationen och nätverket börjar. I grund och botten kan alla kontakter sägas ingå i nätverket. Vi har ändå valt att försöka dra en gräns mellan det egentliga nätverket och personer som står utanför i syfte att på ett mer begripligt sätt beskriva den organiserade brottsligheten.

KONTAKTER

Lösa nätverk, kontakter, vänskapsförhållanden och bekantas bekanta utgör grunden för den kriminella miljö som tillhandahåller expertis och arbetskraft till den organiserade brottsligheten (Mack, 1975). Ruggiero och South (1995) menar att en utbredd kriminalitet i lokalsamhället underlättar distributionen av narkotika. Finns det färdiga nät för distribution av både lagliga och olagliga produkter kan detta även användas för narkotika. Enskilda kriminella utgör därmed en rekryteringsbas för den organiserade brottsligheten. Som nyss nämnts innebär det också att det kan vara svårt att dra gränsen mellan nätverket och enskilda kriminella, eftersom dessa kommer att ingå i nätverket när de anlitas.

INTERNATIONELLA KOPPLINGAR

Johansen (1996) beskriver hur den organiserade brottsligheten bygger på kontakter och att någon känner någon, som känner någon annan. Det är den typen av kontakter som letar sig fram till enskilda kriminella i andra länder. Lenke och Olsson (1998) använder begreppet "pipeline" för att beskriva kopplingen mellan kriminella i olika länder. Sådana personer kan ha kontakter i andra länder till följd av att de har sitt ursprung där och följaktligen har kvar ett kontaktnät eller har goda förutsättningar att etablera kontakter med tillverkare, odlare eller leverantörer.

REKRYTERING

Rengert m. fl. (2000) menar att narkotikamarknaden både påverkas av den lokala efterfrågan och den lokala arbetsmarknaden som främst består av arbetslösa och ungdomar som hoppar av skolan (jfr Deadman och Pyle, 2000). Enligt Ruggiero (1995) söker sig också många unga människor till narkotikamarknaden till följd av att de formella jobb de kan få inte anses tillräckligt statusfyllda och identitetsskapande. Den illegala marknaden har en starkare dragningskraft än den legala på dessa ungdomar. Problemet är därför inte enbart arbetslösheten utan kvalitén på de jobb som finns och vilken typ av liv de erbjuder. Många som rekryteras till den kriminella världen som arbetskraft utför emellertid rutinartade uppgifter, innehar särskilda yrkesroller och befinner sig i en stagnerande karriär (Ruggiero och South, 1995).

Personer som har ena foten i den irreguljära ekonomin (borderline crime) med exempelvis svart arbete och som går över gränsen och hamnar i den kriminella ekonomin, kommer förr eller senare i kontakt med droger. De tenderar att bli missbrukare och handlare (Ibid.).

Enligt Ruggiero och South (1995) gick kriminella personer som handlade med stulna varor tidigt in i narkotikamarknaden. Detta berodde på att en entreprenör måste ha känsla för vilka marknader som växer. I en kriminell kultur där allt möjligt byter ägare blir narkotika enbart en vara som alla andra. Andra yrkeskriminella som sysslat med stölder och rån kan också börja engagera sig i narkotikamarknaden eftersom den uppfattas som lönsam och mindre riskfylld än traditionell brottslighet.

Det är en fördel för den organiserade brottsligheten att få kontakt med handlare på gatunivå eftersom dessa redan är involverade i den irreguljära ekonomin och därför kan erbjuda både ett kunnande och en infrastruktur för distribution av narkotika (Ibid.).

VÅLD OCH HOT

Den kriminella massarbetskraften som engageras av den organiserade brottsligheten är föremål för en strikt disciplin och utsätts för hot och våld (Ruggiero och South, 1995). Trots detta har de inte någon trygghet i "anställningen" utan arbetar enbart vid specifika tillfällen, ungefär som underentreprenörer. De ägnar mycket tid åt att söka efter alternativa arbetsuppgifter av samma slag. De är själva missbrukare och tillgången på narkotika är för denna grupp aldrig säkrad.

KONTROLL

Narkotikamarknaden består till stor del av ett kreditsystem (Bean, 2002; Adler, 1985). Till skulden läggs ränta. Kreditgivaren kontrollerar noga att betalning sker och olika bestraffningssystem används om avtalet inte fullföljs. Tidigare har redovisats hur kurirer kan ha ett personligt ansvar för det parti som de smugglar i syfte att garantera en säker leverans. För sådana transporter finns också olika kontrollsystem, som personer som diskret övervakar transporten (Zaitch, 2002).

UTBYTE AV TJÄNSTER

De flesta vinningsbrott av lite större dignitet utförs av små grupper, som snabbt upplöses efter genomförandet (Mack, 1975). Däremot är de kriminella entreprenörerna inte ute på egen hand. I stället ingår de i en kriminell yrkesmässig subkultur. I denna finns informella system för kommunikation och information, vägar för att skaffa varor och utrustning etc. "There exists to help them a continuing availability of organisational resources operating on the lines of a loosely structured consultancy network" (Mack, 1975:11). I bakgrunden finns ledande personer som engagerar personer i denna marknad av entreprenörer och enskilda kriminella. Återigen innebär detta att det är svårt att säga var nätverket slutar och när kontakter i stället ska betraktas som externa relationer med enskilda kriminella. De ledande personerna kan i stället ses som länkar som binder samman entreprenörer och medarbetare.

UPPGIFTER

Tidigare medarbetare, exempelvis från rån, kan kontrakteras för att utföra olika tjänster. Det kan röra sig om bevakningsåtgärder riktade mot polisen. Övervakare kan skugga polisens spaningsenheter, särskilda poliser eller kartlägga rutinerna för olika polisstationer (Dorn, m. fl., 1992). Personer i ett land kan fungera som kontaktpersoner för organisationer och nätverk i andra länder med uppgift att inhämta information eller styra en operation (Mack, 1975)

LÖN OCH ANDRA FÖRMÅNER

En enskild kriminell person arbetar som vilken affärsman som helst (Ibid.). Det gäller att rikta in sig på flera områden för att kunna få en rimlig inkomst. Skickligheten hos de personer i ett nätverk, som behöver rekrytera en enskild kriminell, avgörs av om de har de rätta kontakterna när det gäller att hitta rätt personer.

DISCIPLIN

Som tidigare nämnts anlitas personer som är pålitliga och disciplinerade. I grund och botten är det samma kriterier som värdesätts på den illegala som den legala arbetsmarknaden. Under ytan finns hela tiden möjligheten att upprätthålla disciplinen genom våld. Den organiserade brottsligheten använder våld som en maktresurs (Fijnaut, 1998).

LOJALITET

Inom den organiserade brottsligheten är lojalitet en viktig faktor som kompensation för att verksamheten måste skyddas mot myndigheternas angrepp. Det reguljära samhällets rättsordning kan ju inte erbjuda något skydd mot personer som bryter mot avtal eller "begår brott" i den brottsliga verksamheten. En tolkning av den forskning som hittills redovisats är att kravet på lojalitet ökar i takt med att personer knyts fastare till nätverket och får större insyn i detta. Det innebär att kravet på eller behovet av lojalitet är mindre framträdande för personer som exempelvis rekry-

teras för ett enskilt uppdrag med hjälp av en mellanhand som isolerar den rekryterade från nätverket.

HÅLLA TYST

En av de viktigaste egenskaperna är att inte förmedla någon information till myndigheterna. För att myndigheterna ska kunna agera och styrka brott krävs mycket information och för de kriminella nätverken är därför en av de viktigaste förebyggande åtgärderna att förmå medarbetare att hålla tyst. Det sker genom en kombination av att välja ut lojala medarbetare och att visa nätverkets styrka genom förmågan att kunna utöva hot och våld.

Andra kriminella nätverk/organisationer

METODER MOT ANDRA NÄTVERK:

- Kontakter
- Medling
- Våld och hot
- Internationella kopplingar
- Utbyte av tjänster
- Lön och andra förmåner
- Motåtgärder

KONTAKTER

Inom narkotikahandeln förekommer affärsupplägg med joint export venture (Zaitch, 2002). Det innebär att stora exportörer erbjuder mindre grupper utanför organisationen att medverka beroende av hur mycket de kan investera och deras relation till exportören. Egentligen kan vem som helst gå in och investera i en last. För att minska riskerna sker överskeppningarna i många och små partier. Det är således ett sätt att sprida riskerna, men också en metod för att ersätta tidigare tjänster från politiker, poliser, vänner etc.

Det är också vanligt att stora exportörer låter mindre exportörer skicka med en last i den stora exportörens överskeppning. Betalning sker sedan för "frakten". Stora exportörer kan också fungera som försäkringsbolag och låta mindre exportörer försäkra sin last mot myndighetsbeslag.

Johansen (1996) beskriver hur de flexibla nätverken samarbetar över gränserna och att de är mycket dynamiska eftersom de kan ändra utseende mycket snabbt. Floran av nationella och internationella nätverk bjuder på stora variationer.

Den organiserade brottsligheten har en rad associerade företag och organisationer både i det legala samhället och i den kriminella världen. De associerade "medlemmarna" utgör verksamheter med inriktning på prostitution, narkotikahandel, penningtvätt, illegala spel och utpressning (Raufer, 2003).

Ruggiero och South (1995) beskriver hur närvaron av kriminella organisationer underlättar distributionen av narkotika eftersom de har både kapital och en stor styrka av kriminell arbetskraft.

MEDLING

Reuter (1994), som hänvisar till Backhaus och Buchanan, pekar på att ett stort problem med kriminella marknader är att det finns en osäkerhet om ett avtal kommer att infrias. Det finns inte någon möjlighet att med lagens hjälp upprätthålla kontraktsrätten. Den organiserade brottsligheten har på denna punkt en viktig funktion genom att skapa kontraktsmässiga försäkringar. Det finns därför behov av att en tredje part kan medla i dispyter mellan kriminella och kriminella grupper.

VÅLD OCH HOT

Eftersom den organiserade brottsligheten inte har tillgång till det legala samhällets fördelar, som ett rättsväsende, används hot och våld för att motverka konkurrens från andra grupper (Finckenaure, 1994). Den organiserade brottslighetens historia innehåller många exempel på när våld utövas mellan olika nätverk (Johansen, 1996).

INTERNATIONELLA KOPPLINGAR

På samma sätt som de legala marknaderna har ökat och skapat en omfattande internationell handel har även de kriminella marknaderna över gränserna ökat (Williams, 1994). Relationerna mellan narkotikagrossisterna utomlands och narkotikagrossisterna inom landet är rätt stabila (Spannow, 1997). Den illegala marknaden fungerar på denna punkt på samma sätt som den legala marknaden där det krävs att det finns en viss tillit mellan aktörerna för att få till stånd en affärstransaktion. Tilliten är till och med viktigare inom den illegala marknaden än i det reguljära näringslivet.

UTBYTE AV TJÄNSTER

Mack (1975) beskriver hur den organiserade brottsligheten samarbetar över gränser, men utan att bilda internationella syndikat. Inte heller finns någon systematisk internationell häleriverksamhet. I stället sker ett samarbete över gränserna och nätverken går också över gränserna.

LÖN OCH ANDRA FÖRMÅNER

Eftersom nätverkens brottslighet handlar om affärsverksamhet är det grundläggande för dessa att träffa affärsavtal med varandra. Hela skeendet före försäljningen till konsument kan därför beskrivas som en affärsverksamhet inom och mellan nätverk och organisationer. Som tidigare angetts sker betalningen kontant eller på kredit.

MOTÅTGÄRDER

Den organiserade brottsligheten kan tipsa myndigheterna om andra kriminella organisationers verksamhet i syfte att bli av med konkurrenter (Block, 1994). Som tidigare nämnts är det också ett sätt att minska myndigheternas intresse för den egna verksamheten.

Legala samhället

METODER MOT DET LEGALA SAMHÄLLET:

- Rekrytering
- Infiltration
- Korruption
- Utpressning/Beskyddarverksamhet
- Skydd
- Våld och hot
- Kontroll
- Utbyte av tjänster
- Lön och andra förmåner
- Investeringar och penningtvätt

REKRYTERING

Organiserad brottslighet kan komma in i legala företag som en följd av att företagaren inte har kunnat betala sina skulder (Maltz, 1994). Sedan kan företaget användas för olika syften. Ett klassiskt exempel är att företaget tar stora lån och göra omfattande beställningar. Sedan drar sig gärningspersonerna bort med pengar och egendom (Albanese, 1995).

Brottsligheten behöver inte alltid komma ”utifrån” utan kan starta i företaget. Dorn m. fl. (1992) beskriver en typ av legala företag som de kallar för ”sideliners” och som börjar med narkotikabrottslighet. Smugglare kan äga åkerier, ha etablerade och legitima kundrelationer och använda långträdare för smuggling (Ruggiero och South, 1995). Personer inne i företaget kan också föra ut stora summor ur företaget och få det att ”blöda” (Albanese, 1995:37).

Tillgång på fordon, en reguljär import- och grossistverksamhet samt legitima skäl för att delta i internationella transporter är en idealisk grund för att börja med smuggling (Ruggiero och South, 1995). Exempelvis kan narkotika döljas i ramen på importerade fordon. Sedan kan fordonen distribueras till återförsäljare, som också är inblandade i narkotikaimporten. Det är inte nödvändigt att importverksamheten utgör kärnan i narkotikabrottsligheten utan den kan enbart vara en biverksamhet.

Ruggiero och South (1995) refererar till studier i Nederländerna som visade att narkotikahandlare gick in i köttindustrin och dolde narkotika i frusna djurkroppar.

INFILTRATION

Den organiserade brottsligheten innehar nästan alltid legala företag (Finckenaure, 1994). Dessa fungerar som täckmantel, möjliggör social status genom en respektingivande verksamhet och kan användas för att tvätta pengar från brottslig verksamhet. Företaget döljer inte enbart vem som står bakom rörelsen utan också den brottsliga verksamhet som bedrivs (Kelly m.fl. 1994). Det finns också forskare som menar att skillnaderna mellan det reguljära näringslivet och det kriminella inte är så stora (Ruggiero, 1996;

Duyne, 2002). Skillnaderna skulle inte vara så stora mellan de ”goda”, det vill säga vi, och de ”onda”, det vill säga de kriminella (Duyne, 2002:2).

När stora kvantiteter smugglas till Europa sker det med hjälp av legala företag, från flygbolag till rederier och handelshus samt flyttfirmor. Alla sorters företag används, genom att muta några anställda eller involvera personer i företagsledningen. Helt klart är att många olika företag är involverade, genom att utföra olika uppgifter, ha olika organisatoriska former och erbjuda olika yrkesmässig expertis. Emellertid är en strikt och fast arbetsfördelning inte alltid fallet. Små producenter kan exportera då och då, livvakter kan övervaka transporter, kurirer kan hjälpa till med lastning eller lossning. Varje enhet kan utföra många olika uppgifter och ändra och modifiera till följd av den dynamik som krävs eftersom verksamheten är olaglig (Zaitch, 2002).

Kommersiella brohuvuden är nödvändiga när stora kvantiteter ska tas in tillsammans med legala handelsvaror. Då måste godset importeras av legala företag. Det är en fördel att använda välkända handelsföretag som front för narkotikahandlingen. Små colombianska företag är till exempel däremot lätta mål för myndigheterna. Sådana små företag kan dra till sig uppmärksamheten från grannar, skattemyndigheten etc. (Ibid.).

Dorn, Oette och White (1998) menar att narkotikasmugglare inte enbart offerar laster med droger eller mindre viktiga hantlangare för att avleda uppmärksamheten från större smugglingsoperationer. Smugglare använder sig också av våld mot informanter. Alternativt blir gärningsmännen själva informanter, vilket gör att de kan styra informationen till myndigheterna.

KORRUPTION

Användning av korruption brukar förknippas med en av de grundläggande metoderna som används av den organiserade brottsligheten. Korruption används för att få organisationen att framstå som obetydlig och för att göra den immun mot myndigheterna (Finckenaure, 1994). Ett exempel är att mutor betalats ut till polisen för att få förvarning om kommande räder mot bordeller (Winick, 1994). Korruption används också som ett sätt att få affärsmässiga kontrakt i samband med upphandlingar och anbudsförfaranden.

Korruption är ett alternativ till att använda hot och våld. På samma sätt som för hot och våld försöker man undvika att korrumpiera myndighetspersoner (Desroches, 1999).

UTPRESSNING/BESKYDDARVERKSAMHET

Albanese (1995) menar att vid sidan av att tillhandahålla illegala eller ”skattefria” varor och tjänster infiltrerar också den organiserade brottsligheten näringslivet. Det är denna senare form av brottslighet som är mest allvarlig eftersom det finns ett tydligt offer. Vid sidan av de ekonomiska effekterna leder den organiserade brottslighetens inträde i det reguljära näringslivet till hot och våld. Infiltrationen sker typiskt sett genom utpressning och beskyddarverksamhet. Affärshemligheten med utpressning och beskyddarverksamhet är att gärningspersonerna under lång tid kan få en stadig inkomst från företag. Det är ett långsiktigt arrangemang.

SKYDD

Den organiserade brottslighetens nära relationer med den legitima ekonomin medför att brottsligheten får ett effektivt skydd mot insyn från myndigheterna (Fijnaut, 1998).

De mest framgångsrika gärningsmännen ser till att aldrig kunna kopplas ihop med den olagliga verksamheten. De behöver en respektabel yta och det legitima samhället med sina företag erbjuder en sådan (Rogovin och Martens, 1994).

Ett lokalt beskydd möjliggör för illegala entreprenörer att lyckas med sina affärer. Eftersom de illegala entreprenörerna är prioriterade mål för brottsbekämpningen måste de lita på den sociala strukturen. Beskydd kan ske genom att oskadliggöra konkurrenter och myndighetspersoner. Från den sociala miljön kan tolerans finnas till följd av etniska, affärsmässiga eller yrkesmässiga samhällen som kan dra nytta av deras verksamhet. Det kan exempelvis gälla lastbilschaufförer, banker etc. Ovanifrån kan beskydd exempelvis utövas av poliser, fängelsevakter, advokater och lokala politiker (Zaitch, 2002).

"...individuals or groups able to either get away with violence or to receive the elementary protection tend to be locally established, to already have some knowledge of the cultural environment, and some legitimation as local legal or illegal entrepreneurs." (Zaitch, 2002:177)

Narkotikaaffärer kan ske i skydd av etablerade verksamheter, till exempel på restauranger och pubar. Det finns exempelvis pubar som är kända för att fungera som en samlingsplats för detaljister medan andra utgör en arena för grossister och där mycket stora pengar byter ägare (Dorn m.fl., 1992).

VÅLD OCH HOT

Fijnaut (1998) refererar till Abadinsky, som menar att skillnaden mellan professionell och organiserad brottslighet är att de professionella helt litar på sin yrkeskunskap medan den organiserade brottslighetens gärningsmän har både vilja och förmåga att trakassera och hota, och om nödvändigt, ta till våld. Även andra brottslingar som inte tillhör den organiserade brottsligheten använder hot och våld. Det som utmärker den organiserade brottsligheten är emellertid att den använder våld som ett offensivt instrument för att bekämpa myndigheterna och deras aktivitet. I sin mest extrema form kan den organiserade brottsligheten därför bli en stat i staten.

Som tidigare nämnts menar Reuter (1994) att en av den organiserade brottslighetens främsta egenskaper är "rykte", i betydelsen dåligt rykte. Utan att behöva använda hot eller våld kan den organiserade brottsligheten på grund av tidigare meriter utöva ett viktigt inflytande. Det gäller inte enbart mot det legala samhället utan i alla relationer.

Det finns en skillnad mellan organiserad brottslighet och de gäng som ofta finns i storstäderna och i deras förorter. Dessa gäng använder mycket våld och bygger därför snabbt upp ett dåligt rykte som de kan exploatera. Emellertid tenderar sådana gäng att vara kortlivade till följd av den omfatt-

ande våldsanvändningen, som triggar polisen att agera kraftfullt (Reuter, 1994:95). Hot kan riktas mot myndighetspersoner men också mot vittnen. (Dorn m. fl., 1992).

KONTROLL

För att skydda sin verksamhet utövas en kontroll över myndighetspersoner och andra som kan innebära ett hot (Fijnaut, 1998).

UTBYTE AV TJÄNSTER

Kännetecknande för den organiserade brottsligheten är att förhållandevis få personer ingår i kärnan. Raufar (2003) menar att samtliga maffiafamiljer i New York tillsammans inte har fler än 600 till 650 "soldater". Däremot finns det många personer som är kopplade till den organiserade brottsligheten. Exempelvis samverkar Corleones 40 medarbetare på Sicilien med tio gånger fler personer och i New York handlar det om i storleksordningen 6 000 personer. De associerade driver företag som är länkade med den organiserade brottsligheten. Det kan handla om transporttjänster, byggbranschen, spelklubbar, restauranger, barer och sexindustrin.

LÖN OCH ANDRA FÖRMÅNER

Personer i den reguljära ekonomin kan engageras i narkotikahandeln och pengarna investeras i legal affärsverksamhet (Ruggiero och South, 1995). Sådana personer kan sedan delta i narkotikabrott vid olika tillfällen och fortsätta att driva sin verksamhet.

Som underentreprenörer svarar korrumpade anställda inom handelsföretag, frakt- eller transportföretag, chaufförer, banktjänstemän och direktörer m.fl. (Zaitch, 2002). Hela företaget kan involveras, som detaljist- eller grossisthandel, restauranger etc. Det de har gemensamt är att de får betalt för att utföra centrala tjänster som går utöver ren kunskap och arbetskraft. Det är mycket vanligt att legala företag finns med i bilden.

INVESTERINGAR OCH PENNINGTVÅTT

En intressant notering är att ju äldre organiserade brottslingar blir desto mer försöker de föra över sina tillgångar till lagliga affärsverksamheter för att de ska kunna gå i arv till släktingarna (Paoli, 2002). Den legala ekonomin innebär många fördelar. Företag och banker lyder under lagar och myndigheternas kontroll. Avkastningen är kanske inte lika stor som i den kriminella ekonomin men säkrare. Dorn m. fl. (1992: 6) intervjuade en kriminell person som menade att det var vanligt att narkotikahandlare slutade med brottsligheten och i stället började ägna sig åt laglig verksamhet.

"It makes me laugh when I look around and work out how many businesses have been established from the profits of one last cannabis run. Really healthy enterprises like [a well known local vegetarian restaurant] and [a silk screen printing outfit]."

Legal verksamhet är också praktiskt för att kunna tvätta pengar. En enkel verksamhet för penningtvätt är konsthandeln. En person berättade att han åkte till Frankrike och köpte konst, förstörde dessa och sedan skrev försäljningskvitton på tio gånger så höga belopp (Dorn, m. fl., 1992).

Brottslig verksamhet har en rad negativa konsekvenser (Kelly m.fl., 1994). Det är inte möjligt att utnyttja den legala kreditmarknaden. Tidigare har nämnts att kontraktsrätten inte gäller och domstolar kan inte anlitas för driva in fordringar eller stadfästa vad som gäller. Kriminella tillgångar kan när som helst konfiskeras. Personer kan gripas och straffas. De flesta kriminella företag blir därför fragmenterade, kortlivade och lokala. Det finns således goda skäl att investera illegala pengar i det legitima näringslivet.

Ett stort problem när den organiserade brottsligheten går in i det reguljära näringslivet är att affärsverksamheten inte bedrivs i enlighet med lagstiftningen (Kelly m.fl., 1994). Bedrägerier och företagsplundring kan förekomma för att man på kort tid ska få ut så mycket som möjligt från verksamheten. Är avsikten att vara kvar i näringslivet kan konkurrenser hotas i syfte att uppnå lokala monopolsituationer.

OMVÄRLDSFAKTORER

Narkotikahandeln påverkas i hög grad av å ena sidan konsumenternas önskemål och å andra sidan myndigheternas insatser (Curtis och Wendel, 2000). De som hanterar narkotika är också offer för rån och stölder, både av rivaler och av gärningsmän som inte riskerar några polisanmälningar genom att utsätta andra kriminella för brott. Kapital- och arbetsmarknaden i det civila samhället påverkar också den kriminella marknaden, både direkt och indirekt genom att forma de miljöer i vilken narkotikahandeln sker (jfr Walsh, 1977). Slutligen påverkas narkotikahandeln av alla de faktorer som också påverkar den lokala miljön för narkotikadistributionen, som klassfaktorer, etnicitet, typ av bostadsområde och liknande. Drogmarknaden påverkar också i sin tur omgivningen. Sammantaget finns ett tydligt och ömsesidigt samspel mellan den lagliga och den kriminella ekonomin.

Paoli (2002) betonar att teknologin är viktig för att de organiserade brottslingarna ska hålla sig uppdaterade med förändringar i omvärlden och kunna anpassa sig till globaliseringen. Den organiserade brottsligheten påverkas nämligen av marknader, tid, teknologi, produktion, distribution, storlek och plats.

Schatzberg (1994) förklarar uppkomsten och spridningen av organiserad brottslighet som bristande möjligheter för minoritetsgrupper att nå framgång inom ramen för det etablerade samhället. Ungdomar som går in i organiserad brottslighet kommer ofta från områden med mycket hög ungdomsarbetslöshet.

Sammanfattning

Den organiserade narkotikahandeln har en stor likhet med det reguljära näringslivet, men också en stor skillnad. Likheten är att den organiserade

narkotikahandeln fungerar som vilken näringsverksamhet som helst, fast med en extrem marknadsinriktning. Denna likhet innebär att olika aspekter av den organiserade narkotikabrottsligheten till stor del kan förklaras av rent affärs- och marknadsmässiga orsaker. Den stora skillnaden mot den legala näringsverksamheten är att den organiserade narkotikahandeln är brottslig. Det är ett stort problem som den organiserade brottsligheten ständigt måste brottas med och som också förklarar dess utseende och sätt att arbeta.

Kombinationen av att vara verksam på affärsmässiga grunder med en extrem marknadsinriktning och att denna verksamhet är brottslig, skapar en egen logik som skulle kunna kallas för den kriminella näringsverksamheten. När det gäller denna är det svårt att skilja mellan rent affärsmässiga aspekter och faktorer som påverkas av att verksamheten är brottslig.

Den organiserade brottsligheten har således stora likheter med vilken affärsverksamhet som helst. Den kan ha olika inriktning med hänsyn till valet mellan specialisering och diversifiering. Specialiseringen leder till hög professionalism och särskilt stora kunskaper, inte minst om hur myndigheterna agerar. Diversifiering kan vara lönsamt men är också sårbart eftersom exponeringen blir bredare och kunskapen mer begränsad om myndigheternas olika motstrategier på de marknader under vilken brottsligheten verkar. På samma sätt som hos legala näringsidkare kan nätverken och organisationerna ha olika storlek och uppbyggnad. Yrkesskicklighet och yrkesstoltset finns i det legala samhället liksom i det illegala. Arbetsmarknaden erbjuder olika yrken, inriktningar och karriärmöjligheter. Klasskillnader finns också i den kriminella miljön.

Det finns nätverk mellan kriminella aktörer, som kännetecknas av specialisering och att det finns ett förtroende mellan dem. Aktörerna kan sedan bilda organisationer eller organisationsliknande strukturer, som bygger på arbetsfördelning och hierarkier. För att kunna agera på marknaden gäller det att få ett fotfäste på lokala marknader och det behövs därför personer som har lokala kontakter och känningar för att kunna bedriva en grossistverksamhet. Själva detaljistledet är mindre känsligt eftersom det där finns gott om arbetskraft för att utföra den mer riskfyllda delen av försäljningen. Det kan också vara svårt att etablera sig som importör eftersom det förutsätter goda kontakter med odlar- eller tillverkarleden. Samtidigt krävs organisation och kapital.

Olikheten gentemot den legala näringsverksamheten, att verksamheten är brottslig, skapar två problem för den organiserade narkotikahandeln. Det första är att verksamheten hela tiden måste undgå myndigheternas uppmärksamhet. I annat fall kan personer bli gripna och straffade samtidigt som varor, pengar och egendom kan tas i beslag och förverkas. Därför är det nödvändigt att lägga mycket organisatorisk kraft på att minimera risken för upptäckt.

Det andra problemet eller olikheten är att brottsligheten inte har tillgång till rättsstatens fördelar. Om en medarbetare förskingrar narkotika eller pengar är det inte möjligt att vända sig till polisen. Avtal om narkotikaaffärer kan inte avgöras i domstol, pengar kan inte drivas in av krono-

fogden och några fackliga rättigheter kan inte upprätthållas. Denna laglöshet måste kompenseras med en annan form av rättsordning.

Pålitliga medarbetare är nödvändiga för den kriminella näringsverksamheten. De minimerar risken för illojalitet. En grundläggande faktor för den kriminella verksamheten är därför att kunna lita på varandra. Förtroende är A och O. Det är bland annat därför som etnicitet spelar en roll, eftersom personerna delar samma kulturella bakgrund. Uppväxt, samma intressen eller andra förhållanden ger grunden för att ett förtroende kan byggas upp. Förtroende innebär att aktörerna kan lita på varandra, både när det gäller att inte läcka information till myndigheterna och att inte lura sina medbrottslingar.

Förtroende är viktigt, men det måste också finnas en risk för sanktioner om förtroende bryts. Den egna rättsordningen sätter därför också press på medarbetarna och ytterst kan direkta hot och våld tillgripas för att skydda verksamheten.

Liksom den legala näringsverksamheten måste även den organiserade brottsligheten ägna sig åt FoU-verksamhet genom att exempelvis förfina smuglingsmetoder. Att upprätthålla kunskaper om marknaden är också centralt. Liksom att hålla sig à jour med myndigheternas arbetsmetoder.

När organiserad brottslighet diskuteras är begreppen organisation respektive nätverk av central betydelse. Organisationen står för den mer ordnade strukturen genom att verksamheten under lång tid bedrivs under hierarkiska former och med en fast ansluten personalstyrka som kontrolleras. Inom det reguljära näringslivet finns starka affärsmässiga skäl till varför verksamheten bedrivs i form av organisationer. I nätverket är formerna lösare, utan de hierarkiska strukturerna, och där har kontrollen av medarbetarna ersatts av förtroende. Även inom näringslivet finns nätverk och affärsmässiga skäl till varför enskilda näringsidkare eller företag bildar nätverk.

Forskningen om organiserad brottslighet har mer och mer gått ifrån organisationsbegreppet och betonat nätverkens betydelse. Förklaringen till nätverken bör sökas i både likheten och skillnaden gentemot näringslivets sätt att arbeta. Enbart vissa delar av den brottsliga verksamheten kan bedrivas i helt industriella former. Det handlar mer om återkommande projekt i vilka det behövs personer med olika kompetens och som exponeras för olika grader av risker. Av rent affärsmässiga skäl är det därför flexibla och kostnadseffektiva att bedriva narkotikahandel i en nätverksstruktur än i en fast organisation.

Risken för upptäckt innebär att verksamheten måste bedrivas diskret och därför fungerar nätverk och mindre grupperingar bättre än stora organisationer. Mindre verksamheter där personer kan hyras in och medarbetare kan gå in och ut är också lämpligt i en dynamisk miljö som ständigt måste anpassa sig till marknaden och myndigheternas insatser. Eftersom marknaden har många aktörer där konkurrensen är hög är det viktigt att kunna arbeta med slimmade nätverk. En alternativ strategi är att försöka uppnå en monopolsituation. Det är emellertid resurskrävande att upprätthålla en effektiv territoriell kontroll för att uppnå en monopolsituation på marknaden. Det kräver stora kontrollresurser som dels måste kunna döljas

för myndigheterna, dels måste bestraffningar kunna utföras. Detta talar för att det är mer affärsmässigt med små effektiva grupperingar utan maktambitioner.

För de personer som ingår i nätverket är kollektiva resurser av stor betydelse. Kollektiva resurser brukar förknippas med organisationer, men dessa kan också uppnås i nätverk. De kollektiva resurser som det här är frågan om är expertis, kontakter, kapital, teknik, våld och andra former av resurser. Dessa kollektiva resurser är grundläggande för att få inkomster och därför är de viktiga. Genom att extra ordinära resurser i form av våld kan sättas in, kan verksamheten sätta kraft bakom orden och det ”dåliga ryktet” gör att våld sällan behöver tillgripas i praktiken.

Brottsligheten är inte enbart beroende av kontakter med enskilda kriminella eller med andra kriminella nätverk och organisationer. Särskilt förhållandet till det legala samhället är viktigt. Genom att driva eller infiltrera legala företag kan den organiserade brottsligheten skydda sin verksamhet och dra nytta av det civila samhällets infrastruktur. Korruption, hot, våld och andra former av påverkan kan tillgripas mot myndighetspersoner för att man måste hålla sig informerad om myndigheternas verksamhet och skydda den egna brottsligheten.

Det reguljära samhället erbjuder också säkra investeringar för kriminella vinster. Penningtvätt och investeringar är därför en integrerad del av den organiserade brottsligheten. Den legala ekonomin innebär således många fördelar som den kriminella saknar.

För att skydda verksamheten finns ofta vattentäta skott mellan nätverkens olika aktörer. De som arbetar i detaljistledet ska inte veta vilka grossisterna är. Mellanhänder och mäklare anlitas för att skilja de olika skikten åt. Leverantörer kan ha ett personligt ansvar för den narkotika som smugglas i syfte att garantera att varan kommer fram. Personer med skulder utnyttjas och skuldförbindelser knyter medarbetare till verksamheten. Kurirer kan offras för att locka myndigheterna till mindre beslag medan de större partierna passerar genom tullfiltret. Tips lämnas till myndigheterna för att undanröja konkurrenter och att hålla myndigheterna sysselsatta på annat håll.

Skyddsintressena, mångfalden av aktörer och flexibiliteten innebär också att inte någon kan ha en överblick över marknaden och aktörerna. Något förenklat kan därför den organiserade brottsligheten beskrivas som vilken näringsverksamhet och arbetsmarknad som helst men med skillnaden att verksamheten är olaglig. Genom att bryta ner den organiserade brottsligheten i små beståndsdelar enligt analysmodellen skapas möjlighet att både undersöka, beskriva och motverka brottsligheten. I följande avsnitt görs en genomgång av brottsförebyggande och brottsbekämpande strategier mot den organiserade brottsligheten i litteraturen. Efter denna genomgång ges en översikt av brottsförebyggande teorier mot denna brottslighet. Sedan undersöks och beskrivs den organiserade brottsligheten i tre kapitel med varsin metod (förundersökningar, nätverksanalys och intervjuer). Längre fram redovisas resultaten tillsammans med modellen för att visa hur brottsligheten kan motverkas.

Brottsförebyggande och brottsbekämpande strategier mot den organiserade brottsligheten i litteraturen

INLEDNING

Efter avsnittet om teorier kring organiserad brottslighet studeras närmare de brottsförebyggande teorier som utvecklats mot denna brottslighet. För att kunna förebygga organiserad brottslighet krävs ett annat angreppssätt än det mot den reguljära brottsligheten. Detta beror bland annat på att det inte finns några specifika brott som endast kan räknas till den organiserade brottsligheten. Det karaktäristiska för organiserad brottslighet är själva processen hur brott begås, inte en specifik typ av brott eller brottsling (Adamoli, Di Nicola, Savona och Zoffi, 1998). Det finns alltså inte några specifika "organiserade" brott utan enbart brott som sker inom ramen för en organiserad och nätverksbaserad brottslighet, av vad som skulle kunna kallas för organiserade brottslingar. Till följd av detta kan organiserad brottslighet inte hanteras med den traditionella attityden med "ett brott – en gärningsman", utan inriktningen måste vara mot organisationen (Finckenaur, 1994).

Även insatser riktade mot organisationen har sina brister. Detta beror till stor del på att kontrollmyndigheterna riktar sina insatser mot de mest synliga delarna av organisationen, vilket leder till en begränsad effekt (Schiray, 2001). De synliga delarna är endast toppen av ett isberg och därmed missar insatserna den största delen av organisationerna. Samma kritik kan riktas på området för ekonomisk brottslighet, där samhällets kontrollfunktioner i form av exempelvis skatterevisioner och konkursförvaltning, många gånger tenderar att rikta in sig mot synlig och mindre allvarlig brottslighet (Korsell, 2003). Dessutom består insatserna mot den organiserade narkotikabrottsligheten ofta av rättsliga åtgärder där strategin är att oskadliggöra enskilda individer medan organisationerna och nätverken tenderar att bestå.

Till följd av detta framstår analytiska och problemorienterade brottsförebyggande ansatser för att minska brottsligheten som en möjlig väg (Levi och Maguire, 2004). För att dessa brottsförebyggande åtgärder ska vara så effektiva som möjligt krävs att de mest sårbara angreppspunkterna i de kriminella organisationernas och nätverkens struktur identifieras. Det är även viktigt att hänsyn tas till olika typer av organiserad brottslighet. Eck och Gersh (2000) hänvisar till Jacobs och Gouldin, som menar att det är enklare att nå en avsedd effekt med en kraftig motattack när den organiserade brottsligheten består av byråkratiska organisationer än när den består av små grupper. Schiray (2001) är inne på samma linje och anser att enskilda polisoperationer inte är effektiva mot de dynamiska nätverken. Ofta finns nätverken kvar under en lång tid, men i olika skepnader.

Det krävs en ökad insikt om att den organiserade narkotikabrottsligheten är en del av hela samhället. Om insatserna mot den organiserade brottsligheten endast kommer från rättsväsendet kommer de att ha en

begränsad effekt (Council of Europe, 2003). Organiserad narkotikahandel bör bekämpas inom alla samhällsområden. Insatserna kan vara allt från att förbättra livsvillkoren inom fattiga bostadsområden till att underlätta för unga och invandrare att tjäna pengar legalt. Det bör ske parallellt med exempelvis en kontroll av bank- och skattesystemet (Schiray, 2001).

Det är även viktigt att inte ta för givet att en eliminering av ledarna i organisationerna har en stark effekt på den generella tillgången av till exempel narkotika och prostitution. En av anledningarna till detta är, enligt Levi och Maguire (2004), att den organiserade brottsligheten oftast inriktar sig på att tillhandahålla varor och tjänster som har en stor allmän efterfrågan. Därför skiljer sig den organiserade brottsligheten från annan brottslighet där det finns ett tydligt brottsoffer som vill reducera skadan de utsätts för. Till följd av detta är det viktigt att göra en distinktion mellan att bekämpa enskilda narkotikabrott eller att bekämpa organisationerna. Även om organisationerna skulle upphöra efter det att myndigheterna framgångsrikt bekämpat dessa kommer det ändå att finnas narkotikabrott eftersom många andra aktörer ägnar sig åt illegal försäljning i liten skala för att tillgodose en stor efterfrågan. Vad man väljer att inrikta sig på beror på hur stort socialt hot organisationerna är jämfört med organisationernas brott (Levi och Maguire, 2004).

Levi och Maguire (2004) anser att brottsförebyggande strategier måste förstås mot bakgrund av två olika nivåer. Den första nivån är individuella kriminella händelser och det händelseförlopp dessa händelser är en del av. Levi och Maguire kallar detta för script. Den andra nivån är mer övergripande processer som är utdragna i tid och rum, till exempel den illegala och legala marknaden och de områden de skapar som den organiserade brottsligheten kan profitera på.

För att få en överblick av vilka typer av brottsförebyggande strategier tidigare litteratur har fokuserat på har vi gjort en indelning i fyra grova kategorier. Dessa kategorier är inte distinkta från varandra utan är av en överlappande karaktär. De fyra kategorierna är

- beröringspunkter
- profitminskande insatser
- gynnsamma faktorer och risker
- nätverken

BERÖRINGSPUNKTER

Vid denna strategi är strävan att identifiera vilka beröringspunkter som finns mellan den organiserade brottsligheten och det reguljära samhället. Dessa beröringspunkter anses vara livsviktiga för den organiserade brottslighetens existens och utgör därför möjligheter för förebyggandet av organiserad brottslighet. Insatserna inriktas alltså på att reducera dessa beröringspunkter.

I en studie av van de Bunt och van der Schoot (2003) som fokuserade på sådana beröringspunkter kategoriserades de identifierade områdena efter

1. efterfrågan på illegala produkter och illegala tjänster från det reguljära samhället
2. utnyttjandet av befattningshavare och tjänster i det reguljära samhället

3. tillgängligheten av ”verktyg och hjälpmedel” i det legala samhället.

Utgångspunkten för den första kategorin är att efterfrågan på illegala varor och tjänster skapar en illegal marknad och därmed alstrar organiserad brottslighet. De brottsförebyggande strategier som föreslogs i van de Bunt och van der Schoots (2003) studie inom denna kategori var bland annat sociala och ekonomiska åtgärder. De menar att genom att förbättra människors sociala situation förebygger man risken att de ska bli inblandade i till exempel människosmuggling, trafficking av kvinnor och drogmisbruk. Det är också möjligt att påverka efterfrågan genom ändrad lagstiftning

I den andra kategorin syftar van de Bunt och van der Schoots (2003) på aktörer vars kunskap eller färdigheter möjliggör för den organiserade brottsligheten att genomföra sina kriminella aktiviteter. Det kan till exempel vara myndighetspersoner, advokater som hjälper till med finansiella transaktioner och hamnanställda som tillhandahåller information om hamntider och tullkontroll eller transportföretag. De brottsförebyggande strategierna som föreslås är att öka graden av medvetande om detta utnyttjande. Det föreslås även uppförandekoder och kontroll av personal och kunder, ett ökat hierarkiskt eller kollegialt övervakande för att förebygga korruption och viss lagstiftning, till exempel att kriminella utesluts från brukandet av vissa offentliga tjänster.

På området för ekonomisk brottslighet har också strategier formulerats där brottslighetens beröringspunkter med det reguljära samhället pekats ut som viktiga för att förebygga brotten (BRÅ 2003:1; Korsell och Nilsson, 2003; Korsell och Nilsson, 2003a; Korsell, 2004). Gärningspersonerna befinner sig i företag och andra organisationer och har därför rika tillfällen till att begå brott, men samtidigt möter de en rad kontrollfunktioner i form av revisorer, kreditgivare, leverantörer, fackföreningar och myndigheter med tillsyns- och kontrolluppgifter. Genom att dra större nytta av alla dessa ”okända” brottsförebyggare kan mycket göras för att förebygga brotten.

De förebyggande insatserna kan göras på tre plan. Överst finns regering och riksdag som genom lagstiftning kan se till att möjligheterna att utnyttja regelverk för brottsliga syften minskar. Regering och riksdag styr också myndigheterna och kan därför se till att kontrollfrågorna får större utrymme i deras arbete. På den andra nivån kan myndigheter på central nivå med tillsyns- och kontrollfunktioner ta fram kontrollstrategier och mer metodiskt arbeta med kontrollverksamhet. Detta bör ske i samverkan på central nivå med de brottsbekämpande myndigheterna och med näringslivets organisationer. Den tredje nivån är den lokala. Här kan myndigheter på lokal nivå fokusera kontrollfrågor och samverka med lokala organisationer och brottsbekämpande myndigheter.

Brottsförebyggande strategier som fokuserar beröringspunkterna mellan gärningspersonerna och det reguljära samhället, även när brottsligheten som i fallet med den ekonomiska och organiserade brottsligheten är en del av detta samhälle, kan med fördel tillämpa den situationella brottspreventionen (BRÅ 2003:1; Korsell och Nilsson, 2003; Korsell och Nilsson, 2003a; Korsell, 2004). Det innebär att åtgärder vidtas för att öka den upplevda

svårigheten att begå brott. Detsamma gäller för risken för upptäckt och att minska den upplevda vinningen av brott. Även att minska utrymmet för undanflykter som underlättar brott ingår som en situationell metod, särskilt på ekobrottsområdet.

Council of Europe (2003) anser att åtgärder som är riktade mot att reducera möjligheterna för den organiserade brottsligheten att agera i det reguljära samhället kan delas in i två nivåer, interna och externa. Interna åtgärder handlar om att motverka korruption hos myndighetspersoner. Externa åtgärder är inriktade mot att hindra kriminella grupper från att kunna delta i vissa legala aktiviteter, till exempel göra affärer med staten. Den externa nivån kräver emellertid ett väl fungerande informations-samlade och informationsutbyte mellan myndigheter.

I van de Bunt och van der Schoots (2003) tredje kategori menas de funktioner i det reguljära samhällets infrastruktur som kan utnyttjas av den organiserade brottsligheten, till exempel transportnät och finansiella tjänster. Författarna nämner förbud mot att låta personer med ett kriminellt förflutet få registrera företag som ett exempel på en brottsförebyggande åtgärd inom denna kategori. De tar också upp åtgärder mot penningtvätt, men varnar för att det är viktigt att vara vaksam så att det inte endast leder till en omflyttning av penningtransaktionerna till andra finansiella alternativ.

Levi and Maguire (2004) beskriver några konkreta exempel på brottsförebyggande åtgärder som kan placeras i denna kategori. De nämner till exempel ett pågående projekt i Amsterdam där insatser från skattemyndigheter och polis riktas för att hindra den organiserade brottslighetens att kunna köpa fastigheter i ”red light district”.

PROFITMINSKANDE INSATSER

Vid profitminskande insatser inriktas åtgärderna mot att reducera den organiserade brottslighetens inkomster. De ekonomiska modellerna bygger på grundantagandet att kriminella organisationer strävar efter maximal profit och att de därför inte organiserar sig mer än vad som är lönsamt (Halstead, 1998). Därför har alla kriminella organisationer ett ekonomiskt syfte och man antar att kriminella organisationer följer samma principer som legala organisationer.

Transaktionsmodeller undersöker vad som är avgörande när man beslutar om olika transaktioner, vad som höjer eller sänker priset på transaktioner och så vidare. Med kriminella transaktioner avses kostnader för planering, resor, hitta och anlita personal, prissförhandlingar med mera, samtidigt som man ska undvika att uppmärksammas av myndigheterna. Inom den kriminella sfären innebär det därför att pålitliga personer med lokal kännedom, språkkunskaper och tillförlitliga nätverk kommer att ha låga kostnader för transaktioner och därmed kan de konkurrera bättre med andra brottsliga organisationer. Utifrån de ekonomiska modellerna görs gärna brottsförebyggande rekommendationer med utgångspunkt i hur profiten från de kriminella aktiviteterna kan minskas.

När det gäller penningtvätt anser Levi och Maguire (2004) att strävan är att hålla det finansiella systemet rent genom att öka svårigheterna och kostnaderna för penningtvätt. De menar även att de personer som är högst

upp i nätverken sällan befattar sig med narkotikan, däremot brukar de vara intresserade att hålla ett öga på inkomsterna. Därför är det lättare att komma åt huvudmännen genom att inrikta sig på pengarna i stället för narkotikan.

GYNNSAMMA FAKTORER OCH RISKER

En annan brottsförebyggande strategi är att identifiera organisationernas och nätverkens gynnsamma faktorer och risker och försöka utnyttja dessa för brottsförebyggande arbete.

Enligt Kleemans och Van de Bunt (1999) är gynnsamma faktorer för kriminella organisationer:

- få bakslag
- låg upptäcktsrisk
- hög rekrytering
- en ökad tillgänglighet av kunder genom sociala relationer
- en snöbollseffekt där framgångsrika organisationer skapar fler framgångsrika organisationer och där den kriminella kunskapen förs vidare till andra organisationer.

Dorn, Oette och White (1998) menar att riskerna som narkotikasmugglare löper faller in i två kategorier:

1. Risken att drogerna eller andra resurser (som till exempel hantlangare) beslagtas eller arresteras.
2. Risken att organisatören (som är kärnan i nätverket) åker fast.

Organisatörer med tillräckligt kapital för att starta upp en verksamhet löper väldigt lite risk att åka fast av polisen (Dorn, Oette och White, 1998). Det finns emellertid en risk för att en del laster upptäcks men den personliga risken är liten. Faktorer som ökar risken för att narkotikasmugglarna ska åka fast är:

- girighet
- lättja
- pratsamhet
- dumhet
- osämja
- otur

NÄTVERKEN

Att inrikta de brottsförebyggande insatserna mot nätverkstrukturen är en av de strategier som av många forskare anses vara den svåraste. Mackenzie (2002) anser att det är mycket svårare och resurskrävande att få en bra överblick över nätverken än att beslagta smugglade varor men nätverksinriktade insatser bör ge ett bättre resultat i slutändan. För att kunna öka graden av upptäckande och gripande av smugglare krävs en ökad kunskap om nätverkens karaktär.

Enligt Lemieux (2003) skriver Klerks (2001) att för att få en bra överblick över nätverkens karaktär bör analytiker undersöka hur aktörerna sammanlänkas och de bör utforska deras etniska och kulturella kopplingar,

familjeband och relationer till lokalsamhället, fängelsekamrater och även analysera deras gemensamma intressen, till exempel musik och bilar. Klerks menar att det är viktigt att utforska vem som har makten i nätverken. Det är också angeläget att brottsbekämpare utgår från nätverken, inte från nätverkens aktiviteter. Lemieux skriver att Williams (2001:95-97) anser att nätverken kan slås sönder genom att man sprider felaktig information inom nätverken eller på annat sätt skapar osämja och misstro inom nätverken; ett sätt är att använda sig av dubbelaktörer. Det viktigaste är trots allt att myndigheterna arbetar mer flexibelt och har en öppen arbetskultur så att viktig information sprids. Genom att arbeta som ett nätverk kan myndigheterna också bekämpa de kriminella nätverken.

Det har däremot riktats kritik mot föreställningen att avlägsnandet av toppfigurerna inom den organiserade brottslighet skulle ha en självklar effekt på nivåerna av brottsligheten. Albanese (1994) anser att det största problemet med den hierarkiska bilden av organiserad brottslighet är att den leder till slutsatsen att det är möjligt att göra brottsligheten mindre utbredd och farlig genom att med straffrättsliga metoder komma åt maffiabossar och andra i ledande positioner. Albanese menar att 1980- och 90-talens framgångsrika straffrättsliga processer pekar på att denna slutsats nödvändigtvis inte är sann. Skälet är att efterfrågan på droger, spel och stöldgods i kombination med en begränsad kontrollverksamhet utmanar entreprenörer att göra affärer. När väl sådana entreprenörer har gripits av myndigheterna fyller andra personer luckorna eftersom efterfrågan finns liksom tillfällena till brottslig exploatering av de legala marknaderna.

Dorn m.fl. (1992) citerar Wilson som är inne på samma linje och menar att toppfigurerna i narkotikabranschen, som oftast inte själva är missbrukare, egentligen är de minst intressanta aktörerna på marknaden. Skälet är att de är lätt utbytbara. En ny "connection" uppstår för var och en som slås ut. Det är därför som den brottsbekämpande taktiken att oskadliggöra organisationer varit svår att nå framgång. Med referens till Reuter och Haaga är försäljare på lägre nivåer "higher-level dealers in training". Det betyder att även om ett stort antal försäljare på högre nivåer skulle slås ut innebär det inte att marknaden påverkas allvarligt.

Delstudie 1.

Narkotikahandeln och dess organisationer

Narkotikasmuggling

INLEDNING

SYFTE, FRÅGESTÄLLNING OCH METOD

Syftet med denna undersökning är att kartlägga och studera narkotikasmugglingens organisationsmönster. Hur ser detta mönster ut? Vilka är knut- och förbindelsepunkterna? Hur etableras organisationerna och hur hålls de ihop? Vilka resurser används? Vilken logistik används?

Datamaterialet som ligger till grund för denna studie är samtliga fällande tingsrättsdomar för grov narkotikasmuggling med bakomliggande förundersökningsprotokoll från år 2002⁶. Sammanlagt är det 93 fällande domar, som omfattar 120 dömda personer. Dessa domar och förundersökningsprotokoll studerades och dess innehåll kategoriserades upp efter ett kodschema som var baserat på litteraturgenomgången av tidigare forskning om organiserad brottslighet. I analysens första skede kategoriserades fallen efter vilken typ av smugglingsupplägg som användes. Syftet med denna kategorisering var att kunna identifiera och sortera bort de fall som rörde narkotikasmugglingar som var planerade och utförda av enskilda personer. (Denna kategorisering av upplägg beskrivs mer detaljerat i nästa avsnitt.) De olika kategorierna analyserades och strukturerades sedan efter den analysmodell som redovisades tidigare.

Ett metodproblem med att använda sig av domar och förundersökningsprotokoll för att beskriva narkotikasmugglingens organisationsmönster är de selektionsprocesser som föregått datamaterialet. Den bild som undersökningen förmedlar innefattar bara de fall som har blivit upptäckta av brottsbekämpande myndigheter och där bevismaterialet har varit tillräckligt för att ha resulterat i en fällande dom för grov narkotikasmuggling. Vilka fall som ingår i materialet påverkas alltså av insatserna från tull och polis och även från rättsväsendet i stort. Denna selektionsprocess leder till att resultatet inte kan generaliseras till att gälla narkotikasmugglingens organisationsmönster i stort. Undersökningen beskriver i alla fall den del av narkotikamarknaden vars aktörer har upptäckts av polisen och blivit fällda för grov narkotikasmuggling i domstol.

Ett annat problem är den kontext som domarna och dess förundersökningsprotokoll är producerade i. De personer som ingår i materialet satt häktade under de förhör som gjordes och det är rimligt att de i många fall har lämnat oriktiga uppgifter eller utelämnat information för att undgå att

⁶ I sju fall är det endast domarna som har undersökts till följd av att det av olika skäl inte var möjligt att få tillgång till förundersökningsprotokollen.

lagföras eller att få ett lägre fängelsestraff. Till följd av detta har det varit viktigt att ha dessa omständigheter för datamaterialet i medvetande vid analysen och försöka väga in alla faktauppgifter som fanns i materialet vid tolkningarna. Vid tolkningarna har därför en samlad bedömning gjorts utifrån de uppgifter som har funnits i polisens spaningsprotokoll, utskrifter av avlyssnade telefonsamtal, vittnesuppgifter, förhørsutskrifter och tingsrättens bedömning. En fördel med att studera förundersökningsprotokoll och domar för grov narkotikasmuggling är att bevisbördan måste vara stor för att dömas för detta brott, vilket leder till att materialet innehåller rikligt med information som kan vara relevant för undersökningen.

SMUGGLINGSMETODER

För att kunna smuggla narkotika mellan olika länder krävs alltid någon form av organisering. Graden av organisation kan emellertid variera, men det finns vissa faktorer som alltid måste vara för handen. Narkotikan måste införskaffas och för detta krävs någon form av kontakt med en person som förfogar över ett narkotikaparti. Det kan vara en etablerad kontakt eller en kontakt av en mer tillfällig karaktär. Vid en etablerad kontakt är det, som denna studie visar, vanligt att den bygger på någon form av samhörighet, till exempel etnicitet, släktskap eller att personerna har växt upp tillsammans.

I det undersökta materialet gick det att identifiera 88 enskilda aktörer eller grupperingar som smugglade narkotika. Anledningen till att antalet identifierade enskilda individer och grupperingar som smugglade narkotika är lägre än antalet domar (93 domar) beror på att vissa domar identifierades att gälla personer från samma gruppering.

Dessa enskilda aktörer och grupperingar kategoriserades beroende på vilken typ av upplägg narkotikasmugglingarna hade. Med upplägg menas en karaktärisering av köparen och dennes kontakt med säljaren. Av de 88 identifierade enskilda individerna eller grupperingarna innehöll 55 tillräckligt med information för att kategorisera. De resterande 34 fallen bedömdes innehålla för lite information om upplägget för att vara möjliga att kategorisera.

Syftet med att kategorisera fallen efter upplägg var att kontrollera vilka fall som kunde räknas in under kriminella nätverk eller organisationer som är undersökningens fokus. Kategoriseringen låg sedan till grund för att sortera bort de fall som inte omfattades av modellen, det vill säga, narkotikasmugglingar som är planerade och utförda av enskilda personer.

Kategorierna är uppdelade efter om det var en enskild person eller gruppering som införskaffade narkotikan och om kontakten med narkotikaförsäljaren i utlandet var etablerad eller ej. Det finns även en kategori för gränsöverskridande organisationer där en organisation både ombesörjde smuglingen av narkotikapartier från utlandet och ansvarade för narkotikahandlingen i mottagarlandet. Kategorierna ser ut på följande sätt:

- Enskilda aktörer med etablerade kontakter
- Enskilda aktörer utan etablerade kontakter
- Gruppering med etablerade kontakter
 - Kontakten ombesörjer smugglingen och levererar narkotikan
 - Grupperingen ombesörjer själv smugglingen
- Gruppering utan etablerade kontakter
- Gränsöverskridande organisation.

ENSKILDA AKTÖRER MED ETABLERADE KONTAKTER

En aktör som inte ingår i en gruppering eller organisation kan på egen hand genomföra ett inköp och smuggla ett narkotikaparti. Denna kategori omfattar de aktörer som hade kontakt med någon i utlandet som sålde narkotika och utnyttjade denna kontakt till att införskaffa narkotika som sedan smugglades. Aktören smugglade narkotikan själv. Av de 88 fallen hade sex fall detta upplägg. I fyra av de sex fallen förvärvades narkotikan i Iran och i tre av dessa fall var opium det preparat som smugglades. Sammanlagt smugglades opium i fyra av de sex fallen. I de fall som opium smugglades från Iran verkade det primära syftet med smugglarna inte vara att tjäna pengar utan aktören skulle själv bruka narkotikan tillsammans med andra iranier i sitt sociala nätverk. Enligt Rikskriminalpolisen missbrukas opium till största delen av "etniska minoriteter med ursprung i Iran" (RKP, KUT-Rapport 2004:6:5).

Vid narkotikasmugglingar som utfördes av en enskild aktör förekom två olika typer av upplägg. Det första upplägget var att personen bodde i Sverige och hade sitt ursprung i ett annat land. Denna person åkte till sitt ursprungsland och använde sig av sina kontakter där för att köpa ett narkotikaparti som aktören sedan själv smugglade till Sverige.

Det andra tillvägagångssättet var utländska personer som hade släktingar eller vänner som var bosatta i Sverige. Vid besök hos sina släktingar eller vänner förde personen med sig ett narkotikaparti.

ENSKILDA AKTÖRER UTAN ETABLERADE KONTAKTER

Enskilda aktörer som genomförde en narkotikasmuggling, trots att de inte hade en etablerad kontakt med en narkotikaförsäljare i utlandet, förekom i fem av de 88 fallen. I fyra av dessa fem fall åkte aktören på egen hand till Christiania i Köpenhamn eller till Amsterdam för att försöka hitta någon som han kunde köpa ett narkotikaparti av. Aktören smugglade sedan själv narkotikapartiet till Sverige.

Att som enskild aktör genomföra en narkotikasmuggling utan en etablerad kontakt kan innebära en ökad risk för att bli lurad eftersom det inte finns någon kunskap om säljaren av narkotikapartiet. Följande exempel på en man som beslöt sig för att försöka smuggla narkotika från ett europeiskt land illustrerar hur omständligt en enskild aktör utan en etablerad kontakt kan vara tvungen att gå tillväga för att reducera denna risk.

En man bestämde sig för att försöka smuggla narkotika från ett europeiskt land. Han kände inte någon som sålde narkotika, men räknade med att hitta någon i det europeiska landet. För att få ihop ett kapital

till smugglingen hade mannen sålt en del av sina ägodelar. När han kom fram till det europeiska landet flanerade han runt på gatorna tills han blev erbjuden att köpa den typ av narkotika han ville ha. När han hade hittat en försäljare kom de överens om en tid och plats för ett möte. Köparen var lite orolig för att bli lurad och därför låste han in sina pengar i en förvaringsbox innan han begav sig till mötesplatsen. Narkotikaförsäljaren kom till mötesplatsen i sällskap med en annan man. De tre männen åkte iväg i en bil och på en undanskymd plats överlämnades narkotikan. Köparen förklarade för de två försäljarna att han inte hade några pengar med sig men att de skulle åka till förvaringsboxen så skulle de få betalt. De åkte dit och köparen hämtade pengarna. Den inköpta narkotikan placerades i en annan förvaringsbox och köparen behöll båda nyckelkortet. De tre männen begav sig till ett matställe och där överlämnades pengarna.

Köparen var emellertid fortfarande lite orolig för att de skulle lura honom och ta tillbaka narkotikan eller att de var poliser och därför fäste han i smyg nyckelkortet med ett tuggummi under bordskivan. De tre männen lämnade sedan matstället och skildes åt. När köparen var säker på att de hade gått och inte förföljde honom gick han tillbaka till matstället och hämtade nyckelkortet.

Ett av de fem fallen rörde en ung man som var på en resa i Asien. Han blev vid flera tillfällen under sin resa erbjuden att köpa narkotika. Mannen ringde upp två kamrater i Sverige och de kom överens om att han skulle skicka två paket med narkotika till dem. Kamraterna satte in pengar på mannens bankkonto som han sedan kunde ta ut i det asiatiska landet. Narkotika inhandlades och skickades till kamraterna.

GRUPPERING MED ETABLERADE KONTAKTER

Av de 88 fallen bestod 31 av grupperingar som hade en etablerad kontakt. Dessa 31 grupperingar går att dela upp i ytterligare två kategorier, de som själva ombesörjde smugglingen eller de som fick narkotikan levererad till sig av kontakten.

Den ena kategorin omfattar grupperingar som hade kontakt med aktörer i utlandet som de kunde köpa narkotika av eller som kunde förmedla kontakt med en försäljare. Grupperingen värvade själva kurirer och planerade narkotikasmugglingarna. Denna typ av upplägg förekom i 19 av de 88 identifierade fallen. Bland dessa 19 fall var det vanligaste inköpslandet Nederländerna, som förekom i sex fall. Följande beskrivning är ett exempel på ett sådant nätverk.

En gruppering i Sverige smugglade narkotika från ett europeiskt land till Sverige. De värvade kurirer i Sverige som fick åka till det europeiska landet och hämta narkotikapartier. Betalningen för narkotikapartierna gick till på så sätt att bulvaner lejdes för att skicka pengar genom penningtransaktionsfirmor. Grupperingen smugglade även narkotika från Sverige till Norge. Även vid dessa smugglingar lejde grupperingen egna kurirer och narkotikan levererades till köparen i Norge.

Av de 19 grupperingarna hade 16 sin bas i Sverige, en i Litauen, en i Norge och en i Finland. I alla fall utom ett rörde det sig alltså om grupperingar som hade sin bas i något nordiskt land. I tre av de 19 fallen hade grupperingarna i Sverige inte någon direktkontakt med en narkotikaförsäljare i utlandet. Däremot kände de någon i utlandet som kunde förmedla en sådan kontakt.

Den andra kategorin omfattar de grupperingar som köpte ett narkotikaparti i utlandet och fick det levererat till sig. Själva narkotikasmugglingen var inräknad i affären och allt den köpande grupperingen behövde göra var att ta emot narkotikan. Detta upplägg förekom i tolv av de undersökta fallen men det finns anledning att misstänka att många av de fall som bedömdes som oklara egentligen hörde till denna kategori. Detta beror på att denna typ av arrangemang utgör den största säkerheten för mottagaren. Många av de fall som klassades som oklara gjorde det till följd av att de inte gick att utläsa någon information om mottagaren i materialet.

När en köpande gruppering fick ett narkotikaparti levererat till sig fanns det två tillvägagångssätt. Antingen sände det utländska nätverket en kurir till köparen med narkotikan. Detta tillvägagångssätt användes vid nio av de tolv fallen.

Den andra metoden var att sända narkotikan till Sverige med post eller transportföretag. Denna metod förekom i tre av de tolv fallen.

GRUPPERING UTAN KONTAKT MED EN ETABLERAD NARKOTIKAFÖRSÄLJARE

Denna kategori omfattar de grupperingar som hade bestämt sig för att smuggla in ett narkotikaparti men som saknade en etablerad kontakt med en narkotikaförsäljare i utlandet.

En resa gjordes därför till ett land där det var lätt att få tag i narkotika, till exempel Danmark. Narkotikan smugglades ofta in av nätverket självt. Denna typ av smugglingsnätverk förekom i sex av de undersökta fallen. Två av nätverken var baserade i Sverige, två i Norge, ett på Island och ett i Danmark. I samtliga fall inhandlades narkotikan i Danmark och det mest förekommande preparatet var cannabis.

GRÄNSÖVERSKRIDANDE ORGANISATION

Denna kategori omfattar gränsöverskridande organisationer eller grupperingar som både ombesörjde smugglingen av ett narkotikaparti från utlandet och även ansvarade för narkotikahandlingen i mottagarlandet. Denna typ av organisationer förekom i sex av de undersökta fallen.

I materialet fanns även en beskrivning av en gränsöverskridande organisation som skilde sig från de övriga beskrivningarna. Denna beskrivning var mer lik den traditionella bilden av organiserad brottslighet med stora hierarkiska organisationer.

Narkotikabrottslighetens organisation

INLEDNING

Efter denna överblick över narkotikasmugglingarnas olika upplägg ska vi nu studera hur grupperingarna och nätverkens strukturer ser ut. Eftersom

det är de mer organiserade uppläggen vi är intresserade av utelämnas de två kategorierna med enskilda individer och fokus riktas mot grupperingarna och de gränsöverskridande organisationerna. Vid denna genomgång kommer även de fall som inte gick att kategorisera i någon uppläggskategori att ingå. Detta beror på att dessa fall bedöms vara av intresse när organisationsstrukturen studeras.

En av anledningarna till att dessa fall var problematiska att kategorisera efter upplägg var att det ofta saknades information om narkotikapartiets mottagare. Att denna information saknades berodde i många fall på att smugglingarna var relativt välplanerade och tämligen professionellt utförda. Trots att mottagaren inte alltid var synlig i materialet innehöll dessa fall mycket annan relevant information om struktur och tillvägagångssätt vid narkotikasmuggling.

Till följd av detta bedömdes det vara fruktbart att låta dessa fall ingå i analysen även om de inte var kategoriserade efter något upplägg. Som det nämnts tidigare finns det anledning att tro att många av dessa fall egentligen tillhör kategorin grupperingar som får narkotikan levererad till sig av en utländsk organisation. Detta beror på att detta upplägg ger störst säkerhet för den mottagande grupperingen, vilket också är skälet till att mottagaren inte syns i det undersökta materialet.

I föreliggande genomgång räknas varje dom med bakomliggande förundersökningsprotokoll som ett fall. Sammanlagt rör det sig om 81 fall. Hela detta undersökningsmaterial relateras till den analysmodell som redovisades tidigare. Först redovisas strukturen inom nätverken och organisationerna. Sedan skildras nätverket eller organisationens relationer gentemot enskilda kriminella, relationer mot andra nätverk eller organisationer och slutligen gentemot det reguljära samhället.

Inom kriminella nätverk/organisationer

Först undersöks vilka olika egenskaper nätverken i det undersökta materialet hade. Sedan riktas fokus mot aktörerna inom nätverken och deras egenskaper. Slutligen ges en beskrivning över vilka resurser nätverken hade och vilka metoder som förekom inom grupperingen.

EGENSKAPER HOS ORGANISATIONEN OCH NÄTVERKET

INRIKTNING OCH UTBREDNING

Det finns forskare som hävdar att organiserade brottslingar sällan är specialiserade på endast ett område. Det vill säga att till exempel narkotikabrottslighet kombineras med andra typer av inkomstbringande kriminella aktiviteter (Schiray, 2001). Vi ska nu titta närmare på hur grupperingarnas och organisationernas inriktningar såg ut, gällande annan brottslighet och olika narkotiska preparat i de undersökta fallen.

ANDRA BROTT ÄN NARKOTIKABROTTSLIGHET

I de domar och förundersökningar som ingår i denna undersökning har det varit problematiskt att utläsa om nätverken eller aktörerna i dem även har ägnat sig åt andra typer av brott än narkotikabrottslighet. Detta problem

beror delvis på den selektionsprocess som föreligger materialet, det vill säga att förundersökningarna är inriktade på narkotikabrott och att annan brottslighet inte alltid har upptäckts.

I de fall där det fanns tecken på att andra typer av brott förekom var det möjligt att skilja på två olika inriktningar. Den första inriktningen var enskilda aktörer inom grupperingen eller organisationen som begick brott på eget bevåg. Den andra inriktningen avsåg brott där hela grupperingen eller organisationen var inblandad.

Det var ingen specifik typ av brott som dominerade utan de brottstyper som förekom förutom narkotikabrottslighet varierade. De brottstyper som hade begåtts av enskilda aktörer var till exempel trafficking av kvinnor, stöld och häleri. I de fall det rörde sig om brott som begicks av organisationen eller grupperingen var de förekommande brottstyperna cigarettsmuggling, dokumentförfalskning, handel med falska dollarsedlar, stöld, häleri, diamanthandel, ekonomisk brottslighet, trafficking och storskalig alkoholsmuggling.

INRIKTAD PÅ ETT ELLER FLER NARKOTISKA PREPARAT

Eftersom undersökningen är inriktad på domar och förundersökningar ges många gånger endast en bild över vilka preparat som smugglades vid just det tillfälle som polisen eller tullen gjorde sitt beslag. Detta leder till att det har varit svårt att avgöra om grupperingen eller organisationen endast var inriktad på en viss typ av narkotika eller om olika preparat smugglades vid olika tillfällen. Det som emellertid går att utläsa ur materialet är om det smugglades olika typer av preparat vid det aktuella tillslaget och om det fanns tecken på att narkotikasmuggling hade förekommit vid tidigare tillfällen. Den vanligaste inriktningen var att endast ett preparat smugglades åt gången. I 9 av de 81 undersökta fallen förekom mer än en typ av narkotika vid tillslaget. Det var ingen speciell kombination som var mest förekommande. I 40 av de 81 undersökta fallen fanns det tecken på att narkotikasmuggling hade förekommit vid tidigare tillfällen.

SAMHÖRIGHET OCH ETNICITET

Av de 107 personerna som är dömda för grov narkotikasmuggling är 80 utländska medborgare. De representerar 29 olika länder. Det var alltså en stor spridning mellan länderna. Det var vanligt förekommande att personerna i nätverket hade någon koppling till varandra, till exempel att de var uppväxta på samma geografiska plats, var släkt eller kände varandra på något annat sätt. I ett fall där kokain smugglades kontinuerligt från Sydamerika till Sverige härrörde i stort sett samtliga personer i nätverket från samma sydamerikanska stad. Två av dessa personer hade bosatt sig i Sverige och organiserade narkotikasmugglingarna därifrån.

Det är emellertid inte alltid som samhörighetskopplingen finns mellan köparen i Sverige och försäljaren i utlandet. I vissa fall kände köparna i Sverige någon i utlandet som hjälpte dem att förmedla en kontakt med en säljare. I ett fall organiserades smugglingen av en etniskt sammankopplad gruppering i Sverige. Dessa personer hade ingen direktkontakt med någon säljare i utlandet utan en person de kände i ett europeiskt land hjälpte dem

att genomföra inköpet av narkotikapartiet. Det förekom även att det endast var en person i grupperingen som hade kontakt med försäljaren i utlandet.

LEDARNA SKYDDAR SIG SJÄLVA

Desto högre organisationsgrad (eller större organisationer) – desto mer skyddad (anonym) var ledaren. När det rörde sig om en hög organisationsgrad förekom en tydligare arbetsfördelning och det fanns till exempel aktörer som värvade kurirer och skötte kontakten med dessa så att de aldrig kom i kontakt med ledaren. Ledarna brukade inte heller komma i direktkontakt med narkotikan.

I mindre nätverk/grupperingar förekom ofta en direktkontakt mellan kuriren och samordnaren. Där vilade i stället säkerhetsarrangemanget på lojalitet. I de minsta grupperingarna kunde till exempel samordnaren vara med på smuggelresan som övervakare. Ett exempel på detta är en smuggling av ett parti narkotika från ett baltiskt land till Sverige där samordnaren deltog i resan. När de skulle passera gränsen till Sverige lämnade samordnaren bilen och tog sig själv över gränsen till fots för att inte bli gripen om kuriren åkte fast i tullen.

OMFATTNING

Stora volymer och stora värden

För att få en uppfattning om hur stora narkotikapartier som kan smugglas per gång listas här de största enskilda beslagen bland de undersökta fallen för cannabisharts, amfetamin, kokain, rohypnol och heroin. I tabell 5 anges även det värde partiet hade i missbrukarledet enligt förundersökningarna.

Tabell 5 största enskilda beslagen för respektive preparat samt uppskattat värde i missbrukarledet.

17 310 gram heroin	17 miljoner kr
80 893 gram cannabisharts	6 miljoner kr
16 755 gram amfetamin	5 miljoner kr
6 957 gram kokain	3,5 miljoner kr
104 640 rohypnoltabletter	1,6 miljoner kr

Det är viktigt att ha i minnet att dessa beslag är de största som gjordes under den undersökta perioden och att det alltså oftast är mindre narkotikapartier än dessa som smugglas av grupperingarna och organisationerna. Samtidigt är narkotikapartierna i tabellen endast de partier som upptäcktes i tullen. Det är en rimlig tanke att större partier eller partier av samma storlek inte har upptäckts av de brottsbekämpande myndigheterna. Tabellen kan emellertid ge en uppfattning om hur stora narkotikapartier som kan smugglas åt gången.

Gränsöverskridande

I de flesta fall i materialet rörde det sig inte om gränsöverskridande organisationer utan det handlade mer om olika grupperingar som opererade i olika länder och utförde en affärstransaktion mellan sig. Med andra ord var det själva kontakten och affärstransaktionen som var gränsöverskridande. Denna typ av gränsöverskridande kontakter tas upp i avsnittet om

internationella kopplingar med andra kriminella nätverk eller organisationer.

För de sex gränsöverskridande organisationerna som förekom i materialet omfattade gränsöverskridandet flera länder och personer än för grupperingarna. Följande fallbeskrivning är ett exempel på hur detta kunde se ut.

En gränsöverskridande organisation hade ett väl utvecklat samarbete mellan aktörer i fem olika europeiska länder. En kurir i ett av länderna blev instruerad att köpa en bil av ett visst märke. När bilen var köpt fick han order att köra den till ett annat europeiskt land där han skulle överlämna den till en person för ombyggnad. Kuriren åkte tillbaka till sitt land utan bilen och några dagar senare fick han besked om att bilen var färdig och att han skulle hämta den.

Kuriren hämtade bilen som nu hade försetts med ett raffinerat lönnutrymme. När kuriren hade kört tillbaka till sitt land dröjde det några dagar innan han blev kontaktad igen och denna gång fick han order om att köra bilen till ett annat europeiskt land. I detta land fick han övernatta i en kontaktmans bostad under tiden som bilen preparerades med narkotika. Kontaktmannen berättade att han arbetade för detta lands största haschsmugglarorganisation och att narkotikan transporterades i säckar till detta land från ett land i öst och där vakuumförpackades. Organisationen använde sig av ombyggda lastbilar och personbilar för att smuggla narkotikan vidare. Enligt kontaktmannen förde organisationen in ungefär 100 kg hasch till Sverige per vecka.

När bilen var färdiglastad fick kuriren köra bilen till ett fjärde europeiskt land där en kontaktperson mötte upp. Han fick lämna ifrån sig bilen även här och övernatta på ett hotell. Dagen efter fick han order om att köra bilen till Sverige där nya kontaktpersoner skulle möta upp.

Det var en stor spridning av vilka länder som förekom som inköpsland för narkotikapartierna. Bland de 81 fallen finns 21 olika inköpsländer representerade.

Tabell 6. Förekomst av respektive inköpsland i de undersökta fallen.

Nederländerna	21
Danmark	9
Spanien	8
Litauen	8
Tyskland	8
Bolivia	3
Estland	3
Oklart inköpsland	3
Brasilien	2
Sverige	2
Curacao	2
Grekland	1
Ecuador	1
Pakistan	1
Frankrike	1
Peru	1
Tjeckien	1
Turkiet	1
Kosovo	1
Belgien	1
Österrike	1
Polen	1
Totalt	81

Som tabell 6 visar var Nederländerna det mest förekommande inköpslandet för narkotika som smugglades till Sverige. Därefter kom Danmark, Spanien och Tyskland. Det är viktigt att notera att denna tabell endast listar inköpsländerna för de undersökta fallen, vilket inte är likställt med producentländer. Narkotikan har sannolikt i flera av dessa fall smugglats till dessa länder innan de studerade inköpen gjordes.

I 21 av de 81 fallen fanns det tecken på att den inhandlade narkotikan skulle vidare till Norge. Särskilt smuggling av Rohypnol verkade främst vara inriktad på smugglingar från Litauen till Norge. I sex av de åtta fall där Rohypnol smugglades skulle narkotikapartiet till Norge. I sju av dessa åtta fall smugglades Rohypnolpartierna från Litauen och i ett fall från Tyskland.

ETABLERING OCH FLEXIBEL STRUKTUR

I nästan hälften av de undersökta fallen, 40 av 81, fanns tecken på att narkotikasmuggling hade förekommit tidigare. Dessa kunde utgöras av en aktörs erkännande vid förhör eller det faktum att man hade hittat fler lönnutrymmen i fordonet än de som användes vid den upptäckta smugglingen. Fler exempel var en kurir som hade 56 registrerade gränspasseringar det senaste två åren och kurirer som var utrustade med frequent flyerkort. I ett av de fall där etablering var tydligast rörde det sig om en organisation i ett europeiskt land som hade smugglat narkotika till Sverige under sex års tid innan huvudmannen greps. Enligt en källa rörde det sig ungefär om 50 kg narkotika i månaden som skickades till Sverige. Organisationen hade flera mottagare och grossister i Sverige.

I ett annat fall åkte en kurir i princip varannan dag till Skandinavien innan han greps. Kuriren hävdade att organisationen han var lejd av

smugglade ungefär 100 kg narkotika i veckan till Sverige. Bilen han åkte i hade färdats 40 000 km på ungefär två månader.

Det kan vara problematiskt för en gruppering att på eget bevåg smuggla narkotika till ett land och försöka avyttra det i en region som grupperingen inte har en god lokal förankring i. För att en gruppering ska lyckas smuggla och avyttra ett narkotikaparti krävs alltså en lokal förankring i det land narkotikan ska säljas och en kontakt i landet där narkotikan köps.

När det gällde etablering så verkar det som att den största graden av etablering fanns bland de organisationer i utlandet som ombesörjde smuglingen till köpare i Sverige. Ett exempel på detta är en organisation i ett sydamerikanskt land som skickade kurirer med svalda kapslar med narkotika till olika länder i Europa. En kurir berättade att när han var i Sydamerika träffade han tre personer från tre olika europeiska länder som inom en månads tid också skulle smuggla narkotika till Sverige.

I ett annat fall berättade en kurir att den stora europeiska organisationen han var lejd av hade funnits under flera år och ständigt skickade kurirer till alla möjliga länder.

Det var problematiskt att bedöma hur pass flexibla strukturer nätverken hade utifrån det studerade materialet. De stora etablerade organisationerna är dock förmodligen stabilare i sin form än de mindre grupperingarna och störs inte nämnvärt om kurirer och personer långt ner i organisationen blir gripna. Så länge inte huvudmännen grips kan man byta ut de personer i organisationen som försvinner. Det fanns ett exempel på hur lätt det var att byta kurirer när några av dem blev tagna i tullen. Det var en gruppering i Sverige som smugglade narkotika från ett europeiskt land till Sverige med hjälp av rekryterade kurirer. När två kurirer blev tagna i tullen med 30 kilo hasch dröjde det bara en vecka innan samma mängd narkotika fördes in med nya kurirer.

Ett rimligt antagande är att den flexibla strukturen är av en lägre grad för de små grupperingarna och nätverken som har lyckats etablera en smuglingskanal och en kundkrets. I de minsta grupperingarna var det få personer inblandade och oftast baserades smuglingskanalen på en kontakt mellan en person i Sverige och en person i utlandet. Dessa personer kände ofta varandra sedan tidigare och hade ett uppbyggt förtroende sinsemellan som en följd av till exempel gemensam uppväxt eller släktskap. Om en av dessa personer slås ut är det inte säkert att de övriga personerna i nätverket har den kontakten eller förtroendet till aktören i utlandet som krävs för att upprätthålla smuglingskanalen. En liten gruppering eller ett nätverk är därför mycket känsligare för störningar än en större organisation.

AKTÖRER

YRKEN OCH UPPGIFTER

Som tidigare nämnts avgör narkotikasmugglingens upplägg vilka uppgifter som köparen respektive säljaren ansvarar för. De olika yrken och uppgifter som kunde ingå vid en organiserad narkotikasmuggling är här uppdelade i fyra kategorier. Dessa är FoU-verksamhet (forskning och utveckling), ekonomi, logistik och uppgifter under smuglingen.

FoU-VERKSAMHET

- Rekognosering
- Expertis (professionella)
 - Bilmekaniker
 - Hantverkare

EKONOMI

- Penningutlånare
- Bulvan
- Penningkurir
- Torped

LOGISTIK

- Leja kurir
- Hotellbokning
- Bokning av eventuell flyg, båt eller tågbiljett
- Förbeställa taxi
- Servicepersonal
 - Paketerare
 - Service vid sväljning
- Försäljningsansvarig och koordinatör
- ”Målvakt” för smugglingsfordon

UPPGIFTER UNDER SMUGGLING

- Kurir
- Övervakare
- Smugglingskoordinatör
- Kontaktförmedlare
- Mottagare
 - av kurir
 - av sändning med transportföretag
 - av postförsändelse eller bud
- Förvarare

FoU

Det förekom en bred variation av hur pass väl planerade och organiserade narkotikasmugglingarna var trots att det rörde sig om stora partier. Det kunde vara allt från ett spontant och inte särskilt genomtänkt infall att smuggla eftersom ett tillfälle hade dykt upp; till smugglingar som var mycket välplanerade och hade föregåtts av flera veckors förberedelser. I de mest välplanerade fallen kunde man tala om en forskning och utvecklingsverksamhet. Strävan var att hela tiden ligga före de brottsbekämpande myndigheterna och anpassa sig efter deras verksamhet för att reducera riskerna för upptäckt så mycket som möjligt. I det undersökta materialet var det möjligt att identifiera två olika typer av forskning och utvecklingsverksamhet, *rekognosering* och *expertis*.

REKOGNOSERING

Vid en rekognosering rekryterades en person för att provåka tänkta smugglingsvägar eller att testa olika gränspassager för att hitta den bästa vägen, det vill säga där tullkontrollen bedöms vara lägst. Ett tydligt exempel från materialet på en sådan rekognosering var en man från ett europeiskt land som lejdes för att testa olika gränspassager för att se vilka ställen som hade mest kontroll och hur kontrollen såg ut. Mannen skulle passera alla gränser i de nordiska länderna med bil. I Sverige passerade han Kapellskär, Stockholm, Nynäshamn, Malmö och Ystad. För varje rekognoseringsresa som mannen utförde erhöll han mellan 100 och 200 dollar i ersättning. Efter rekognoseringen beslutades vilken smugglingsväg som skulle användas vid den kommande narkotikasmugglingen. I detta fall var det samma man som rekognoserade som sedan var kurir vid smugglingen.

I ett annat fall ställde en kurir krav på att få göra en rekognoseringsresa innan smugglingen. Uppdragsgivaren hävdade att det inte var några problem att ta sig igenom den svenska gränskontrollen, men kuriren ville prova detta själv först eftersom han hade blivit stoppad i tullen några år tidigare när han åkte till Sverige. Uppdragsgivaren gick med på att låta kuriren göra en rekognoseringsresa och betalade honom 4 000 kr för omkostnader. Inför resan fick kuriren i uppdrag att memorera färdvägen, så att han inte skulle behöva ha några anteckningar med sig under själva smugglingsresan.

Andra exempel på att rekognosering hade föregått smuggling var en kurir som hade fått order om att det var viktigt att passera tullen vid midnatt ett specifikt datum och en annan kurir som hade en bilatlas i bilen där en gränspassage mellan Sverige och Norge var markerad med ett kryss. Enligt Tullverket var denna gränsstation obemannad under vissa fasta tider.

EXPERTIS

Det användande av expertis som gick att utläsa ur det undersökta materialet handlade om personer som med hjälp av sin yrkeskunskap hjälpte till att skapa attribut eller rekvisita för att gömma narkotikan inför smugglingen. I materialet gick det att skilja på *bilmekaniker* och *hantverkare*.

BILMEKANIKER

Bilmekaniker var den vanligaste formen av anlita expertis. Expertis är dock ett missvisande ordval eftersom det kunde sträcka sig från personer som var duktiga på att ”meka” med bilar till yrkesarbetande bilmekaniker. I ett av fallen, där det rörde sig om en stor organisation, beskrev en källa att det fanns ett garage i ett europeiskt land som fungerade som central för smugglingen. I garaget byggdes bilarna om och lastades med narkotika. Enligt källan skulle det även finnas två liknande centraler på en annan ort. Den bil som kuriren färdades i när han greps i tullen var utrustad med ett mycket raffinerat lönnutrymme.

Som tidigare nämnts gällde ett fall en kurir som hade fått order om att köpa en bil av ett visst märke. När bilen var köpt skulle han köra den till ett europeiskt land och överlämna den till en person som skulle bygga om

den. Mannen fick sedan ta sig hem utan bilen och hämtade den igen efter några dagar. Bilen var då utrustad med ett raffinerat lönnutrymme.

I ett annat fall berättar en kurir att han hade köpt en bil av just det skälet att den var utrustad med ett lönnutrymme. Kuriren ville ha en bil med ett lönnutrymme eftersom han utförde smugglingsuppdrag åt olika uppdragsgivare. Även detta lönnutrymme var konstruerat på ett mycket raffinerat sätt och var enligt tullkriminalens personal mycket svårupptäckt. Vid detta fall hade bensintanken bland annat kapats för att skapa utrymmet och originalmotorn hade bytts ut mot en bensinsnålare motor.

HANTVERKARE

Det var inte vanligt förekommande i materialet att man hade använt sig av hantverkare eller företag för att konstruera specialbyggda föremål med lönnutrymme som narkotikan kunde smugglas i. Det var endast i ett fåtal fall som detta tillvägagångssätt hade använts. Ett exempel var ett företag i ett europeiskt land som tillverkade en viss typ av möbler som narkotikan byggdes in i. I ett annat fall importerades en annan typ av möbler med cirka 40 kg narkotika inbyggt.

EKONOMI

Ekonomi är ett viktigt inslag i narkotikabrottsligheten. Eftersom det i den illegala världen inte är möjligt att använda sig av de legala strukturerna som finns i samhället för att säkra betalningar och affärstransaktioner måste dessa problem lösas på annat sätt. Dessutom måste stora transaktioner skötas diskret för att inte dra på sig blickar från de brottsbekämpande myndigheterna. I narkotikabrottslighetens ekonomi finns därför vissa uppgifter som personer kan lejas till eller få order om att utföra. De ekonomiska uppgifter som har identifierats i materialet är: penningutlånare, bulvan, penningkurir och torped.

PENNINGUTLÅNARE

Personer som lånade ut pengar för att finansiera en narkotikasmuggling var ovanligt förekommande i materialet. I de fall det förekom rörde det sig om lösa oorganiserade nätverk där smugglingen inte var särskilt välplanerad och det inte fanns några egentliga resurser för att dra igång en smugglingsverksamhet. I ett fall rör det sig om 30 000 kr som lånades av en person för ett narkotikainköp och ett annat fall omfattade en kamratgrupp där samtliga personer lade in en andel pengar för ett narkotikainköp. Två personer ur kamratgruppen åkte sedan till ett europeiskt land och köpte narkotika.

BULVAN

En metod att betala de inköpta narkotikapartierna var att använda sig av växlingskontor och transaktionsfirmor, till exempel Money Gram och Western Union Money Transfer, för att skicka pengar till ett annat land. De kriminella grupperingarna var emellertid oftast medvetna om de risker som förelåg med att skicka stora summor pengar på detta sätt då det kunde dra

till sig uppmärksamhet från de brottsbekämpande myndigheter. För att reducera dessa risker skickades ofta mindre summor åt gången. Detta berodde på att grupperingarna visste att dessa firmor var skyldiga att kontrollera legitimation på avsändaren och till Finanspolisen rapportera summor över ett visst belopp.

För att ytterligare minimera riskerna var det vanligt förekommande att bulvaner användes för att skicka pengar. Det innebar att en utomstående person lejdes för att genomföra transaktionen. Det var en fördel om bulvanen visste så lite som möjligt om vem som var den riktiga avsändaren. Att ta in en utomstående person för detta utgjorde emellertid en risk att bli lurad på pengar. Till följd av detta var det vanligt att det fanns en övervakare med inne på växlingskontoret när penningbulvaner användes för att se att allt gick rätt till.

Att döma av de undersökta fallen var det vanligt att grupperingarna kombinerade användningen av bulvaner och penningkurirer. Penningkurirer beskrivs närmare i nästa avsnitt. Dessa former av betalningssätt användes endast när det fanns en etablerad kontakt med en narkotikaförsäljare i utlandet som man hade ett förtroende för. Vid de upplägg då grupperingen inte hade någon etablerad kontakt skedde betalningen direkt vid överlämnandet av narkotikan.

PENNINGKURIR

I vissa fall sköttes betalningen av det inköpta narkotikapartiet genom att en penningkurir skickades till inköpslandet med pengar för att betala partiet. Detta behövde inte nödvändigtvis ske innan partiet köptes utan avgjordes av graden av förtroende parterna emellan. Om förtroendet var stort köptes narkotikapartiet på kredit och skulden betalades tillbaka när narkotikapartiet hade sålts vidare i Sverige. I ett av de undersökta fallen skickades penningkurirer kontinuerligt till ett land i Europa. De transporterade penningssummorna varierade från 25 000 kr till 95 000 kr. Huvudmannen i Sverige och kontaktpersonen i utlandet var i detta fall barndomskamrater.

TORPED

Tidigare forskning har visat att ett vanligt förfarande är att en utomstående person lejs för att hota och ta till våld vid konflikter, till exempel vid skuldindrivning (Bean, 2002). Det är bara i två av de undersökta fallen som det förekommer beskrivningar av sådana konkreta händelser. I det ena fallet var det en gruppering i ett europeiskt land som hade en storväxt man som användes för att misshandla och hota folk. En kurir skickades till detta land av en gruppering i Sverige för att hämta ett narkotikaparti. Kuriren uppgav att han blev hotad av denna man. Torpeden förklarade för kuriren att han absolut inte fick nämna några namn på de personer han hade träffat i det europeiska landet och om någonting skulle gå fel så skulle torpeden vara i Stockholm inom en timme.

LOGISTIK

Att ha en fungerande logistik är särskilt viktig vid narkotikasmuggling, inte minst till följd av det gränsöverskridande inslaget. Många av de logistiska uppgifterna som kan komma att behöva utföras vid en narkotikasmuggling kretsar kring förberedelser runt kuriren. Det kan till exempel vara att leja en kurir, boka hotell, eventuellt boka flyg-, båt- eller tågbiljett och förbeställa taxi till ankomsten. Logistiken kan även omfatta hela ansvarsområden för vissa personer. Till exempel försäljningsansvarig/koordinator, målvakt för smugglingsfordon eller servicepersonal. Nedan ges en beskrivning av två olika ansvarsområden.

FÖRSÄLJNINGANSVARIG OCH KOORDINATOR

I de fall en organisation ansvarade för hela smugglingsprocessen, inklusive försäljningen i destinationslandet, kunde det förekomma en eller flera personer vars ansvarsområden var att koordinera verksamheten i mottagarlandet. Ett exempel från de undersökta fallen var en organisation som smugglade stora partier narkotika till Sverige från ett europeiskt land genom att använda sig av transportföretag. Ledarens högra hand fungerade som koordinator och hade till uppgift att se till att allt fungerade i Sverige.

Det var koordinatören som skulle se till att det fanns bra adresser att sända narkotikan till och personer som tog emot narkotikan. Oftast delegerades dessa uppgifter till någon som i sin tur fick leja en mottagare, gärna en lagerarbetare vid ett företag. Koordinatören hade även till uppgift att se till att det fanns grossister som ville köpa de insmugglade narkotikaparterna.

"MÅLVAKT" FÖR SMUGGLINGSFORDON

"Målvakt" för smugglingsfordon var en person som lejdes för att vara registrerad ägare på det fordon som narkotikan smugglades med. Det kunde vara en utomstående person eller kuriren själv som fick registrera sig som ägare till bilen en tid innan smuglingen. Detta tillvägagångssätt var mest förekommande vid smuglingar med bil från baltstaterna. Det fanns flera anledningar till detta förfarande. En var att i vissa baltstater fick en bil föras ut ur landet endast om den kördes av den registrerade ägaren eller om ett nyttjanderättsavtal hade skrivits. En annan anledning var att bilen som ofta var försedd med specialbyggda lönnutrymmen inte skulle kunna spåras till uppdragsgivaren. En baltisk man som lejdes som kurir berättade att han inför sin första smugglingsresa tilldelades en oregistrerad bil som han uppmanades att registrera på sig själv. Bilen var försedd med flera olika lönnutrymmen. I ett annat av de undersökta fallen användes en man, som var "målvakt" både vid ekobrott och till smugglingsfordon.

UPPGIFTER UNDER SMUGGLINGEN

Vid narkotikasmugglingarna kunde det förekomma en mängd olika uppgifter kring själva smugglingsförfarandet. Samma person kunde ha flera uppgifter samtidigt, men ibland hade personerna specifika uppgifter. I följande avsnitt beskrivs de uppgifter som kunde förekomma. Alla uppgifter före-

kom dock inte vid varje smuggling. Antalet uppgifter berodde på hur väl organiserad smuglingen var.

KURIR

Vid alla narkotikasmugglingar förutom i de fall narkotikan sänds med transportföretag eller post måste en person föra narkotikapartiet över gränsen. Vid några av uppläggen med mindre grupperingar skötte dessa detta själva, men det vanligaste förfarandet var att en person rekryterades till att vara kurir.

ÖVERVAKARE

Vid vissa smugglingar förekom en övervakare som hade uppsikt över kuriren under resan för att se att allt gick enligt planerna. Övervakaren kunde vara en person som var lejd just för denna uppgift, men det vanligaste förfarandet i det undersökta materialet var att det var kurirens uppdragsgivare som även övervakade resan. När en övervakare användes vid smuggling med flyg, tåg eller båt fanns övervakaren med på samma färdmedel som kuriren men de låtsades som om de inte kände varandra.

Vid en del fall var inte ens kuriren medveten om att det fanns en övervakare med. När smuggling utfördes med bil färdades övervakaren i en följebil som passerade tullen strax före eller efter smugglingsbilen. Vid ett fåtal av de undersökta fallen hade övervakaren färdats i samma bil som kuriren, men lämnat bilen strax innan gränspassagen och gått igenom tullkontrollen till fots för att ansluta sig till bilen igen när kuriren passerat omarkerat genom tullkontrollen.

KOORDINATOR

Vid ett fåtal av fallen förekom det att kuriren fick löpande instruktioner genom mobiltelefon under resans gång från en person som fungerade som smugglingskoordinator. Detta användes som metod för att kuriren bara skulle ha den information som behövdes för tillfället. På det sättet reducerades risken för att kuriren skulle avslöja för mycket om denne blev gripen. I ett av fallen visste kuriren inte ens vilket land narkotikapartiet skulle till när resan påbörjades. Han fick endast information om en liten sträcka åt gången.

KONTAKTFÖRMEDLARE

En kontaktförmedlare är en person som har till uppgift att vara en länk mellan två parter för att upprätthålla anonymiteten eller att fungera som en säkerhetskontroll innan kontakt upprättas. I det undersökta materialet gick det att identifiera två olika typer av kontaktförmedlare. Dessa var:

- kontaktförmedlare mellan köpare och säljare
- kontaktförmedlare mellan kurir och mottagare.

Kontaktförmedlare mellan köpare och säljare

Det var inte alltid som det förekom direktkontakt mellan dem som sålde narkotikapartiet i utlandet och de som köpte det i Sverige. I stället fanns det en kontaktförmedlare som var länken mellan den säljande och den

köpande parten. Kontaktförmedlaren kunde fungera som en säkerhet mellan de inblandade personerna eller grupperingarna då denna person blev ett filter som såg till att parterna inte kände till varandras identiteter.

I ett fall skulle ett narkotikaparti köpas in i ett europeiskt land och smugglas till Sverige. Svensken som ansvarade för narkotikasmugglingen hade inte direktkontakt med säljarna i det europeiska landet utan affären sköttes genom en man som svensken kände. Denne man tog sig till det europeiska landet och förmedlade kontakten mellan den svenska köparen och säljaren. Kontaktförmedlaren ordnade även fram en man som rekryterades som kurir.

Hur pass hög säkerhetsgrad som upprätthölls mellan köpare och säljare varierade. Ibland var kuriren den enda som fick träffa säljarna och i vissa fall hade kuriren endast kontakt med kontaktförmedlaren. Det kunde gå till på så sätt att kuriren körde ner en bil till inköpslandet som överlämnades till kontaktförmedlaren. Denne person åkte sedan iväg med bilen och återlämnade den till kuriren när den var preparerad med narkotika.

Kontaktförmedlare mellan kurir och mottagare

Vi de tillfällen då säljaren även ansvarade för själva smugglingen och skickade en kurir med narkotikan till köparen i Sverige var det vanligt förekommande att en kontaktförmedlare användes för att upprätta kontakt mellan kuriren och mottagaren. Denna typ av kontaktförmedlare skilde sig från den tidigare kategorin eftersom det inte rörde sig om en fysisk kontakt utan en telefonkontakt. Tillvägagångssättet var att kuriren inte hade fått någon som helst information om den person som var mottagare till narkotikan eller var, när och hur narkotikan skulle överlämnas. Det enda kuriren hade var ett telefonnummer till en person i avreselandet. När kuriren hade kommit in i Sverige och ansåg att det var säkert ringde kuriren upp detta nummer. Personen i avreselandet tog då kontakt med mottagaren i Sverige och bestämde var överlämnandet skulle ske. Genom att minimera mängden av information för kuriren på detta sätt var risken mindre att någon av de inblandade skulle bli gripen om kuriren fastnade i tullen.

MOTTAGARE

Det förekom i materialet att en person fungerade som mottagare av narkotikapartiet innan det slussades vidare till nästa länk i smugglingskedjan. Detta berodde på att kurirens överlämnande av narkotikan var en riskabel situation och genom att leja en person till denna uppgift minskade risken för köparen att bli gripen vid ett eventuellt polistillslag. Det förekom emellertid att köparen även var den som tog emot narkotikapartiet från kuriren. De olika typerna av mottagare kan delas in i:

- mottagare av kurir
- mottagare av sändning med transportföretag
- mottagare av postförsändelse eller bud.

Mottagare av kurir

När kuriren hade kommit till Sverige och kontakt hade upprättats togs narkotikapartiet emot av antingen köparen eller en för ändamålet lejd

person. Ett exempel på en lejd mottagare var en baltisk man som skulle få motsvarande 23 575 svenska kronor och betalda omkostnader om han tog emot en kurir som kom med över 80 kilo narkotika till Sverige.

Mottagare av sändning med transportföretag

När ett narkotikaparti skickades med ett transportföretag ställdes höga krav både på mottagaren och mottagarplatsen för att det skulle ge ett seriöst intryck och inte väcka misstankar hos transportföretaget eller tullen.

Vid det mest raffinerade tillvägagångssättet i det undersökta materialet lejdes personer som var lagerarbetare vid företag. Dessa personer hade till uppgift att ordna fram företagets organisationsnummer och ta emot sändningen på lastbryggan vid det företag de arbetade på. Vid ett av dessa tillfällen lejdes en lagerarbetare som skulle få 30 000 kr för att ta emot ett narkotikaparti som var dolt i en varutransport. Personen ångrade sig dock och tog ledigt från sitt jobb hela den veckan som sändningen skulle komma med transportföretaget. Den aktuella dagen som transporten skulle anlända blev han hämtad av männen som hade lejt honom och de tvingade honom att under hot gå till jobbet och ta emot partiet.

I ett annat fall skickades möbler preparerade med narkotika från ett europeiskt land till Sverige med ett transportföretag. En person fick i uppdrag att hyra ett förråd och där ta emot narkotikapartiet som en avbetalning på en skuld på 20 000 kr. Vid leveransen av möblerna bar mottagaren blåställ och försökte ge ett intryck av att han sysslade med möbelimport.

Mottagare av postförsändelse eller bud

Ibland smugglades narkotikan genom att den skickades som ett postpaket eller med en budfirma. Detta tillvägagångssätt var riskabelt eftersom paketet skulle levereras till en adress och därför var det mycket vanligt att det inte var köparen av narkotikapartiet som stod som mottagare till paketet utan oftast lejdes en person till denna uppgift. I ett av de undersökta fallen skickades narkotika kontinuerligt med postpaket från ett europeiskt land och för att ge ett mer seriöst intryck angavs ett företag som avsändare av paketet. Minst två personer var rekryterade som mottagare i Sverige. Dessa personer hade till uppgift att vara både mottagare och penningbulvaner och för detta erhöll de 10 000 kronor var.

FÖRVARARE

Att förvara ett narkotikaparti är en riskfylld uppgift eftersom det är den personen som riskerar att tillskrivas innehav av narkotikan vid ett eventuellt polistillslag. Till följd av detta var det vanligt att en person lejdes till denna uppgift. I ett av fallen delades ett haschparti upp i tiokilosposter och lades ut på olika personer som ansvarade för att förvara dessa. Det finns två tänkbara anledningar till varför flera olika förvaringsplatser används; båda är en form av riskreducering.

Den första är att förvararen försöker minska risken att bli dömd för grov narkotikabrottslighet vid ett eventuellt polistillslag. Den andra anledningen har att göra med det faktum att narkotikapartierna ofta handlas på kredit. Genom att dela upp ett narkotikaparti på flera platser blir inte den

ekonomiska förlusten, det vill säga skulden, så stor om en förvaringsplats upptäcks. Det var även förekommande i materialet att narkotikan förvarades i andra personers utrymmen utan dessa personers vetskap, till exempel i någon annans vindsförråd.

LÖN OCH ANDRA FÖRMÅNER

I det undersökta materialet var det främst kurirernas ersättningar som syns, men i vissa fall fanns även uppgift om vad mottagarna och förvararna hade fått i lön. Till kurirer och mottagare rekryterades oftast personer utanför grupperingen eller organisationen och därför redovisas deras ersättningar i avsnittet om *Enskilda kriminella*.

Det förekom även fall där betalningstariffer styrde kurirens ersättning. Ett exempel på en sådan tariff är en man som fick 5 000 euro i grundlön och sedan 1 000 euro per smuglat kilo cannabisharts. Ett annat exempel är en förvarare som fick 1 000 svenska kronor per förvarat kilo cannabisharts. Det fanns ett exempel i materialet på en kurir som hade fast månadslön. Han betalades 5 000 Euro i månaden och dessutom ersättning för resor och andra utlägg med 2 500 kr per transport.

I ett fåtal av fallen förekom personer som fick betalt för att rekrytera nya kurirer inför smugglingarna. I två av dessa fall fanns det uppgifter på vilken ersättning dessa personer erhöll per värvad kurir och betalningen sträckte sig från 10 000 till 20 000 svenska kronor.

REKRYTERING

När det gäller hur rekryteringen av arbetskraft såg ut var det rekryteringen av kurirer som det fanns mest information om i det undersökta materialet. Av de 81 undersökta fallen var kuriren någon utifrån grupperingen i 56 fall. I sex fall ingick kuriren eller kurirerna i grupperingen, i fem fall användes ingen kurir vid smugglingarna och i 14 fall var det oklart om kuriren var rekryterad eller ej. Eftersom det var vanligast att personer utanför grupperingen eller organisationen fick agera kurir redovisas denna rekrytering i avsnittet *Enskilda kriminella*.

EGENSKAPER HOS AKTÖRERNA

KVINNORNAS INTÅG

Av de 107 personerna dömda för grov narkotikasmuggling var nio kvinnor. I åtta av dessa fall var kvinnornas roll att vara kurir och i ett fall mottagare, penningbulvan samt ansvarig för en del logistikuppgifter som bokning av hotell åt kurirerna. Kvinnor förekom emellertid även i materialet utan att ha blivit dömda för grov narkotikasmuggling. Det kunde till exempel vara som resesällskap till kuriren och som en form av säkerhetsarrangemang.

KVINNOR SOM KURIRER

Av de åtta dömda kvinnorna rekryterades fem i utlandet och tre i Sverige. Två av de åtta kvinnliga kurirerna berättade att de var i så stort behov av pengar att de hade att välja på att prostituera sig eller smugla narkotika.

FLICKVÄN ELLER FRU SOM SÄKERHETSARRANGEMANG

Vid sju av de undersökta fallen hade den manlige kuriren med sig sin flickvän, fru eller älskarinna på smugglingsresan. Kurirerna uppgav att detta var både av sociala skäl och som en säkerhetsåtgärd, då det vid gränspassagen skulle se ut som om de var ett semesterpar.

Det var svårt att utläsa ur materialet om dessa kvinnor var medvetna om att det smugglades narkotika vid resan. Vid ett av fallen hade emellertid kvinnan fått betalt för att följa med som täckmantel. I två av de undersökta fallen fanns även barn med på resan. I ena fallet var smugglarna arrangerade för att se ut som husvagnssemmestrar och vid varje resa hade kuriren med sig sin fru och sina två barn. Vid ett annat fall reste kuriren själv med sin åttaåriga son.

RESURSER

FÖRSÖK ATT KNYTA TILL SIG EXPERTIS

I de flesta av de undersökta fallen fanns inga tecken på att grupperingarna hade knutit till sig expertis av något slag. I de fall det förekom var det vanligast att det rörde sig om bilmekaniker som hade till uppgift att konstruera lönnutrymmen i de bilar som brukades för smugglarna. Vid en Rohypnol-smuggling i ett av fallen var ett apotek i ett baltiskt land inblandat.

KAPITAL

I de flesta av de undersökta fallen framgår inte hur finansiering av narkotikapartiet gick till. Det finns emellertid tecken på att när kontakten med försäljaren är väl etablerad köps narkotikapartiet på kredit och betalas först när det sålts vidare av köparen. Det förekom också fall där finansieringen bestod av lån från en utomstående person, banklån och besparingar. Vid smugglarna av de mindre grupperingarna kunde det gå till på så sätt att varje medlem betalade in sin andel i narkotikapartiet.

TEKNIK

Teknisk utrustning

I de flesta av de undersökta fallen förekom ingen teknisk utrustning vid narkotikahandlingen. I ett fall hade emellertid en gruppering i Sverige en verkstadspress som de använde till att pressa ihop det insmugglade kokainet till runda puckar. I ett annat fall påträffades litteratur om narkotikaframställning. I ett fåtal av fallen förekom digitalvägar och i ett av dem var vägen inköpt för över 20 000 kronor och kunde väga ner till en tusendels gram.

Kontantkort och mobiltelefoner

Mobiltelefoner, ofta utrustade med kontantkort, var ofta en central del i kommunikationen kring narkotikasmugglarna. Kontantkorten underlättade anonyma eller ytliga kontakter mellan aktörerna och försvårade för polisen att avlyssna eller spåra aktörerna. Detta tillvägagångssätt har uppmärksamats i tidigare forskning om den svenska narkotikabrottsligheten (Lalander, 2001; Vesterhav, 2005).

METODER INOM GRUPPEN

ANSVAR

Det var svårt att utläsa ur det studerade materialet om kuriren var personligt ansvarig för narkotikapartiet. I fyra av fallen framgår det emellertid att så var fallet och i två fall var den person som förvarade narkotikan personligt ansvarig. I ett av fallen hävdade kuriren att uppdragsgivaren hade lovat honom ersättning även om han blev tagen i tullen.

I ett av fallen uppgav kuriren att han var rädd för sin familjs säkerhet till följd av att han inte lyckats slutföra sitt uppdrag. I ett annat fall hade kuriren blivit hotad att genomföra smugglingen. När kuriren hade blivit tagen i tullen fick han ett SMS av sin uppdragsgivare där han fick förklarat för sig att han var skyldig pengar för det förlorade narkotikapartiet och att dessa pengar skulle betalas tillbaka när han hade tjänat av sitt fängelsestraff. Kravet på pengarna framfördes med ett hot och detta leder oss in på nästa kategori som är våld och hot.

VÅLD OCH HOT

Våld och hot tycks vara ständigt närvarande inom narkotikamarknaden. Det fanns inte så många exempel i materialet på utförda våldshandlingar, men hot om våld och rädsla för våld verkade hela tiden finnas med i bakgrunden. Som nämnts i teorikapitlet är detta en konsekvens av att narkotikamarknaden inte har samma skyddsmekanismer som den legala marknaden. Det är till exempel inte möjligt att gå till domstol när en affärspartner har brutit ett avtal.

Det fanns mer exempel på hot och våld mot enskilda kriminella än mot personer inom organisationen eller nätverket. När det gällde hot inom organisationen eller nätverket rörde det oftast aktörer som hade slarvat med redovisningen av pengar vid narkotikaförsäljning.

Vid rädsla för våld var det oftast inga uttalade hot. Det handlade mer om vetskap om vilka konsekvenserna kunde bli vid ett oönskat agerande, till exempel om personen berättade för mycket vid ett förhör.

SVEK

Olika former av svek kan förekomma inom grupperingen eller organisationen. Det kan vara

- en medlem som sviker grupperingen eller organisationen
- en gruppering eller organisation som sviker en medlem
- en gruppering som sviker en annan gruppering.

Medlem som sviker grupperingen eller organisationen

Det förekom att aktörer svek den gruppering eller organisation som de ingick i eller arbetade för. Sveket kunde bestå i att aktören förskingrade pengar eller narkotika. I ett fall hade en kurir, efter att ha förskingrat pengar, blivit utsatt för allvarliga hot och han såg därför inte någon annan utväg än att gå till polisen.

Ett svek mot en gruppering eller en organisation kunde även vara en hämndaktion till följd av att aktörerna själva hade blivit svikna. I ett fall hade både en kurir och en finansjär blivit lurade på sin utlovade betalning. Kuriren hämnades genom att själv söka upp den narkotikaförsäljare i utlandet som huvudmannen hade kontakt med och uppgav att han skulle hämta ett narkotikaparti på avbetalning för huvudmannens räkning. Finansjären hämnades genom att söka upp huvudmannen för att ge honom ett kok stryk.

Ett annat exempel på svek var en kurir som var intresserad av att få betalning för att smugla narkotika men som samtidigt ville reducera sina egna risker. Kuriren sökte därför upp polisen och talade om att han fått i uppdrag att smugla narkotika och frågade om de ville ställa upp på en brottsprovokation. Kurirens plan var att genom att göra på detta sätt så skulle han få betalt för att genomföra smugglingen men samtidigt vara immun mot att åka fast. Polisen förklarade emellertid för kuriren att de inte kunde ställa upp på en dylik operation.

Gruppering eller organisation som sviker medlem

De flesta fall som handlade om en gruppering eller organisation som svek en medlem var av ekonomisk karaktär. Det kunde röra sig om en aktör som blev lurad på en utlovad betalning eller fick betalt i falska sedlar. Det fanns ett fall där en kamratgrupp hade finansierat var sin andel i ett narkotikaparti. En av medlemmarna blev dock lurad av de andra och fick en mindre andel trots att han hade betalat lika mycket. I ett fall med en gränsöverskridande organisation hade en medlem förskingrat pengar och dessutom blivit efterlyst av polisen. Organisationen offrade denna medlem och angav honom för polisen för att bli av med honom.

Gruppering som sviker en annan gruppering

Det fanns ett exempel på hur en gruppering hade svikit en annan gruppering. Det var en svensk gruppering som hade skickat ner en kurir för att hämta ett narkotikaparti från en gruppering i utlandet. Denna gruppering övertalade kuriren att ta med sig ytterligare ett narkotikaparti till en annan gruppering i Sverige utan den första grupperingens vetskap.

KONTROLL

En inbyggd kontrollfunktion i nätverken var att personer som hade sålt narkotika åt sin uppdragsgivare hade ett redovisningsansvar. I ett av fallen kontrollvägdes den ej sålda narkotikan vid redovisningen för att kontrollera att den redovisade summan var riktig. Om inte redovisningen sköttes korrekt kunde åtgärder vidtas. Det kunde vara att under hot få skriva på en skuldförbindelse eller att kontrollen av personen skärptes.

KONTAKTER

I en del fall strävade de inblandade efter att det skulle vara så lite kontakter mellan de inblandade som möjligt. Ibland uppstod dock oväntade konsekvenser som gjorde att detta inte fungerade. Ett exempel är en kokain-smuggling från Sydamerika till Sverige. Smugglingen gick till på så sätt att

kuriren kom med flygplan och hade svalt kapslar med högkoncentrerat kokain. Den person som lejde kurirerna och organiserade smuggelresorna nere från Sydamerika var i detta fall med på resan som övervakare.

Tanken var att kuriren aldrig skulle komma i kontakt med mottagaren i Sverige utan när narkotikapartiet hade "kommit ut" skulle övervakaren själv överlämna narkotikan. Nu bar det sig emellertid inte bättre än att en av kapslarna började läcka och kuriren blev akut sjuk. Eftersom de inte kunde uppsöka sjukhus blev övervakaren tvungen att ta kuriren till mottagarens lägenhet och ge honom lavemang. På detta sätt blev mottagaren mycket mer indragen i själva smugglingsförfarandet än han hade räknat med från början.

Hur kontakterna mellan de olika personerna i nätverken såg ut var tydligast när det gällde kurirerna. Dessa kurirer var oftast rekryterade utanför grupperingen eller organisationen och redovisas därför i avsnittet *Kontakter med enskilda kriminella*.

Inom organisationen eller grupperingen var det vanligaste sättet att anonymisera och skydda kontakterna mellan medlemmarna att använda sig av mobiltelefoner. I ett av fallen berättade ledarens fru att hennes man hade bytt telefonnummer över 40 gånger de senaste åren. Även täcknamn förekom för att dölja den riktiga identiteten.

MOTÅTGÄRDER

Som beskrivits tidigare i rapporten och även i tidigare forskning (Lalander, 2001; Zaitch 2002) var det vanligt förekommande att grupperingarna tog hänsyn till myndigheternas strategier och åtgärder i sin verksamhet i syfte att minimera riskerna. Det kunde till exempel vara, som tidigare har nämnts, genom FOU-verksamhet och användandet av penningbulvaner.

Enskilda kriminella

I detta avsnitt riktas fokus mot nätverken eller organisationernas relationer gentemot enskilda kriminella. Som tidigare nämnts i teoridelen är det naturligtvis en definitionsfråga var organisationen och nätverken slutar och var relationen till enskilda kriminella utanför organisationen och nätverket börjar. I grund och botten kan alla kontakter sägas ingå i nätverket. Vi har ändå valt att försöka dra en gräns mellan det egentliga nätverket och personer som står utanför i syfte att på ett mer begripligt sätt beskriva den organiserade brottsligheten.

REKRYTERING

Rekryteringen av kurirer såg olika ut beroende av vilket smugglingsupplägg som användes. Detta var tydligt beskrivet i ett fall med en gruppering i Sverige som organiserade smugglingar av både hasch och ecstasy från två olika leverantörer i ett europeiskt land. När stora partier ecstasy smugglades brukade det vara en utländsk person som körde upp partiet hela vägen från det europeiska landet men när hasch smugglades lejde grupperingen egna kurirer i Sverige som fick åka ner och hämta partiet.

För att vi ska få en bild över hur rekryteringen av kurirer ser ut kommer både *orsaker till att ställa upp som kurir* och *hur rekryteringen gick till* att redovisas utifrån det undersökta materialet.

ORSAKER TILL ATT STÄLLA UPP SOM KURIR

De aktörer som värvades som kurirer behövde inte vara personer med en kriminell bakgrund. Den vanligaste anledningen till att kurirerna i denna studie ställde upp var att de hade olika former av ekonomiska problem. Antingen rörde det sig om allmänna skulder eller skulder till uppdragsgivaren. Det förekom också att kurirerna uppgav arbetslöshet som orsak till varför de gick med på att smuggla. I två fall var orsaken att få ihop ett startkapital för att etablera en egen legal verksamhet. De identifierade orsakerna har delats in i följande kategorier:

- Allmänna skulder
 - Socialt utsatta personer
 - Skuldsatta personer
- Skulder till uppdragsgivaren
 - Köpt skuld
 - Originalskuld
- Startkapital till egen verksamhet

Dessa kategorier kommer här att beskrivas var för sig.

ALLMÄNNA SKULDER

Det vanligaste ekonomiska problemet för kurirerna i det undersökta materialet var att de hade olika typer av skulder. Det kunde vara skulder som berodde på att personen hade levt över sina tillgångar, men även skulder som härrörde från tidigare äktenskap, bland annat underhåll till barn. Andra orsaker var rättegångskostnader och arbetslöshet. I redovisningen görs en distinktion mellan socialt utsatta människor och skuldsatta människor.

Socialt utsatta människor

I det undersökta materialet var det möjligt att se tecken på att kurirens sociala och ekonomiska situation hade betydelse för vilka risker som togs. Mest tydligt var detta i de fall som narkotika smugglades genom att svälja kapslar. Vid ett sådant förfarande tog kuriren inte bara en risk att gripas och straffas utan även livet riskerades vid ett eventuellt läckage. Sväljning förekom i nio av de 81 fallen. Kurirerna som ställde upp på sväljning var oftast socialt utsatta människor från fattiga länder. I sju av fallen var kurirerna från Sydamerika, i ett fall från Afrika och i ett från Europa. I samtliga fall smugglades kokain, ofta med en hög koncentrationsgrad.

Att svälja narkotika är en krävande uppgift och i flera fall beskriver kurirerna att de fick träna på att svälja innan smuglingen. Flera kurirer berättade också att de var tvungna att svälja minst ett halvt kilo kokain för att få genomföra en smugling överhuvudtaget.

Det förekom även socialt utsatta svenska medborgare i materialet som var kurirer. Det var dock ingen av dessa som hade svält narkotika utan de smugglade narkotika på andra sätt.

Skuldsatta människor

En annan orsak av ekonomisk karaktär till varför personer ställde upp som kurirer var skulder. Dessa kunde bero på att personerna hade levt över sina tillgångar eller råkat ut för någon händelse som gjort att de hamnat i en skuldfälla. Det kunde till exempel vara att man hade skadat en annan person vid en trafikolycka och nu var tvungen att betala för att slippa en rättsprocess. Det fanns tecken i materialet på att de personer som rekryterade kurirer medvetet vände sig till personer som var i ekonomisk knipa.

Även när det gällde personer som rekryterades som mottagare verkade ekonomiska problem vara en vanlig orsak till varför man tog uppdraget.

SKULDER TILL UPPDRAGSGIVAREN

I en del fall uppgav kuriren eller mottagaren att de stod i skuld till uppdragsgivaren och var tvungna att utföra uppdraget som en avbetalning av skulden. I några enstaka fall verkade skulden ha sålts till någon annan som krävde att den skuldsatte personen skulle utföra ett uppdrag. En tidigare studie (Vesterhav, 2005) har visat att grossister som köper in narkotikapartier på kredit och får problem med avbetalningen som en konsekvens av skulden kan tvingas till att ställa upp som kurirer, mottagare eller förvarare.

STARTKAPITAL FÖR LEGAL VERKSAMHET

I två av de undersökta fallen hävdade kurirerna att de ställde upp på att smugla narkotika för att få ihop ett kapital för att etablera en egen legal verksamhet. I det ena fallet var det en man som skulle starta en bilverkstad och behövde pengar till utrustning. I det andra fallet var det en invandrare till ett nordiskt land som inte lyckades få något jobb och därför behövde pengar för att bygga upp en egen verksamhet.

HUR REKRYTERINGEN GICK TILL

Kurirerna och mottagarna hade alltså olika typer av ekonomiska skäl att ställa upp. När det gällde själva rekryteringen av arbetskraft så kunde den se ut på två olika sätt. Antingen värvades personen av någon i bekantskapskretsen eller av en främmande person, en så kallad rekryterare. Värvingen har delats in i följande kategorier:

- *Värvad av bekant*
 - Värvad som både narkotikaköpare och kurir
 - Värvad i Sverige för att åka och hämta narkotika i utlandet
 - Värvad i utlandet för att smugla till Sverige eller Norge
- *Värvad av rekryterare*

VÄRVAD AV BEKANT

I materialet var det vanligaste sättet att bli värvad som kurir att personen blev tillfrågad av en bekant. Hur pass väl kuriren och uppdragsgivaren kände varandra varierade. Det kunde vara allt från någon i periferin av bekantskapskretsen till en barndomskamrat, studiekamrat eller fängelsekamrat. Uppläggen på rekryteringen kunde skilja sig från varandra. Här är de uppdelade i värvad som både narkotikainköpare och kurir, värvad i Sverige för att åka och hämta narkotika i utlandet och värvad i utlandet för att smuggla till Sverige eller Norge.

Värvad som både narkotikainköpare och kurir

Som beskrivits tidigare i denna rapport kräver en narkotikasmuggling att det finns någon typ av kontakt i utlandet som man kan köpa ett narkotikaparti av. Det är inte alltid som personen i Sverige har direktkontakt med en säljare i utlandet men personen kanske har någon bekant i utlandet som har ett större kontaktnät i landet i fråga och som på så sätt kan hitta någon som kan sälja ett narkotikaparti. Denna kontaktperson i utlandet kan även värvas som kurir.

Ett exempel på ett sådant tillvägagångssätt är ett fall där en svensk man hade varit i ett europeiskt land på semester och där lärt känna en man. Efter fyra – fem års bekantskap frågade svensken mannen om han kunde hjälpa honom att köpa ett stort narkotikaparti i det europeiska landet och sedan smuggla det till Sverige. Svensken åkte till det europeiska landet och den utländska mannen förmedlade kontakten mellan svensken och en narkotikaförsäljare så att affären kunde göras upp. Svensken åkte sedan tillbaka till Sverige och den utländska mannen fick smuggla narkotikapartiet till Sverige med bil.

Ett annat exempel gäller en man som var i Sverige för att hälsa på släktingar när han blev tillfrågad av några svenskar om han inte kunde köpa ett parti narkotika åt dem och föra in det till Sverige. Mannen gick med på detta och utförde inköpet av narkotikan genom sina kontakter i sitt hemland och smugglade det sedan till Sverige med en personbil.

Värvad i Sverige för att åka och hämta narkotika i utlandet

När en kurir blev värvad i Sverige rörde det sig i de flesta fall om att åka till utlandet och hämta ett narkotikaparti som skulle föras in till Sverige. Kuriren var ofta bekant med sin arbetsgivare på något sätt. Det kunde variera från att vara en yttlig bekantskap som fanns i periferin av personens umgängeskrets eller en barndomskamrat. I de fall kurirerna hade haft ekonomiska problem verkade det ofta som om uppdragsgivaren kände till detta och utnyttjade denna situation vid rekryteringen.

Värvad i utlandet för att smuggla till Sverige eller Norge

Det andra värvningssättet var att en kurir rekryterades i utlandet av den eller de personer som sålde narkotikapartiet till Sverige eller Norge. Kuriren hade alltså ett utländskt medborgarskap och hade till uppgift att transportera narkotikan till Sverige eller Norge. När kurirer värvades i fattiga länder förekom det att kurirerna värvades av för dem okända personer istället

för av en bekant. Denna typ av värvning där en rekryterare användes kommer att tas upp i nästa kategori.

VÄRVAD AV REKRYTERARE

Det vanligaste rekryterings sättet av kurirer var alltså att en person blev tillfrågad av en bekant om personen ville ställa upp som narkotikakurir mot ersättning. I de fall kurirerna värvades i fattiga länder förekom det att socialt utsatta människor hade värvats av en för dem okänd person. Det är rimligt att anta att anledningen till att detta tillvägagångssätt var vanligare i dessa länder var att den sociala situationen gjorde det lättare att hitta personer som var villiga att ställa upp.

KONTAKTER

De tre vanligaste tillvägagångssätten att upprätthålla ytliga eller anonyma kontakter mellan kuriren och uppdragsgivaren eller mottagaren var genom:

- att kuriren inte hade någon information om mottagaren
- mobiltelefoner
- täcknamn

KURIREN HADE INGEN INFORMATION OM MOTTAGAREN

Vid dessa fall hade kuriren inte någon som helst information om mottagaren, det vill säga, inget telefonnummer, ingen adress och ingen beskrivning av personens utseende. Kontakten med mottagaren gick till på så sätt att när kuriren hade kommit igenom tullkontrollen och var i säkerhet ringde kuriren upp en person i avreselandet och meddelade detta. Denna person tog i sin tur kontakt med mottagaren i Sverige och styrde upp ett möte för ett överlämnande av narkotikan. På detta sätt blev det svårare att spåra vem som skulle ta emot narkotikan i Sverige om kuriren blev gripen av tullen. Ett annat tillvägagångssätt var att kuriren blev instruerad att bära vissa kläder för att mottagaren skulle känna igen kuriren och kunna ta kontakt när tillfället bedömdes vara säkert.

MOBILTELEFONER

Ett hjälpmedel som användes i nästan samtliga fall för att underlätta kontakterna var mobiltelefoner. Det vanligaste förfarandet var att olika kontantkort användes, men även vanliga telefonabonnemang förekom. I ett fall berättade kuriren att all kontakt med uppdragsgivaren sköttes genom mobiltelefon. Kuriren hade dock fått order om att han inte fick lagra uppdragsgivarens telefonnummer i sin telefon. Han fick endast skriva ner numret på en lapp. Varje gång kuriren var i kontakt med sin uppdragsgivare fick han ett nytt nummer och order om att riva lappen med det gamla numret.

Ett annat förekommande förfarande var att en del kurirer hade blivit instruerade att plocka ut SIM-kortet ur mobiltelefonen vid gränspassagen. Om de sedan blev tagna i tullen skulle de omedelbart förstöra SIM-kortet.

TÄCKNAMN

Det var även vanligt förekommande att uppdragsgivaren använde sig av täcknamn så att kuriren och övriga inblandade inte skulle känna till det riktiga namnet.

INTERNATIONELLA KOPPLINGAR

Som tidigare angetts var den vanligaste internationella kopplingen att någon från grupperingen kände en person i utlandet som sålde narkotikapartier eller kunde förmedla kontakten med någon som sålde. Kontakten baserades på någon form av samhörighet, till exempel etnicitet, släktskap eller att personerna hade växt upp tillsammans.

VÅLD OCH HOT

Hot mot enskilda kriminella kunde framträda på olika sätt i materialet. Ofta var det kurirer eller mottagare som ångrade sig och ville dra sig ur och därför blev hotade att fullfölja sitt uppdrag. Det förekom också hot mot aktörer som hade slarvat med redovisningen av intäkterna från narkotikaförsäljningen. Hot användes också vid skuldindrivning.

Det var mycket vanligt att kurirerna som greps var rädda för represalier från dem som hade anlitat dem för smuglingen om de skulle avslöja någon. Flera förhörda personer uttryckte i klartext att de inte vågade berätta några detaljer om den eller de som stod bakom smuglingen av rädsla för vad som skulle kunna hända med deras anhöriga. Det förekom även att kurirer berättade att de hade blivit utsatta för uttryckliga hot om de i framtiden skulle avslöja något om de inblandade personerna.

KONTROLL

Som tidigare nämnts i avsnittet om yrken och uppgifter förekom det ibland personer som övervakade kurirerna. I 17 av de undersökta fallen framgick det att övervakare hade använts.

UTBYTE AV TJÄNSTER

Något specifikt utbyte av tjänster mellan organisationer/nätverk och enskilda kriminella kunde inte urskiljas i materialet. Förekom tjänsteutbyte var det alltid av en ekonomisk karaktär, det vill säga, en enskild kriminell person fick betalt för att utföra en uppgift. Till exempel smugla, mottaga eller förvara narkotika.

UPPGIFTER

I ett tidigare avsnitt beskrevs de olika uppgifterna som kan förekomma inom organisationen eller nätverken vid narkotikasmuglingarna. De uppgifter som det var vanligast att anlita personer utanför organisationen eller grupperingen för var som kurir, penningbulvan, penningkurir, torped, förvarare, kontaktförmedlare och mottagare.

LÖN OCH ANDRA FÖRMÅNER

Som tidigare beskrivits rekryteras ofta personer utanför grupperingen eller organisationen till att agera kurirer. Det vanligaste var att kuriren fick kontant betalning, men i ett fåtal fall tvingades kuriren utföra smuglingen till följd av en obetald skuld.

Det finns inte enligt tillgängligt material något samband mellan vikt och ersättning. En förklaring till detta kan vara att samtliga av dessa fall har passerat gränsen för grov narkotikasmuggling och i de fall kuriren har varit medveten om att en stor mängd narkotika smugglas kanske mängden inte spelade så stor roll. Vid en del av smuglingarna med bil hade inte kurirerna varit närvarande när narkotikan gömdes och de hade därför inte kännedom om den smugglade volymen.

Det finns heller inga tecken på att typen av preparat påverkade ersättningen förutom när det gällde Rohypnol. Den högst utbetalade ersättningen för Rohypnolsmuggling var knappt

14 000 svenska kronor.

Även kurirens medborgarskap är utspritt över ersättningsskalan. Det är de baltiska kurirerna som får lägst betalt. Den bäst betalda baltiska kuriren fick 29 450 svenska kronor. Av alla kurirer är de fyra bäst betalda kurirerna från Europa (Baltikum borträknat). De bäst betalda kurirerna från Sydamerika fick 51 562 svenska kronor.

Utöver ersättningar fick oftast kuriren även pengar för omkostnaderna vid smuglingen. Vid sväljningar var ofta ersättningen beräknad på ett kilo kokain. Om kuriren inte lyckades svälja denna vikt reducerades ersättningen. I ett fall var kuriren missbrukare och fick betalt i droger i stället för pengar. Den avtalade ersättningen uppgick till tio procent av den insmugglade vikten.

I fem fall fanns uppgifter om mottagarens ersättning. Den sträckte sig från 10 000 till 30 000 svenska kronor per mottaget narkotikaparti. Fyra av de fem mottagarna var svenska medborgare.

Andra kriminella nätverk eller organisationer

I detta avsnitt riktas fokus mot organisationen eller nätverkets relationer gentemot andra kriminella grupperingar.

INTERNATIONELLA KOPPLINGAR OCH KONTAKTER

Eftersom en narkotikasmuggling alltid innefattar ett gränsöverskridande krävs alltid någon form av kontakt mellan aktörerna i de olika länderna. Kontakten mellan grupperingarna i de olika länderna utgjordes oftast av minst två personer som kände varandra väl sen tidigare, till exempel genom släktskap eller gemensam uppväxt. Genom att de kände varandra väl ökade förtroendet för affärspartnern.

VÅLD OCH HOT

Det fanns inga tecken i materialet på att det förekom hot eller våld mellan olika grupperingar.

Legala samhället

Det fanns inga egentliga tecken på att några påverkansförsök hade förekommit mot det legala samhället. I ett fåtal av fallen beskrev källor att organisationerna i utlandet hade ett visst beskydd och ibland även inblandning av representanter från rättsväsendet. Det var dock inte möjligt att bedöma sanningshalten i dessa påståenden. Det fanns inte heller några bevis på att så skulle vara fallet.

Det enda exempel som fanns i materialet gällande Sverige var en kartläggning av en polis, en domare och en kriminalvårdstjänsteman som hittades hemma hos en person som organiserade narkotikasmugglingar. Anteckningarna innehöll bostadsadresser, uppgifter om make eller maka och respektive persons årsinkomst.

Sammanfattande analys

INLEDNING

Vi ska nu närmare undersöka hur resultatet av denna undersökning står sig mot de teorier om organiserad brottslighet som beskrevs i teoridelen. Den organiserade narkotikabrottsligheten, som den framställs i domar och förundersökningar, stämmer dåligt överens med den bild av organiserad brottslighet som tar sikte på stora slutna hierarkiska organisationer. Resultatet visar i stället att den organiserade narkotikabrottsligheten består av olika grupperingar, som utför gränsöverskridande affärstransaktioner sinsemellan. Resultatet stämmer alltså bättre överens med de teorier som beskriver den organiserade brottsligheten i termer av nätverk (se till exempel Albanese, 1995; Desroches, 1999; Schiray, 2001; Paoli, 2002; Johansen, 2003).

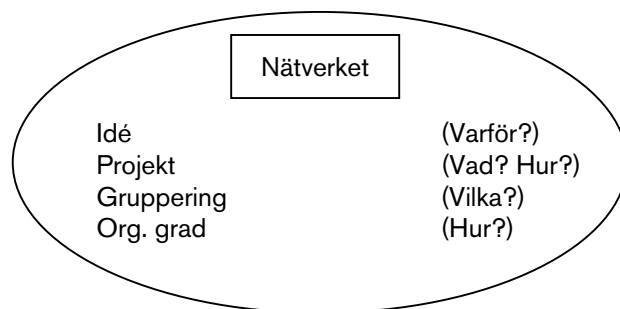
Emellertid har även nätverksbegreppet sina begränsningar och problem med att fånga upp den komplexa bild som denna undersökning ger av den organiserade narkotikabrottsligheten. Nätverksperspektivet fokuserar på relationerna mellan olika aktörer och hur de binds samman i nätverk. Problemet är att det är svårt att avgöra var ett nätverk börjar och slutar, vilket försvårar en djupare analys av nätverket. Nätverksperspektivet fångar heller inte upp hierarkierna inom nätverket.

Lösningen kan vara att utgå från nätverksperspektivet, men samtidigt utföra en fördjupad analys av olika faktorer inom nätverket för att på så sätt även fånga upp maktpositioner och avgränsningar inom nätverken. Det kan ske genom att även organisationsbegreppet, som beskrivits i teoridelen, undersöks.

Utgångspunkten är att organisationer kan beskrivas som ett system av positioner, medan nätverk kan beskrivas som ett system av personer. För att fånga upp komplexiteten hos den organiserade narkotikabrottsligheten krävs att man kombinerar faktorer från båda dessa två begrepp. Det handlar både om nätverkens löslighet och dynamik, och organisationernas mer strukturerade och hierarkiska uppbyggnad. Aktörerna genomför olika projekt och dessa utförs i organisationsliknande former.

Till följd av detta är det lämpligare att beskriva den organiserade narkotikabrottsligheten som *nätverksbaserade projekt, kort- eller långlivade, som bedrivs i organisationsliknande former*. För att beskriva dessa begrepp bryts händelseförloppet ner i mindre delar.

Det börjar med att det inom nätverket uppstår en idé hos en eller flera aktörer. Denna idé mynnar ut i ett projekt och de personer som är involverade i detta ingår i en gruppering som kan vara av varierande organisationsgrad. Händelseförloppet skulle kunna åskådliggöras på följande sätt:

Figur 2. Modell över nätversbaserade projekt som bedrivs i organisationsliknande former.

Nätverk är en struktur av relationer mellan individer, till exempel mellan olika kriminella personer. Någon av dessa personer i nätverket kan få en idé om att till exempel smuggla in ett narkotikaparti till Sverige från utlandet. Idén kan uppstå till följd av att det finns gynnsamma förutsättningar i nätverket för att genomföra projektet; till exempel att det finns en kontakt med någon i utlandet som kan sälja ett narkotikaparti och en potentiell kundkrets av narkotika i Sverige.

Med *projekt* menas själva utförandet av idén, det vill säga den verksamhet som bedrivs. Ett projekt kan vara kortlivat och till exempel endast bestå av ett inköp av ett narkotikaparti från en specifik försäljare. Partiet smugglas sedan till Sverige. Det kan också var långlivat och till exempel innebära att narkotikapartier köps in kontinuerligt från en specifik försäljare och smugglas till Sverige.

Med *gruppering* menas de personer som tillsammans bedriver ett projekt. Grupperingar kan beskrivas som kärnor inom nätverket, det vill säga en grupp av personer som arbetar tillsammans. Dessa grupperingar kan utföra affärstransaktioner mellan sig, med andra ord projekt. Grupperingarna är alltså sammankopplade med varandra inom nätverket. Mycket talar för att grupperingarna är dynamiska och att personer går in och ut ur projektet.

Med *organisationsliknande former* menas att grupperingarna kan ha en hierarkisk struktur. Huvudmännen kan till exempel beskrivas som projektledare och de personer som får betalt för att agera kurir, mottagare eller förvarare kan beskrivas som projektanställda, med olika status, lön, risk-exponering etc. Runt huvudmännen kan det finns andra personer som till exempel mellanchefer och koordinatörer.

DEN ORGANISERADE NARKOTIKABROTTLIGHETEN

Undersökningen ger alltså en bild av den organiserade narkotikabrottsligheten, som den speglas i domar och förundersökningsprotokoll, som *nätverksbaserade projekt, kort- eller långlivade, som bedrivs i organisationsliknande former*.

En slutsats som går att dra utifrån resultatet är att projekten och grupperingarnas karaktär skiljer sig åt beroende på hur många individer som ingår i grupperingen. Till följd av detta kommer en uppdelning att göras mellan små och stora grupperingar, där grupperingarna och projekten beskrivs mer generellt baserat på hur de framträtt i domar och förundersökningsprotokoll. Med små grupperingar menas projekt som endast består av ett fåtal personer, till exempel en kamratgrupp på 3–4 personer. Med stora grupperingar menas projekt där många personer är inblandade och organisationsgraden är högre. Tabblån nedan visar en grov indelning av små respektive stora grupperingar efter *idé, gruppering, organisationsgrad och projekt*.

Grov indelning av små respektive stora grupperingar.

	Små grupperingar	Stora grupperingar
Idé		
Idé	Kan vara impulsiv	Planerat och genomtänkt
Gruppering		
Anknytning	Lokal anknytning	Lokal anknytning
Rekrytering	Innefattar inte alltid rekryterade	Innefattar rekryterade personer
Samhörighet	Ja	Ja
Organisationsgrad		
Hierarkigrad	Låg	Hög
Arbetsfördelning	Låg	Hög
Anonymitet	Säkerhet vilar på lojalitet	Säkerhet vilar på många led
Flexibel struktur	Låg	Hög
Projekt		
Finansiering	Delar på kontantinsats	Ledaren/ledarna finansierar
Utlandskontakt	Inte alltid etablerad	Oftast etablerad
Betalningssätt av parti	Ofta kontant vid köp	Ofta på kredit

KATEGORIER

IDÉ

I de små grupperingarna kunde narkotikasmugglingarna vara av en impulsiv karaktär där smuglingen genomfördes till följd av tillfälliga förutsättningar. I de större grupperingarna var verksamheten däremot oftast mer planerad och kunde innefatta förberedande arbeten, som till exempel rekonosering. En naturlig förklaring till denna skillnad är att de stora grupperingarna har mer resurser och därför har möjlighet att bedriva en mer avancerad verksamhet.

ANKNYTNING

Både de små och de stora grupperingarna hade en lokal anknytning till det område de opererade i. Detta resultat stöds av tidigare forskning som visat

att brottsliga organisationer tenderar att vara lokala (Albini och Ianni, refererad i Albanese, 1994).

En förklaring till detta kan vara att det är viktigt för grupperingarna att vara etablerade på narkotikamarknaden i det område där projektet bedrivs. Därför är det enklare för grupperingar i andra länder att sälja stora narkotikapartier till grupperingar i Sverige än att själva försöka ta hand om narkotikahandlingen i ett annat land. Zaitch (2002) beskrev i sin studie av kokainmarknaden i Nederländerna hur svårt det var för aktörer som inte hade någon anknytning till ett område att etablera en grossistverksamhet där. En slutsats som stöds av denna studie.

REKRYTERING

En idé som utvecklas till ett projekt kan kräva ytterligare personer för att kunna genomföras. I de små grupperingarna var det emellertid ofta en kamratgrupp som tillsammans fick en idé och därefter genomförde ett projekt. Därför var det vanligare att medlemmarna själva utförde riskfyllda uppgifter i de små grupperingarna än i de stora grupperingarna.

De stora grupperingarna hade föregåtts av att en eller flera personer hade fått en idé till ett projekt och sedan rekryterat personer för att kunna genomföra detta. De personer som värvades som kurirer, mottagare eller förvarare behövde inte vara personer med en kriminell bakgrund. Resultatet i studien tydde på att den främsta orsaken till att personer lät sig rekryteras var ekonomiska problem av olika slag. Denna beskrivning stämmer överens med Zaitch (2002) som hävdar att de flesta kurirer och andra aktörer som hade uppgifter med låg status oftast inte var rekryterade från den etablerade kriminella arbetsmarknaden.

SAMHÖRIGHET

Resultatet gav en bild av att de små grupperingarna ofta bestod av kamratgrupper och det stämmer överens med den tidigare forskning som funnit att kriminella nätverk har en låg organisationsgrad. Vänskap är en central drivande kraft som håller ihop nätverket. Dessa är därför ofta lokala (Albini och Ianni refererade i Albanese, 1994).

På samma sätt som för de små grupperingarna baserades de stora grupperingarna ofta på någon form av samhörighetskänsla, som till exempel att medlemmarna var uppväxta på samma geografiska plats, var släkt eller kände varandra på något annat sätt. Denna bild stämde väl överens med tidigare forskning som har beskrivit etnicitetens betydelse för nätverken (Zaitch, 2002), men även den forskning som har betonat faktorer som gemensamma intressen, familje- eller vänskapsband (Albanese, 2000; Kleemans och Van de Bunt, 1999). Lupsha, refererad i Lemieux (1983) och Finckenauer (1994) menar att samhörighetsvariablerna förstärker förtroendet mellan aktörerna i nätverket och detta är en tolkning som anses rimlig även utifrån denna studies resultat.

HIERARKIGRAD

Det hierarkiska inslaget i de små grupperingarna var litet. Detta berodde på att de små grupperingarna ofta hade en kollektiv karaktär. Till skillnad

från de stora grupperingarna, där det fanns en eller flera ledare som stod för kapitalet, delade de små grupperingarna ofta på finansieringen. Detta ledde till att det inte fanns en lika tydlig hierarki i de små grupperna.

ARBETSFÖRDELNING

Som tidigare har beskrivits var de små grupperingarna ofta av en kollektiv karaktär. Detta ledde till att det inte alltid fanns en tydlig arbetsfördelning. I de stora grupperingarna var arbetsfördelningen mer utpräglad och rekryterade personer fick betalt för att utföra en eller flera specifika uppgifter.

ANONYMITET

När det gäller de små grupperingarna var det i högre grad än för de större grupperingarna vanligt att individerna i projektet själva smugglade in narkotikan. Det förekommer emellertid också att kurirer rekryterades till detta. När lejda kurirer användes skiljde sig förfarandet i de små grupperingarna jämfört med de stora på så sätt att det ofta förekom en direktkontakt mellan kuriren och uppdragsgivarna i de små grupperingarna. I dessa fall var alltså inte uppdragsgivarna anonyma och säkerheten för uppdragsgivarna baserades på lojalitet hos den lejda kuriren. Lojaliteten var ofta en följd av att de kände varandra sedan tidigare. I de stora grupperingarna skyddades ledarnas identitet i stället med hjälp av flera hierarkiska led. Detta förfarande stämmer in på de beskrivningar i tidigare forskning som beskriver hur nätverkets kärna avskärmar sig från det övriga nätverket genom ytliga kontakter och mellanhänder för att skydda sig (Lemieux, 2003; Zaitch, 2002; Lalander, 2001).

FLEXIBEL STRUKTUR

Ett rimligt antagande borde vara att den flexibla strukturen är av en lägre grad för de små projekten som har lyckats etablera en smugglingskanal och en kundkrets. Detta antagande baseras på att om en av personerna i den etablerade smugglingskanalen slås ut är det inte säkert att de övriga personerna i projektet har den kontakten eller förtroendet till individen i utlandet som krävs för att upprätthålla smugglingskanalen. En liten gruppering är därför i detta avseende känsligare för störningar än en större gruppering. Enligt Williams (2001), som refereras i Lemieux (2003), försöker de stora nätverken förhindra denna typ av störningar genom att ha många mindre viktiga kopplingar som kan användas i nödfall om en viktig koppling slås ut.

FINANSIERING

De mindre grupperingarna verkade inte ha samma finansiella resurser som de stora grupperingarna. Dessutom var det inte alltid som de små grupperingarna hade en etablerad kontakt i utlandet att köpa narkotikapartier från och därför skedde ofta betalningen kontant vid överlämnandet. Som tidigare beskrivits var de mindre grupperingarnas smugglingar av en impulsiv karaktär och detta avspeglade sig även i finansieringen. För att få ihop tillräckligt med pengar för att köpa ett narkotikaparti bidrog ofta varje med-

lem i grupperingen med en andel. Genom att samarbeta i grupp får således projektets individer tillgång till de kollektiva resurserna.

Denna typ av kollektiv finansiering som förekom bland de små grupperingarna kan emellertid även utgöra en risk. Kleemans och Van de Brut (1999) menar att en kriminell organisation kan upplösas vid bråk om hur tillgångarna respektive förlusterna ska fördelas och den kan också upphöra om de inblandade hittar bättre möjligheter någon annanstans.

I de stora grupperingarna var det inte varje medlem som bidrog med en andel pengar. Här var arbetsfördelningen tydligare och det var ledaren eller ledarna som stod för kapitalet.

UTLANDSKONTAKT

För att kunna smugla narkotika till Sverige krävs att det finns någon som man kan köpa ett narkotikaparti av i utlandet. De små grupperingarna hade inte alltid någon etablerad kontakt med en narkotikaförsäljare i utlandet utan försökte hitta någon på måfå. I de fall som de små grupperingarna hade en etablerad smugglingskanal baserades den ofta på en kontakt mellan en individ från projektet i Sverige och en individ i utlandet.

Resultatet i studien gav en bild av att det var två former av upplägg som var de vanligaste. Det ena var att en gruppering i Sverige hade en etablerad kontakt med en narkotikaförsäljare i utlandet. Från denna köptes ett parti narkotika och sedan svarade den svenska grupperingen för smugglingen. Det andra smugglingsupplägget var att en gruppering i Sverige hade en etablerad kontakt med en narkotikaförsäljare i utlandet. Ett parti narkotika beställdes från den utländska grupperingen, som också levererade narkotikan till Sverige. Grupperingen i Sverige svarade sedan för grossist- och detaljistverksamheten.

Många gånger baserades även relationen med narkotikaförsäljaren i utlandet på någon form av samhörighet. Dessa personer kände ofta varandra sedan tidigare och hade ett uppbyggt förtroende sig emellan som en följd av till exempel gemensam uppväxt eller släktskap.

En förklaring till detta, kan vara behovet av förtroende mellan aktörer i den kriminella världen, som uppmärksammats av Maltz (1994) och Halstead (1998). De menar att det krävs en hög grad av förtroende mellan affärspartnerna till följd av att de inte har tillgång till samma skyddsmekanismer som den legala marknaden. Det är till exempel inte möjligt att gå till en domstol om en affärspartner har brutit ett avtal. Detta leder till att förtroendet mellan affärspartnerna är ännu viktigare i den illegala marknaden än i den legala.

Det var emellertid inte alltid som det rörde sig om en direktkontakt utan det förekom också att någon eller några från projektgruppen i Sverige kände en person i utlandet som kunde hjälpa dem genom att förmedla en kontakt med en säljare. Denna kontaktförmedlare blev som en säkerhetslänk mellan de två nätverken, så att de inte skulle känna till varandras identiteter.

BETALNINGSSÄTT

Eftersom de små grupperingarna ofta inte hade en etablerad kontakt med en narkotikaförsäljare i utlandet skedde oftast betalning kontant vid överlämnandet. I de fall där de små eller stora grupperingarna däremot hade en etablerad utlandskontakt att köpa narkotikapartier från och förtroendet affärspartnerna emellan var stort erhöles partierna på kredit och betalades först när de sålts av i Sverige. De två vanligaste betalningssätten var att man antingen skickade pengar med penningtransaktionsfirmor eller med en penningkurir.

Avslutande kommentar

Avslutningsvis kan konstateras att den organiserade narkotikabrottsligheten är mycket komplex till sin karaktär och att grupperingarna och projektens former varierar både när det gäller omfattning och tid. Till följd av detta är det viktigt att inte endast betrakta den organiserade narkotikabrottsligheten som stora slutna hierarkiska organisationer eller som lösa nätverk. För att kunna förstå den organiserade narkotikabrottsligheten kan begreppet *nätverksbaserade projekt, kort- eller långlivade, som bedrivs i organisationsliknande former* vara ett användbart verktyg.

Delstudie 2.

Narkotikabrottslingars nätverk

Inledning

Nätverksanalys är en av flera metoder som kan användas för att undersöka ett kriminellt nätverk. Forskaren Nigel Coles menar att nätverksanalyser används i alldeles för liten utsträckning för att undersöka den organiserade brottsligheten. Motivet till att använda nätverksanalys är att människor är involverade i olika sociala relationer som ofta är strukturerade efter vissa mönster. Dessa mönster går att undersöka med en nätverksanalys (Coles, 2001:580-582). Den viktigaste principen genom vilken kriminella nätverk utvecklas är att "people get in touch with criminal associations through their social relations" (Kleemans & Van de Brut, 1999:33). För att till fullo förstå kriminella nätverk måste vi därför studera de sociala relationerna i nätverken.

SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Syftet med denna delstudie är att undersöka narkotikabrottslingars nätverk i Stockholms län från år 1995 till 2003. Enligt Coles (2001:592) är det bättre att undersöka mindre grupper inom större nätverk än att undersöka hela nätverk. I denna delstudie görs både en analys av hela nätverket och en analys av en mindre grupp.

Följande frågeställningar kommer att undersökas:

- Hur ser narkotikabrottslingars nätverk ut beträffande storlek, geografisk utbredning och medmisstänkta?
- Hur förändras nätverken över tid?
- Vilka individer är centrala i nätverket?
- Hur specialiserade är narkotikabrottslingar?

Ett urval av individer, som kallas för huvudpopulationen, kommer att analyseras mer ingående utifrån följande frågeställningar:

- Hur ser huvudpopulationens brottslighet ut?
- Vilken typ av preparat är personerna i huvudpopulationen dömda för?
- Vad går det att säga om huvudpopulationens kön, ålder, etnicitet och medmisstänkta?

METOD

DATAMATERIAL OCH URVAL

Utgångspunkten i denna studie är ett urval av individer som kallas för huvudpopulationen. Den utgörs av alla individer som dömdes för grovt narkotikabrott eller grov narkotikasmuggling under år 2003 i Stockholms län.

Sammanlagt är det 127 personer. Information om dessa personer kommer huvudsakligen från lagföringsregistret där många faktorer som gäller dessa personer finns angivna. Registret innehåller till exempel information om vilket narkotiskt preparat personerna dömdes för och vilka brott tidigare har lagförts för. Utdraget från lagföringsregistret har kompletterats med information från polisens misstankeregister.

I misstankeregistret går det exempelvis att få reda på vilka brott personerna tidigare har misstänkts för och om de har haft några medhjälpare vid brotten. Av dessa anledningar används informationen i misstankeregistret för att få reda på huvudpopulationens medmisstänkta liksom de medmisstänkta medmisstänkta, oavsett brott, tid och plats. Även kompletterade uppgifter som ålder och kön har begärts ut från misstankeregistret för huvudpopulationen, de medmisstänkta och de medmisstänkta medmisstänkta.

Förutom detta kommer huvudpopulationen att analyseras mer detaljerat än de andra grupperna. Det beror på att samtliga i huvudpopulationen har begått grova narkotikabrott eftersom de är dömda för dessa, till skillnad från de andra personerna som endast är misstänkta för brott. Dessutom är huvudpopulationen lättare att studera på djupet eftersom det är ett färre antal individer och det finns mer information om dem.

Datamaterialet innehåller en mycket stor andel anmälningar (74,7 %) som görs direkt till åklagare och tullåklagare. En sådan procedur är vanlig vid exempelvis smugglingsbrott och narkotikabrott. Sådana anmälningar hamnar inte i polisens misstankeregister eftersom åklagarna inte har tillgång till det. I stället hamnar ärendena i åklagarnas ärendehanteringssystem och tilldelas ett specialnummer. I dessa fall registreras inte heller de medmisstänkta på samma sätt som i polisens misstankeregister. Av dessa anledningar måste sådana anmälningar plockas bort vid uträkningar som till exempel berör antalet medmisstänkta. Det beror på att det inte går att koppla en misstänkt person till en medmisstänkt i ärendena som har registrerats i åklagarnas system. Däremot går det att använda sig av dessa typer av anmälningar bland annat när brotten och gärningsmännen beskrivs.

NÄTVERKSANALYSEN

Nätverkets storlek kommer att mätas i antalet personer i huvudpopulationen. En uppskattning görs också av antalet medmisstänkta liksom antalet medmisstänkta medmisstänkta.

Den geografiska utbredningen analyseras genom en sammanställning av de län, i vilka brottet har anmälts. Länet är inte en helt tillförlitlig faktor eftersom brottet kan ha begåtts någon annanstans men det ger en kunskap om i vilken del av Sverige brottet har upptäckts och troligtvis också var brottet har begåtts.

Inom nätverksanalys används olika centralitetsmått för att se vilka aktörer som är de viktigaste i ett nätverk. Centralitetsmått kan både användas för att se enskilda aktörers centralitet och för att se olika subgruppers centralitet inom ett nätverk (Wasserman och Faust, 1994:169f). Borell och Johansson (1996:20f) framhåller tre viktiga centralitetsmått: lokal, global och mellankommande centralitet. Lokal centralitet beskriver hur många kontakter en aktör har med andra aktörer. Global centralitet mäter vilken

position en aktör har i ett nätverk medan mellankommande centralitet syftar på hur pass många kontakter som passerar en viss person (Borell och Johansson, 1996:20f). Den lokala och mellankommande centraliteten skulle också kunna mätas i antalet medmisstänkta. Det går att anta att centrala personer känner många individer och därmed har fler medmisstänkta.

För att studera hur långvariga nätverken är över tid undersöks stabiliteten i nätverken genom en analys av antalet år som en person har förekommit i misstankeregistret, med vilka medmisstänkta och under vilka tidsperioder som personerna finns med i registret. Det är samma metod som har använts i Carlssons rapport för att analysera förändringar i kriminella nätverk i västra Stockholm (2003:17).

Frågan om narkotikabrottslingar är specialiserade på vissa brott eller särskilda narkotiska preparat analyseras på flera sätt. En beskrivning görs av vilka typer av brott, förutom narkotikabrott, som individerna i huvudpopulationen är misstänkta för. En separat beskrivning av brottsligheten kommer också att göras för de medmisstänkta till personerna i huvudpopulationen och för de medmisstänkta medmisstänkta. En analys görs även av hur många procent av individerna i de olika grupperna som är misstänkta för olika former av narkotikabrott.

För att studera specialiseringen av olika typer av narkotikapreparat görs en sammanställning av huvudpopulationens preparat. På det viset går det att se exakt vilka typer av preparat de är dömda för. Då går det att göra en analys av om det är vanligast att dömas för att ha haft flera typer av preparat eller om ett preparat är vanligast. Sådana uppgifter finns bara i lagföringsregistret och analysen kan därför bara göras på huvudpopulationen.

Den djupare analysen av huvudpopulationen omfattar en sammanställning av vilka typer av brott personerna är misstänkta och lagförda för och vilka narkotiska preparat de är dömda för. Dessutom ges en beskrivning av deras ålder, kön, etnicitet och deras val av medmisstänkta.

PROBLEM

Det finns flera problem med nätverksanalyser. Ett är att det är svårt att veta var nätverken börjar och slutar eftersom det inte finns några tydliga avgränsningar när en individ är med eller inte med i ett nätverk. Ytterligare ett problem är att nätverken är tillfälliga. Relationer mellan individer förändras kontinuerligt över tid och är starkare och svagare under olika perioder och kan också upphöra helt. Det största problemet är emellertid att nätverksanalyser som bygger på polisens datamaterial är ofullständiga. Endast den anmälda brottsligheten kan inkluderas i nätverksanalysen och den omfattande dolda brottsligheten kommer inte med. Det innebär att ett stort antal faktiska aktörer och länkar inte finns med i nätverksanalysen. Nätverksanalyser som bygger på registrerade polisdata ger därför bara en uppfattning om nätverken bland misstänkta brottslingar. Ett systematiskt fel uppstår därför i materialet eftersom det finns en fördelning av fall i polisens undersökningar och i underrättelsematerial som inte är slumpmässiga (Sparrow 1991:262–263).

LÖSNINGAR

Datamaterialet har avgränsats på flera sätt utifrån vad vi själva har ansett vara lämpligt. Tidsmässigt har uttaget begränsats till det senaste årets kompletta statistik (år 2003) och så långt bakåt i tiden som BRÅ har kriminalstatistik (år 1995). Materialet har också avgränsats geografiskt till att huvudpopulationen ska ha lagförts i Stockholms län. Det hindrar däremot inte att individerna i huvudpopulationen, eller deras medmisstänkta, är bosatta eller har begått brott på någon annan ort i Sverige eller utomlands.

Utifrån samråd med andra nätverksanalytiska forskare har en slutgiltig avgränsning gjorts i antalet led av medmisstänkta till två led. Det som analyseras är således huvudpopulationen, de medmisstänkta och de medmisstänkta medmisstänkta.

Tidigare forskning har pekat på att nätverken i allmänhet är tillfälliga. Förändringar i nätverken studeras därför i denna delstudie. Föränderligheten i brottslingarnas val av medmisstänkta utgör därför inget större problem i denna studie.

Det sista problemet, att nätverksanalysen inte återspeglar den dolda brottsligheten, minskas med hjälp av metodtriangleringen som används i detta projekt. De andra delstudierna kommer att komplettera resultaten från nätverksanalysen och ge en mer fullständig bild av narkotikabrottslingars nätverk.

Resultat

HUVUDANALYSEN

STORLEK

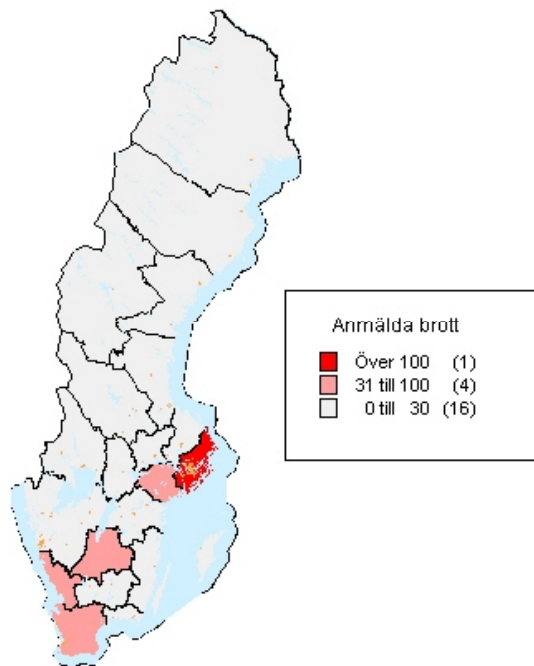
Huvudpopulationen bestod av 127 personer dömda för grovt narkotikabrott och grov narkotikasmuggling. Av dessa återfanns 95 personer i misstankeregistret. Huvudpopulationens medmisstänkta var ungefär 24 gånger så många som huvudpopulationen och de medmisstänkta medmisstänkta uppgick till mellan 7 000 och 9 000 individer. I genomsnitt har varje person i huvudpopulationen åtminstone 108 registrerade medmisstänkta i första eller andra hand.

GEOGRAFISK UTBREDNING

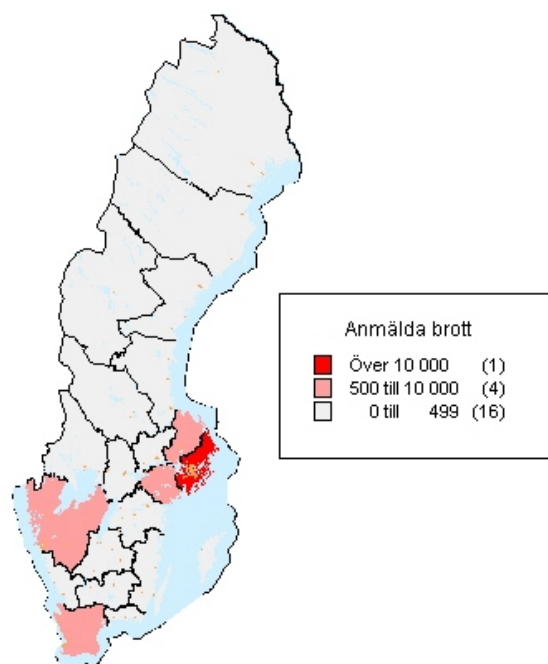
Den geografiska utbredningen har studerats genom en sammanställning av i vilket län brotten anmäldes. I analysen har antagandet gjorts att platsen där brottet anmäls i stort sett motsvarar brottsplatsen. Det är viktigt att komma ihåg att alla typer av brott är inkluderade i den geografiska sammanställningen, inte bara narkotikabrott. Utgångspunkten är de grova narkotikabrottslingarna i Stockholms län. Eftersom urvalet omfattade Stockholms län är det naturligt att 85 procent av huvudpopulationens brott anmäldes i Stockholm län, det motsvarar 1 603 brott. Fyra procent av brotten anmäldes i det närmaste länet, Södermanlands län, och något färre i de sydligare länen: Skåne, Halland och Jönköpings län. Tillsammans anmäldes tio procent av huvudpopulationens brott i dessa fyra län. Figur 3 visar var anmälningarna gjordes.

Även de medmisstänkta brottslighet koncentrerades till Stockholms län men i en något mindre grad än bland huvudpopulationen. Sammanlagt anmäldes 77 procent av de medmisstänkta brott i Stockholms län, vilket motsvarar 17 376 brott. Näst efter Stockholm fick Södermanlands och Uppsala län ta emot mest anmälningar tätt följt av Skåne och Västra Götalands län. Dessa fyra storstads-län tog emot 15 procent av anmälningarna för huvudpopulationens medmisstänkta. Figur 4 visar i vilket län de medmisstänkta brott anmäldes.

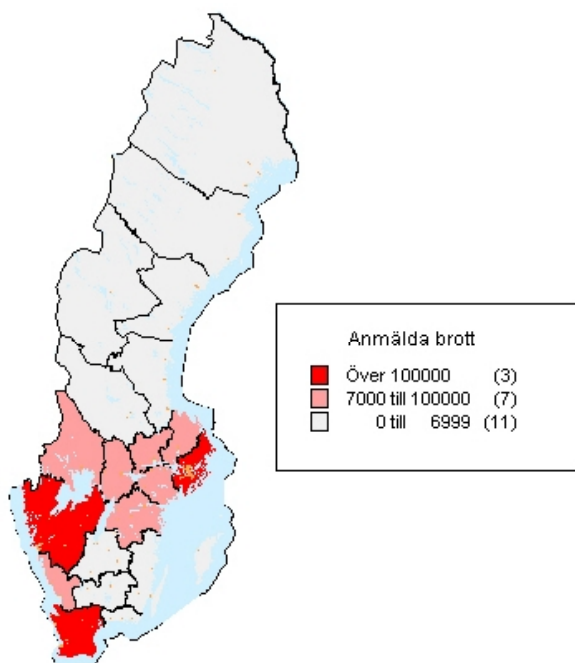
När det gäller de medmisstänkta ser den geografiska utbredningen något annorlunda ut än hos huvudpopulationen och hos de medmisstänkta. Endast 24 procent av deras brott anmäldes i Stockholms län, det vill säga 22 0571 stycken. Flest brott anmäldes istället i Skåne län (45%), följt av Stockholm och därefter Västra Götalands län (17%). Sedan har flest anmälningar gjorts i länen mellan storstäderna. Länen mellan Stockholm och Göteborg liksom mellan Göteborg och Malmö dominerar i antalet anmälningar. Figur 5 visar utbredningen noggrannare.

Figur 3. Huvudpopulationens geografiska utbredning baserad på anmälda brott där den misstänkte tillhör huvudpopulationen.

Figur 4. De medmisstänkta geografiska utbredning baserad på anmälda brott där den misstänkte tillhör huvudpopulationens medmisstänkta.

Figur 5. Den geografiska utbredning för de medmisstänkta medmisstänkta. Baserad på anmälda brott där den misstänkte tillhör gruppen med de medmisstänkta medmisstänkta.

MEDMISSTÄNKTA

Andelen brott som begicks tillsammans med en medmisstänkt skiljde sig något i de olika grupperna liksom andelen brott som begicks med kvinnor som medmisstänkta, vilket sammanfattas i tabell 7. Att döma av tabellen var det således vanligt bland dem i huvudpopulationen att ha utfört ett brott med en medmisstänkt (37 procent). Det var lika vanligt att huvudpopulationens medmisstänkta hade begått brott tillsammans med en medmisstänkt (37 procent). Bland de medmisstänkta medmisstänkta var andelen brott som begicks med en medmisstänkt något högre än i de andra två grupperna (nästan 42 procent). Ofta valde de misstänkta männen i alla grupperna andra män som medmisstänkta. Andelen misstänkta kvinnor var väldigt låg och varierade mellan 4,2 procent och 6,5 procent i de olika grupperna.

Tabell 7. Andelen brott som utfördes med en registrerad medmisstänkt samt den medmisstänktes kön. Separat redovisning för huvudpopulationen, deras medmisstänkta och de medmisstänkta medmisstänkta. Procent.

	Huvudpopulationen	Medmisstänkta	Medmisstänkta medmisstänkta
Andelen brott tillsammans med medmisstänkta	37	37	41,7
Andelen brott tillsammans med med misstänkta kvinnor	6,5	4,2	5,9

STABILITETEN I NÄTVERKET

Stabiliteten i nätverket har studerats genom en analys av under hur lång tid två personer misstänktes ha begått brott tillsammans. För att kunna studera sådana identiska brottspår måste både den misstänkte ha begått brott med en medmisstänkt och både den misstänkte och den medmisstänkte måste vara registrerade i misstänkeregistret med fullständiga personnummer. Av den anledningen har brott som har anmälts hos åklagare och tullåklagare plockats bort, se stycket Datamaterial och urval. Det kvarvarande materialet utgjorde 9,7 procent av det totala datamaterialet och omfattade 68 011 brottspår. Uträkningarna visade att brottspåren sällan misstänktes ha begått brott tillsammans under en längre tid. Nittio procent av brottspåren förekom endast under ett år i misstänkeregistret och bara ett brottspår förekom tillsammans under en tioårsperiod. Tabellen nedan visar under hur många år brottspåren förekom tillsammans i misstänkeregistret.

Tabell 8. Uppdelning i antalet år som ett och samma brottspår förekom i misstänkeregistret. Procent och antal.

År	Procent	Antal
1	90,3	61 388 par
2	7,5	5 108 par
3-10	2,2	1 515 par

CENTRALITET

Vilka individer som är centrala i ett nätverk kan bestämmas utifrån vilka som misstänks ha flest medmisstänkta. En sådan uträkning påverkas av hur många brott en individ har begått eftersom en individ som har begått många brott också har chansen att skaffa sig fler medmisstänkta. Ytterligare en faktor som inverkar på beräkningarna är att det finns fler individer som har begått väldigt många brott i ett större material än i ett mindre material. Det influerar jämförelserna av centralitet mellan huvudpopulationen, de medmisstänkta och de medmisstänkts medmisstänkta.

I huvudpopulationen var de mest centrala individerna inte alltid de som var misstänkta för flest brott, däremot var de som regel starkt brottsbelastade. I denna grupp misstänktes hälften av individerna ha begått brott med färre än tio medmisstänkta. Samma tendens fanns i de två andra grupperna. Andelen individer som misstänktes ha mer än trettio medmisstänkta skiljde sig något i de olika grupperna. Det var vanligare att ha fler än trettio medmisstänkta bland de medmisstänkta och de medmisstänkts medmisstänkta, än i huvudpopulationen. Samtidigt påverkas antalet medmisstänkta av urvalet eftersom de medmisstänkta är med i studien just för att de är medmisstänkta. Tabell 9 visade dessutom att individerna i huvudpopulationen i allmänhet hade något fler medmisstänkta än individerna i de andra grupperna. Huvudpopulationens mest centrala individer analyseras noggrannare under rubriken Huvudpopulationens medmisstänkta.

Tabell 9. Andelen individer med färre än tio, tio till trettio, och fler än trettio medmisstänkta. Uppdelat på huvudpopulationen, deras medmisstänkta och de medmisstänkts medmisstänkta. Procent.

	Huvudpopulationen	Medmisstänkta	Medmisstänkts medmisstänkta
<10 medmisstänkta	49	56	51
10-30 medmisstänkta	40	26	29
>30 medmisstänkta	11	18	20

SPECIALISERING

I huvudpopulationen var sammanlagt 110 personer dömda för grov narkotikabrottslighet medan 17 stycken hade lagförts för grov smuggling. En undersökning av vilka brott personerna i huvudpopulationen ytterligare misstänktes för visade att 36 procent av fallen handlade om olika typer av narkotikabrott. Ungefär hälften av dessa narkotikabrott gällde överlåtelse av narkotika, som var det vanligaste narkotikabrottet för personerna i huvudpopulationen. För huvudpopulationen var annars det enskilt vanligast brottet olovlig körning. Tabell 10 visar andelen narkotikabrott i de tre grupperna.

Tabell 10. Andelen som misstänks för narkotikabrott i huvudpopulationen, bland de medmisstänkta och de medmisstänkts medmisstänkta. Procent.

	Huvudpopulationen	Medmisstänkta	Medmisstänkts medmisstänkta
Totalt	100	50,4	19

Bland de medmisstänkta var hälften misstänkta för narkotikabrott. Det vanligaste narkotikabrottet, och det vanligaste brottet, i denna grupp var narkotikasmuggling. Nästan en tredjedel av de medmisstänkta antogs ha smugglat narkotika. Det näst vanligaste brottet bland de medmisstänkta var också ett narkotikabrott; 16 procent av brotten gällde överlåtelse av narkotika. Av de medmisstänkts medmisstänkta var endast 19 procent misstänkta för något narkotikabrott. De vanligaste narkotikabrotten i denna grupp var narkotikasmuggling.

Andelen personer som misstänks för narkotikabrott minskar således ju mindre kontakt en individ har med huvudpopulationen. Även typen av narkotikabrott förändras i de olika grupperna. Överlåtelse av narkotika är det vanligaste narkotikabrottet i huvudpopulationen medan de andra grupperna oftare misstänktes för narkotikasmuggling.

DJUPANALYS AV HUVUDPOPULATIONEN

HUVUDPOPULATIONENS BROTTSLIGHET OCH KRIMINELLA BAKGRUND

Huvudpopulationens brottslighet har undersökts både i lagföringsregistret och misstankeregistret. Analysen är inte begränsad bakåt i tiden. Samtidigt som personerna i huvudpopulationen lagfördes för grov narkotikabrottslighet eller grov narkotikasmuggling dömdes också många av dem för andra brott. Sammanlagt dömdes 64 procent för ytterligare brott än något av de två nyss nämnda narkotikabrotten.

I genomsnitt dömdes huvudpopulationen för 2,5 brott. Det största antalet brott som en person lagfördes för var 13 stycken. Det var en kvinna som dömdes för narkotikabrott och flera former av ekonomiska brott. Ekonomiska brott var annars mycket ovanliga i materialet. Det förekom endast hos två andra personer som hade sysslat med penninghäleri. De vanligaste brotten bland de övriga i huvudpopulationen var olika former av narkotikabrott, enstaka trafikbrott och brott mot vapenlagen.

Mer allvarliga brott var ovanligt i materialet, endast en person lagfördes för försök till mord. Grov misshandel förekom bara i ett fall liksom grovt sexuellt tvång. Båda gärningarna hade begåtts av en och samma man. Han var den ende i huvudpopulationen som dömdes för någon form av sexualbrott.

Något mer än hälften av personerna i huvudpopulationen hade blivit dömda tidigare, några få dömdes också senare under år 2003 eller 2004. De vanligaste domarna, bland de tidigare eller senare lagföringarna, var brott mot narkotikastrafflagen (62 stycken) och brott mot trafikbrottslagen (61 stycken) följt av stöldbrott (58 stycken) och våldsbrott (40 stycken). Två personer utmärker sig i materialet genom att de har ovanligt många tidigare domar. En man hade totalt 37 domslut och 35 åtalsunderlåtelse

men inga strafförelägganden. I den senaste domen dömdes han, vid sidan av det grova narkotikabrottet, för mindre förseelser som snatteri, ringa narkotikabrott och två trafikbrott. Den andre personen är en man som dömdes för grovt narkotikabrott och han hade totalt 34 domslut, 7 strafförelägganden och 36 åtalsunderlåtelse.

HUVUDPOPULATIONENS PREPARAT

I domarna går det att utläsa vilken typ av preparat som ingår i domen för grov narkotikabrottslighet eller grov narkotikasmuggling. Majoriteten dömdes för endast ett narkotiskt preparat, men två preparat var också relativt vanligt i domarna. Det maximala var fem preparat och bara en person dömdes för det. Bland dem som dömdes för ett preparat var cannabis det mest frekventa och därefter kom amfetamin och kokain. Totalt sett var däremot heroin lika vanligt som cannabis i domarna, följt av kokain. Endast en person hade fem olika preparat: cannabis, amfetamin, kokain, morfin och sömn-/rogivande medel. Han dömdes till 2,5 års fängelse och hade även begått ringa narkotikabrott, knivbrott och flera andra brott mot vapenlagen. Tidigare hade han också tre domslut för narkotikabrott, våldsbrott och stöldbrott.

HUVUDPOPULATIONENS KÖN, ÅLDER OCH ETNICITET

I huvudpopulationen var 11 procent kvinnor. I genomsnitt var individerna 34 år och det var ingen märkbar skillnad i ålder mellan män och kvinnor. De yngsta personerna i huvudpopulationen var 18 år medan den äldsta personen var 62 år. Bland dessa lagförda personer var hälften utländska medborgare. Det vanligaste medborgarskapet var svenskt (49 %) följt av nordiska medborgare från Finland eller Norge (18 %). Det är dock tveksamt att använda sig av lagföringarnas registrerade medborgarskap eftersom medborgarskapet inte alltid antecknas eller är korrekt registrerat. Därför är det värdefullt att notera antalet individer som utvisas eftersom det innebär att den utvisade har ett utländskt medborgarskap. I huvudpopulationens domslut ingick utvisning hos 41 personer. I nio fall utvisades personen trots att det inte fanns någon anteckning om ett medborgarskap. Eftersom en person bara kan utvisas om han/hon är utländsk medborgare går det att utgå från att även dessa nio var utländska medborgare. Baserat på utvisningarna var sammanlagt 39 procent utländska medborgare, majoriteten kom från ett nordiskt land.

HUVUDPOPULATIONENS MEDMISSTÄNKTA

Personerna i huvudpopulationen misstänktes ha begått brott tillsammans med en annan person i 37 procent av fallen. Beräkningar visade att ju fler brott en person hade begått, desto vanligare var det också att han/hon hade begått brott tillsammans med en annan individ. Kvinnorna misstänktes begå något fler än hälften av brotten med en medmisstänkt, vilket var lite oftare än männen. Vid valet av medmisstänkta föredrog kvinnorna män som medmisstänkta i 86 procent av fallen, vilket i stort sett motsvarar männens val enligt misstänkeregistret.

Ett urval gjordes av tio individer med det största antalet medmisstänkta. Den personen som hade flest medmisstänkta, misstänktes ha begått 135 brott och utav dessa hade han en medmisstänkt 133 gånger. De tio individerna studerades mer ingående för att undersöka om de hade begått sina brott med samma personer eller om de ofta bytte medmisstänkta. Resultatet visade att det var vanligast att bara begå ett brott tillsammans med en person för att sedan byta medmisstänkt, att döma av misstankeregistret. Att begå fler än tre brott med samma medmisstänkt skedde bara i tre procent av fallen.

Ett brottspar, en man och en kvinna, var däremot särskilt aktivt och misstänktes ha begått 27 brott tillsammans. Två av de tio individerna var särskilt flitiga i sina byten av medmisstänkta. En person misstänktes för 133 brott med medmisstänkta. Han begick i stort sett bara brott med olika personer och han hade 111 olika medmisstänkta. Denna person kan därför på flera sätt antas vara en av de mest centrala individerna i huvudpopulationen. Den andra individen som ofta bytte medmisstänkta misstänktes ha begått 111 brott med en medmisstänkt och i 109 av fallen var det en ny person.

DISKUSSION OCH ANALYS

MÅNGA LÖSA KONTAKTER I STORA, KRIMINELLA NÄTVERK

Nätverksanalysen visade att de kriminella nätverken är mycket stora. I genomsnitt misstänktes varje person i huvudpopulationen ha en direkt eller indirekt koppling till 108 kriminellt misstänkta personer. Studien beskriver endast de kriminella kontakter som är registrerade i misstankeregistret. Därför går det att anta att narkotikabrottslingarnas verkliga antal kriminella kontakter sannolikt är mycket mer omfattande. Troligen binds ett mycket stort antal individer samman. De grova narkotikabrottslingarna och narkotikasmugglarna i denna studie hade direkt eller indirekt kontakt med minst 7 000 kriminellt misstänkta personer.

Somliga forskare har påpekat att storskaliga organisationer inte behövs för att kunna bedriva narkotikabrottslighet som narkotikasmuggling (Desroches, 1999:1). Däremot kan stora nätverk sannolikt underlätta för individerna i nätverken att begå narkotikabrott.

Antagligen har narkotikabrottslingarna främst ytliga kontakter med alla de personer som de misstänks ha kopplingar till. Intervjustudier antyder att narkotikabrottslingar oftast begår brott tillsammans med tre eller fyra individer (Desroches, 1999:1). Eftersom nätverken är mycket omfattande i denna studie, har individerna förmodligen bara lösa kontakter med varandra. Det stöds av tidigare forskning som beskriver oorganiserade narkotikanätverk där personerna har främst ytliga kontakter med de andra individerna inom nätverket (t.ex. Paoli, 2002; Coles, 2001; Schiray, 2001).

NARKOTIKANS VÄG: FRÅN SKÅNE TILL STOCKHOLM

De stockholmsbaserade narkotikabrottslingarnas direkta nätverk utsträcker sig främst till storstadslänen Västra Götaland och Skåne län. Brottsplatsen för de medmisstänkta medmisstänkta skiljer sig däremot radikalt mot de platserna där huvudpopulationen och dess medmisstänkta verkar. Nästan

hälften av alla brott som begicks av de medmisstänkta medmisstänkta anmäldes i Skåne län. Det innebär att många av de grova narkotikabrottslingarna och grova narkotikasmugglarna i Stockholm misstänks ha indirekta kontakter med kriminella personer i Skåne län.

Statistiken över alla narkotikabrott har visat att narkotikasmugglingen är koncentrerad till Skåne län och att även många andra slags brott begås i det länet (Svensson, 2004:281; Dolmén, 2004:15). Analysen antyder att det är lika viktigt för narkotikabrottslingarna i Stockholm att ha kontakter i Skåne-regionen som i Göteborgs-regionen. Det går att anta att narkotikan sannolikt kommer till Stockholm från Skåne-regionen eller från Skåne via Göteborgs-regionen. Statistiken visade att de anmälda narkotikabrotten ökade kraftigt i samband med att Öresundsbron öppnade (Svensson, 2004:281). Det stärker tesen att Öresundsbron är en viktig smuglingsrutt för narkotikan som senare hamnar i Stockholm.

KRIMINELLA KOPPLINGAR I HELA SVERIGE – EN FÖRUTSÄTTNING FÖR NARKOTIKABROTT

Det geografiska avståndet verkar inte begränsa narkotikabrottslingarnas kriminella kopplingar enligt denna studie, vilket också tidigare studier har visat (Coles, 2001:592). Indirekta kontakter på flera orter i Sverige, och särskilt i Skåne, är mycket vanligt förekommande. Det verkar som att sådana kontakter är nödvändiga för narkotikabrottslingarna i Stockholm. Sarneckis (2001:59) slutsatser att breda geografiska kontaktnät är en förutsättning för att kunna begå narkotikabrott, finner stöd i denna studie. Paoli (2002:64–67, 71) ansåg att en allt för stor utbredning gör det svårt att kontrollera nätverket. Det förutsätter emellertid en hierarkisk organisation där någon kontrollerar nätverket.

Om nätverket däremot är löst sammansatt finns det ingen som kontrollerar nätverket och det finns inte heller ett behov av att kontrollera det. En stor geografisk utbredning antyder därför även något om uppbyggnaden av nätverket, nämligen att det är löst sammanhållet och sannolikt inte är särskilt hierarkiskt.

VANLIGT MED MEDMISSTÄNKTA, OVANLIGT MED KVINNOR

Studien visar att det var vanligt att de grova narkotikabrottslingarna och narkotikasmugglarna misstänktes ha begått brott tillsammans med andra. Att ha en medmisstänkt var ungefär lika vanligt förekommande i de tre grupperna, ungefär 40 procent misstänktes ha begått brott med en medmisstänkt. Det antyder att narkotikabrott ofta begås tillsammans.

Narkotikabrott är brott som oftare begås av män än kvinnor. Vanligtvis är 85 procent av de misstänkta narkotikabrottslingarna män (Svensson, 2004:283). När det gäller grövre narkotikabrott är andelen kvinnor något färre. Denna studies tre grupper bestod i genomsnitt av 5,5 procent kvinnor som misstänktes för brott. Det kan jämföras med alla de som misstänktes för brott år 2003, bland dem var nära 20 procent kvinnor (Dolmén, 2004:18).

I huvudpopulationen var andelen kvinnor som misstänktes för grovt narkotikabrott eller grov narkotikasmuggling elva procent. Förutsatt att det inte finns någon benägenhet att oftare lagföra män än kvinnor, tyder resul-

tatet på att de grövre narkotikabrotten oftare begås av män än kvinnor. Kvinnorna som hade begått grova narkotikabrott tenderade att oftare begå brotten med en medmisstänkt än männen, enligt den särskilda analysen av huvudpopulationen.

Dessutom valde både männen och kvinnorna oftare män som medmisstänkta. I genomsnitt utgjorde kvinnorna bara 5,5 procent av de medmisstänkta. Andra studier av svenska, kriminella ungdomars nätverk har visat på liknande resultat, båda könen väljer oftare män som medmisstänkta. I de andra studierna utgjorde kvinnorna emellertid en mycket större andel av de medmisstänkta. I särskilt en av studierna var valet av medmisstänkta väldigt könsbestämt. Nästan alla flickor i nätverken valde flickor som medmisstänkta och pojkarna valde pojkar (Pettersson, 2002:155). I en annan nätverksstudie fanns liknande tendenser bland de misstänkta, att flickor valde flickor och pojkar valde pojkar, men de var inte riktigt lika tydliga (Sarnecki, 2004:40f).

Denna nätverksanalys visade också att de grövre narkotikabrottslingarna och narkotikasmugglarna är äldre än personer som vanligtvis misstänks för narkotikabrott (jfr. Svensson, 2004:280-283). Det kan till en viss del förklara varför färre kvinnor väljs som medmisstänkta. Tidigare undersökningar har nämligen visat att flickor begår majoriteten av sina brott i de tidiga tonåren, därefter minskar deras medverkan i brott (Sarnecki, 2004:39).

TILLFÄLLIGA KAMRATER I BROTT

Narkotikanätverket är väldigt instabilt och de misstänkta och deras medmisstänkta förekom mycket sällan tillsammans i misstankeregistret i mer än ett år. Den detaljerade analysen av huvudpopulationen indikerade att det dessutom var vanligast att bara ett enda brott begicks tillsammans med samma person. Därefter bytte man medmisstänkt. Det innebär att brottsparen bara slöt sig samman tillfälligt, begick brott under en kort period och därefter upplöstes. Liksom tidigare studier har visat, begås brotten av tillfälliga brottspar som jobbar ihop under en kort period. Långvariga kontakter mellan kriminella individer är mycket ovanligt (Carlsson, 2003; Paoli, 2002; Schiray, 2001; Johansen, 1996). Det stärker uppfattningen om att kopplingarna mellan kriminella snarare är lösa än fasta. Givetvis förekommer enstaka undantag, även i detta material fanns det ett fåtal brottspar som begick många brott tillsammans under flera år.

MÅNGA BROTT GER MÅNGA MEDMISSTÄNKTA

I allmänhet var det de mest brottsbelastade individerna som hade störst antal medmisstänkta. Studien visade också att de kriminella ofta byter medmisstänkta, vilket får som följd att de mest centrala individerna har kontakt med ett mycket stort antal kriminella personer. Ur den aspekten är det således dessa personer som är de mest centrala i nätverket. Det går däremot inte att sluta sig till om samma personer också är de mest betydelsefulla i nätverket. Antagligen är det riskabelt att begå brott tillsammans med dessa individer eftersom risken att åka fast för polisen eller tullen troligen är högre för dessa individer.

Det går att föreställa sig att om de mest centrala individerna också är de mest betydelsefulla, i den meningen att de har mest makt, så skulle de inte förekomma särskilt ofta i misstankeregistret. De skulle se till att någon annan utförde delar av de mer riskabla brotten. I intervjuer har narkotikabrottslingar berättat att organisatörerna och ledarna minskar den personliga risken genom att låta andra personer som är mindre viktiga ta de största risker vid narkotikasmuggling (Dorn, Oette och White, 1998:547).

Liknande riskreduceringsmetoder används också av svenska narkotikabrottslingar (Vesterhav, 2005:37). Av den anledningen är det svårt att tolka betydelsen av att de mest brottsbelastade individerna i allmänhet har flest medmisstänkta. Onekligen är det emellertid så att dessa individer inte bara är kriminellt mycket aktiva utan de har också åtskilliga kriminella kontakter. Sannolikt är de därför betydelsefulla för att en stor del av brotten ska kunna begås.

INRIKTNING PÅ FLER BROTT ÄN NARKOTIKABROTT MEN PÅ ETT NARKOTIKAPREPARAT

I huvudsak ägnade sig huvudpopulationen åt narkotikabrott, men trafikbrott, stöldbrott och våldsbrott var ofta förekommande. De grova narkotikabrottslingarna och narkotikasmugglarna misstänktes sällan för riktigt allvarliga våldsbrott. En analys av de medmisstänkta och deras medmisstänkta brott pekade på en mycket stor andel narkotikabrott i alla grupper. Narkotikabrott förekom hos alla i huvudpopulationen, hos hälften av deras medmisstänkta och hos en femtedel av deras medmisstänkta. Med tanke på att narkotikabrott motsvarar 3,3 procent av alla anmälda brott år 2003, är andelen narkotikabrott i de olika grupperna stor.

Samtidigt minskar andelen som är misstänkta för narkotikabrott ju längre bort i nätverket personerna befinner sig från huvudpopulationen. Redan bland de medmisstänkta är 81 procent misstänkta för andra brott än narkotikabrott. Det tyder på att nätverken inte bara riktar in sig på narkotikabrott utan även på andra typer av brott. Fortfarande går det likväl att dra slutsatsen att narkotikabrottslingar, till större del än andra kriminella, har kontakter med andra narkotikabrottslingar.

Det är emellertid viktigt att komma ihåg att andelen som är misstänkta för narkotikabrott automatiskt blir mycket hög i alla tre grupper. Det beror på urvalet, de medmisstänkta är ju med i materialet eftersom de misstänks ha begått brott tillsammans med narkotikabrottslingar.

Resultatet bör också tolkas med en viss försiktighet eftersom upptäckta narkotikabrott kan ge upphov till ett mycket stort antal anmälningar.

Analyserna av de olika registerna visade att huvudpopulationen i första hand riktade in sig på narkotikabrott och dessutom främst på ett preparat men två preparat förekom också ofta. Cannabis var det vanligast preparatet både bland dem som inriktade sig på ett preparat och dem som dömdes för två preparat, men det är tveksamt om det går att tala om en specialisering. De flesta forskare anser att brottslingar sällan specialiserar sig på narkotikabrottslighet (Paoli, 2002; Coles, 2001; Schiray, 2001).

Denna analys visade att brottslingarna har riktat in sig på narkotikabrott, även om det inte går att kalla det för en specialisering. Dessutom hade de dömda narkotikabrottslingarna många kopplingar till andra nar-

kotikabrottslingar, vilket också tyder på en inriktning på narkotikabrott. Studiens resultat ger stöd åt den svenska tullens och polisens bedömningar att vissa grupper smugglar in särskilda typer av narkotikapreparat till Sverige med specifika tillvägagångssätt (RKP KUT Rapport, 2003). En svensk nätverksstudie har också pekat på att unga drogmissbrukare ofta har kontakter med andra narkotikabrottslingar (Sarnecki, 2001:69,101).

DE GROVA NARKOTIKABROTTSLINGARNA ÄR OFTAST SVENSKAR ELLER MEDBORGARE I ANNAT NORDISKT LAND

Kontakter med andra kriminella utanför Sverige är ofta en förutsättning för att kunna begå narkotikabrott. Att en person har ett utländskt ursprung innebär sannolikt att han eller hon har fler kontakter utanför Sverige än en svensk, men det är inte självklart. Det behöver inte vara just etniciteten som binder samman individer i olika länder, faktorer som gemensamma intressen, släktskap eller bekantskap kan vara mycket viktigare. Särskilt betydelsefullt är ålder och kön (Pettersson, 2002:108-111). På senare tid menar allt fler forskare att etnicitetens betydelse för att begå brott har överskattats och andra faktorer underskattats (McIllwain, 1999:312ff; Albanese, 2000:413; Kleemans och Van de Bunt, 1999:23ff). Däremot anses det fortfarande vara viktigt med utländska kontakter för att kunna begå gränsöverskridande brott som smugglingsbrott och narkotikabrott.

Bland de grova narkotikabrottslingarna och narkotikasmugglarna i denna undersökning var något fler än hälften utländska medborgare. Det var vanligast att de kom från ett nordiskt land, vilket är lite förvånande eftersom det inte är ”typiska” narkotikaländer. De nordiska länderna är varken typiska ursprungsländer eller traditionella transitländer för narkotika (RKP KUT Rapport; 2001:13; 2003:4). Eftersom en stor andel av de grova narkotikabrottslingarna hade utländskt påbrå, har de sannolikt utländska kontakter. Om de utländska medborgarna har fler utländska kontakter än de svenska medborgarna, kan inte avgöras i denna delstudie. Det går bara att konstatera att majoriteten av de grova narkotikabrottslingarna hade nordiskt (inklusive svenskt) medborgarskap.

SAMMANFATTNING

De grova narkotikabrottslingarna och grova narkotikasmugglarna som verkar i Stockholm, är sammankopplade med andra personer i stora kriminella nätverk. I dessa nätverk har individerna många ytliga och kortvariga kontakter med varandra. Det verkar vara särskilt viktigt att ha kontakter med andra narkotikabrottslingar i hela Sverige och speciellt i Skåne-regionen. Majoriteten av de dömda narkotikabrottslingarna har nordiskt medborgarskap. Studien tyder på att langare i Stockholmsområdet känner narkotikasmugglare i Sveriges storstadsområden. Narkotikasmugglarna i storstäderna har i sin tur kontakt med misstänkta kriminella i främst Skåne län.

En stor andel av personerna som ingick i materialet misstänktes för narkotikabrott och de verkar till en viss del inrikta sig på narkotikabrott och på ett eller två preparat. Resultaten påverkas av att urvalet är narkotikabrottslingar. De sysslar i stor utsträckning även med annan typ av brottslighet och därför är de inte uteslutande specialiserade på narkotikabrott.

Personer som ägnar sig åt den grova narkotikabrottsligheten, inklusive smugglingen, är ofta män i trettioårsåldern. Dessa personer misstänks ofta ha begått brott med andra män. Det är överhuvudtaget vanligt att ha en eller flera medmisstänkta vid narkotikabrott och de som är mest brottsaktiva har också flest medmisstänkta. De personer som begår narkotikabrottslighet tillsammans gör det inte under särskilt långt tid och det är ovanligt att hålla sig till en och samma medmisstänkt.

Delstudie 3.

Berättelser om narkotika- brottslighetens grupperingar, projekt och nätverk

Inledning

I de föregående studierna om narkotikabrottslighetens organisationer (delstudie 1) och nätverk (delstudie 2) har analysmodellen testats direkt dels genom en analys av samtliga domar och förundersökningar år 2002 för grov narkotikasmuggling, dels indirekt genom en undersökning av narkotikabrottslingarnas nätverk under perioden 1995 till 2003.

I den här studien är syftet att ytterligare fördjupa kunskaperna om narkotikabrottslighetens organisationsmönster och organisationslogik genom en kvalitativ intervjuundersökning. Frågeställningen är baserad på den analysmodell som ställts upp utifrån det internationella forsknings- och kunskapsläget. Hur och i vilken form är narkotikabrottsligheten organiserad? Vilken typ av organisationer är det fråga om? Hur drivs verksamheten? Vilka metoder tillämpas? Vilken kompetens finns och vilka yrken är representerade? Vilka resurser kan dessa organisationer mobilisera och hantera? Hur hålls grupperingarna ihop? Vilka roller har kvinnorna? Om det finns särskilda etniska mönster – hur ser de i så fall ut?

Vidare relativt andra aktörer/nätverk/organisationer: Hur ser relationerna ut mellan de kriminella organisationerna och enskilda kriminella ("ensamvargar") och relativt andra kriminella organisationer? Hur förhåller sig narkotikabrottsligheten till det legala samhället?

Intervjusvaren, berättelserna som getts, har bearbetats och återges nedan i komprimerad form med utgångspunkt från frågeställningen. Det övergripande syftet har varit att värdera innehållet i den förklaringsmodell som ställts upp. Intervjupersonerna utgör en solid kunskapskälla för att kunna förstå och förklara vidden av och djupet i dagens organiserade narkotikabrottslighet.

Frågorna till intervjupersonerna följde studiens frågeställningar. Ibland ställdes också lämpliga följdfrågor. Intervjupersonerna ombads även, när så var relevant, att relatera speciellt intressanta fall. Totalt har så många som 47 personer intervjuats: två interner dömda för narkotikabrott, en försvarsadvokat som försvarat personer anklagade för narkotikabrott och 22 tullare samt 19 poliser och tre åklagare – alla inriktade mot narkotikabrottslighet. Antalet intervjuer är således stort.

Urvalet utgörs av ett snöbollsurval. En ingångsperson fick föreslå lämpliga intervjupersoner i respektive yrkesgrupp/profession. Urvalet av interner är däremot konfidentiellt. En klar brist i urvalet är att Skåne och därmed porten mot Danmark och Polen inte är direktrepresenterat bland intervju-

personerna. Dock har detta vägts upp av att såväl tullare som poliser ofta även uttalar sig om förhållandena i de södra delarna av landet. Samtliga intervjupersoner har hållits anonyma. Dock anges vilken kategori de tillhör (intern, advokater, tullare, poliser och åklagare)

Intervjuerna utfördes på intervjupersonens tjänsterum eller motsvarande. Internerna intervjuades på den anstalt de satt. I regel användes bandspelare utom i några undantagsfall (internerna t. ex.).

Hur ska man då källkritiskt värdera dessa muntliga källor? I denna typ av undersökning (när det inte rör sig om äkta eller oäkta dokument) ställs tre källkritiska huvudfrågor:

1. Källans tendens.
2. Källans beroende av andra källor.
3. Närhet i tid (samtidskravet).

En källas tendens kan vara av tre slag. Den kan ha värderingar som färgar den givna berättelsen eller den kan ha en ton som leder till vissa markeringar, till exempel av ett händelseförlopp. Källan kan även göra urval och prioriteringar som påverkar. En källkritisk analys utifrån ovanstående kriterier (Torstendahl, 1966; Dahl; 1976) ger vid handen att internintervjuerna är särskilt värdefulla eftersom internerna i sammanhanget får anses vara primärkällor. De har själva sysslat med narkotikabrottslighet och borde därför ha ingående kännedom om hur och på vilket sätt denna brottslighet är organiserad. En uppenbar fara finns givetvis här för desinformation, men intervjuerna ger inte något sådant intryck. I något fall framkommer förundran över nuvarande förhållanden och ilska över poliser i allmänhet, men det är nog en annan sak. Internerna uttalar sig som experter inom fältet narkotikabrottslighet.

Övriga källor är inte på samma sätt primärkällor. Däremot har dessa intervjupersoner till yrke att följa, avslöja och hantera narkotikabrottslighet på olika sätt. Personerna måste därför anses besitta ingående och mycket viktig kännedom om narkotikabrottsligheten. Några av dem har mycket lång tjänstgöring bakom sig. Det syns även i intervjumaterialet. I förhållande till de källkritiska kriterierna bör man dock förstå att dessa källor har både tendens och är beroende av andra källor. Ibland kanske man även uttalar sig om förlopp och fenomen som ligger en tid tillbaka i tiden.

Av intervjuerna med myndighetspersoner finns emellertid en tydlig tendens att de beskriver olika grupperingar med nationalitetsbeteckningar och att det finns olika nationella särdrag i grupperingarnas struktur och inriktning. En källkritisk tolkning är att för intervjupersonerna har nationalitetsbegreppen blivit ett hjälpmedel för att beskriva olika grupperingar och hålla reda på dessa. Det är inte fråga om att göra exakta beskrivningar över vilka nationaliteter som egentligen ingår. Intervjuerna har därför lett till en alltför generaliserande bild av grupperingar, som ofta består av olika nationaliteter och där samhörigheten främst beror på andra faktorer än att man kommer från samma land.

Sammantaget måste därför det insamlade källmaterialet bedömas kritiskt. Fakta kan dock etableras på grundval av intervjusvaren. Det finns

dock en risk att säkra uppgifter kan vara inflätade i berättelser och redovisningar som är mindre kontrollerade. Delar av de många uppgifterna om etniska grupper och internationella organisationer kan innehålla sådan substans som är svår att verifiera med tillgång till de kontrollerdata som finns i dagsläget. Intervjupersonerna säger också flera gånger att de inte riktigt vet hur till exempel de afrikanska grupperingarna på djupet är organiserade. Ändå uttalar de sig.

I föreliggande material finns en tendens att ju längre bort den organiserade narkotikabrottsligheten finns från Sverige, desto mer hierarkiskt organiserad är den. Särskilt de östeuropeiska och sydösteuropeiska grupperingarna utpekade som i grunden maffialiknande respektive klanmässiga. I Sverige är den däremot löst organiserad i grupperingar av nätverkstyp. Det finns givetvis anledning med att se upp med allehanda etniska schabloner, varifrån och vilket rimligt innehåll de än kan tyckas ha.

Resultat

Redovisningen inleds med att personer dömda för narkotikabrott, interner och advokatrollen fokuseras. Internerna har själva sysslat med narkotikahandel och advokaten har företrätt personer som åtalats för narkotikabrott, dock inte de intervjuade internerna. Internerna är som framhållits, muntliga primärkällor i sammanhanget, vilket handlar om att få en tydlig uppfattning om hur narkotikahandeln är organiserad och strukturerad eller med andra ord i vilka banor narkotikahandlarna tänker och handlar.

Av denna anledning redovisas och analyseras deras uppgifter först. Deras berättelser, uppgifter och synsätt bildar på så sätt själva portalen till denna intervjustudie, vars syfte är att kartlägga och förstå narkotikahandelns logik och organisationsmönster. Därefter redovisas och analyseras berättelserna och uppgifterna från intervjuade tullare, poliser och åklagare. Även dessa uppgifter är synnerligen viktiga eftersom även de kan användas för att försöka etablera fakta om och förstå narkotikahandeln och dess smuglingslogistik.

Kritik visavi samtliga intervjuers källvärde har redan redovisats. Men det tål att upprepas att substantiella uppgifter kan var omgärdade och integrerade med osäkra andrahanduppgifter.

INTERNER

I urvalet finns två interner, båda dömda för narkotikabrott. Den ena internen talar i hög grad i klara och invanda försäljnings- och strukturtermer. Han uttalar sig som affärsman och i hans berättelse finns stänk av nostalgi – allt var bättre förr (på 70-talet), då fanns ett ansvarigt ledarskap. En liknande historia har också berättats tidigare och då av Mario Puzo i "Gudfadern". Internen menar att handeln med narkotika förändrats radikalt sedan Sverige gick med i EU för drygt tio år sedan.

De öppna gränserna inom Europa har lett till att narkotikan flödar in i Sverige. Marknaden har öppnats upp. Detta bekymrar honom. Ingen tar längre ansvar som förr. Den tidigare ganska skarpa strukturen av aktörer och regler har upplösts och "alla säljer". Tidigare fanns en fast försäljnings-

struktur med fasta leveranser till särskilda adresser och på motell runtom i Stockholmsområdet. Numera säljs narkotika ibland helt öppet på offentliga platser. Fortfarande synes dock systemet i huvudsak ha kvar sin struktur ned till missbrukarledet. En sammanhållen organisation, som sprider narkotikan vidare i allt större cirklar, som uppges vara av följande slag:

- a) Producenter och finansiärer (utomlands).
- b) Uppköpare och försäljare i Sverige:
 - 10 kg försäljare/finansiär, en person ("10 kg gubbe").
 - 2 kg försäljare, fem personer ("2 kg gubbar").
 - Hektoförsäljare, många personer ("hektogubbar") som säljer direkt till missbrukarna.

Utomlands finns tunga kriminella organisationer som kan anlitas när det gäller att smuggla in narkotika i landet. Deras kontaktpersoner återfinns även i Sverige, bland annat på fängelserna. Denne intern framhåller även att utländska kriminella gör sina "hundår i Sverige". Överhuvudtaget understryker internen vikten av ett gediget och hållbart kontaktnät med olika personer.

I försäljningsorganisationen ovan finns indrivare ("glin") och kurirer. Ju högre upp i denna hierarki, desto högre status har personerna. Indrivarjobbet kan vara ett sätt att komma in i branschen och så småningom etablera sig som försäljare. Indrivarna är ute efter att skaffa sig respekt. Det är de som utövar det öppna våldet. Kurirerna däremot räknas knappast in bland branschfolket; de utför bara bestämda och lätt definierade uppdrag. Det finns ingen status i att fungera som kurir. Men de är likafullt nödvändiga länkar i dessa smuggelorganisationer.

Internerna uppger sig själv tillhöra kategorin "10 kg gubbar" som tar in narkotika via ombud och sedan säljer den vidare till nästa led i form av "2 kg gubbar", vilka sedan säljer vidare. I realiteten finns många sådana här organisationer sida vid sida inom narkotikahandeln. Den påtagliga hierarkin fyller flera behov: dels handlar det om säkerhet (de stora vill skydda sig så långt som möjligt), dels om att kunna kontrollera utbudet av narkotika (det görs bäst genom att det är flera led ned till konsumenterna av drogerna) och dels att det ska finnas en karriärstege inom branschen, så att man har möjlighet att lära sig och skaffa kompetens innan man tar steget till en betydande position.

Det stora inflödet har dock lett till grundläggande förändringar i hela försäljningsstrukturen, menar den intervjuade internen. Numera köper kunderna på kredit och dessutom säljer "pundarna" själva narkotika vidare in i missbrukarleden. Dessa partier kan vara stora. Hela detta kreditsystem bygger på att försäljningen ska redovisas till försäljarna vid överenskomna tider och dagar.

Givetvis uppstår problem med redovisningarna. Detta system att handla på kredit ("på redis" som han uttrycker det) har medfört att våldet inom narkotikahandeln ökat markant. Redovisas inte försäljningen i form av kontanter på utsatt tid måste makt utövas och exempel statueras, annars

rasar givetvis hela systemet ihop förr eller senare. Det är ju ytterst byggt på förtroenden och våld. Förmågan och "rätten" att utöva våld är en av de avgörande maktresurserna inom dessa organisationer.

I detta läge av överflöd på narkotika har det medfört, uppger internen, att "10 kg gubbarna" måste ingripa mot "2 kg gubbarna" och så vidare ner i kedjan. Det har lett till en våldspirals och till en typ av grovt våld som inte alls fanns i samma omfattning förr (70-talet). Han lägger en del av denna skuld på de så kallade individerna som gärna vill framstå som handlingskraftiga personer med ett respektfyllt rykte i kretsarna.

Ledarskapet är totalt och välstrukturerat inom organisationen. Avgörande för hela affärsidén är att det finns personer man kan lita på, att man kan etablera kontakter med pålitligt folk. Annars fungerar det inte. Internen anger särskilt sådana personer, som suttit inne men hållit tyst och som inte blev "kåkrädda", som särskilt värdefulla. Han nämner också att ledande personer eller större aktörer ("10 kg gubbar") även kan bekämpa varandra för att kunna utöka sina marknadsandelar om tillfälle ges.

Sammanfattningsvis framträder förhållandevis tydligt de drag som återfinns i modellen. Här finns organisationer om än löst sammansatta över tiden, men med bestämda regler/institutioner om hur de ska se ut och verka när de väl träder i funktion. De kan således vara vilande under vissa tider. De skall bestå av en uppenbar hierarki, så att riskerna minimeras ju längre upp man kommer i organisationen. Denna organisationstyp av strukturerat och hierarkiskt nätverk har genererats genom erfarenhet av smuggling under decennier. Den är ingen dagslända utan har utprovats och befunnits dugligt. Organisationen dras igång genom att vissa personer kontaktas och delges projektets upplägg.

Organisationen, som är professionell, byggs genom en mix av förtroenden och våldsmakt; fallerar någon och inte betalar i tid eller riskerar hela projektets existens, sätts omedelbart beprövade åtgärder in som straff. Domarna utfärdas av de större aktörerna och nedåt. På varje nivå har aktörerna rätt att använda våld.

Berättelsen som ges av den andre internen innehåller också intressanta drag och detaljer om narkotikasmugglingens logik. Det här tycks vara en man som sysslat med narkotikahandel vid sidan om sitt ordinarie jobb. Han talar mest och mångordigt om sin egen tidigare verksamhet som smugglare, ibland i påfallande konkreta ordalag. Han är mycket bestämd på punkten om ligor och nätverk – sådana finns inte. Det är bara mediebrus.

Handeln är helt oorganiserad, framhåller han. I hans berättelse framstår hela narkotikahandeln, inklusive smugglingen, som ett ensamjobb men som bedrivs av en mängd olika personer. Själv berättar han om smuggling till sjöss, om hur man tar in narkotika via båtar till Sverige. Det är en professionell hantering som kräver omfattande logistik och förberedelser för att bli framgångsrik: kuststräckor och hamnar ska noggrant studeras innan smugglingen kan igångsättas.

Även denne man understryker nödvändigheten av att kunna lita på folk. Tillit utgör den bärande dimensionen i den kriminella verksamheten. Man måste vara betrodd i kretsarna. Säkerheten är en helt avgörande aspekt för

att projektet ska lyckas. Våld har han aldrig träffat på. Själv har han skaffat sig goda kontakter och talar i detta sammanhang också om de ”utländska nätverken”. Han avvisar som sagt att det finns organisationer inom den svenska narkotikahandeln samtidigt som han talar om kontakter och tips från olika personer om storförsäljare. Han menar också att krediterna har dragit upp priserna: ”Kredit innebär högre priser”, säger han och likställer förhållandena med dem på en vanlig legal marknad.

Denne intern meddelar också att det finns kanaler in i den legala affärsverksamheten genom att vissa personer fungerar som länkar och kontaktmän (”insiderkranar”). En person på ett vanligt företag kan använda företagets adress och postbox för att smugla till exempel narkotika mellan olika länder.

Sammanfattningsvis verifieras uppgifterna i berättelsen som intern nr 1 gav. Det är en rimlig tolkning av deras två oberoende inbördes berättelser. Trots att denne man inte vill kännas vid organisationer i Sverige, framgår ändå implicit att organisationer existerar när han talar om sina kontakter och hur han sålde sina varor vidare till nästa led. Möjligen ska han tolkas så att han tar avstånd ifrån förekomsten av mer maffialiknande organisationer.

Avslutningsvis kan också konstateras att ingen av dessa två interner nämner något om etniska grupperingar och/eller nätverk, verksamma i Sverige. På den punkten är de tysta, med visst undantag för resonemanget om att utländska kriminella gör sina hundår i Sverige.

ADVOKATER

I urvalet finns en verksam advokat som företrätt personer som åtalats för narkotikabrott. Han är noga med att understryka att han inte vet mer än vad domstolen får reda på. Denna uppfattning framför han polemiskt relativt åklagarna, vilka hävdar att försvarsadvokaterna vet mer än så om sina klienter, deras motiv och brottsmedverkan än vad de vill medge i domstolar och i allmän debatt.

Denne advokat uttalar sig först mer generellt sedan går han igenom två fall han haft. Han uppehåller sig vid två teman: dels att narkotikahandeln domineras av invandrare i Sverige (här har han mycket att säga) och dels att denna handel bara är en del av den kriminalitet dessa personer sysslar med. Han vill inte hålla med om att verksamheten utövas av organiserade ligor, det kan lika gärna vara enskilda individer som opererar med visst stöd av ligor. Han har aldrig träffat på eller sett kopplingar mellan dessa personer och andra affärsmän inom legala samhället.

Han understryker förändringen som skett under senare år att de åtalade blivit allt tystare och inte säger någonting i förundersökningar och i rätten. Alla klienter vet att det är livsfarligt att till exempel nämna namn. Denna tendens har växt fram parallellt med att domstolarna dömer hårdare, på mindre bevisbördor, säger han. Särskilt invandrarna drabbas av detta.

I det ena fallet han berättar om framgår emellertid ett annat mönster än det han inledningsvis redovisat. Det handlar om en grupp som försökte smugla från ett europeiskt land via Sverige till Norge. Advokaten menar att det inte fanns någon hierarki inom gruppen utan att projektet var en

affärstransaktion. En rimligare tolkning, av berättelsen att döma, förefaller vara att det rörde sig om en hierarkisk gruppering (över- och underordning) med ren ordergivning från den ledande personen i gruppen.

I det andra fallet redovisas också en helt annan historia där verksamheten helt uppenbart var välorganiserad. Advokaten understryker också att tilliten mellan personerna i denna gruppering var mycket stark, man litade på varandra. Det framgick tydligt.

Sammanfattningsvis är det stor skillnad på advokatens allmänna uppfattning om narkotikahandeln och de fall han redovisar. I fallbeskrivningarna är det synbarligen fråga om organisation. I båda fallen finns också kopplingar till legala samhället. I första fallet genom en egen företagare som leder smuggling från ett europeiskt land via Sverige till Norge med hjälp av släktingar, men med en norrman för att inte dra på sig onödig uppmärksamhet i Norge. I det andra fallet är legala affärsmän inblandade. Etnicitetstesens som advokaten driver i sin allmänna redovisning får inte särskilt kraftigt stöd i fallbeskrivningarna.

TULLARE

Tullarna är en operativ nyckelgrupp när det gäller att upptäcka och förhindra narkotikasmuggling. Deras kunskaper och resurser är i hög grad avgörande när det gäller att stoppa smugglingen över gränserna. I detta urval om 22 tullare på olika nivåer, med omfattande erfarenhet av narkotikasmyglarnas organisationsmönster och tillvägagångssätt, säger sig fyra stycken vara särskilt sysselsatta med informatörshantering och tio stycken anger att de är inriktade mot underrättelse- och spaningsverksamhet. Övriga anger ingen särskild specialitet och kallas här allmänna tullare.

Ibland redovisas tullarnas berättelser med fokus på den illegala verksamhetens logik och organisation och ibland sker den föreliggande redovisningen genom en återgivning av fallberättelser som har givits vid intervju-tillfället av de olika intervjupersonerna. Dessa fall fångar ofta upp den huvudsakliga substansen i den illegala verksamhet som dessa smugglare och narkotikaorganisationer sysslar med. Tonvikten läggs vid hur organisationen sett ut och verkat i tullarnas, polisernas och åklagarnas ögon. Hur går det till och med vilka åtgärder och resurser bedrivs verksamheten? Handlar det om regelrätta permanenta organisationstyper eller är det fråga om ad hoc-betonade nätverk som sätts in när läget så kräver?

ALLMÄNNA TULLARE

En av tullarna menar att narkotikasmugglare enbart håller sig till narkotika, men det kan finnas undantag från denna regel. Denne tullare framhåller att "organisatorerna" aldrig direkt hanterar narkotikan, det får andra underordnade syssla med. De visar sig inte men samordnar och har kontrollen – ungefär som en helt vanlig VD i ett handelsföretag. Smugglarna väljer de vägar och passager som erbjuder de minsta riskerna för upptäckt. Samme tullare påpekar att narkotikaproduktion och handel är personalintensiv. Det krävs mycket folk och resurser för att kunna hantera narkotikan i varje led från produktion till försäljning. Upparbetade kanaler måste finnas med det reguljära näringslivet för att man ska kunna smuggla narko-

tika på de mest lämpliga sätten genom att till exempel gömma smuggelgodset i industriella produkter etc.

I en intervju med en annan tullare framkommer en annan bild av läget. Marknaden har utvecklats globalt och den är förhållandevis fri. Ett undantag utgörs av de polska organisationerna som gärna vill verka integrerat och kontrollera hela processen från tillverkning till försäljning (så kallad vertikal integration). Men det gäller endast syntetsidan, det vill säga amfetamin.

Förr var olika handlare specialiserade på olika produkter. Det fanns en tydlig och upparbetad arbetsfördelning mellan narkotikahandlarna. Nu är det däremot inte så. Den gamla regelstrukturen finns inte längre. Marknaden är tämligen fri. I de stora smugglarprojekten omsätts mycket betydande belopp. Allt kan verka mycket genomtänkt och välorganiserat. Men kanske har det bara blivit så. Sitter man som utredare kanske man hittar strukturer där det inte finns några, menar denne tullare.

I organisationsfrågan har han ett påtagligt brett perspektiv och varnar för den gängse maffiabiliden och säger att de östeuropeiska organisationerna präglas av hierarki, medan andra är mer lösa, mer som nätverk. Man kopplar ihop sig i olika projekt. Det sker ofta gränsöverskridande genom kontakterna som finns mellan aktörerna. När jobbet är avslutat, löser man upp projektorganisationen då den inte behövs längre. Organisation kan ju både utgöra ett skydd och en fara för upptäckt och infiltration. Smugglarna jobbar dynamiskt, de har inga statiska organisationer.

En annan tullare verifierar denna uppfattning men understryker att smugglingen också kan vara sammankopplad med annan illegal verksamhet som prostitution. Kurirerna kan vara av olika nationaliteter. Ibland uppstår ett mönster med speciella etniska inslag, men efter tillslag förändras detta och nya grepp provas av narkotikahandlarna. Godset tas då kanske i stället in via Öresundsbron. Det sker hela tiden en viss förändring som tullen måste följa och anpassa sig efter.

En kollega på Tullverket redovisar några fall som alla har bäring på själva organisationsfrågan. Det första fallet handlar om ett nätverk om 6-7 personer med ursprung från afrikanska länder, exklusive kurirer, som smugglade narkotika (från ett europeiskt land till Sverige), som man lyckades spränga efter systematisk spaning och kontroll av kontantkort till mobiltelefoner. Detta nätverk uppstod sedan på nytt och fortsatte med sin hantering som ingenting hade inträffat.

Det andra fallet var mer storskaligt och rörde sig om smuggling av kokain från Sydamerika via Tyskland och Sverige till flera länder med Polen som första land. Ett parti upptäcktes på en båt i Sverige och så småningom lyckades man spåra upp mottagarna och personen som placerat narkotikan på båten i Sydamerika. Det visade sig att amerikanska kriminella låg bakom hela upplägget. Två av dem greps i en hyrbil i hamnen.

Det tredje fallet som redovisas i intervjun rör sig om en ren kurirorganisation med drag av ett bemanningsföretag, som tullaren sade i intervjun. Kurirer bosatta i ett europeiskt land, men av afrikanskt ursprung, tog sig var och varannan dag från detta land till Sverige med narkotika som de svalt kapselvis. Denna kurirorganisation, med klara etniska drag, åtog sig

att smuggla åt olika uppdragsgivare. Logistiken var enkel: kurirerna uppsökte en lägenhet där de svalde aktuella partier och sedan flög de till sina destinationer och levererade på avsedda platser. Kurirerna var lätt utbytbara, om någon ”åkte fast”, tog en ny person platsen som sväljare och transportör. Vem eller vilka som låg bakom denna organisation framgår inte av intervjun.

En tullare menar med bestämdhet att det bara är ”nys” att det inte finns kriminella organisationer. Sådana finns men är svåra att leda i bevis. I intervjun relateras två fall. I det första fallet handlar det om narkotikasmuggling från ett europeiskt land via Sverige till USA. Unga svenska grabbar värvas som kurirer med löfte om pengar som de sedan blir ”blåsta på” i USA. Organisatörer är personer knutna till dominikanska kretsar i USA. Även här används således lättutbytbara kurirer, men här av en nationalitet (svenskar) som inte är så påfallande i åtminstone resorna mellan Sverige och det europeiska landet. De svenska kontaktmännen, som värvade de unga grabbarna, hade även gjort andra brott. Det handlade om drivna kriminella.

I det andra fallet gäller det smuggling av ett stort parti narkotika i en biltank från en fabrik i ett europeiskt land till Sverige. Jobbet görs av de två svenskar, som misslyckas med sin operation. Dessa två, som även sysslat med spritaffärer, hade säkerligen även tänkt sälja partiet själva vidare till andra personer. Det här fallet visar att kurirer och säljare kan vara samma personer. Själva uppdraget tycks emellertid ha givits av en fristående person som inte alls deltog i operationen.

Beträffande själva organisationen för smuggling och annan kriminell verksamhet hävdar en tullare att det rör sig om fyra nivåer: (1) ett ledarskikt, (2) ett antal mellanchefer, (3) ”markmän” (försäljare, indrivare, torpeder) och (4) kurirer och tonåringar som vill komma in i organisationen. Denna organisation är inte alltid på plats utan den uppstår när behov föreligger, när ett projekt byggs upp och ska genomföras – då skapas organisationen på nytt och på nytt i olika för projektet anpassade former. Organisationen har således flera lägen av aktivitet: från hyperaktivitet till ett ”stand by” läge.

Denne tullare menar också att olika etniska grupperingar har delat upp den svenska narkotikamarknaden mellan sig och är inriktade på olika typer av narkotika. Svenskarna lyser nästan med sin frånvaro, menar han. Förekommer de så är det fråga om smuggling ut från Sverige. När det gäller gruppernas ledarskap återfinns det ofta i hemlandet, framhåller han.

TULLARE VERKSAMMA MED INFORMATÖRSHANTERING

En utredare poängterar inledningsvis att marknaden har öppnats upp; även om många ingår i större organisationer, så jobbar de också på egen hand när tillfälle bjuds. Denne tullare redovisar fyra fall. Det första gäller ett nätverk eller en organisation med sin bas i ett europeiskt land som smugglade narkotika till Sverige. En huvudman tar in ganska stora partier (10–20 kg) och sedan sprids detta parti genom två personer på flera händer i två led.

Tullaren anger att det rör sig om fyra–fem led innan narkotikan når missbrukarna. Stora partier tas in via lastbil eller båt. Mindre partier

smugglas via vanliga personbilar. De två organisationerna driver även en egen verksamhet vid sidan om huvudleveranserna. Den ena av dem sysslar dessutom med hallickverksamhet med några utländska kvinnor, som vistas i Sverige på turistvisum. Flera av de inblandade personerna jobbar dessutom mellan svart i bygg- och städbranschen. Kontakterna sköts huvudsakligen med hjälp av mobiltelefoner.

I det andra fallet rör det sig om två svenskar som söker smuggla narkotika från ett asiatiskt land till Sverige. Hela operationen sköts av en man i Sverige som håller kontakterna med de båda svenska kurirerna och en man med bakgrund från ett europeiskt land. Kontakter mellan mellanhanden i Sverige och en av kurirerna etablerades i det företag där båda var verksamma. Företaget leddes av två män med utländsk bakgrund, som verkade vara operationens huvudmän. Men det kunde inte styrkas. Enligt den intervjuade tullaren verkade hela operationen ad hoc-betonad och gick lite på en höft.

Det tredje fallet menar han också vara av typisk karaktär. Det är ett stort nätverk bestående av omkring 50 personer i en platt organisation där man byter roller allteftersom. De jobbar som små entreprenörer i en lukrativ bransch. De är såväl kurirer som försäljare och kommer från Afrika. De flesta bor inte i Sverige utan kommer hit när affärer ska göras. Några av dem är gifta och har barn med svenska kvinnor. En del av dessa kvinnor medverkar i hanteringen och sköter om viss försäljning etc. Typfallet är att man delar upp sig i mindre grupper och jobbar med ett parti i taget (t.ex. 5–30 kg cannabis eller 7–8 hg heroin). Pengarna plöjs ner i bilar – men huvuddelen skickas hem där man bygger stora hus och så vidare.

I det fjärde fallet rör det sig om storskalig och organiserad smuggling från Baltikum. Aktuella droger är amfetamin, ecstasy och rohypnol. Sverige är såväl mottagarland som transitland. Viss del av flödet går till Norge, men strömmarna leder ändå ner till Spanien. Man jobbar genom att alltid ta med sig någonting: ny narkotika eller pengar från försäljningar. Verksamheten är välorganiserad. Man använder gärna kvinnor och barn i bilarna när man åker igenom tullstationerna (det gäller att se alldaglig och helt naturlig ut) och man uppsöker gärna mindre tullövergångar och byter från snabbtåg till lokaltåg när man närmar sig huvudstäder som till exempel Stockholm och Oslo. Andelen inblandade personer är stort och kurirerna är många som frekvent korsar gränserna.

Ytterligare en intervjuad tullare har mycket att berätta. En intervjuad utredare drog flera fall (ett parti heroin från Turkiet som via Holland skulle föras till Sverige, kat och annat från Afrika till Sverige, anabola steroider från Östeuropa till Sverige via posten och en beskrivning av hur hasch säljs inom Sverige). Fallbeskrivningarna visar den bekanta bilden med kurirer och försäljning genom etniska grupper. Men han inledde med en generell analytisk bild. Många av leveranserna sker från Holland. Där finns många leverantörer som strider om marknadsandelarna.

Det handlar om makt och att kunna behärska särskilda områden och sköta leveranserna. Distributionen sker genom organisation, narkotikan sprids på alltfler händer. Utbytbarheten ökar ju längre ner man kommer i distributionsleden. Han liknar organisationen vid en pyramid, men talar

ändå om nätverk. De här gängen, pyramidformade nätverk, sysslar även med annan kriminell verksamhet men narkotikahandel är mest lönsamt.

I detta sammanhang nämns också mc-gängen och deras hårda hierarkiska struktur. Vid sidan om de stora permanenta organisationerna finns mindre småentreprenörer som verkar mer löst. Strukturen inom narkotikabranschen kännetecknas av en ständig pågående rörelse av organisationer, mer eller mindre lösa, som verkar för fullt och sedan försvinner en tid och uppkommer därefter på nytt, kanske i en något annorlunda tappning. Det är kort sagt en dynamisk struktur.

Narkotikahandeln styrs upp genom olika projekt som en eller flera huvudmän/aktörer i Sverige står bakom. Sedan rekryteras olika personer, som nämnts, för de uppgifter som behöver utföras. En viktig resurs är att kunna kontrollera och använda våld i denna process. Etnicitet är också viktigt och innebär i sammanhanget tilltro till varandra. Kvinnor förekommer, särskilt som kurirer, medhjälpare, chaufförer och säljare. Pengar till inköp av större partier fås fram på flera olika vägar. Lån finansierar en hel del av verksamheten. Räntan är hög på utlånade pengar. Obetalda skulder drivs in hårt genom våld. Modern IT-teknik kommer alltmer till användning i verksamheten. Sedan tidigare används mobiltelefoner och SMS-meddelanden mellan aktörerna i smuggel- och försäljningsprocessen.

Alla är inte heltidskriminella utan det förekommer att man har narkotikaförsäljning som bisyssla. En del personer jobbar inom krogbranschen. Den maskulina fasaden kan vara utomordentligt viktig, med fin märkesbil, typ BMW, vältränad kropp och fina halsband och klockor (Rolex etc.). Respekten ökar med många kända fängelsestraff.

En annan tullare redovisade ett stort smugglingsupplägg som genomförts och som huvudsakligen bestod av spritsmuggling från ett europeiskt land till Norge via Sverige. Logistiken och organisationen var mycket välutvecklad, rent professionell. Legalt tillverkad sprit smugglades kontinuerligt från det europeiska landet till Sverige och Norge. Jobbet gjordes av flera olika personer (i Norge främst av yrkeskriminella) och när man ändå höll på smugglades även andra varor enligt det kända mönstret. Kurirerna skulle inte resa tomhänta. Gränskontrollerna var till exempel noggrant kartlagda i förväg.

TULLARE VERKSAMMA SOM ANALYTIKER OCH SPANARE

När det gäller smuggling av kokain via flygpasagerare menar en tullare att det rör sig om ungefär 25 opererande organisationer. De är många små organisationer. Den holländska polisen har samma uppfattning. Kurirerna, som kommer resande från Sydamerika, åker på bra biljetter bokade vid vissa resebyråer. Finansieringen sker genom att mindre belopp förs mellan länderna. Narkotikan smugglas vid behov. Organisatörerna skickar många kurirer och räknar kallt med att några åker fast. Tullen i Amsterdam är fullkomligt överbelastad, vilket förstås utnyttjas. Överhuvudtaget anser han att smugglarna är duktiga på logistik. De tar inga risker i onödan.

Han menar också att etniska grupper tar över och mer. Det syns på gatunivån. Ibland samverkar de, ibland inte. Organisatörerna är välkända, det handlar om 10–20 personer. Kvinnorna har en underordnad ställning i

organisationerna. De är kurirer och kan dessutom också ibland fungera som övervakare av kurirer.

I en intervju om framför allt ett europeiskt land handlar det om en viss typ av narkotika och om särskilda ligor, specialiserade på vissa områden i Sverige. Det rör sig om ett stort nätverk bestående av omkring 100 personer. En viss del är släkt med varandra. Detta nätverk ändrar form vartefter (försvinner någon ledare, tar någon annan omedelbart över) och det hanterar inte bara narkotika utan även cigaretter och sprit. Huvudmännen finns i det europeiska landet. Kontakter tas regelbundet med Sverige, men tullaren är osäker på vilka personer som bestämmer hur stora kvantiteter som ska föras till Sverige. Ledarna är välkända, men genom sitt säkerhetssystem skyddar de sig själva och undviker att åka fast.

Samtidigt som tullaren säger att det rör sig om nätverk framhåller han med eftertryck att det är ”klart hierarkiskt”. Hur ser då denna organisation ut? Det är en rörlig och lätt omformbar organisation men styrs av ett klart och permanent ledarskikt. Kan det sägas vara ett nätverk? Rekryteringen till organisationen sker genom bekantas bekanta, ofta är det personer från det europeiska landet som arbetar svart i Sverige; männen på byggen och kvinnor med städning. Nätverket har satt i system att rekrytera skuldsatta personer och rekryteringen sker exempelvis på Solvalla, en travbana i Stockholm. Det förekommer också hot för att tvinga personer att smuggla och utföra andra tjänster åt nätverket. Kurirerna övervakas av särskilda övervakare. Våld tycks inte förekomma på något uttalat sätt. En del av dessa personer, som finns i nätverket, har startat och driver restauranger.

Sedan några år har Tullverket sökt fördjupa sina ansträngningar att spåra och stoppa narkotikasmugglingen till och från samt genom Sverige. En specialenhet har bildats för att särskilt fokusera den organiserade brottsligheten. En medarbetare med sådana uppgifter menar att organisationsstrukturen skiljer sig mellan vilka preparat som smugglas. Amfetamin smugglas genom välorganiserade ligor från Polen och Baltikum. Ofta är Sverige bara ett genomgångsland. Generellt sett smugglas mycket narkotika genom Sverige till Norge, det gäller inte bara amfetamin. Varorna, exempelvis amfetamin, ska då vidare till Norge där de tas emot av balter som sköter den vidare distributionen.

Kokain kommer dock alltid först från Sydamerika och smugglas och hanteras i försäljningsledet i Sverige av en rad olika nationaliteter. Där finns inga huvudfigurer utan det rör sig om en rad olika personer som hela tiden växlar. Det är personer som befinner sig i Sverige på uppehållstillstånd utfärdat i ett annat europeiskt land. En del av dem kan bo hos svenska flickvänner. De kommer från afrikanska och sydamerikanska länder och mönstret synes vara att dessa personer, som vistas här en tid, är de som fungerar som mottagare av narkotikan. Eftersom hela organisationsbilden är så rörlig och svåröverskådlig är det svårt att få något grepp om denna kokainhandel, säger en tullare.

Kurirerna i dessa fall kan vara såväl ganska unga människor med barn som äldre personer. Kurirerna synes resa fram och tillbaka tills den dagen de åker fast. Det finns uppgifter som tyder på att de rekryteras genom att de har spelskulder. Det har hänt att kurirer har raggats upp på olika arbets-

förmedlingar i något av de baltiska länderna. Smugglarna är således aktiva och försitter inte några möjligheter att fördjupa sin verksamhet. Kvinnorna finns med och används som resurser på olika sätt, till exempel används deras bostäder.

Kurirerna har kontakt med sina övervakare. Bilarna prepareras på verkstäder. Kurirerna vet inte om de kör en preparerad bil eller inte. Man har tillgång till bilmekaniska personer (bilmekaniker och andra) som kan göra de jobb som behövs för att bilarna ska bli smuggelinstrument. För att undkomma tullkontrollerna, förändras dessutom smuggelrutterna fortlöpande.

Polen och de baltiska staterna tilldrar sig ett stort intresse bland tullarna. Flera av dem är specialiserade på denna region. Lettland anses vara något av ett centrum för smuggling; varorna (narkotika och cigaretter) fraktas dit och smugglas vidare. En besvärande faktor är korrruptionen inom polis- och tullkåren i baltiska- och östeuropeiska länder.

Kurirerna är ofta unga, kvinnor finns med ibland som tolkar. Dessa kurirer är arbetslösa och påfallande ofta släkt och kommer från samma regioner. Några kurirer verkar inte förstå vad de gör. I ett fall trodde kuriren att han endast fört med sig vanlig medicin till Norge, där han greps. Organisatörerna bakom smuglingen reser inte mycket utan söker kontrollera handeln från de baltiska staterna där de hör hemma. De är också kända av polisen, så de försöker hålla sig undan. Det handlar inte om enstaka ledare utan om en grupp samverkande ledare och organisatörer.

Det finns ingen säker kunskap om hur många organisationer det rör sig om, men i en intervju anges siffran fem till 50 organisationer. De anses inte vara direktkopplade till varandra, möjligen finns överordnade kopplingar på ledarnivå. Här antyds således att det kan vara en enda sammanhängande organisation av klassisk underjordisk typ, där endast det absoluta ledargardet, ofta en självvald elit, känner organisationen som sådan i sin helhet. Medlemmarna å andra sidan känner bara de andra medlemmarna i den egna lilla gruppen/cellen (jfr Kumm, 2002; Sund 2002).

Som det har framgått intresserar tullarna sig också för afrikanska nätverk som smugglar narkotika. Ett nätverk finns i flera europeiska länder och har sin utgångspunkt i ett västafrikanskt land. Narkotikan smugglas på det vanliga sättet med hjälp av kurirer och pengarna går till olika utländska adresser – och då används Western Unions tjänster. Nätverket smugglar kokain och heroin och man smugglar gärna det vidare till Norge eftersom betalningen är bättre där. Man sköter det själv och blandar inte andra grupper, den etniska strukturen är hård och väl sammansatt.

Förutom det ovan nämnda finns flera andra afrikanska nätverk som smugglar från Sydamerika och Thailand via Afrika genom Spanien/Portugal till den europeiska marknaden och Sverige. De afrikanska grupperna har dels personer stationerade i Sverige, dels sådana som kommer bara ibland och utför sina uppgifter. De säljer ibland vidare till svenskar och ibland till personer från Mellanöstern. Svenska flickvänner kan användas som kurirer, men inget fall är känt där de varit organisatörer och befunnit sig högre upp i hierarkin.

Det förekommer även att kokain smugglas på fartyg som anlöper svenska hamnar. På bananbåtar har man hittat stora mängder narkotika. Mot-

tagare har varit sydamerikaner, bosatta och socialt förankrade i Sverige. Partierna har sålts via kontakter man haft ut till missbrukarledet.

Av en annan intervju om smugglare från ett europeiskt land framgår att smuggling av narkotika (amfetamin), sprit och cigaretter hänger ihop. Ett beslag visade detta. Uppgifter tyder också på att dessa gäng eller nätverk eller snarare sammansättningar inleder verksamheten med att smuggla amfetamin och sedan utvidgar verksamheten till att omfatta även andra varor. I ett fall fann man att det rörde sig om fem ledande personer som organiserade smugglingen till Sverige.

Här togs partierna emot av några större mottagare som sedan fördelade partierna vidare. Ledarna skyddas bland annat av bulvaner och bästa tänkbara teknik när det gäller mobiltelefoni. Behöver hot och våld användas, anlitas personer utanför organisationen. Rykten finns att de samverkar med mc-gäng, men inga sådana uppgifter är riktigt styrkta. Styrkt är däremot att legala företag använts i hanteringen. Det rör sig om företag inom bygg- och möbelbranschen samt kemiföretag.

De här grupperingarna, en term som användes av vissa tullare, är koncentrerade till storstadsområdena. Personerna som kommer från Baltikum och Östeuropa bor i Stockholm men utför smuggling och vidareförsäljning i Skåne och tvärtom. Motorvägarna mellan de stora städerna används i första hand. De starkaste grupperna är från Östeuropa, med fasta kundkretsar. Grupperna är uppbyggda sålunda att en kärna av huvudmän finns i ett östeuropeiskt land. Mellancheferna är stationerade i Sverige. Distributionen utförs av olika slags personer och inte bara av personer från det östeuropeiska landet. Sedan finns också ett skikt av underchefer i Sverige. Det här betyder att det finns tre chefsnivåer i organisationen och möjligen finns ytterligare en toppnivå, vilket inte är helt otroligt. Problemet är att man inte kommer åt att gripa chefspersonerna; med intakta ledningsorgan kan dessa grupper ganska enkelt fortsätta sin verksamhet även om ett antal kurirer grips. Nya sätts då bara in.

En metod som använts relativt det legala samhället är att starta företag som sedan säljs vidare till andra personer. Dessa företag kan sedan användas på olika lämpliga sätt av grupperingarna i deras illegala hantering. Tullen har träffat på fall där några ryssar och balter satt i omkring 50 bolagsstyrelser. En annan metod, som redan nämnts, är att smuggla narkotika, sprit och cigaretter gömda i trycktankar el dyl.

En tullare med internationell erfarenhet menar att organisationerna verkar och är uppbyggda på ungefär samma sätt. Spritsmugglarna är särskilt välstrukturerade. Organisationerna bygger på att man litar på varandra. Man håller sig till de kontakter man har men priset på varorna är avgörande för vilken leverantör man väljer, säger denne person. Pengar är det som räknas och ingen gör någonting gratis, det är viktigt att komma ihåg. Alla vill ha bra betalt. Det kan vara fråga om strikta hierarkier inom organisationerna. Narkotikan förs in på många sätt; ett sätt är att ta in den genom mindre privatbåtar från Holland till Sverige. Det största hotet utgörs av de baltiska narkotikahandlarna, de är ett stort problem för svenska myndigheter.

Ett helt annat sätt att föra in smuggelvaror till Sverige är att använda posten. Det är framför allt dopingmedel för idrottsutövning och mediciner som smugglas på detta sätt från Thailand. Men även från andra länder som Kina, Peru, Chile, Spanien och Grekland kommer denna typ av försändelser. Det är ofta yngre personer som sysslar med detta. Viss handel sker också över Internet.

Det förekommer även att tullare hotas. En tullare berättar att han blivit utsatt för konkreta och allvarliga hot om våld. Han tog illa vid sig. En annan tullare redogör för ett fall där en tullare blivit erbjuden en ganska stor summa pengar i utbyte mot en enkel tjänstgöringslista. Ibland kan också tullare bli föremål för överdrivet vänlig behandling av vissa personer i deras försök att få igång en konversation för att få information och upplysningar om tullverksamheten.

SAMMANFATTANDE ANALYS

Vilket mönster framträder i tullarnas berättelser om narkotikasmuggling och narkotikahandel i Sverige? Vilken typ av organisationer är det fråga om? Vilken är logiken?

Precis som internerna talar tullarna om att marknaden har öppnats och att gamla strukturer har försvunnit i stor utsträckning. Den bilden som träder fram är att huvuddelen av narkotikan når Sverige via kurirer som kommer farande med bil, båt eller flyg från främst Holland och Baltikum/Polen. Transportlederna ändras vartefter. I Sverige finns mottagare som känner de svenska förhållandena väl eller är svenskar. Holland framstår som ett globalt nav och en omflyttningsplats av mycket omfattande mått. Här lämnas och hämtas stora partier narkotika i ett betydande och kontinuerligt flöde. Baltikum/Polen synes också stå för såväl produktion (amfetamin) som smuggling till Sverige. Narkotikan fraktas sammanfattningsvis på flera olika sätt: per bil, flyg, båt eller post. Tåg nämns inte av någon. En del av narkotikan ska vidare till Norge. I Sverige distribueras narkotikan ut till missbrukarna/kunderna via återförsäljare som säljer i mindre skala.

Antal organisationer varierar och av intervjuerna att döma opererar ett stort antal mer eller mindre fasta organisationer på den svenska marknaden. I själva huvudfrågan om hur dessa organisationer är uppbyggda framkommer en ganska tydlig bild av en organisation i flera led. Men det tycks också parallellt finnas förhållandevis spontanistiska organisationstyper som uppkommer och försvinner med ett smugglingsprojekt, alltså rena ad hoc-projekt, vilka bygger på att någon får tillgång till ett parti och att denne (eller flera personer) känner till eller har kontakter i Sverige hur varorna ska säljas vidare. Det är en typ av organisation som möjligen inte alls förekom i samma utsträckning förr när smugglingen och handeln var mycket mer strukturerad.

Organisationen som sådan är egentligen bara av en huvudtyp som består av två delar som inte alls behöver hänga ihop, men kan göra det. Här nämns sammantaget fyra organisationsnivåer: en absolut toppnivå, där ledaren/ledarna aldrig befattar sig med narkotikan direkt utan leder verksamheten motsvarande en VD inom den legala varu- och handelsmarknaden.

Under detta skikt finns den direkta hanteringen, vilken leds av organisatörer/mellanchefer som har kontakt med producenter, kurirer och transportörer samt andra yrkesspecialiteter (chaufförer, montörer etc). Kurirerna levererar sedan till andra avsedda organisationer som distribuerar narkotikan vidare i flera led (markplanet) ut till missbrukarna. I båda dessa delar av organisationen finns upparbetade kanaler för att kontrollera verksamheten och driva in skulder. Rekrytering sker genom att kurirer och andra yrkesgrupper kan befordras.

Hur ska man då karakterisera dessa organisationer? Handlar det om renodlade nätverk där det inte förekommer över- och underordning samt maktrelationer? Utan tvekan finns en hierarkisk dimension i dessa organisationer, men inte på så sätt att man i alla led kan ge order och utöva tvång/makt, så tycks det inte fungera. I den ovan redovisade organisationen finns minst två avgränsade led. Däremot är det fråga om över- och underordning. Mellancheferna utför order liksom kurirerna, men försäljarna säljer. Pengarna ska sedan redovisas. Lån ska betalas tillbaka, annars drivs de in och då brukas våld om det behövs.

Det handlar om nätverk på så sätt att man anlitar sådana personer och grupper av personer man känner och/eller kan lita på (samma etnicitet, samma bakgrund osv.). De finns därute och kontaktas vid behov. Man kan ha samverkat tillsammans tidigare i andra projekt eller ”suttit inne” tillsammans. Kontakter knyts och avtal/uppgörelser sluts (knappast skriftligt men ändå). När respektive projekt är avklarat ingår man nya överenskommelser, kanske med andra personer och så vidare i långa kedjor över tiden. Vissa projekt kan ha längre varaktighet än andra och återkomma med högre frekvens. Länkarna kopplas samman, men ibland sker brott på grund av tullens och polisens åtgärder och kedjan/nätet måste då anordnas på ett annat sätt och kanske med delvis andra personer. Institutionen/regeln hur man bygger ett kriminellt, underjordiskt projekt genom kontakter, resurser och makt (tystnad, samtycke, tvång och våld) finns där ute i den kriminella världen och verksamheten kan organiseras upp och fortsätta på nytt och på nytt.

I dessa intervjuer beläggs också kopplingar till det legala näringslivet i form av olika smuglingsprojekt som har varit uppbyggda på kontakter med personer i reguljära företag som man kunnat använda sig av för att gömma undan narkotika. Särskilt i projekt som innefattar personer från ett visst europeiskt land är det påfallande hur vanligt det varit att ingående personer även sysslat med svart arbete i Sverige, framför allt då i bygg- och städbranschen.

I intervjuerna framkommer även att några etniska grupperingar har stort inflytande vid smuglingen till och i handeln inom Sverige. Svenskar spelar, det är uppenbart, en relativt undanskymd roll i tullarnas berättelser.

Logiken är således att det finns ett smuglingsmönster (nödvändiga aktörer, resurser och handlingsmönster) som man känner till och använder sig av. Detta mönster är uppbyggt på lång erfarenhet från många länder. I Sverige finns gedigen erfarenhet av spritsmuggling till exempel. En smuglingsorganisation ska vara hård i kärnan men sedan lös och flexibel i kanten. Utanför kärnan ska alla vara utbytbara och helst inte känna till

varandra. Här kan man jämföra med alla typer av underjordiska rörelser (terrororganisationer etc.). Det värdefulla är att bevara kunskapen om hur det går till att smuggla och handla illegalt. I forna diktaturer finns ofta denna typ av kunskap; man har större vana vid svarta marknader och att undkomma kontroller. Det kan vara en delförklaring till att vissa etniska grupperingar så kraftfullt dominerar inom den svenska narkotikahandeln.

Smugglarnas svaga punkter berörs inte direkt i intervjuerna, men övergångarna torde vara sårbara punkter – till exempel när kurirerna ska förses med sina varor och när varorna ska betalas. Det gäller att kunna stoppa flödet av narkotika åt ena hållet och kapitalflödet åt andra hållet. Ytterst handlar det givetvis för smugglarna och handlarna om att tjäna pengar, stora förhållandevis lättförtjänta pengar. Kan beslag göras där organisationerna finns, kan också hela projektorganisationen åsamkas stora skador. Att gripa kurirerna betyder knappast så mycket eftersom x antal kurirer tar sig igenom och fram till distributionsnätet i Sverige. Att kunna slå till vid övergången från de överordnade ledarna till organisationerna/mellancheferna vore förstås det optimala.

POLISER

En annan helt given nyckelgrupp i kampen mot narkotikasmuggling och narkotikahandel utgörs av polisen och dess omfattande resurser i form av underrättelseverksamhet och spaning. De operativa åtgärderna och tillgreppen bygger på dessa insatser. I detta intervjuurval ingår 19 poliser. De representerar såväl de centrala som regionala polisnivåerna i landet som arbetar med inriktning mot att avslöja och bekämpa narkotikasmuggling och narkotikahandel. Samtliga intervjuade har lång erfarenhet från de olika verksamhetsfälten och de finns på olika positioner i polishierarkin.

Även när det gäller poliserna är redovisningen fokuserad på narkotikasmugglarnas organisationsmönster, logistik och resursinnehav.

En polis, med lång erfarenhet från att bekämpa smuggling från Sydamerika till Sverige, menar att hela hanteringen börjar med att någon har en idé, en affärsidé, om hur smuggling och försäljning ska gå till. Det kan lika gärna vara någon i Sverige som i Sydamerika. Idén sätts i verket genom att personen i fråga har kontakter i Sydamerika/Sverige och vet att partiet kan få ett bra pris i Sverige. Det handlar sammanfattningsvis om att tjäna pengar genom att ha de rätta kontakterna. Det kvittar vad man handlar med, säger han, bara man tjänar pengar på det. Pengar är drivkraften.

De sydamerikanska grupperingarna hålls samman via språket, spanskan förenar dem. De förstår varandra. I Sverige arbetar de i mindre operativa grupper om tre – fyra stycken. Man känner varandra väl och kan ha kontroll över vad som sker. Kontakterna hålls även om någon kan "sitta inne" ibland. Våld förekommer och då kan man slå hårt. Men ju närmare man kommer missbrukarledet, ju svårare är det att göra rena affärstransaktioner. På denna nivå kan man lura varandra för att komma åt narkotikan.

Förr fanns en tydlig struktur mellan handlarna – nu har det blivit mer diversehandel. Alla säljer allt i princip. Allt fler personer med olika bakgrunder har också dragits in i hanteringen. Flera smugglingsleder har öppnats, exempelvis via Öresundsbron. Denna utveckling är inte bra. Trans-

porterna går inte direkt från producentlandet i Colombia till Sverige utan via olika mellanstationer i Sydamerika och Europa. Stora partier landar också i Sverige för att här lastas om till andra destinationer, främst Norge.

Kurirerna vet inte så mycket. Ju mindre de vet, desto bättre är den styrande regeln inom denna hantering. Allt ordnas för kurirerna som hotell etc. Ibland ska de ta pengar med tillbaka och det innebär att de måste invänta rätt tillfälle för att ta emot dessa pengar. Kuriren byter dock aldrig direkt narkotika mot pengar, det är en regel. Kurirerna är ofta unga kvinnor som har en kärleksrelation till någon i de verkande grupperingarna. Polisen tror också att många av kurirerna själva är missbrukare.

Någon i den väntade grupperingen möter kuriren och tar hand om partiet. Denne någon är aldrig en ledare – de håller sig undan. Organisationerna är dock inte uppbyggda med avgränsade ledarskap – utan mycket flyter runt och ledarskapet kan variera från person till person över tiden. Någon allsmäktig gudfader finns inte.

En annan polis berättar att östeuropeiska grupperingar är mångsysslade men deras svenska tonvikt ligger på narkotika och prostitution. Man opererar över hela Sverige utom Norrland. Man smugglar både från solkusten i Spanien (kokain/cannabis) och Ryssland (heroin). Grupperna är välorganiserade och de tar regelbundet uppskattningsvis in stora partier till Sverige. Vägen går via Polen och Baltikum.

Grupperna växer inte snabbt i sammantagen storlek utan denna kriminalitet växer sig sakta men säkert in i det svenska samhället och på flera olika samhällsnivåer. Den intervjuade polisen menar att före EU-inträdet kunde man inte köpa större partier i Sverige. Sådana inköp krävde en resa ner till Holland. Nu kan man däremot köpa även större partier i Sverige. Förändringen har skett stegvis under de senaste sju-åtta åren. Tidigare kunde man hålla viss nödvändig kontroll av misstänkta invandrare genom Migrationsverket men det går inte längre, säger polisen.

I Estland finns två stora kriminella organisationer: en rysk och en estnisk. De har dessutom en viss samverkan. Den ryska organisationen är starkt hierarkiskt uppbyggd, har en ekonomisk fond, och styrs av ett råd med en stark dominerande ledare i toppen. Möten sker kring sittande bord med jämna mellanrum. Beskrivningen av organisationen överensstämmer med den klassiska maffians organisation.

Den estniska motsvarigheten är något lösare uppbyggd, enligt polisen. Den är inte lika ortodox eller klassiskt underjordisk som ryssarnas. Där förekommer inga organiserade möten vid bord mellan ledarna, som uppgår till en mindre grupp om tre till fem personer. Den estniska organisationen anlitar gärna entreprenörer och underentreprenörer för att utföra olika tjänster och arbetsuppgifter.

Båda dessa organisationer finns företrädde i Sverige, där de har kontakter med andra kriminella grupperingar. Den estniska grupperingen tog initiativet till direktsmuggling av narkotika till Sverige. Esterna hade då redan fungerande kontakt- och nätverk i Sverige. Ester satt i svenska fängelser osv. Större partier (över kilot) hanteras enbart av ester, mindre sprids även till andra grupper och personer. Basorganisationen i Sverige utgörs av hårda och väl sammansatta celler. Medlemskap är endast öppet för ester och

ryssar. Det finns särskilda celler för de olika förekommande uppgifterna (transport, lagerhållning, kontroll, försäljning etc.).

Finansiering sker genom att man köper andelar. Man går således in som reguljära affärs- och handelsmän i en affärsförbindelse. Betalningen erhålls sedan partiet nått kunden och utefter hur stor andel man investerat i – alltså i hur stor risk man tagit. Nyrekrytering sker fortlöpande. Vid behov ersätter man tidigare verksamma personer. Ibland behöver även organisationen förgrenas och byggas ut. Kvinnor förekommer men de har underordnade roller i organisationerna. Kurirerna får betalt allteftersom. Våld förekommer vid behov och man drar sig inte för mord. Avhopp från organisationerna är mycket ovanliga.

Polisen uppger också att dessa organisationer söker ”tvätta” sina pengar vita genom olika transaktioner. Den ryska ”fonden” är en känd investerare i Estland till exempel. Finns även kända fall av korruption av tjänstemän i Estland där de här organisationerna har varit inblandade.

En polis berättar i en intervju om några speciella fall av organiserad narkotikabrottslighet. Ett fall rör sig om två personer knutna till ett mc-gäng som smugglade amfetamin. Men det gick aldrig att visa att personerna gjorde det som gängmedlemmar. I ett annat fall redovisas smuggling från ett baltiskt land till Sverige där ett mc-gäng hade en påtaglig roll. I ett beslag lyckades man sätta dit flera personer från det baltiska landet som hade medverkat som kurirer, medföljare, övervakare och samordnare. Indikationer tyder på att mc-gänget hade investerat stora pengar i denna operation som gick om intet. Pengarna gick därmed förlorade.

Förutom dessa fall av mer eller mindre organiserade operationer, nämns också att många fall förefaller vara mycket svagt organiserade. I dessa fall handlar det om kontakter mellan olika enskilda personer som utför smuggling och försäljning.

Den intervjuade polisen berättar slutligen också med visst eftertryck om en etniskt sammansatt liga, vilken har en starkt hierarkisk struktur. En av dess medlemmar har funnits med i bakgrunden till flera fall polisen varit inne i för att försöka nysta upp. En annan sådan etniskt sammansatt gruppering är verksam i framför allt tre svenska städer.

En annan polis gör flera jämförande analyser av de olika etniska grupperingar som har sin hemvist inom sydöstra Europa men säljer på och i Sverige. Han utgår ifrån Europol:s uttalande om att det finns organiserad brottslighet i Sverige. Det rör sig mest om mindre grupperingar – fyra till fem personer i varje grupp men med en stor grupp personer cirklande kring dem. Omsättningen är mycket stor – folk kommer och går. Medelåldern är låg, de över 50 år ser man nästan aldrig i dessa sammanhang.

Några av grupperna är etniskt sammansatta och någon är klansammansatt. Han jämför den klansammansatta grupperingen med de sicilianska förhållandena för 100 år sedan. Men mycket är löst och faller sönder och splittras upp allteftersom projekten kommer och går. Det är pengar som styr. Kontakterna utgör verksamhetsgrunden. De etniska grupperingarnas stora konkurrensfördel är att de har goda kontakter i hemlandet där det finns narkotika. Varorna som kan fraktas till Sverige för försäljning med stora vinster.

Han redovisar de olika narkotikarutterna och nämner Balkanrutten – från Afghanistan till Europa och så småningom Sverige. Vid de olika omlastningarna är flera olika gäng och nationaliteter inblandade. I sin fortsatta berättelse uppehåller han sig vid hur invandragrupperna växt upp i Stockholmsförorterna och hur en del blivit kriminella och börjat syssla med narkotikabrottslighet. När det gäller kvinnor menar han att de har undanskymda roller i denna machovärld.

Det finns ingen specifik gruppering som dominerar i Stockholm, framhåller en polis. Alla etniska grupper förekommer. Däremot kan de vara specialiserade på olika preparat. Amfetamin har en tydlig koppling till Östeuropa (Polen, de baltiska länderna etc.) och Holland. Heroinet hanteras huvudsakligen av grupperingar med knytningar till Kosovo och Turkiet (Balkanrutten). Västafrikanerna finns också med på ett hörn särskilt då det gäller vitt heroin – i det facket är de starka i Stockholm, säger han. Motorcykelgängen håller sig till droger som cannabis och kokain. När det gäller införseln till Sverige är den omfattande och går de vägar man talar om eller som han säger: ”Det är som vi tror att det är”, för det talas mycket om hur det går till och vilka som är de ledande aktörerna på marknaden.

Han framhåller med emfas att narkotikahandeln ändrat karaktär under de senaste 15 åren. Förr fanns de etablerade smuggelvägarna från Balkan, Holland och Marocko/Spanien. Åtskilliga svenskar fanns då också på ”banan”. Nu efter EU:s utvidgning har hela bilden förändrats i grunden. Varorna kommer från nya destinationer. Narkotikan ”anfaller” från alla möjliga håll och på alla tänkbara sätt (bil, båt, tåg, flyg) genom olika etniska kriminella grupperingar.

Partierna har vuxit i omfattning på ett nästan ofattbart sätt. Östeuropeiska grupperingar har klivit in och tagit stora andelar. Mc-gängen förefaller ha blivit betydligt aktivare än förr. Men framför allt går allting så mycket snabbare genom modern logistik och ny teknik. Försäljare från Västafrika håller en mycket kundvänlig profil och ger all möjlig service.

De här grupperingarna drar nytta av det demokratiska samhällets öppenhet och relativa frihet. De kan inte existera i icke demokratiska samhällen. Där blir de snabbt uttraderade. Hårda och hierarkiska kärnor som är väletablerade och har kontakter utefter den rutt de arbetar på är svåra att komma till tals med.

Öststatsbrottslighetens speciella drag är att den i stor utsträckning utnyttjar legala företag. Han talar även om smuggling från ett annat europeiskt land som kännetecknas av heroinsmuggling med hjälp av restaurangverksamhet och släktkontakter tillbaka till hemlandet.

Han är förbryllad över Västafrikanernas organisationsmodell – där alla tycks kunna göra allt, alltså i ett totalt ohierarkiskt, nästan anarkistiskt mönster. De arbetar sofistikerat genom att ständigt byta namn och använda flera namn samtidigt: ett namn vid relationen med flickvännen, ett annat i samtal med advokaten osv. De byter också nationalitet och hemvist. Mc-gängen (med sina amerikanska förebilder vars rötter går tillbaka till amerikansk efterkrigstid för hemvändande soldater) är däremot enklare att förstå, säger han, för de är uppbyggda rent militärt med klara orderlinjer. De använder också delvis amerikansk terminologi (president etc.).

Vissa mönster inom narkotikabrottsligheten är oerhört sofistikerad, andra inte alls. Men de blandas. Polisen kan de stora organisatörerna, grossisterna och internationella grupperingarna, men går bet på gatuplanet – där det myllrar av langare och missbrukare. Länken dit ner är svår att kapa. Att det skulle finnas ansedda direktörer inblandade tror han inte på. De skulle i så fall bli ”blåsta” omgående. De har inte access till denna värld.

Hur blir man då narkotikahandlare – hur ser karriären ut på den svenska arenan? Vem som helst kan inte bli narkotikahandlare. Man måste ha access. Skulle vi försöka vända oss till någon aktör med nödvändiga internationella kontakter i branschen skulle vi omedelbart bli lurade. Vi skulle utgöra enkla och fullt lovliga byten. Vi har ingen hållhake på honom. Vi kan inte gå till polisen och vi kan inte anlita någon torped då vi inte känner någon sådan person.

Historien polisen berättar är den välkända: karriären förutsätter att man befinner sig utanför det reguljära samhället. Detta utanförskap grundläggs tidigt och etableras genom fängelsevistelser. Man har börjat från början; redan i skolan inleddes karriären med dåliga betyg, småbrott och osv. Sedan fortsatte den med rån och andra grova brott samt fängelsevistelser. I lite mer mogen ålder (kring 30 år) inleds karriären i narkotikabranschen genom kontakter med personer man träffat på fängelser.

Pengarna och det förhållandevis lugna livet lockar. Så småningom kommer man sig kanske upp och får underhuggare som hämtar och säljer vidare. Karriären förutsätter att man är att lita på och att man är beredd att bruka våld om det behövs, man måste vara respekterad. Man jobbar vidare med sina projekt i företagsliknande former – men man blir aldrig någon gudfader, sådana finns inte i Sverige.

De svenska mc-klubbarna är såväl kriminella som icke kriminella – de har två sidor. Det är inte klubben som organiserar narkotikasmuggling utan enskilda medlemmar, understryker han. Kraven på de enskilda medlemmarna är stora, de måste vara beredda att offra sig för klubben. Man måste kunna lita på dig. Innan medlemskap provas vederbörande genom tjänstgöring i klubben. Genom klubbarna finns förbindelser med motsvarigheterna i till exempel Holland och Danmark och dessa kanaler kan användas för att föra narkotika från Holland till Sverige.

Denna polis redovisar också sin analys av narkotikahandlare med rötter i ett europeiskt land där man har en lång historisk tradition av att tillverka och smuggla heroin över hela världen. Smugglingen till Sverige är ofta organiserad genom etniska kontakter i Sverige i form av släktingar. Förbindelse-länkarna i Sverige behöver för övrigt inte syssla med kriminella affärer utan kan vara inblandade endast några enstaka gånger. Kurirerna som anlitas kan vara svenska tjejer som har någon relation till de i Sverige bosatta släktingarna. Dessa nätverk är öppnare och har fler in- och utgångar än klanorganisationerna.

Vad som håller på att hända även i Sverige är att det i socialt utsatta regioner uppstått vissa områden, konklaver, där de kriminella aktiviteterna förtätats. Detta mönster är jämförbart med mönstret i vissa stadsområden i USA och Italien. Där kan finnas affärer som säljer stulna varor, torgstånd

där man säljer svart och där finns narkotikaförsäljning. De kriminella investerar också sina pengar i legal verksamhet, särskilt i restauranger, konditorier och frisörsalonger, menar han.

En annan polis berättar om ett ganska typiskt svenskt nätverk bestående av tre personer, alla unga män och alla missbrukare. En av dem, klart kriminellt belastad med gängse kontaktytor, hade en överordnad position och hämtade/köpte lite större partier i andra städer från olika kontaktpersoner som ingick i någon av de internationella grupperingarna. Han sålde sedan till sina egna underförsäljare som sålde det vidare ut till kunder och missbrukare (15–20 personer). Denna lilla tremannagrupp omsatte stora pengar på sin verksamhet. Ibland var gruppen indragen i större projekt och då gällde det oftast att förse en reguljär dans- och partypublik med lämplig partynarkotika för kvällens bruk.

Sedan ett antal år tillbaka har olika ungdomsgäng i några av Stockholms förorter börjat göra sig gällande inom den kriminella världen. De fyller flera funktioner: dels som rekryteringsbas, dels kundbas. Vid en genomgång för några år sedan uppskattades det att det ingick omkring 600 personer i de grupperade nätverken. Narkotikan har en central roll i dessa förorter och många har dömts under årens lopp för innehav och försäljning av narkotika.

Gängmedlemmarna omges av ett tyst stöd. Polisen har svårt att göra sig gällande bland de boende. Man skyddar varandra. Dessa ungdomar växer upp med narkotika; den finns omkring dem överallt – även i skolmiljön. Jämfört med ungdomsgängen i de andra storstäderna i landet är Stockholmsgängen mer mobila och rör sig över hela landet på stöldturnéer med mera. De gör även resor utomlands (nöjesresor), berättar en polis som arbetar särskilt med att kartlägga och bekämpa dessa gängs kriminella aktiviteter.

Gängen sysslar med allt: rån, stölder, hot och misshandel samt även narkotika. De söker och hyllar samma kriminella ideal om tystnad etc. som gäller inom den kriminella världen i övrigt. Våldet tillhör deras vardag. Gängmedlemmarna bygger nätverk på sina resor runtom i landet och på sina utländska resor. Gängen reproduceras ständigt; nya tillkommer och andra faller ifrån. Gängåldern varar i omkring 15 år: från 15-årsåldern till 30-årsåldern.

Den intervjuade polisen berättar att många dör i förtid av överdoser eller våld, andra ”sitter inne” med långa fängelsestraff och en del andra fortsätter sin kriminella bana och etablerar sig inom narkotikabrottsligheten och genom ekonomisk brottslighet i en i övrigt reguljär verksamhet (restauranger t.ex.). Ett fåtal tar sig med hjälp av olika frivilligorganisationer bort från denna belastande kriminella miljö.

Poliser blir dagligen utsatta för aggression och öppet hat. Det förekommer även att ett direkt hot om våld riktas mot poliserna. Poliser kan också bli utsatta för regelrätta mutförsök och då handlar det om stora pengar, enligt tillgängliga uppgifter.

En annan polis menar att man ofta generaliserar för mycket när man talar om narkotikabrottslighetens organisationsmönster. Termen nätverk räcker inte för att förstå hela bilden, för de kriminella personerna anpassar

sig och löser uppgifterna allteftersom vem som har pengar och erforderliga resurser för ändamålet. Han säger också att många narkotikaprojekt är välorganiserade. Han vill tona ned betydelsen av etniska kopplingar. Klanorganisationerna är svåra att få bukt med. Han ser en tendens till att tre grupperingar tagit över mer och mer av marknaden i göteborgsregionen. Mellan två av dessa har det uppstått allt tätare kontakter.

Mc-gängen är synnerligen välorganiserade med en klar befälsordning: president (ordförande), sekreterare, informationsansvarig och speciella poster för ansvariga inom de olika affärsområdena, exempelvis narkotika. Till huvudorganisationen finns också kopplat ett antal underorganisationer. Möjligen skulle man kunna tala om regelrätta koncerner härvidlag.

Denna bild bekräftas i andra intervjuer med tilläggen att vissa kriminella beskriver en berg-och-dalbana i sin karriär. Under en viss tid har de en tätposition som de av olika skäl kan tappa och sedan får de börja om igen, ofta efter ett längre fängelsestraff. I en intervju framhålls också att det finns åtskilliga ensamvargar som smugglar narkotika till Sverige för vidare försäljning till nästkommande led. Dessvärre utvecklar han inte resonemanget om dessa jagande ensamvargar. Men samtliga intervjuade poliser betonar vissa etniska grupperingars betydelse för narkotikasmugglingen från sydöstra Europa till Sverige.

I en intervju påtalas att organisationerna har blivit flera, men att det samtidigt utkristalliserats ett mönster med omkring tio mer riktiga organisationer (läs hierarkier). Annars rör det sig om pyramidformade nätverk, enligt denna uppgiftslämnare. Det nya sedan några år är att alla arbetar med allt, allt man kommer åt. Specialiseringen har tenderat att upphöra inom den kriminella världen. De kriminella organisationerna sysslar med ekobrottslighet (de har reguljära företag också), rån, människosmuggling och narkotika. Men som nämnts: regeln om sammanverkande grupper och individer har undantag. Enskilda personer, ibland även reguljära affärsmän och köpmän, kan syssla med smuggling och försäljning av sprit, cigaretter och narkotika utan några underentreprenörer. Dessa personer sköter allt själva och litar inte på någon. Ett klart sådant fall relateras.

Hur ser det då ut vid sidan om de dominerande grupperingarna i Göteborgsregionen? Där finns vissa etniska grupperingar med inriktning på olika specifika typer av narkotika. Ett av dessa nätverk är mera utstuderat och använder sig i hög utsträckning av svenska ungdomar som kurirer, alltså blonda tjejer, i trafiken mellan Holland och Danmark, enligt denne polis.

Förutom i de omedelbara storstadsområdena finns den organiserade narkotikabrottsligheten i princip spridd över hela landet. Här följer två nedslag: båda från Sörmland. Den ena av de intervjuade poliserna uppehåller sig vid Nyköping och menar att 80 procent av alla brott i Nyköping är relaterade till narkotika. Detta säger något om narkotikans betydelse för hela samhället. Utbudet av droger är stort i staden. Allt finns att få tag i. Nyköping ligger utmed E-4:an nära Skavsta flygplats och nära Stockholm samt har hamn i Östersjön. Staden ligger således centralt och i utsatt läge med flera sätt att föra in narkotika på. De vanligaste drogerna utgörs av hasch och amfetamin. Men även partydrogerna kokain och ecstasy förekommer i viss utsträckning.

Enligt denne polis finns tre typer av narkotikasäljare:

1. Bostadsförsäljaren, som mest säljer hasch och amfetamin.
2. Gatuförsäljaren, säljer på stan, i parker och i gallerierna direkt till missbrukare.
3. Krogsäljaren, som förser kunder med partydroger i krogmiljö. Genom beslag vet man att detta numera förekommer även i Nyköping.

Enligt den intervjuade är det en eller flera personer som oberoende av varandra säljer narkotika i staden. Han relaterar ett antal fall. I samtliga fyra fall hade huvudmannen/huvudmännen en icke svensk bakgrund. Några hade en kriminell bakgrund, andra inte. Dessa mindre grupper, som blev försedda med droger, var svenska ungdomar som sålde narkotikan vidare till större kretsar av missbrukare. I flera fall hade huvudmännen kopplingar bakåt till andra internationella grupperingar eller direktkontakt med hemländerna varifrån de fick sin narkotika.

Den andre polisen berättar om förhållandena i stort i hela Sörmland. Han är inte så fokuserad på invandrare som övriga poliser i urvalet varit. Länet synes vara ett exempel på hur narkotikan slutligen, efter flera affärs- transaktioner och omlastningar, hamnar hos breda folkgrupper, en bra bit utanför storstadsregionerna. I länet opererar en rad mindre grupperingar, som också kan betecknas som lösa nätverk. Dessa nätverk av personliga kontakter mellan olika personer (personer man litat på och som håller tyst) anses vara mycket stabila över tid och har hållit ihop länge. Nätverken har förgreningar till hela Mellansverige; polismannen nämner exempelvis orter och städer i Dalarna och Värmland.

Alla dessa nätverk arbetar med redovisningar på kredit. Det innebär att kunderna står i skuld. Nätverken hämtar narkotikan främst uppe i Stockholm, men även Skavsta är en införselplats (beslag av kat har gjorts där), och förser sina kunder med de tillgängliga varorna. Grupperingarna eller personerna har med andra ord sina viktiga leverantörer utanför länet. Amfetamin är tämligen vanligt till exempel och missbrukas av många i stället för sprit, enligt polisen.

Det centrala organisationsledet består bara av några personer, kanske två sammanboende personer, och om mannen "åker fast" och får "sitta inne" fortsätter kvinnan som inget hänt med försäljningen hemifrån eller på något annat sätt till den vanliga kundkretsen. Kvinnorna har definitivt en viktig roll i de nästan familjeliknande organisationerna polismannen upplyser om. Kunderna är ofta missbrukare som lämnat storstaden och slagit sig ned på landsbygden i länet. Hela länet hänger med andra ord ihop i ett förhållandevis tätt nät av såväl försäljare som missbrukare och ibland är det samma personer eller finns de olika rollerna representerade till och med inom samma familj.

SAMMANFATTANDE ANALYS

Bekräftar de intervjuade poliserna tullarnas uppfattning och bild av narkotikabrottsligheten eller framkommer andra synsätt i deras berättelser gällande hela hanteringens organisationsmönster? I stort bekräftas tullarnas

uppgifter om narkotikabrottslighetens organisationsmönster i polisens berättelser. Något annat hade varit ganska egendomligt, yrkesgrupperna är ju verksamma inom samma fält innebärande att upptäcka och avslöja smuggling och handel med narkotika.

Bekräftelser ges om att narkotikamarknaden förändrats i grunden under senare år. Den gamla ordningen finns inte längre. "Knarket" flödar tämligen fritt och många aktörer och organisationer finns på marknaden. Det finns absolut inte bara i storstäderna utan är spritt över hela Sverige. Det är i och för sig inget nytt fenomen. På mindre orter kommer man ner i organisation – här är organisationerna mindre (några personer) eller rena "enmansföretag" som har kopplingar till kanske internationella organisationer via någon större stad, varifrån narkotikan hämtas.

Vissa nyanskillnader finns dock. Poliserna i urvalet lägger ännu mer vikt vid de grupperingar med internationella förgreningar som verkar i Sverige. De lägger också betydande vikt vid de olika mc-klubbarna som finns i landet. De kriminella organisationerna är ofta diversehandlare och har flera "ägg i sina korgar" i form av olika passande kriminella projekt (narkotika, cigaretter, sprit, utpressning, prostitution och människohandel).

Vi får också här en redogörelse för några mycket välorganiserade grupperingar i Baltikum. I dessa grupper handlar det om påtagliga hierarkier eller om maffialiknande organisationer med uttalat ledarskap. Skrämmande är också uppgiften om en stor fond som används för att finansiera projekt och för att kunna tvätta pengar vita.

Dessa hierarkier verkar via förgreningar och andra kopplingar på den svenska narkotikamarknaden. I Sverige finns således hela skalan av organisationsliknande organisationer. Å ena sidan handlar det om hårt sammanslutna organisationer med kopplingar till andra europeiska länder. I närheten finns här mc-gängen som också är hierarkiskt uppbyggda med klara ordervägar och över- och underordnade organ. Å andra sidan finns enmansprojekten, ensamvargarna, det är den andra extremen. Däremellan finns mer eller mindre fasta och varaktiga projekt, oftast uppbyggda som nätverk och inom en del av dessa verkar inte heller finnas några särskilda hierarkier utan roller byts vartefter i organisationen/nätverket.

Någonstans i fältet finns också de kriminella ungdomsgängen. De sysslar med olika saker, inklusive narkotikabrottslighet, men deras viktigaste funktion i sammanhanget är sannolikt att tillsammans med fängelser och anstalter utgöra kriminella uppfostringsmiljöer för blivande narkotikaorganisatörer och narkotikahandlare.

Slutsatserna måste bli att narkotikabrottsligheten är mångsidig när det gäller organisationstyper och att den vilar på en uppenbar mångkulturell grund med olika problemlösningar när det gäller att smuggla och sälja narkotika i Sverige. Det finns kort sagt inte en typ av organisation utan flera och de fungerar sida vid sida och, när det passar sig, med kopplingar till varandra. Drivkraften är att tjäna pengar, så stora pengar som möjligt. Motiven för detta kan variera. Marknaden är stor och i princip fri. Ingen organisation har monopol. En tidigare mer fast ordning är upplöst.

Däremot är samstämmigheten hög när det gäller vissa normer inom organisationerna. Tystnad inför utomstående är en sådan norm, en annan

är att så få som möjligt ska känna till hela projektet. Personliga kontakter och viktiga kontaktytor ses som heliga. Kurirer till exempel betraktas som i hög grad utbytbara och ska i regel inte känna till rutter, betalningssätt osv. Frukatan och våld tillhör vardagen inom detta fält. Den yttersta maktresursen som dessa organisationer av vikt förfogar över är att kunna hota, tvinga och tillgripa våld mot personer. Den grundläggande kunskapen man har är att känna till hur man bygger och driver en kriminell och underjordisk verksamhet med syfte att tjäna pengar. Att vara verksam i och ha en ledande position i ett projekt kräver dessutom kunskap om internationella förhållanden.

ÅKLAGARE

Åklagarna innehar en annan av huvudrollerna i kampen mot narkotikabrottsligheten. Deras ord väger tungt och de samverkar nära med polismyndigheten. Deras tjänsteuppgift är att leda förundersökningar, väcka åtal och driva processer i domstol.

I detta urval finns tre åklagareintervjuer. Den först intervjuade fokuserar på afrikanska nätverk som har en stark ställning på Stockholms narkotikamarknad när det gäller försäljning av vitt heroin. Dessa nätverk bedriver inte bara sin verksamhet i stockholmsområdet utan de finns även i flera andra små- och mellanstora städer. Poliserna har svårt att få bukt med dem eftersom de hela tiden flyttar till nya adresser och på olika sätt flyter omkring. De rör sig påtagligt mellan Stockholm och Köpenhamn. De finns även i många andra länder där de har ett liknande upplägg.

Organisationen anses bestå av ett antal små celler med max fem personer i varje. Ovanför dessa celler finns överordnade organ som driver och kontrollerer verksamheten. De överordnade organen är styrda från internationella positioner. De personliga relationerna mellan medlemmarna är täta. Många är släkt med varandra. Svenskar blandas inte in i organisationerna. Däremot säljer man till svenskar som kan sälja vidare. Men svenskarna ingår inte och har inga organisatoriska medlems- och ingångskoder.

Informationsflödet inom och mellan cellerna är mycket effektivt, det har polisen blivit varse vid flera tillfällen. Medlemmarna är också mobila och kan ha många olika identiteter. ”Bränner det till” flyttar de omgående till ett annat land. En person som greps hade sex-sju olika identiteter, visade det sig. Påfallande är också att många av dem som är indragna i verksamheten är unga och under 18 år.

De säljer på ett flertal olika ställen, men aldrig på uppenbara platser som till exempel på Sergelplattan i Stockholm. Till skillnad från vissa andra grupperingar arbetar de alltid i täta lag, aldrig ensamma. De har en kassör, som inkasserar, en säljare och flera vakter och kontrollanter när de säljer sina partier till återförsäljare och kunder. De kan byta jobb med varandra och förändra sina roller – de är inte låsta i en hierarki som vissa andra grupperingar. Det gör att de är svårare att komma åt. Cellerna samverkar också på så sätt att om någon cell säljer slut får den låna av andra. Så går det inte till i andra grupperingar, säger åklagaren. Rekryteringen är inte riktigt känd men torde ske i hemlandet där de också får lära sig hur de ska

agera och hantera olika situationer. Det förekommer att unga europeiska kvinnor fungerar som kurirer.

En åklagare menar att det är svårt att peka på strukturer då rättsmyndigheterna arbetar utifrån perspektivet att söka aktörer (individer). Vi, som han säger, ser inte organisationer utan samverkande personer som har kontakt med varandra i relationer som bland annat kännetecknas av tillit. I dessa relationer är kunskap A och O. Man måste veta hur det ska gå till och vilka mått och steg som ska vidtagas för att ett projekt ska kunna genomföras på ett planerat, optimalt sätt. Kontakterna söks i vänkretsen. Man får en organisation som är byggd på vänskap, lojaliteter, tjänster och gentjänster; en sådan organisation är ingen hierarkisk organisation, menar han, och exemplifierar med tillslag i Göteborg. Man fann ingen fast struktur utan kontakter mellan personer, nätverk kort sagt. Han tillbakavisar gudfaderstrukturen.

Ser organisationen ut som bygghantverkarnas som bygger nätverk i ett mönster av entreprenörer och underentreprenörer? I hantverkarnas nätverk anlitar man varandra och drar nytta av varandras kunskaper för att klara mindre och större projekt. Han tycker det är en bra bild, ungefär så kan även narkotikabrottligheten fungera. Åklagaren tror inte på att speciella finansiärer går in och finansierar projekt; projekten är alltför riskfyllda. Om man riskerar stora pengar måste man också ha kontrollresurser i form av individer och så vidare. Sådana resurser har knappast dessa potentiella finansiärer.

En annan åklagare framhåller att narkotikabrottslingar inte enbart sysslar med narkotika utan även med annan kriminalitet. De är alltid i första hand ute efter att tjäna pengar. I deras organisationer finns egentligen fler personer än vad man kanske tror. Kurirerna bör räknas dit. Mönstret är att det finns några huvudmän i varje projekt; projektet är annars uppbyggt på kontakter. Det handlar om kontakter och kontaktytor. Organisationen förändras efter hand och uppgift. Man arbetar i de konstellationer som man anser optimala beroende på tillgängliga personer och resurser.

Organisationen försöker ibland, när man har partier på gång, etablera sig på nya marknader och då kan man dumpa priserna och på andra sätt agera på marknaden som vilken fri marknadsaktör som helst. Han understryker också nödvändigheten av deras utländska kontakter. Det gäller även mc-gängen som på intet sätt är bundna till Västkusten och Sverige. Han omnämner sedan en rad fall, som alla redan relaterats i polisintervjuerna.

Sammantaget framgår inget särskilt nytt i åklagareintervjuerna, de kommer ju också sist här. De bekräftar tidigare framförda berättelser och analyser. Däremot kan slutligen sägas hur rationellt i gängse mening dessa kriminella inom narkotikabrottligheten agerar när de planerar och genomför sina projekt. Är de rationella aktörer? Själva förutsättningen är affärsidéerna och kontaktytorna som finns, vilka man ständigt, genom sin verksamhet nationellt i olika länder och internationellt, vidmakthåller och förnyar.

Marknaden finns där och den är tämligen fri. Det gäller att ha den optimala sammansättningen och resursfördelningen inom den organisation man sätter upp. Man använder då etniska och andra sociala band, så organisationen kan byggas trygg och säker relativt tull, polis och andra myndighet-

er. Organisationen kan se ut på alla möjliga tänkbara sätt: det kan vara hårt strukturerade organisationer, projektliknande organisationer, och även lösa kopplingar mellan individer, vilka uppträder och framstår som "ensamvargar" i utrednings- och spaningsmaterial.

Slutsatser

Genom denna kvalitativa intervjustudie kan flera slutsatser dras när det gäller den organiserade brottsligheten i Sverige. Det står nu utom allt tvivel att verksamheten är mer eller mindre organiserad utefter en skala från mycket väl organiserade projekt till mer lösa och spontanistiskt genomförda projekt. Detta har framgått av intervjuerna som genomförts med interner, en advokat, tullare, poliser och åklagare.

Frågorna som ska besvaras gäller således hur de här organisationerna ser ut och är uppbyggda? Av vilken typ är de? Hur drivs de, vilka metoder används och vilka resurser kan man mobilisera? Hur hålls de ihop – vad består kittet av? Vilken kompetens och vilka yrken finns i dessa organisationer?

När det gäller sammansättningen, grundvalen och kopplingarna: finns kvinnorna där och i så fall i vilken utsträckning? Finns de på kommandonivå? Finns det "ensamvargar" som jagar inom narkotikafältet? Hur är de i så fall relaterade till de förekommande organisationerna? Vilken betydelse har den etniska faktorn i detta sammanhang? Hur internationell är narkotikabrottsligheten? Vilka kopplingar finns till det legala samhället?

Slutsatserna kan i relation till frågeställningen formuleras sålunda:

1. Drivkraften i all denna brottslighet är pengar.
2. Narkotikabrottsligheten uppvisar klart rationella drag och är djupt förankrad i det kriminella samhället.
3. Narkotikabrottsligheten är genuint mångsidig och multikulturell. De opererande grupperingarna, med rötter i många länder, uppvisar olika särdrag när det gäller grad av hierarki och problemlösningar.
4. Narkotikabrottsligheten finns spridd över hela landet, men tätar i storstäderna. I mindre städer krymps organisationerna ner till tvåmans- eller enmansprojekt.
5. Narkotikabrottsligheten är organiserad och dessa organisationer är av flera olika slag: från förhållandevis fasta organisationer, huvudsakligen internationellt baserade, till lösa nätverk (ad hoc-projekt).
6. Den organiserade narkotikabrottsligheten kan ha kontakter med det legala samhället.
7. Kvinnor har underordnade positioner inom narkotikabrottsligheten.

Dessa sju huvudpunkter innebär sammantaget att narkotikan förs in i landet på flera olika sätt (med bil, båt, flyg, tåg och post) med hjälp av kurirer. Narkotikan kommer från olika håll (Baltikum, Polen, Balkan, Holland, Afrika och Sydamerika). De ledande och dirigerande operatörerna synes vara internationella grupperingar som har förgreningar och stabila kontaktpunkter i Sverige. Jämfört med tidigare flödar narkotikan på ett helt annat

sätt nu och marknaden beskrivs som i stort fri. Den gamla robusta strukturen finns inte längre, den är upplöst.

Det förekommer även att tullare och poliser blir utsatta för korruptionsförsök och hot om våld. Ännu har inte så många fall inrapporterats, men problematiken finns där och måste hanteras. I den organiserade brottslighetens arsenal av metoder och tillvägagångssätt används hot om allvarligt våld och försök till korruption när så anses nödvändigt.

I Sverige finns det såväl hierarkiska (mc-gängen med militära drag) som mindre hierarkiska organisationer (projektliknande nätverk) som ingår i narkotikabrottsligheten. Regeln är att man bildar ett projekt när det gäller att smuggla och sälja narkotika. När varorna levererats och transaktionerna är klara, läggs projektet ned men kontaktytorna finns där etablerade inför nästa projekt. Detta mönster upprepas gång på gång. Erfarenheter vinnas och förs vidare till nästa projekt. Rationaliteten är uppenbar.

Kunskaperna om hur detta går till och vad som krävs av resurser och relationer finns djupt i det kriminella samhället. De överförs från generation till generation. Anstalterna spelar en huvudroll för denna överföring. För tillträde till ett projekt krävs att man är respekterad av de andra. Respekten vinnas genom deltagande i det kriminella samhällets aktiviteter och godkännande av dess institutioner (oskrivna regelsystem). Kontakter upprättas på anstalter. Inom projektet/nätverket är tystnad regeln i kontakt med alla utomstående. Behöver tvång och våld tillgripas görs det. Kunskap om hur man hotar och brukar våld finns i det kriminella samhället.

I de större projekten finns en klar över- och underordning mellan olika positioner. Kurirer, medhjälpare av olika slag är underordnade och blir inte insatta i projektets organisation och uppbyggnad. De erhåller endast sina arvoden efter utfört arbete. Det kan finnas uppemot fyra nivåer i en gruppering som för in och säljer narkotikan i landet.

Om dessa slutsatser stämmer med verkligheten när det gäller narkotikabrottslighet, innebär det att åtgärderna måste ha såväl djup som bredd för att de ska kunna få avsedd effekt på en väl förankrad och organiserad narkotikabrottslighet som inte håller sig till de nationella gränserna och det legala samhällets regelsystem. Annars kommer inga hållbara resultat att erhållas. Det visar alla hittills gjorda erfarenheter av kampen mot narkotika och dess brottslighet.

Slutsatser

Vi har nu redovisat resultatet från tre empiriska undersökningar som med olika metoder beskriver den organiserade narkotikabrottsligheten. Bakom dessa undersökningar finns ett teoriavsnitt som behandlar såväl den organiserade brottsligheten som brottsförebyggande åtgärder. Vilka slutsatser kan dras av detta material som har betydelse vid formuleringen av de strategier och åtgärder som behövs för att effektivt bekämpa denna brottslighet?

EGENSKAPERNA HOS ORGANISATIONER OCH NÄTVERK

Lika lite som för det reguljära affärlivet kan inte heller den organiserade narkotikabrottslighetens organisationsgrad enkelt beskrivas. Även om vi enbart ska redovisa en bransch, den organiserade narkotikabrottsligheten, består den av grupperingar med olika grader av hierarkier, till och med ensamvargar. Grupperingarna är av olika storlek, med olika varaktighet, med medarbetare från olika länder, med varierande specialiseringsgrad etc. Det är som i näringslivet, vi har hela skalan från multinationella företag till enskilda näringsidkare. Pengar är drivkraften för den organiserade narkotikabrottsligheten, "the business of business".

En generell slutsats är att den organiserade narkotikabrottsligheten utanför Sverige (till exempel i Polen och Baltikum) består av mer organisationsliknande grupperingar med tydligare hierarkier än vad som är typiskt för vårt land. I Sverige består den organiserade brottsligheten i huvudsak av nätverk av personer som bildar grupperingar för att genomföra projekt. När dessa projekt genomförs tar de sig organisationsliknande strukturer, med arbetsfördelning och hierarkier. Projekten kan vara av engångskaraktär eller återkommande. Ofta går medarbetare in och ur projekten. Flexibiliteten är med andra ord mycket stor eftersom det gynnar den projektorienterade affärsidén. Svenska grupperingar gör affärer med utländska grupperingar som vilket handelshus som helst.

Vissa grupperingar är specialiserade på narkotika, och även vissa preparat, medan andra har en diversifierad verksamhet. I grupperingarna finns många nationaliteter representerade. Vi talar om en mångsidig och multikulturell verksamhet.

Vi vet inte hur många grupperingar som finns och det är troligt att det aldrig går att räkna dem eftersom det handlar om en kriminell miljö med ett stort antal personer som har kopplingar till varandra genom att någon känner någon, som känner någon annan. I den miljön bildas grupperingarna och projekt genomförs. Bland annat som en följd av EU:s öppna gränser har trycket ökat på Sverige. De gamla strukturer som en gång fanns har ersatts av en mångfald av aktörer. Globaliseringen är här för att stanna.

Grupperingarna skapas för att exploatera en kommersiell marknad med en förbjuden vara. Det är därför som grupperingar ofta är en förutsättning för den kriminella verksamheten eftersom narkotika måste köpas, finansieras, smugglas, distribueras till detaljister etc. I varje led måste vinster kunna tas hem. Det är omöjligt att bedriva en sådan verksamhet utan grupperingar och framför allt nätverk.

En slutsats är att denna mångfald av nätverk och grupperingar inte kan motverkas med den individuella strategi som vi ofta tillämpar. Vi slår inte ut nätverk och grupperingar genom att gripa och straffa enstaka aktörer, som kan spela försvinnande liten och underordnad roll i specifika grupperingar. Det är som att slumpmässigt ta bort ett antal kontorister från Stockholms innerstad och tro att man allvarligt kan störa affärsverksamheten. Det krävs en strategi som tar fasta på att det rör sig om nätverk och grupperingar som kommer och går, där kontakterna sträcker sig över nationsgränserna och där affärsidén är att bedriva internationell handel och försäljning med narkotika.

En vanlig uppfattning är att ett företags verkställande ledarskap är helt avgörande för verksamheten. Detta kan vara fallet, men det kan också finnas ledningsgrupper och/eller informella beslutsfattare som egentligen fattar och verkställer de avgörande besluten. Allt talar för att detsamma gäller inom den organiserade narkotikabrottsligheten. En allmän uppfattning är nog att om man griper ledarna för den organiserade narkotikabrottsligheten upphör eller störs verksamheten kraftigt. Vi ifrågasätter denna uppfattning på samma grund som man kan diskutera det verkställande ledarskapets överordnade betydelse i den reguljära ekonomin.

Eftersom verksamheten är brottslig är det av yttersta vikt att ha en lokal förankring då det knappast är möjligt att någon "utifrån" kan etablera sig i ett lokalsamhälle och få kunder. Det är därför som svenska grupperingar med lokal förankring gör inköp hos internationella nätverk och tar hem partiet, eller får det levererat till sig, för vidare försäljning till smågrossister och detaljister. Den organiserade brottsligheten måste därför ha regionala och lokala knutpunkter i form av grossister. En slutsats är därför att kopplingen mellan olika grossistled, inte minst på regional och lokal nivå är en grundläggande faktor för en framgångsrik narkotikaverksamhet och där finns också en uppenbar strategisk möjlighet att störa verksamheten. Det är troligt att dessa personer har en viktigare roll för narkotikamarknaden än det verkställande ledarskiktet, som snabbt kan ersättas av nya beslutsfattare.

Förtroendekommissionen har nyligen betonat vikten av att det finns ett förtroende inom näringslivet. Kan man inte lita på ett handslag ökar transaktionskostnaderna och ekonomins effektivitet hämmas (SOU 2004:47). Samma sak gäller för den organiserade narkotikabrottsligheten, men där är förtroende ännu viktigare eftersom det handlar om en illegal verksamhet som inte åtnjuter rättsväsendets skydd. Det måste därför finnas ett starkt förtroende mellan personerna i nätverken, särskilt hos dem som bildar grupperingarnas kärna. Förtroende skapas genom att personerna kommer från samma nation och kultur, samma region, att man har växt upp tillsammans eller är släkt, att man har samma intressen eller att man avtjänat straff tillsammans utan att någon har läckt uppgifter till myndigheterna.

Förtroende är det kitt som håller ihop nätverken och grupperingarna. En slutsats är därför att metoder för att bekämpa den organiserade narkotikabrottsligheten går ut på att försöka undergräva förtroendet. Då kommer samma sak att ske som i den reguljära ekonomin, nämligen att kostnaderna ökar och verksamheten stagnerar.

Eftersom det handlar om en brottslig näringsverksamhet gäller det att hela tiden minimera riskerna för att dra till sig myndigheternas uppmärksamhet. Affärsverksamheten hotas ständigt av att centrala personer kan komma att gripas och straffas samt att narkotika och pengar tas i beslag. Detta är en risk som skiljer den organiserade narkotikabrottsligheten från det reguljära näringslivet. Centrala personer i grupperingarna skyddar sig själva genom att minimera kontakten mellan olika skikt i verksamheten. Exempelvis kan utomstående kurirer rekryteras av mellanmän, som fungerar som filter, för att utan någon som helst insikt om grupperingen genomföra sitt uppdrag. Centrala figurer ser till att de aldrig befattar sig med narkotikan. De bör egentligen inte heller finnas direkt vid pengarna, men detta kan vara nödvändigt för att med tillräcklig säkerhet kunna ta hem vinsterna. Detta är också pengar som inte skyddas av rättssamhället och som kan vara svåra att dölja innan de har tvättats.

Flera slutsatser kan dras av att ledarna och andra centrala aktörer skyddar sig själva. Den ena är vikten av att kunna få information från brottslighetens kärna för att även kunna lagföra de ledande personerna i grupperingarna. Den andra är att lägga större tonvikt vid penningströmmarna och kanske mindre betoning på narkotikaflödet. Pengarna är viktigare än narkotikan och vid, eller nära intill pengarna finns centrala personer på olika nivåer i grupperingarna.

AKTÖRER

Vi har identifierat tre viktiga rekryteringskällor från vilka personer startar sin karriär i narkotikabranschen. Däremot tillhör ofta inte kurirer, mottagare och förvarare denna krets. Det gör inte heller tillfälliga, men mycket viktiga medarbetare, som professionella yrkesutövare, till exempel bilmekaniker som då och då tillverkar lönnutrymmen. Rekryteringskällorna är i stället ungdomsgäng med kriminella inriktningar, kriminella miljöer som exempelvis anstalter och personer som kommer från andra länder och har sådana kontakter att de har bra tillfällen att etablera en narkotikaverksamhet. I bakgrunden finns de stora och snabba inkomster som narkotikamarknaden erbjuder för personer som tillhör dessa rekryteringskällor och som också har tillfällen till sådan brottslighet.

Slutsatsen är naturligtvis att vi måste verka för att de kriminella miljöerna minskar. Det gäller både ungdomsgäng och i de kretsar där personer vistas som har blivit lite äldre. Det är dessa miljöer som skapar det nätverk som är själva förutsättningen för de "näringsidkare" och den "arbetskraft" som utgör den organiserade narkotikabrottslighetens grupperingar. För ungdomsgängen är en viktig uppgift att samhället erbjuder möjligheter till arbete och personlig utveckling. Detta bör också vara viktigt för andra grupper som hamnar in den kriminella miljön.

I fråga om de kriminella personer som har en utländsk bakgrund är det svårt att göra något åt de kontakter som de har i sina gamla hemländer. Deras motiv att utnyttja dessa kontakter kan möjligen minska om de får information om det svenska straffsystemet och utvisning vid brott. Motiven kan också minska om större insatser görs för att integrera de personer i

samhället som av olika anledningar har ”hamnat utanför” och att karriärmöjligheterna ökar i det legala samhället.

METODER INOM GRUPPERINGARNA

Även om nätverket och grupperingarna hålls ihop genom förtroende finns hela tiden en latent risk för att utsättas för hot och våld. Det är en maktresurs som tillämpas i nödfall när någon bryter mot förtroendets kod. Genom att maktresurser i form av dödligt hot och naket våld då och då tillgrips manifesteras styrkan hos den organiserade brottsligheten, vilket har en preventiv effekt i den kriminella miljön.

Två slutsatser kan dras av hot- och våldsanvändningen. Den ena är att det finns en möjlighet att hot och våld minskar lojaliteten hos enskilda aktörer i nätverken, särskilt bland dem som är direkt utsatta. Dessa personer kan vara villiga att bryta koden och samarbeta med myndigheterna. Strategin måste därför vara att ha en beredskap för att vara mottaglig för sådana kontakter. Den andra slutsatsen är att försöka minimera att hot och våld inom kriminella kretsar får en preventiv effekt. Det kan ske genom att ligga lågt med att informera om uppgörelser inom de kriminella nätverken och att satsa mycket stora utredningsresurser för att klara upp sådana brott.

RELATIONER TILL ENSKILDA KRIMINELLA OCH ANDRA KRIMINELLA ORGANISATIONER

Eftersom den organiserade narkotikabrottsligheten grundas på de omfattande kriminella nätverken är det egentligen svårt att tala om att den organiserade brottsligheten har relationer till enskilda kriminella. Dessa personer är del av strukturen, en typ av aktörer i nätverken. De kan möjligen ha en särskild betydelse på mindre orter, där de kan vara ett slags lokalt kontaktorgan för grupperingarna. Vad som sagts ovan om att ha en nätverksorienterad syn på att bekämpa brottsligheten gäller även för denna grupp.

Tydligare är emellertid relationen mellan olika grupperingar. Det gäller särskilt över gränserna där grupperingar med bas i utlandet samarbetar och gör affärer med grupperingar med hemvist i Sverige. Fängelser utgör en viktig kontaktpunkt för utländska och inhemska kriminella personer.

Slutsatsen är att vi lever i ett mångkulturellt, globalt samhälle där de enda gränser som finns är där de kommersiella marknaderna slutar och börjar. Därför måste vi försöka göra det mindre lönsamt att driva narkotikahandel i Sverige. Det kan enbart ske genom en lång rad åtgärder där inte minst insatser utanför Sveriges gränser är viktiga.

RELATIONER TILL DET LEGALA SAMHÄLLET

Den organiserade brottsligheten drar stor nytta av det reguljära samhällets infrastruktur. Det handlar till stor del om transporttjänster och alla arrangemang kring dem. Vidare har telekommunikation stor betydelse, inte minst mobiltelefoner och Internet. Det reguljära näringslivet fungerar också som en omedveten hjälpreda genom att enskilda personer kan lockas eller hotas till att paketera, frakta och lagra narkotika i hamnar, flyg och fordon. Kriminella pengar tvättas och investeras i den lagliga ekonomin. Mån-

ga använder den kriminella verksamheten för att kunna etablera sig i det legala samhället, där pengarna inte är snabba men säkra.

I undersökningarna har vi enbart sett små spår av korruption inom myndigheterna och egentligen inga uppgifter alls om hot eller våld mot myndighetspersoner. En sannolik förklaring är att korruption på denna nivå är nästan omöjlig att upptäcka. I fråga om hot och våld är det troligt att grupperingarna försöker göra kringgående rörelser och undvika konfrontation. Skälet är att drivkraften är att tjäna pengar och att undvika uppmärksamhet är den bästa garantin för att nå detta mål.

Det reguljära samhället medverkar också till att lämna viktig information om myndigheternas kontroll och andra fakta som har betydelse för att undgå upptäckt. Informationen inhämtas genom infiltration, korruption och utpressning. Den organiserade brottslighetens logistik bygger på informationsinhämtning och egen rekognosering.

Slutsatsen är att det är viktigt att värna om det reguljära samhällets integritet. Genom bättre kunskap om den organiserade narkotikabrottslighetens metoder kan företag bidra till att de inte blir involverade i smuggling, penningtvätt och investeringsverksamhet. Myndighetspersoner måste skyddas från att hamna i beroendeställning och utbyta tjänster med kriminella. Här har myndigheterna en viktig uppgift.

Strategier och metoder mot den organiserade narkotikabrottsligheten

Inledning

I detta avslutande avsnitt ska resultatet från våra undersökningar betraktas från ett brottsförebyggande och brottsbekämpande perspektiv. Syftet är att med hjälp av dessa data formulera effektiva strategier och metoder för att motverka den organiserade narkotikabrottsligheten. Först presenteras en inivering av olika brottsförebyggande och brottsbekämpande åtgärder, och dess för- och nackdelar lyfts fram. Vidare presenteras våra förslag.

I teoridelen gavs en litteraturbakgrund till brottsförebyggande strategier mot organiserad brottslighet. De teorier som vi särskilt lagt vikt vid är sådana som riktar sig mot själva nätverkens och organisationernas förmåga att verka med dess kriminella verksamhet. Kriminella nätverk och organisationer befinner sig i ett samhälle omgivet av myndigheter med kontroll- och brottsbekämpande funktioner, som ska undvikas, och personer, företag, finansiella institut och en infrastruktur, som nätverken och organisationerna är beroende av och som de använder i kriminellt syfte. Genom att, med hjälp av teorier, ha empiriskt undersökt hur den organiserade narkotikabrottsligheten fungerar, har det varit möjligt att på "operationsbordet" lägga upp en rad punkter och områden som kännetecknar nätverken och grupperingarna, sådana som är väsentliga för deras förmåga att fungera. Vissa av dessa punkter och områden går att påverka med brottsförebyggande och brottsbekämpande åtgärder och är därför av stort vikt att kunna identifiera. Det centrala i vårt synsätt är att sådana åtgärder ska rikta sig direkt mot nätverkens och grupperingarnas förutsättningar att bedriva brottslig verksamhet, och bör därför vara av särskild stor betydelse för en effektiv strategi mot den organiserade narkotikabrottsligheten.

Sex angreppspunkter

Med denna bakgrund har vi letat efter svaga punkter som har stor betydelse för nätverkens och grupperingarnas förmåga att fungera och som är möjliga att påverka med brottsförebyggande och brottsbekämpande åtgärder. De angreppspunkter som har identifierats är följande.

- Ledarna skyddar sig själva
- Yrken och uppgifter
- Rekrytering
- Lojalitet och hålla tyst
- Internationella kopplingar
- Investeringar och penningtvätt

Dessa sex angreppspunkter är några av de faktorer som återfinns i den förklaringsmodell som tidigare togs fram i teoridelen. Angreppspunkterna har nu markerats i figur 6, för att åskådliggöra var ”på kartan” åtgärderna ska sättas in.

Utgångsläget är således att det är möjligt att störa verksamheten inom nätverken och grupperingarna om effektiva brottsförebyggande och brottsbekämpande åtgärder riktas mot angreppspunkterna. Med dessa i fokus uppkommer nästa fråga, att ta fram vilka konkreta insatser som kan vara lämpliga att använda sig av. Förslag på lämpliga åtgärder presenteras efter redogörelsen av de sex angreppspunkterna. Varje angreppspunkt med efterföljande åtgärder redovisas för sig.

METOD FÖR METODERNA

Den metod som använts för att ta fram förslagen till konkreta åtgärder är att översiktligt gå igenom de idéer och förslag som flitigt diskuterats under de senaste 25 åren för att bekämpa den organiserade brottsligheten. Det handlar både om brottsbekämpande och brottsförebyggande metoder. Som redovisats i inledningen började denna diskussion med AMOB-, SPANEK- och SPANARK-utredningarna i det sena 1970-talet. Dessa innehåller många åtgärdsförslag. Sedan dess har andra utredningar lämnat förslag. Senast skedde det förra året i en utredning om den grova narkotikabrottsligheten (MOB, 2004). Förslag har också hämtats från den allmänna debatten.

Ofta är det samma förslag som återkommer gång på gång. Det har gått lite slentrian i att analysera effektiva åtgärder. De mest efterfrågade åtgärderna mot den organiserade brottsligheten brukar ta sikte på regelrätta brottsbekämpande åtgärder som flyttar fram myndigheternas positioner. Det gäller följaktligen metoder av ingripande natur som tvångsåtgärder av olika slag.

Vid sidan av denna verktyglåda och de förslag som redovisats i teoridelen om förebyggande åtgärder har vi, som nämnts i förordet, hållit ett längre seminarium med representanter från Polisen, Åklagarmyndigheten, Tullverket och Kustbevakningen, där vi tillsammans inventerat och formulerat metoder mot bakgrund av resultatet från undersökningarna.

EN KOMPLETTERANDE STRATEGI

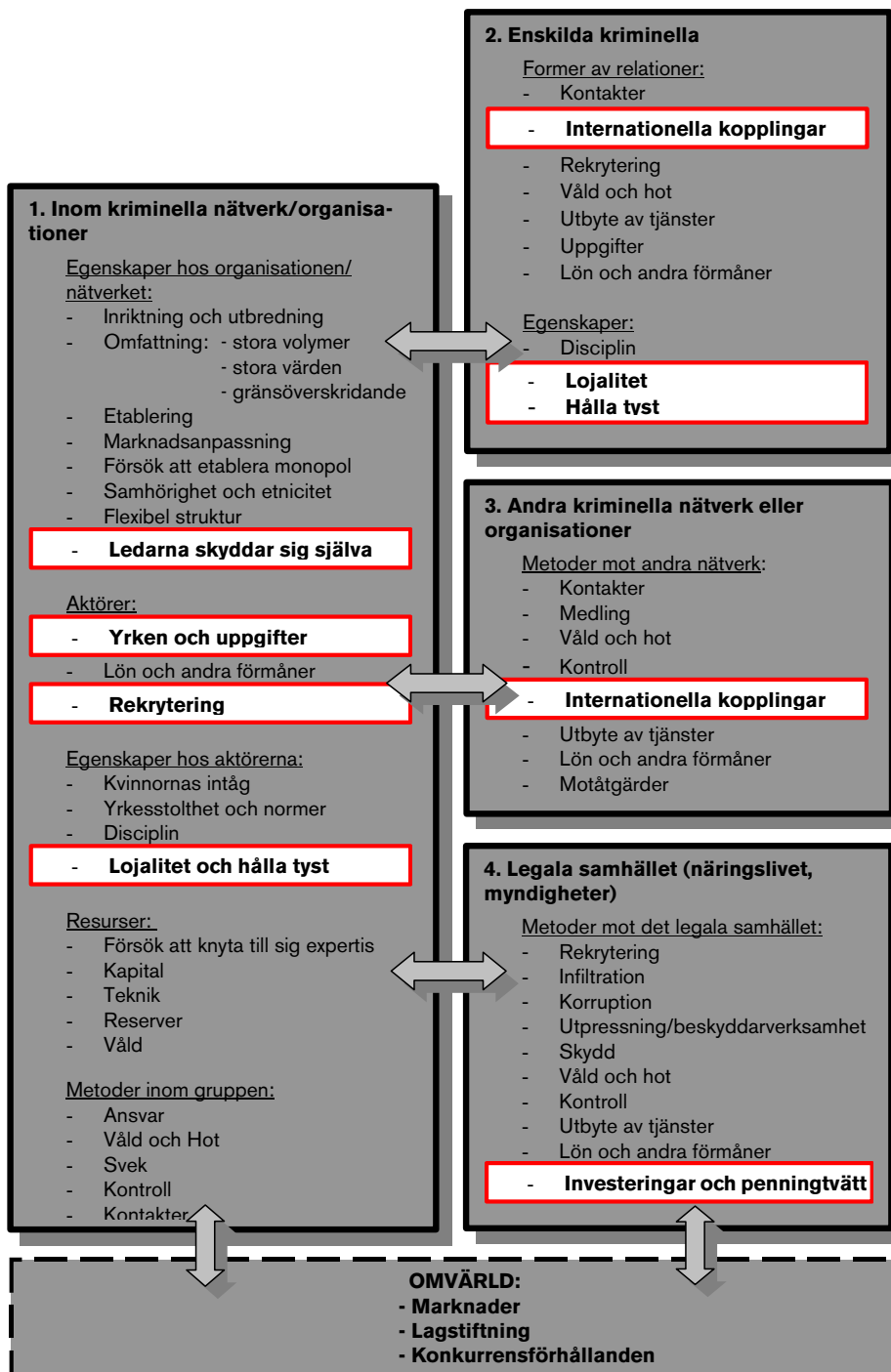
Vid genomgången av de sex identifierade angreppspunkterna redovisas således en generell inventering av de förslag som förekommit i utredningar, den allmänna debatten etc., som sedan hänförts till den angreppspunkt där var och en lämpligast hör hemma. Ambitionen har varit att försöka ta med alla förslag som förekommit, även sådana som är orealistiska och som knappast är lämpliga. Genom att på detta sätt lägga upp alla förslag på bordet får vi en överblick över de metoder som tidigare har förts fram, vilket kan stimulera den framtida diskussionen. Vi har sedan utifrån våra resultat gjort bedömningar om de inventerade åtgärdernas för- och nackdelar. Slutligen redovisas våra egna förslag.

När vi tagit fram förslagen har vi fokuserat vilka åtgärder som kan ha störst effekt på nätverken och grupperingarna. Vi har varit restriktiva med

att ansluta oss till många av de standardförslag som upprepats genom åren. I stället har vi strävat efter att ta fram en kompletterande strategi med delvis nya metoder. Vi anser att det bästa bidrag vi kan ge är att försöka formulera några nya vinklingar för att på det sättet föra diskussionen vidare. Syftet med undersökningarna har som nämnts varit att anlägga ett mer nätverksorienterat perspektiv, i stället för att se myndigheternas roll att bekämpa enskilda gärningspersoner.

Ett viktigt skäl till varför vi är restriktiva till gamla förslag om kronvittnen och liknande är således att de kriminella nätverken består av många personer som med stor flexibilitet bildar grupperingar. Detta virrvarr är logiskt eftersom det både erbjuder en effektiv varudistribution till marknaden samtidigt som risken för upptäckt eller andra störningar begränsas. Narkotikaverksamheten kan härigenom kombineras med annan brottslig verksamhet och narkotikabrottsligheten kan ske med olika personer. Narkotikahandlingen behöver inte vara en heltidssysselsättning.

Det är ingen som styr denna marknad mer än marknadskrafterna och det är ingen som kan ha en total överblick över ett kaos. Detta utgångsläge innebär att de saknas förutsättningar att rulla upp stora kriminella organisationer med hjälp av kronvittnen och infiltratörer, ”sting operations” och andra åtgärder. Det är som att bekämpa en motståndsrörelse eller gerillarörelse med konventionella stridsmetoder. Kronvittnen och liknande åtgärder riskerar därför att medföra en förhållandevis begränsad nytta för brottsbekämpningen samtidigt som de innebär en rad nackdelar. Dessa ojämna proportioner medför att kompletterande strategier bör övervägas.

Figur 6. De identifierade angreppspunkterna.

De sex angreppspunkterna

LEDARNA SKYDDAR SIG SJÄLVA

Ett problem med traditionell bekämpning av narkotikasmuggling är att det till största delen är kurirer som grips. Det har att göra med att kontrollen är koncentrerad till nationsgränserna. Följaktligen är en av de mest riskfyllda funktionerna att vara kurir. Det händer visserligen emellanåt att någon ledare eller mellanchefer grips. Men vanligtvis är det personer i de lägre skikten i grupperingarna som grips och lagförs.

Det är vanligt att kurirer ertappas med inte alltför stora kvantiteter narkotika. En strategi för riskspridning som används av grupperingarna är att ta in många förhållandevis små partier för att minimera skadan vid ett gripande och beslag. Tar tullen ett parti kan kanske nio klara sig igenom. Ett och annat beslag ingår därför som en driftkostnad i verksamheten. Som framgår av teoridelen förekommer det till och med att kurirer offras för att tullen ska få "sitt", medan andra partier slinker igenom när nätet har dragits ihop.

Som resultatet visar var kurirerna ofta personer med ekonomiska problem, som inte nödvändigtvis hade en kriminell bakgrund. Mycket talar för att det är personer som befinner sig i en utsatt situation, som närmast utnyttjas av grupperingarna. Att döma dessa personer till mellan två och tio års fängelse för grov narkotikasmuggling bedöms ha en begränsad effekt för en grupperings verksamhet. Det finns gott om nya kurirer som kan fylla en lucka i smugglarleden. Som framgår av materialet är kurirer inte särskilt centrala medarbetare i de kriminella grupperingarna. De är ofta lätt utbytbara. De är narkotikabrottslighetens kanonmat.

I de flesta fall avslöjade kurirer inte identiteten på sina uppdrags- eller arbetsgivare. Det kan bero på lojalitet, rädsla för hämnd eller att de helt enkelt inte visste eller hade tillräckligt med information om uppdragsgivaren. Det är inte ovanligt att kurirer rekryteras för att enbart utföra något enstaka uppdrag. Dessutom arbetar grupperingarna på det sättet att kurirerna ska veta så lite som möjligt om verksamheten. Rekrytering kan exempelvis ske genom mellanhänder i syfte att stänga ute all information till kuriren. I de stora grupperingarna finns ofta en tydlig arbetsfördelning och därför skyddas ledarna genom mellanhänderna. I de små grupperna finns emellertid ofta en kontakt mellan ledaren och kuriren. I de fallen vilade säkerhetsarrangemanget på lojalitet, hot eller våld.

Sammantaget innebär detta att skadorna normalt sett är begränsade för grupperingarna när kurirer och mindre partier faller bort.

Utgångspunkten är alltså att det krävs kompletterande insatser för att även komma åt ledande och mer centrala personer i grupperingarna. Vi börjar med att inventera vilka åtgärder som kan tänkas ha en effekt mot denna angreppspunkt.

Angreppspunkt: Ledarna skyddar sig själva och strävar efter att vara så anonyma som möjligt		
<i>Inventering av åtgärder från tidigare arbeten etc:</i>	<i>Fördelar:</i>	<i>Nackdelar:</i>
Ökat proaktivt arbete, nätverksinriktad metod	Insatser mot hela nätverket och inte bara de lägre leden. Skadar nätverken	Resurskrävande
Kronvittnen	Ökad information om ledarna. Skapar oro i grupperingarna	Kräver ny lagstiftning Minskad rättssäkerhet? Risk för falska vittnesmål
Ökad användning av informatörer	Ger insikt i nätverken. Skapar oro i grupperingarna	Resurskrävande Kan vara riskabelt Risk för "dubbel agenter"
Infiltratörer	Ger insikt i nätverken. Skapar oro i grupperingarna	Resurskrävande. Kräver ny lagstiftning Farligt. Infiltratören begår brottsliga handlingar
Brottsprovokation	Ger bevis om brottslighet som annars är svår att belägga	Staten begår brott och uppmuntrar till brott
Avlyssning av olika slag	Ger insikt i nätverken	Kräver i viss mån ny lagstiftning. Integritetskränkande Resurskrävande, både att utföra och analysera.
Gå mer på pengarna än narkotikan	Ledare och andra centrala personer håller sig borta från narkotikan, men vill vara nära pengarna	Resurskrävande
Vårt förslag: Ökat proaktivt arbete. Nätverk måste bekämpas med nätverk. Gå mer på pengarna och mindre på narkotikan.		

ÖKAT PROAKTIVT ARBETE – NÄTVERKSINRIKTAD METOD

För att försvåra verksamheten för grupperingarna krävs insatser mot hela nätverket och inte endast mot de lägre leden (Mackenzie, 2002). Detta kan

ske genom att större vikt läggs vid det proaktiva arbetet. I stället för att utgå från ett enstaka beslag eller liknande i en utredning kan ett tillslag föregås av en noggrann underrättelsebaserad kartläggning. När sedan en bra bild har erhållits över verksamheten riktas insatser mot hela eller centrala delar av nätverket. På detta sätt ökar förutsättningarna för att totalt störa verksamheten och gripa betydelsefulla personer.

Nackdelarna är emellertid att denna proaktiva nätverksinriktade metod är resurskrävande och kan leda till att andra typer av brott, vilka som helst, får en lägre prioritering. Det krävs också bättre förutsättningar för att ett sådant underrättelsebaserat arbete ska fungera, framför allt större underrättelseresurser.

Vid seminariet med samverkande myndigheter diskuterades olika faktorer som kan ha en inverkan på att insatserna inte alltid riktas mot hela nätverken. En av dessa var resursbrist, vilket leder till att polisen i stället väljer att göra punktinsatser och att inte slå mot hela nätverket. Det kan också bero på ett bristande samarbete mellan polismyndigheterna. Nätverket kan sträcka sig utanför polismyndighetens område och då riskerar insatserna att enbart inriktas på de delar av nätverket som ligger inom det egna geografiska området. En annan anledning till varför punktinsatser väljs kan vara ett behov av att löpande kunna uppvisa konkreta resultat inom den egna myndigheten (jfr Korsell, 2003).

På seminariet med de samverkande myndigheterna nämndes att även myndigheter bör kunna arbeta i nätverk. Det är inte enbart organisatoriska barriärer inom en enskild myndighet som utgör en barriär mot ett nätverksinriktat arbete utan också att olika myndigheter borde öka samarbetet. ”Nätverk ska bekämpas med nätverk”, som en av deltagare uttryckte det. Ett sätt att arbeta på är att myndigheter går samman och bildar en särskild grupp (task force) riktad mot ett specifikt nätverk.

KRONVITTNEN

Ett sätt att komma åt ledande personer i grupperingarna, är att få personer från lägre led som grips, till exempel kurirer, att lämna information om sina uppdragsgivare. Som rättssystemet ser ut i dag har dessa personer ingenting eller mycket lite att tjäna på att ge information och samarbeta med myndigheterna. Däremot har de desto mer att förlora i form av risken för hämndaktioner. Vid seminariet togs möjligheten upp att kunna ge personer som avslöjar sina uppdragsgivare strafffrihet eller lägre straff, så kallade kronvittnen. Detta är inte möjligt i Sverige i dag med nuvarande lagstiftning. Frågan om kronvittnen togs upp redan år 1980 i SPANARK-utredningen (SPANARK, 1980). Fördelen med kronvittnen är att denna möjlighet skulle kunna leda till att fler personer högre upp i hierarkin lagfördes. Blotta risken för att nätverkens medarbetare kan bli kronvittnen hämmar också verksamheten.

Nackdelen med denna metod är att den kan leda till försämrad rätts-säkerhet till följd av att systemet kan sägas uppmuntra till att lämna sådana uppgifter som myndigheterna vill ha. För att vara myndigheterna till lags och själv vinna fördelar finns därför en risk för felaktiga eller överdrivna uppgifter och falska anklagelser. Systemet kan även innebära stora risker

för kronvittnets rättstrygghet. Ett kronvittne kan bli utsatt för attentatsförsök och hämndaktioner. För att upprätthålla en fullgod säkerhet för den person som lämnar information måste denna metod därför kombineras med någon form av omfattande och resurskrävande skyddsprogram, som kan avse även familjemedlemmar. Ett system med kronvittnen uppfattas också som främmande i vår rättskultur där man inte ska kunna ”köpa” sig fri från straff, i detta fall i valutan värdefull information.

ÖKAD ANVÄNDNING AV INFORMATÖRER

Genom att öka användningen av informatörer kan myndigheterna få en bättre inblick i nätverken. Fördelen med denna metod är att den kan ge viktig information om nätverken och dess verksamhet, som kan vara svårt att få på annat sätt.

Nackdelarna är att det kan vara resurskrävande. Det är också svårt att hitta pålitliga informatörer. Dessutom krävs resurser för att skydda informatören och det finns vidare en uppenbar risk att man är tvungen att se mellan fingrarna när det gäller informatörens egen brottslighet. Det är inte heller riskfritt att vara informatör och frågan är vilket ansvar myndigheterna har för en informatör som med tiden fungerar som en slags agent och blir uppmanad eller uppmuntrad att utföra konkreta uppgifter.

Det finns också en påtaglig risk att en informatör i själva verket är en ”dubbelagent” och att syftet med samarbetet med polisen främst är att grupperingarna ska få bättre insyn i vad myndigheterna vet och inte vet. Informatörer som är dubbelagenter kan också medverka till att myndigheternas insatser styrs i fel riktning så att gripande och beslag gäller mindre lockbeten för att skydda större partier eller att slå ut alltför närgångna konkurrenter.

INFILTRATÖRER

Med hjälp av infiltratörer är det också möjligt att få en bild av nätverken från insidan. Fördelen är att det ger en unik insikt i nätverken och dess verksamhet. Nackdelarna är att det är farligt för infiltratören och att det finns en risk för att infiltratören måste begå brottsliga handlingar för att kunna smälta in i den kriminella miljön. Även om särskilda regler skulle införas med innebörd att infiltratörens brott formellt skulle vara straffria, är det tveksamt att använda metoder där staten begår brott för att avslöja brott. Problemet är att staten ska stå på rättens sida mot kriminaliteten, men när gränsen mellan rätt och brott blir relativ och oklar kan statens legitimitet ifrågasättas.

Det är mycket farligt att vara infiltratör och det är svårt att konstruera en bakgrund som accepteras i kriminella kretsar, som bygger på förtroende. Skulle infiltratörer användas kommer det visserligen att hämma den organiserade brottsligheten, men motdraget blir ännu större försiktighet och högre krav på förtroende.

Eftersom en infiltratör rimligtvis gör störst nytta på en central och hög position ställs särskilt höga krav från grupperingens sida för att acceptera en ny medarbetare. Det är därför resurskrävande att bedriva verksamhet

med infiltratorer. På många plan finns det stora problem att kombinera en sådan verksamhet med vår lagstiftning om arbetsrätt med tanke på riskerna.

BROTTSPROVOKATION

I Sverige är det tillåtet för myndigheterna att använda sig av bevisprovokation, det vill säga att åtgärder kan vidtas för att bevisa ett brott. Bevisprovokation förekommer bland annat vid så kallade kontrollerade leveranser där myndigheterna har iakttagit att narkotika förs in i landet men att man väntar med tillslag för att få kännedom om mottagaren av partiet.

Däremot är brottsprovokation inte tillåtet i Sverige. Det innebär ett förbud mot att myndigheterna agerar aktivt och exempelvis försöker att sälja ett parti narkotika i syfte att avslöja en grossist. Här begår myndighetspersonerna ett brott för att kunna styrka en brottslig verksamhet, nämligen en grossist som köper narkotika och innehar detta för vidare försäljning. Det är också myndigheterna som framkallat och provocerat fram brottet genom att aktivt erbjuda en person att köpa partiet. Om myndigheten inte hade kommit med det erbjudandet hade inget brott begåtts. Man får dock anta att brottsprovokation utomlands används enbart mot personer som myndigheterna vet bedriver brottslig verksamhet, men som är svår att bevisa.

I praktiken är det svårt att dra gränsen mellan en provokation som syftar till att antingen bevisa eller framkalla brott. Brottsprovokationer förekommer i samband med ”sting operations”, där kriminella nätverk kan ha infiltrerats av myndigheterna för att ett större tillslag sedan ska kunna göras.

Brottsprovokation innebär etiska problem eftersom myndigheterna begår brott för att motverka brott och dessutom uppmuntrar till brott genom att rigga en fälla. Det finns därför principiella betänkligheter mot brottsprovokation.

AVLYSSNING AV OLIKA SLAG

Redan i dag tillämpas olika former av avlyssning mot den organiserade brottsligheten. Från ett rent brottsbekämpningsperspektiv är det alltid frestande att utöka möjligheterna till avlyssning.

Olika former av avlyssning, inte minst den i Sverige debatterade metoden med buggning, tillhör de klassiska formerna att kartlägga och samla in bevis mot kriminella nätverk. Fördelarna är att avlyssning både ger information och bevis.

Nackdelen med avlyssning är att det är resurskrävande. När brottsligheten utförs av dynamiska grupperingar som ständigt byter skepnad är det svårt att med avlyssning få en effektiv kartläggning. I början på 1980-talet såg Narkotikakommissionen 1983 över avlyssning genom dold mikrofon (buggning), men ansåg att fördelarna i effektivitetshänseende inte vägde upp nackdelarna från integritetssynpunkt. Det är också främst från integritetssynpunkt som avlyssning har kritiserats mest, särskilt när den inte enbart är riktad mot en person som är misstänkt för allvarlig brottslighet utan mot alla samtal som sker från en viss telefon eller utspelas på en viss plats. Dessutom har forskare påpekat att det finns en risk att kontrollåtgärder

som buggning till en början endast används i exceptionella fall för att sedan få ett utökat användningsområde (Flyghed, 2000).

GÅ MER PÅ PENGARNA ÄN NARKOTIKAN

Ett viktigt säkerhetsarrangemang för ledande och centrala personer i nätverken är att inte fysiskt befatta sig med narkotikan. Det är i stället kurirer, mottagare och förvarare som har den riskfyllda uppgiften att kunna gripas med stora partier narkotika i besittning, som ovillkorligt leder till höga straff. Ledare och centrala personer styr och dirigerar i stället operationerna. Eftersom verksamheten går ut på att tjäna mycket pengar och att grupperingarna kan ha svårt att använda de vanliga betalningssystemen, med hänsyn till risken för upptäckt, och dessutom saknar rättssamhällets skydd mot förskingring och stölder, har personer i ledande ställning svårt att släppa kontrollen över pengarna (Levi och Maguire, 2004).

En lämplig strategi är därför att inrikta myndigheternas verksamhet mer mot pengarna och mindre mot narkotikan. Det man vinner är att samhället fokuserar det som skadar grupperingarna mest, ekonomin, och att centrala och ledande personer finns nära pengarna och därmed är enklare att gripa jämfört med en fokusering på narkotikan.

Emellertid synes vi i hög grad vara inriktade på narkotikabeslag. Det är narkotikan från främmande länder som ska stoppas vid gränserna innan preparaten kan förstöra och bryta ned människor. Bakom ligger en tanke som liknar vår bild av ett invasionsförsvar. Det finns därför mycket symbolik kring narkotikabeslag vid gränsen till Sverige. Men om vi vill skada grupperingarna, borde det vara effektivare att gå mer på pengarna, och därmed ledare och centrala personer, och mindre på narkotika och för grupperingarna obetydliga kurirer. Det leder till minskad aktivitet hos nätverken och därmed till ett minskat utbud.

VÅRT FÖRSLAG – NÄTVERK MÅSTE BEKÄMPAS MED NÄTVERK. GÅ MER PÅ PENGARNA OCH MINDRE PÅ NARKOTIKAN

Vårt ”recept” för att komma åt personer på olika nivåer i grupperingarna och inte bara i de lägre skikten, är ett ökat proaktivt arbete med noggranna kartläggningar av nätverken. Ett sådant arbete skulle naturligtvis ha viss nytta av åtgärder som till exempel kronvittnen, användning av infiltratörer och ökade befogenheter till avlyssning. Men, eftersom flera av dessa åtgärder är tämligen långtgående och dessutom har allvarliga nackdelar bedöms kartläggningar genom ett förbättrat och ökat myndighetssamarbete vara den mest framkomliga vägen. Under en annan punkt återkommer vi emellertid till betydelsen av informatörer.

De myndigheter som bör omfattas av ett sådant utökat samarbete är bland annat Polisen, Tullverket, Kustbevakningen, Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten, men det är även önskvärt att samarbete sker med myndigheter som också är inriktade mot närings- och arbetslivet i vid mening, som Skatteverket, Kronofogdemyndigheten, den kommunala alkoholkontrollen av serveringstillstånd etc. Även näringslivets och arbetsmarknadens organisationer bör kunna ha en roll (utvecklas nedan). Ett hinder som anses finnas för ett ökat och förbättrat myndighetssamarbete är de

sekretessregler som råder i dag. På seminariet med de samverkande myndigheterna betonades sekretessproblematiken.

Vi bedömer även att insatser i högre grad bör riktas mot pengarna än mot narkotikan. Fördelen är att de i grupperingarna centrala och ledande personerna finns nära pengarna, men ofta långt från narkotikan. Denna typ av insatser kommer att diskuteras utförligare under angreppspunkten investeringar och penningtvätt.

En lämplig strategi är därför att inrikta myndigheternas verksamhet mer mot pengarna och mindre mot narkotikan. Det man vinner är att samhället fokuserar det som skadar grupperingarna mest, ekonomin, och att förutsättningarna ökar för att gripa centrala och ledande personer, som finns nära pengarna.

YRKEN OCH UPPGIFTER

Den förra angreppspunkten var inriktad på de ledande skikten av grupperingarna. Det är emellertid viktigt att inte ha en övertro på att nätverken tillfogas den största skadan om bara de högsta cheferna grips. Ett annat, mycket viktigt led för den organiserade narkotikabrottsligheten, är personer som utgör regionala och lokala knutpunkter, till exempel grossister. Resultaten visar att inte vem som helst kan etablera en grossistverksamhet. För det förutsätts lokalkännedom och kontakter. Till följd av detta bedöms en lämplig strategi vara att rikta insatser mot dessa led, för utan regional och lokal förankring når inte narkotikan ut till lägre grossister, detaljister och de slutliga konsumenterna.

Angreppspunkt: Narkotikaförsäljning kräver förankring i form av lokalkännedom och kontakter.		
<i>Inventering av åtgärder från tidigare arbeten etc:</i>	<i>Fördelar:</i>	<i>Nackdelar:</i>
Samma som punkten ovan om att ledarna skyddar sig själva		
Rikta insatserna mot nyckelpersoner i grossistledet	De är flaskhalsar i distributionskedjan och svåra att ersätta	Resurskrävande
Vårt förslag: Rikta insatserna mot nyckelpersoner i grossistledet.		

SAMMA SOM PUKTEN OVAN OM ATT LEDARNA SKYDDAR SIG SJÄLVA

De åtgärder som är möjliga för att försvåra för nyckelpersoner i grossistledet är identiska med vad som redovisats ovan om ledare som skyddar sig själva, det vill säga informatörer, infiltratörer etc.

RIKTA INSATSERNA MOT NYCKELPERSONER I GROSSISTLEDET

Bortsett från vikten av att ha kontakter med en säljare av narkotika, till exempel en utländsk gruppering, är det förhållandevis enkelt att etablera en storskalig narkotikasmuggling. Det gäller särskilt om projektet är av till-

fällig natur för då kan tur kompensera bristen på planering och FoU-insatser. Problemet uppkommer när partiet sedan ska säljas vidare till olika grossistled. Det är då de marknadsmässiga bekymren uppkommer och det gäller att ha kontakter med framgångsrika grossister för att kunna få avsättning för narkotikapartiet. Deras styrka är att de fungerar som en knutpunkt mellan olika nätverk och centrala personer. De har kontakter uppåt, vilket innebär att om en importör försvinner från scenen kan partier köpas av någon annan. De har också kontakter regionalt och, beroende på var de verkar, lokalt, vilket leder till att narkotika får avsättning. Alla dessa kontakter tar lång tid att förvärva och baseras, som redan nämnts åtskilliga gånger, på förtroende och tillträde till den kriminella världen. Kontakterna gör att dessa grossister kan åtnjuta regionalt eller lokalt beskydd genom att få information från olika kontakter om myndigheternas insatser och andra uppgifter som underlättar verksamheten.

Dessa nyckelpersoner är svåra att ersätta eftersom de har byggt upp ett stort kontaktnät och kan därigenom tillgodose marknadens behov och parera för störningar i både tillförseln och vidaredistributionen. En effektiv metod bör därför vara att rikta spaningsinsatser mot nyckelpersonerna. Detta bör också vara enklare jämfört med att komma åt de ledande skikten eftersom grossisterna trots allt måste ut på fältet och ta kontakter på ett annat sätt än de personer som enbart dirigerar och finansierar.

REKRYTERING

Forskningsresultaten visar att rekryteringsbasen för grupperingarna utgörs av ungdomsgång med kriminella drag, vuxna personer som vistas i kriminella miljöer och personer som kommer från andra länder och har sådana kontakter att de har tillfälle att etablera en narkotikaverksamhet.

När det gällde rekryteringen av personer till riskfyllda uppgifter som kurir, mottagare eller förvarare såg rekryteringsbasen lite annorlunda ut. De personer som värvas som kurirer behöver inte ha en kriminell bakgrund. Det var emellertid vanligt att det handlade om socialt utsatta människor. Den vanligaste orsaken till att kurirerna ställde upp var olika former av ekonomiska problem. I de fall kurirerna värvades i fattiga länder förekom att socialt utsatta människor hade värvats av en för dem okänd person. Det är rimligt att anta att anledningen till att detta tillvägagångssätt är vanligt i sådana länder är att den sociala situationen gör det lättare att där hitta personer som är villiga att ställa upp för riskfyllda uppdrag mot låg betalning.

Rekryteringen av personer till riskfyllda uppgifter är en viktig del i narkotikabrottsligheten. Till följd av detta är det angeläget med insatser som minskar rekryteringsbasen för grupperingarna eller på annat sätt försvårar rekryteringen. Vi börjar med att inventera vilka åtgärder som kan tänkas ha en effekt mot denna angreppspunkt.

Angreppspunkt: Behovet av arbetskraft till uppgifter som exempelvis kurir, förvarare och mottagare.		
<i>Inventering av åtgärder från tidigare arbeten etc:</i>	<i>Fördelar:</i>	<i>Nackdelar:</i>
Informationsinsatser om Sveriges straffsystem	Information är billigt och effektivt mot vissa grupper. Minskar rekryteringsbasen	Svårt att nå ut till rätt målgrupp
Förbättra den sociala situationen	Minskad rekryteringsbas	Resurskrävande och långsiktigt projekt
Öka företagets vaksamhet genom information	Får företagen att engagera sig i en viktig fråga.	Svårt att nå uthållighet i företagets engagemang
Öka företagets kontroll genom tullens Servicetrappa	Servicetrappan är ett befintligt system. Snabbare tullhantering är ett incitament för företagen att medverka	Svårt att nå uthållighet i företagets engagemang
Generell information om hur den organiserade brottsligheten uppträder	Informationen är billig och effektiv. Minskar rekryteringsbasen och ökar det lokala engagemanget	Svårt att nå ut till rätt målgrupp
Vårt förslag: Informationsinsatser om Sveriges straffsystem. Öka företagets vaksamhet genom information och kontroll, till exempel genom tullens Servicetrappa. Generell information.		

INFORMATIONINSATSER OM SVERIGES STRAFFSYSTEM

Socialt utsatta personer som rekryteras i utlandet verkar i många fall vara ovetande om de hårda straff som utdöms för grov narkotikasmuggling i Sverige. Det är ett problem eftersom det innebär att den avsedda allmänpreventiva effekten av de utdömda straffen då blir obefintlig. Mycket talar således för att straffsystemet har haft en begränsad effekt mot många som i dag avtjänar straff och som kommer att avtjäna straff i framtiden.

En åtgärd som togs upp på seminariet med de samverkande myndigheterna var informationsinsatser mot andra länder för att öka medvetenheten om Sveriges straffsystem. Sådana insatser i exempelvis Sydamerika skulle rimligtvis ha en begränsad effekt, eftersom det kan vara mycket svårt att nå rätt målgrupp med informationen. Däremot skulle insatserna kunna riktas mot länder som ligger närmare Sverige, till exempel de baltiska staterna. Riktade informationsinsatser inom Sverige skulle också kunna tänkas ha effekt. Potentiella personer skulle då uppmärksammas på hur hårda straff som kan utdömas för att motta eller förvara narkotika. Det vore också möjligt att rikta information mot organisationer och föreningar som har medlemmar med ursprung från andra länder där kurirer ofta rekryteras för att på så sätt öka medvetenheten om det svenska straffsystemet.

FÖRBÄTTRA DEN SOCIALA SITUATIONEN

Forskningsresultatet visar att en stor del av de personer som rekryterades till kurirer, mottagare och förvarare ofta hade ekonomiska problem och var socialt utsatta människor. Genom att förbättra den generella sociala situationen för människor skulle rekryteringsbasen minska. Det krävs förbättrade förutsättningar för studier, arbete och personlig utveckling. Schiray (2001) har pekat på betydelsen av denna typ av insatser och ger exempel som att förbättra livsvillkoren inom fattiga bostadsområden och att underlätta för, till exempel unga och invandrare att tjäna pengar legalt (jfr Bunt och van der Schoot, 2003).

Ett problem med en sådan bred strategi är givetvis att den är resurskrävande och långsiktig. Ser vi enbart till situationen i Sverige bör ändå förutsättningarna vara stora att minska rekryteringsbasen här.

ÖKA FÖRETAGENS VAKSAMHET GENOM INFORMATION

Anställda inom företag kan värvas av kriminella grupperingar. Det kan handla om personer som har en befattning, som fyller en viktig funktion för den organiserade narkotikabrottsligheten. Det kan till exempel vara personer som arbetar i det slutliga produktions- eller emballeringsledet för produkterna och som en följd av sitt yrke kan gömma narkotika i godset. Det kan även handla om lagerarbetare som rekryteras för att ta emot godsändningar med narkotika på ett företags lastbrygga eller långtradarchaufförer som utför transporten med smuggelgodset. Det kan också gälla bilmekaniker eller svetsare som tillverkar lönnutrymmen.

En ökad kunskap bland företagen om att de ovetande underlättar för den organiserade brottslighetens verksamhet kan leda till en förbättrad intern kontroll, vilket i sin tur ökar upptäcktsrisken och försvårar rekrytering. Bunt och van der Schoots (2003) är inne på denna linje och föreslår bland annat uppförandekoder, kontroll av personal och kunder samt ett ökat hierarkiskt eller kollegialt övervakande system inom företagen.

Det bör även vara möjligt att genom information få företagen att vara uppmärksamma på sina medarbetares sociala och ekonomiska situation. Som nämnts är skuldsatta personer en viktig ingång för rekrytering. Det krävs emellertid incitament för att få en uthållighet i företagens engagemang.

ÖKA FÖRETAGENS KONTROLL GENOM TULLENS SERVICETRAPPA

Ett incitament som införts på senare år är Tullens Servicetrappa, som togs upp på seminariet med de samverkande myndigheterna. Det är ett intressant exempel på ett arbete att reducera risken för att företag utnyttjas för till exempel narkotikasmuggling. Kortfattat går Servicetrappan ut på att företag som uppfyller vissa krav får fördelar i form av en förenklad och smidigare tullhantering. En överenskommelse träffas mellan företag och tullen, Memoranda of understanding, där parternas förpliktelser regleras. Företagen får minskade kostnader och tullen får en säkrare tullhantering och viktig information. På detta sätt ges företagen incitament att följa vissa regler och riktlinjer. En viktig del i Servicetrappan är samarbetet mellan företag och Tullverket mot tullbrottslighet. Det finns även en internationell

modell för certifiering av företag, COMPACT. Målet är att denna modell ska bli standard inom hela EU.

Genom de informationsinsatser som nyss nämnts och som kan riktas till företagen om hur den organiserade brottsligheten uppträder kan kopplas ihop med Servicetrappan. Härigenom bör förutsättningarna öka för att företagen långsiktigt kan värna om sin integritet och motverka infiltration.

GENERELL INFORMATION OM HUR DEN ORGANISERADE BROTTSLIGHETEN UPPTRÄDER

Den organiserade brottsligheten för tankarna till stora gränsöverskridande organisationer med gudfäder i spetsen, ingenting som berör vanligt folk eller lokalsamhället. Som denna forskningsrapport visar är denna bild missvisande. Genom nätverken finns den organiserade narkotikabrottsligheten i princip överallt genom de omfattande kontaktnäten, även på lokal nivå. Brottsligheten sker inte enbart på en ogripbar internationell nivå utan har sina rötter i lokalsamhället, inte minst genom lokala grossister och detaljister. I denna mening är också den organiserade brottsligheten vardagsbrott i lokalsamhället.

Den organiserade brottsligheten behöver också en miljö att verka i. Narkotika ska transporteras till lokala grossister och detaljister. Narkotika ska överlämnas och tas emot och sedan förvaras för att ytterligare överlämnas och tas emot. Betalning ska ske i alla led. Det är människor som utför dessa sysslor och det är människor som rekryteras för detta. Det innebär att om den allmänna vaksamheten kunde öka genom att många får insikt om att det egentligen är organiserad brottslighet som förekommer, ökar risken för upptäckt som försvårar brottsligheten. En ökad medvetenhet borde exempelvis kunna öka tipsen till tull och polis.

Council of Europe (2003) betonar att det är viktigt att få hela samhället engagerat i kampen mot den organiserade brottsligheten då insatser som endast kommer från rättsväsendet har en begränsad effekt.

VÅRT FÖRSLAG

En ökad kunskap i näringslivet om hur den organiserade narkotikabrottsligheten uppträder samt hur dess kopplingar med det reguljära samhället ser ut bedöms vara viktigt från ett brottsförebyggande perspektiv. Genom att öka medvetenheten och vaksamheten bland företagen om att de kan utnyttjas av den organiserade narkotikabrottsligheten bedöms både den faktiska och den upplevda upptäcktsrisken öka för personer som riskerar att rekryteras av kriminella grupperingar. Genom att koppla denna vaksamhet till tullens Servicetrappa uppnås också ett långsiktigt engagemang.

Kunskapen bör också öka hos allmänheten om hur den organiserade brottsligheten arbetar och att den även finns på lokalplanet. På detta område finns mycket att göra. En ökad medvetenhet kommer att försvåra för nätverken.

LOJALITET OCH HÅLLA TYST

Forskningsresultaten visar att hot och våld ständigt finns närvarande på narkotikamarknaden. Även om det inte är vanligt förekommande utgör hot

och våld en påtaglig risk och har därför en disciplinerande effekt. De inblandade aktörerna är medvetna om vilka regler som gäller och vilka konsekvenser som kan inträffa om dessa regler bryts. En av dessa regler är att hålla tyst och inte avslöja någon viktig information vid ett eventuellt gripande.

Tystnadens regel är det viktigaste budordet för den organiserade brottsligheten och samtidigt det största problemet för rättssamhället, som behöver information för att kunna utreda och bevisa brott. I den strategi som vi här lägger fram är information egentligen ännu viktigare, eftersom kartläggning av nätverken är av grundläggande betydelse för att rikta in sig mot viktiga angreppspunkter.

Till följd av detta bör metoder utvecklas som medför att personer inom nätverken, inte minst gripna gärningspersoner, förmås att bryta tystnadens bud och blir mer villiga att lämna viktig information om verksamheten. Vi börjar med att inventera vilka åtgärder som kan tänkas ha en effekt mot denna angreppspunkt.

Angreppspunkt: Genom att reducera lojaliteten kan man få gärningspersoner att lämna viktig information.		
<i>Inventering av åtgärder från tidigare arbeten etc:</i>	<i>Fördelar:</i>	<i>Nackdelar:</i>
Skapa oreda i nätverket	De inblandade avslöjar varandra som en följd av osämja	Svårt och resurskrävande
Kronvittnen	Ökad information om ledarna	Kräver ny lagstiftning. Minskad rätts-säkerhet? Risk för falska vittnesmål
Ökad användning av informatörer	Ger insikt i nätverken. Skapar oro i grupperingarna	Resurskrävande Kan vara riskabelt Risk för "dubbel-agenter"
Infiltratörer	Ger insikt i nätverken. Skapar oro i grupperingarna	Kräver ny lagstiftning. Farligt. Infiltratören begår brottsliga handlingar.
Ökat skydd för informationslämnare	Kan få gripna att lämna viktig information	Resurskrävande
Öka inte de kriminella grupperingarnas "badwill"	Minskar den "allmänpreventiva effekten" inom nätverken. Minskar allmänhetens rädsla för att vittna	Svårt eftersom mediantresset är stort för våld inom "den undre världen"
Hög prioritet på att utreda hot och våld inom de kriminella leden och mot vittnen m.fl.	Minskar den "allmänpreventiva effekten" inom nätverken. Minskar allmänhetens rädsla för att vittna	Resurskrävande och annan viktig brottslighet riskerar att prioriteras ned
Vårt förslag: Det behövs incitament för gripna personer att lämna information, främst skyddsprogram. Den kriminella användningen av hot och våld ska motverkas genom att uppgifter inte sprids vidare och brottsutredningar prioriteras. Ökad användning av informatörer.		

SKAPA OREDA I NÄTVERKEN

Som tidigare nämnts är det ovanligt att gripna personer vet eller avslöjar identiteten på sin uppdrags- eller arbetsgivare. Eftersom det är förenat med risker att lämna information krävs incitament för att en gripna person ska avslöja något. Sådana tydliga incitament kan vara strafffrihet eller strafflindring (jfr kronvittnen), eller att den gripna personen har egna hämndmotiv för att lämna uppgifter eftersom denne känner sig sviken av sina uppdragsgivare eller medbrottslingar.

Lyckas man skapa oreda och osämja i nätverken borde möjligheterna öka för att få inblandade personer att lämna information om varandra (Dorn, Oette och White, 1998). En tillämpning av kronvittnen skulle kunna bidra till reducera lojaliteten mellan brottslingarna. Enligt Reuter (2000) har lojalitet svårt att existera i en miljö där missbruk förekommer och personer kan komma undan långa straff genom att samarbeta med myndigheterna. Även användning av informatorer bedöms kunna öka graden av oro och misstänksamhet mot varandra inom nätverken.

Myndigheterna bör också vara observanta på personer som känner sig svikna och som utan större övertalning kan vara intresserade av att samarbeta.

KRONVITTNEN, INFORMATÖRER OCH INFILTRATÖRER

Användandet av kronvittnen, informatorer och infiltratorer diskuterades i avsnittet Ledarna skyddar sig själva. Särskilt systemet med kronvittnen och infiltratorer har emellertid en rad nackdelar och därför bedöms det vara intressantare att använda informatorer.

ÖKAT SKYDD INFORMATIONSLÄMNARE

Som tidigare beskrivits har gripna personer oftast mer att förlora än vinna på att lämna viktig information till myndigheterna på grund av risken för hämndaktioner. Om det var möjligt att erbjuda gripna personer och deras anhöriga någon typ av skydd, till exempel särskilda anstalter eller skyddsprogram skulle det vara lättare att få personer villiga att lämna information. Nackdelen med denna strategi är att den är resurskrävande.

ÖKA INTE GRUPPERINGARNAS "BADWILL"

För den organiserade brottsligheten är det dåliga ryktet positivt för affärsverksamheten, särskilt om det gäller indrivning och utpressning. Den underliggande risken för hot och våld för med sig att målsäganden och vittnen inte kontaktar myndigheterna eller drabbas av en besvärande glömska när rättegångsdagen närmar sig. Myndighetspersoner kan också tillämpa en själv censur, vilket innebär att de inte ger sig in på spår som de uppfattar som farliga. Det dåliga ryktet medför att hot eller våld sällan behöver tillgripas. Mc-gängen, med sina symboler, utnyttjar i hög grad det dåliga ryktet.

Medierna har ett stort intresse av att skildra den organiserade brottslighetens våldsanvändning. Genom mediaexponering förstärks ryktet ytterligare och risken för hot och våld får därför en "allmänpreventiv effekt". En strategi är därför att vara återhållsam med information, något som polisen redan är med uppgifter om mc-gängen.

Hot och våld är också ett maktinstrument för att förebygga framtida illojalitet inom nätverken. De som har kopplingar till den kriminella miljön vet att det finns resurser att använda hot och våld om någon inte följer spelreglerna. En strategi är därför att inte blåsa upp interna uppgörelser och bestraffningar inom de kriminella nätverken. Samtidigt ska brottsutredningarna ges särskild hög prioritet eftersom de fyller den dubbla uppgiften

att angripa ett fenomen som både utgör ett brott mot en specifik person och en maktdemonstration mot hela nätverket och samhället i stort.

VÅRT FÖRSLAG

Om förtroende är det kitt som håller nätverk och grupperingar samman bör en strategi vara att försöka öka misstänksamheten inom den kriminella miljön. Ett sätt kan vara att öka användningen av informatörer. Det bör leda till både bättre kartläggningar av nätverken som ett led i det nätverksbaserade angreppssättet och ökad misstro inom nätverk och grupperingar.

Vi bedömer att det finns tre incitament för gripna personer att avslöja relevant information om narkotikabrottsligheten. Dessa är möjligheten till att få straffrihet eller straffflindring, personlig hämnd och ett ökat skydd mot eventuella repressalier, hot och våld. Det första incitamentet kräver att ett system med kronvittnen införs eller att ett steg på vägen tas mot en sådan ordning genom att straffmätningen påtagligt påverkas av att information lämnas⁷. Det andra incitamentet har att göra med mekanismer inom nätverken och är svåra att påverka utifrån. Det tredje incitamentet borde däremot kunna ha en viss effekt på några av de gripna personerna utan att vara en lika långtgående åtgärd som att införa kronvittnesstatus. Denna åtgärd kräver emellertid en noggrann genomgång av hur ett sådant skyddsprogram skulle se ut och hur omfattande det bör vara.

Myndigheterna bör vara återhållsamma med att medverka till att information om att hot och våld förekommer inom den kriminella miljön eller gentemot vittnen och målsäganden. Detta för att inte öka grupperingarnas dåligt rykte. Sådana brott bör sedan få hög prioritet eftersom det är viktigt att de kriminella maktmedlen ska få en begränsad avskräckande effekt.

INTERNATIONELLA KOPPLINGAR

Narkotikabrottsligheten är till sin natur gränsöverskridande eftersom narkotika i de flesta fall smugglas in i landet.

Forskningsresultaten visade att det oftast handlade om grupperingar i olika länder som utförde en affärstransaktion mellan sig. Anledningen är att det är viktigt att vara etablerad på narkotikamarknaden i det område där narkotikan ska säljas vidare. Därför är det lättare att sälja ett helt parti till en etablerad gruppering än att själv ta hand om narkotikahandlingen i ett annat land.

Relationen mellan dessa grupper bestod ofta av att en eller flera personer i de olika grupperingarna hade någon form av samhörighet. Det kunde till exempel vara gemensam uppväxt eller släktskap. Denna samhörighet bidrog till att det fanns ett förtroende mellan affärsparterna, vilket är mycket viktigt för att en affärstransaktion ska kunna genomföras.

Eftersom narkotikasmuggling kräver en kontakt i utlandet bör insatser riktas mot denna koppling mellan kriminella grupperingar. Lyckas man

⁷ I RB 29:5 anges att vid straffmätningen ska beaktas bland annat om den tilltalade efter förmåga sökt förebygga eller avhjälpa eller begränsa skadliga verkningar av brottet, eller om den tilltalade frivilligt har angett sig. Denna regel ger knappast tillräckliga incitament för att personer ska avslöja information om nätverken.

störa den internationella kopplingen mellan grupperingarna försvåras verksamheten. Vi börjar med att inventera vilka åtgärder som kan tänkas ha en effekt mot denna angreppspunkt.

Angreppspunkt: Narkotikabrottsligheten verkar över gränserna och har internationella kopplingar.		
<i>Inventering av åtgärder från tidigare arbeten etc:</i>	<i>Fördelar:</i>	<i>Nackdelar:</i>
Myndighetssamarbete över gränserna	Ger möjlighet att kartlägga kopplingar mellan olika grupperingar	Resurskrävande
Brottsförebyggande samarbete över gränserna	Större effekt att arbeta över gränserna	Resurskrävande
Skapa incitament för branschorganisationer att vara uppmärksamma	Ger ökade informationsmöjligheter	Kan vara svårt att få en uthållighet
Vårt förslag: Ökat samarbete.		

MYNDIGHETSSAMARBETE ÖVER GRÄNSERNA

Nätverk måste bekämpas med nätverk. Eftersom nätverken sträcker sig över nationsgränserna måste även myndigheterna bli lika bra som de kriminella nätverken på att samarbeta. På detta område finns mycket att göra. Genom ett förbättrat myndighetssamarbete och informationsutbyte över nationsgränserna ökar möjligheterna att kartlägga nätverken. En bättre översikt kan erbjudas genom samarbetet över kopplingarna mellan grupperingar i olika länder. Sedan kan insatser riktas mot att slå ut dessa kopplingar. I sak innebär det att i vissa situationer kan brottsförebyggande och brottsbekämpande åtgärder mot den svenska narkotikamarknaden lämpligen ske utanför Sveriges gränser. Frågan bör inte vara i vilket land åtgärderna ska sättas in utan var det finns en säker kartläggning som skapar förutsättningar att agera och var åtgärderna har störst effekt.

Nackdelen med denna strategi är att den är resurskrävande och försvåras av olika sekretessregler. Till detta kommer att olika länder har skiftande prioriteringar och olika administrativa hinder försvårar samarbete.

En väg för att förbättra samarbetet är att bilda gränsöverskridande samarbetsformer (task force) med en tydlig inriktning.

BROTTSFÖREBYGGANDE SAMARBETE ÖVER GRÄNSERNA

På samma sätt som de brottsbekämpande myndigheterna måste samarbeta över gränserna borde det finnas förutsättningar även för de brottsförebyggande organen att öka samarbetet i kampen mot den organiserade narkotikabrottsligheten. De informationsinsatser som tidigare nämnts för att försvåra rekrytering kan vara en sådan uppgift. Förutsättningar skapas också för spridning av exempel på förebyggande metoder.

SKAPA INCITAMENT FÖR BRANSCHORGANISATIONER ATT VARA UPPMÄRKSAMMA

Företag kan utnyttjas utan att de har vetskap om detta. Ett exempel är transportföretag som ovetande transporterar gods som innehåller narkotika. Det är därför viktigt att företag och branschorganisationer är medvetna om och uppmärksamma på detta problem. Tidigare har tullens Service-trappa beskrivits som en intressant möjlighet att öka beredskapen hos de företag som träffat överenskommelse om samarbete med tullen.

Det bör emellertid vara möjligt att mobilisera branschorganisationer, företagsorganisationer och fackföreningar, både nationellt och internationellt, för att sprida information om hur den organiserade narkotikabrottsligheten agerar. Syftet med sådan information är att öka vaksamheten och därmed göra det svårare eller mer riskfyllt att utnyttja företag för brottslig verksamhet.

VÅRT FÖRSLAG

Ett ökat internationellt samarbete både mellan myndigheter och mellan myndigheter och näringslivet samt även mellan myndigheter och arbetsmarknadens organisationer bedöms vara av stor vikt för att förebygga och bekämpa narkotikabrottsligheten.

INVESTERINGAR OCH PENNINGTVÄTT

Den gränsöverskridande affärstransaktionen innebär att pengar måste överföras från en grupp till en annan. Denna överföring måste vara både säker och inte dra till sig uppmärksamhet. Om det är möjligt att störa eller hindra dessa betalningsmöjligheter försvåras möjligheten för affärstransaktioner. När väl medlen har mottagits måste de skyddas från myndigheternas uppmärksamhet och helst förvandlas från svarta pengar till vita, med en respektabel härkomst. Pengarna behöver således tvättas. Till detta kommer att medlen bör investeras för att arbeta och ge avkastning.

Angreppspunkt: Ekonomiska medel måste överföras, sparas, investeras och tvättas.		
<i>Inventering av åtgärder från tidigare arbeten etc:</i>	<i>Fördelar:</i>	<i>Nackdelar:</i>
Utveckla rapporteringsformuläret för penningtvätt	Ger en ökad möjlighet att gallra intressanta fall och spåra avsändare	Lätt att "gå runt" rapporteringen
Finansiell kartläggning	Ökar möjligheterna att få uppslag om brottslig verksamhet och komma åt nyckelpersoner	Resurskrävande och integritetskänslig. Förutsätter reglering kring sekretess och registerhantering
Öka myndighetssamverkan kring finansiell kartläggning	Om Skatteverket och andra myndigheter inbegrips i den finansiella kartläggningen ökar effektiviteten	Resurskrävande, integritetskänsligt och sekretesshinder
Ökade förverkandemöjligheter av kriminella tillgångar	Slår mot brottslighetens affärsidé, pengarna	Kräver lagstiftning och ett nytt sätt för myndigheterna att arbeta på
"Håll näringslivet rent"	Stänger ute "kriminella" företag från den reguljära ekonomin	Ställer krav på lagstiftning och sekretess brytande regler
Vårt förslag: Finansiell kartläggning och "Håll näringslivet rent".		

UTVECKLA RAPPORTERINGSFORMULÄRET FÖR PENNINGTVÄTT

Forskningsresultaten visar att en vanlig betalningsmetod för de inköpta narkotikapartierna var att använda sig av penningtransaktionsfirmor, till exempel Moneygram och Western Union Money Transfer, för att skicka pengar till ett annat land.

Vid seminariet med de samverkande myndigheterna diskuterades bristerna med det rapporteringsformulär för misstänkta fall av penningtvätt som i dag används. Den utformning som formuläret nu har genererar ett stort antal anmälningar och därmed en stor arbetsmängd som gör det svårt för Finanspolisen att kunna gallra fram intressanta fall och spåra avsändare. Ett mer detaljerat formulär skulle underlätta sorteringen av fallen. Nackdelen med en sådan strategi är, som resultatet visar, att grupperingarna använder sig av motåtgärder för att "komma runt" rapporteringen. Exempelvis används bulvaner för att skicka pengar och många småbelopp skickas från olika transaktionsfirmor för att de inte ska omfattas av rapporteringssystemet. Vidare kan egna penningkurirer användas.

FINANSIELL KARTLÄGGNING OCH MYNDIGHETSSAMVERKAN

Som undersökningarna visade är pengarna drivkraften för den organiserade narkotikabrottsligheten. Till följd av detta är det viktigt att göra en ordent-

lig finansiell kartläggning av nätverken och de personer som ingår där, vilket kan öka upptäcktsrisken. En sådan metod är i överensstämmelse med vår övergripande strategi att satsa mer på att komma åt pengarna från narkotikaverksamheten än på själva varan.

Vinsterna från den brottsliga verksamheten hamnar någonstans i fordon, båtar, fastigheter, värdepapper, egna företag etc. En sådan kartläggning kräver ett ökat samarbete mellan myndigheter som Tullverket, Skatteverket, Kronofogdemyndigheten, Polisen, Finansinspektionen och Ekobrottsmyndigheten. Det förutsätter lagstiftning och ändrade sekretessregler. Vidare bör även annan brottslighet än enbart narkotikabrott omfattas av regleringen. Nackdelen är att finansiell kartläggning är integritetskänslig. En annan nackdel med åtgärder mot penningtvätt är enligt van der Bunt och van der Schoots (2003) att det finns en risk för att de endast leder till en omflyttning av penningtransaktionerna till andra finansiella alternativ.

ÖKADE MÖJLIGHETER ATT FÖRVERKA BROTTSLINGARNAS TILLGÅNGAR

Enligt vår uppfattning räcker det inte med att kunna beslagta kurirens narkotika utan metoder måste utvecklas för att störa verksamheten. Flera deltagare på seminariet efterfrågade flera möjligheter till beslag och förverkande.

En viktig förutsättning för en strategi som går ut på att satsa mer på att komma över pengarna från narkotikaverksamheten och mindre på själva varan är att förutsättningarna ökar att ta pengar och annan egendom i beslag och sedan kunna besluta om förverkande. En sådan lagstiftning kan exempelvis innehålla regler som lägger en viss bevisbörda på den enskilde eller företaget att förklara hur egendom har anskaffats. På exempelvis Irland finns en särskild myndighet som är inriktad på att spåra vinningen av brott.

"HÅLL NÄRINGSLIVET RENT"

Tidigare har intresset av att rekrytera personer i företag som kan hjälpa till med narkotikasmuggling nämnts och hur näringslivet kan bidra i det förebyggande arbetet genom att öka vaksamheten. Den organiserade narkotikabrottsligheten har också ett intresse av att förvärva och driva företag. Skälen är många. Det är ett sätt att dölja den brottsliga verksamheten. Kriminella pengar kan tvättas i en reguljär verksamhet och förklara enskilda personers inkomst- och förmögenhetsnivå. Narkotikabrottsligheten kan syfta till att få medel för att etablera ett företag.

I exempelvis Nederländerna sker en omfattande kontroll av de personer som registrerar företag och som förvärvar juridiska personer (SOU 1997:111). Särskild lagstiftning finns som gör det möjligt att hindra personer att etablera sig i näringslivet. Sådan kontroll kan också utövas när tillstånd ska meddelas för att driva viss verksamhet, få företagsstöd etc. För att en sådan lagstiftning ska vara effektiv förutsätts en integritetskänslig registerverksamhet och omfattande kontroll.

VÅRT FÖRSLAG

Finansiell kartläggning som baseras på en ökad myndighetssamverkan bedöms ge en förbättrad helhetsbild över nätverken och dessutom fokusera på drivkraften för den organiserade brottsligheten, nämligen pengarna. Vi anser även att det krävs en ökad kontroll som försvårar för den organiserade brottsligheten att integreras i näringslivet.

AVSLUTANDE SAMMANFATTNING AV VÅRA FÖRSLAG

För att kunna motverka den organiserade narkotikabrottsligheten räcker det inte med en enda åtgärd. Det som behövs är ett brett åtgärdsprogram där insatser riktas mot flera angreppspunkter i nätverket samtidigt.

Efter genomgången av viktiga angreppspunkter och olika typer av åtgärder ska vi nu kortfattat sammanfatta vilka åtgärder som vi anser vore lämpligast att satsa på. Dessa är:

- Bekämpa nätverken och inte enbart enskilda personer. Noggranna kartläggningar av nätverken före tillslag skapar förutsättningar för att skada nätverken mer än vad det gör att endast lyfta bort personer som är lätt utbytbara.
- Nätverk måste bekämpas med nätverk. Det innebär ett ökat samarbete mellan myndigheterna och ett ökat samarbete mellan myndigheter i olika länder.
- Gå mer på pengarna än på narkotikan. Då skadas nätverken i högre grad samtidigt som förutsättningarna ökar att ta centrala aktörer, som ofta finns nära pengarna men långt ifrån narkotikan.
- Rikta insatserna hellre mot nyckelpersoner i grossistleden än de ledande personerna. Skälet är att dessa nyckelpersoner har de nödvändiga kontakterna på marknaden och är svåra att ersätta.
- Försvåra rekrytering av medarbetare med riskfyllda uppgifter genom en ökad information om vårt straffsystem. Bättre sociala förutsättningar, utbildning, arbetsmöjligheter och integration minskar rekryteringsbasen till narkotikabrottsligheten.
- Förhindra att företag utnyttjas för smuggling. Näringslivet och fackföreningsrörelsen kan bli mer observanta på hur den organiserade brottsligheten utnyttjar personer i företag med arbetsuppgifter inom lager, emballage, logistisk etc.
- Skapa oreda i nätverken och sprid misstro genom en ökad användning av informatörer och genom att erbjuda ”avhoppare” olika förmåner och skyddsprogram i utbyte mot viktig information.

- Minska det kriminella våldets ”allmänpreventiva effekt” genom att inte sprida information om våldsanvändningen och prioritera brottsutredningar som handlar om ”disciplinära åtgärder” inom nätverken.
- Försvåra hanteringen av svarta pengar genom finansiell kartläggning av personers ekonomi. Svarta pengar måste överföras mellan personer, sparas, investeras etc. Detta är sårbara punkter som kan utnyttjas för förebyggande åtgärder.
- All brottslighet är i grunden lokal. Därför har även den organiserade narkotikabrottsligheten lokala grossister. En ökad medvetenhet i lokalsamhället om att organiserad brottslighet inte är globala organisationer långt bort utan finns här och nu skapar förutsättningar att agera lokalt.
- Ökad kunskap om hur nätverk och grupperingar fungerar och agerar skapar förutsättningar att hitta angreppspunkter. BRÅ fortsätter med denna uppgift.

Referenser

- Adamoli, S. m.fl. (1998). *Organised crime around the world*. Helsinki: Heuni.
- Adler, P. (1985). *Wheeling and Dealing: An Ethnography of an Upperlevel Drug Dealing and Smuggling Community*. New York: Colombia University Press.
- Ahrne, G. (1994). *Social Organizations. Interaction inside, outside and between organizations*. London: Sage
- Akhtar, S. och South, N. (2000). Hidden From Heroin's History: Heroin Use and Dealing within an English Asian Community - A Case Study. I: Natarajan, M. och Hough, M., *Illegal Drug Markets: From Research to Prevention Policy*. Monsey: Criminal Justice Press.
- Albanese, J. S. (1994). Models of Organized Crime. I: Kelly, R. J. m.fl. *Handbook of Organized Crime in the United States*. Westprot: Greenwood.
- Albanese, J. S. (1995). Where Organized and White-Collar Crime Meet: Predicting the Infiltration of Legitimate Business. I: Albanese, J. (red.). *Contemporary Issues in Organized Crime*. Monsey: Willow Tree Press.
- Albanese, J. S. (2000). The causes of organized crime. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 16 (4), 409-423.
- AMOB (1977). *Arbetsgruppen mot organiserad brottslighet*. Rikspolisstyrelsen. Stencil.
- Andersson, H. (2001). Spritsmuggling i mellankrigstidens Stockholm. Illegala entreprenörer i ett komparativt perspektiv. I: Appelgren, L. och Sjögren, H. (red). *Ekonomisk brottslighet och nationalstatens kontrollmakt*. Stockholm: Gidlunds.
- Arlacchi, P. (1986). *Mafia Business. The mafia ethic & the spirit of capitalism*. London: Verso.
- Bean, P. (2002). *Drugs and crime*. Portland: Willan Publishing.
- Block, A. A. (1994). Organized Crime: History and Historiography. I: Kelly, R. J. m.fl. *Handbook of Organized Crime in the United States*. Westprot: Greenwood.
- Borell, K. och Johansson, R. (1996). *Sambället som nätverk. Om nätverksanalys och samhällsteori*. Lund: Studentlitteratur.
- BRÅ, 2002 *Organiserad brottslighet – lösa maskor eller fasta nätverk*. Stockholm: Fritzes.
- BRÅ, 2003 *Förebygga ekobrott. Behov och metoder*. Stockholm: Fritzes.
- Carlsson, K-M. (2003). *Utvärdering av Västerortspolisens Rånkommission. Brottsliga Nätverk i Polismästardistrikt Västerort*. Rapport. Kriminologiska institutionen. Stockholms universitet.
- Claesson, G. (1986). *Huddingegruppen*. Kristianstad: Rabén & Sjögren.
- Coles, N. (2001). It's not what you know – it's who you know that counts. Analysing serious crime groups as social networks. *British Journal of Criminology*, 41, 580-594.
- Council of Europe (2003). *Preventive legal measures against organised crime. Organised crime – Best Practice Survey no 9*.

- Cressey, D. R. (1979). *Theft of the Nation. The structure and operations of organized crime in America*. New York: Harper Torchbooks.
- Curtis, R. och Wendel, T. (2000). Toward the Development of a Typology of Illegal Drug Markets. I: Natarajan, M. och Hough, M., *Illegal Drug Markets: From Research to Prevention Policy*. Monsey: Criminal Justice Press.
- Dahl, O. (1976). *Grunntrekk i historieforskningens metodlaere*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Deadman, D. och Pyle, D. (2000). An Economic Model of Criminal Activity. I: MacDonald, Z. Och Pyle, D. *Illicit Activity. The Economics of Crime, Drugs and Tax Fraud*. Dartmouth: Ashgate.
- Desroches, F. (1999). *Drug trafficking in Canada. Drug trafficking and organized crime in Canada: A study of high level drug networks*. www.yorku.ca/nathanson/newsletter3/summer.htm (Nedladdat 2004-03-31)
- Dickie, J. (2004). *Cosa Nostra. A History of the Sicilian Mafia*. London: Hodder & Stoughton.
- Dolmén, L. (2004). "Översikt" I: Dolmén, L. (red.) *Brottsutvecklingen i Sverige 2001-2003*. BRÅ-rapport 2004:3. s. 7-23. Stockholm: Fritzes.
- Dorn, N., m.fl. (1992). *Traffickers. Drug Markets and Law Enforcement*. London: Routhledge.
- Dorn, N. (2000). Performance Management Indicators and Drug Enforcement: In the Crossfire or at the Crossroads? I: Natarajan, M. och Hough, M., *Illegal Drug Markets: From Research to Prevention Policy*. Monsey: Criminal Justice Press.
- Dorn, N., Oette, L. och White, S. (1998). Drugs importation and the bifurcation of risk. *The British Journal of Criminology*, 38 (4), 537-560.
- Duggan, C. (1989). *Fascism and the mafia*, Yale University Press, New Haven.
- van Duyne, P. (2002). Introduction: Upper- and underworld cross-border crime economy. I: van Duyne, P. m. fl. (red.). *Upperworld and Underworld in Cross-Border Crime*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
- Eck, J. E. och Gersh, J. S. (2000). Drug Trafficking as a Cottage Industry. I: Natarajan, M. och Hough, M., *Illegal Drug Markets: From Research to Prevention Policy*. Monsey: Criminal Justice Press.
- Ersson, B. (1994). *Smuggling*. Stockholm: Sjöhistoriska museet.
- Finckenaue, J. O. (1994). Russian Organized Crime in America. I: Kelly, R. J. m.fl. *Handbook of Organized Crime in the United States*. Westport: Greenwood.
- Finckenaue, J. O. och Waring, E. J. (1998). *Russian Mafia in America. Immigration, Culture, and Crime*. Boston: Northeastern University Press.
- Fijnaut, C. M. fl. (1998). *Organized Crime in the Netherlands*. The Hague: Kluwer Law International.
- Flyghed, J. (2000) (Red.) *Brottsbekämpning – mellan effektivitet och integritet*. Lund: Studentlitteratur.
- Flyghed, J. (2001). Schengen ersätter gamla gränser med nya. *Göteborgs-posten* den 11 mars.

- Halstead, B.** (1998). The use of models in the analysis of organized crime and development of policy. *Transnational organized crime*, 4, (1), 1-24.
- Hechter, M.** (1987). *Principles of Group Solidarity*. Berkeley: University of California Press.
- Hough, M. och Natarajan, M.** (2000) *Illegal drug markets: From research to prevention policy* Monsey: Criminal justice Press.
- Huling, T.** (1996). Prisoners of war: Women drug couriers in the United States. I: Green, P. (red.). *Drug Couriers. A New Perspective*. London: Quartet Books.
- Jacobs, J. B.** (1999). *Gotham Unbound. How New York City was Liberated from the Grip of Organized Crime*. New York: New York University Press.
- Johansen, P.O.** (1994). Markedet som ikke ville dø. Forbudstiden og de illegale alkoholmarkedene i Norge och USA. Oslo: Rusmiddeldirektoratet.
- Johansen, P. O.** (1996). Nettverk i gråsonen. Et perspektiv på organiseret kriminalitet. Norge: Ad Notam Gyldendal.
- Johansen, P. O.** (2004). Den illegale spriten. Fra forbudstid til polstreik. Oslo: Unipub forlag.
- Johnson, B. D. m.fl.** (2000). Crach Distribution and Abuse in New York. I: Natarajan, M. och Hough, M., *Illegal Drug Markets: From Research to Prevention Policy*. Monsey: Criminal Justice Press.
- Kassman, A.** (1998). Polisen och narkotikaproblemet. Från nationella aktioner mot narkotikaprofitörer till lokala insatser för att störa missbruket. *Stockholm Studies in Sociology*, N. S. 6. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Kelly, R. J., m. fl.** (1994). Turning Black Money into Green: Money Laundering. I: Kelly, R. J. m.fl. *Handbook of Organized Crime in the United States*. Westport: Greenwood.
- Korsell, L.** (2000). Ekobrott, liksom! *Svensk Juristtidning*. S. 932-965.
- Korsell, L.** (2002). I: Korsell, L. och Örnemark-Hansen, H. (red). *Organiserad brottslighet. Fasta nätverk eller lösa maskor..* Stockholm: BRÅ, Fritzes.
- Korsell, L.** (2003). *Bokföringsbrott – en studie i selektion*. Akademisk avhandling. Kriminologiska institutionens vid Stockholms universitet avhandlingsserie, nr. 13. Edsbruk: Akademitryck.
- Korsell, L.** (2004) Vilka kan förebygga ekonomisk brottslighet? *Organiserat og økonomisk kriminalitet – myter og realiteter*. PHS Forskning 2004:2. Oslo: Politihøgskolen.
- Korsell, L. och Nilsson, M.** (2003) *Att förebygga fel och fusk. Metoder för reglering och kontroll*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Korsell, L. och Nilsson, M.** (2003a) *Förebyggande metoder mot ekobrott. En antologi*. BRÅ-rapport 2003:10. Stockholm: Fritzes.
- Kleemans, E. R. & Van de Bunt, H. G.** (1999). The social embeddedness of organized crime. *Transnational Organized Crime*, 5 (19), 19-36.
- Kleiman, M. A. R.** (1994). Organized Crime and Drug Abuse Control. I: Kelly, R. J. m.fl. *Handbook of Organized Crime in the United States*. Westport: Greenwood.

- Kumm, B.** (2002). *Terrorismens historia*. Lund: Historisk media.
- Lalander, P.** (2001) *Hela världen är din – en bok om unga heroinister*
Lund: Studentlitteratur
- Laurson, L.** (2001) ”Det nordiske narkotikamarked” I: *Bruk, missbruk, marknad och reaktioner. Narkotika i Norden 1995 – 2000*. Helsingfors: NAD-publikation Nr 41.
- Lenke, L. och Olsson, B.** (1998). *Heroin Seizures as an Indicator of Variation in Market Situations, Drugs Availability and Heroin Use in Europe*. Council of Europe. Pompidou Group.
- Lemieux, V.** (2003). *Criminal Networks*. Rapport. Ottawa: Research and Evaluation Branch, Royal Canadian Mounted Police.
- Levi, M. och Maguire, M.** (2004) Reducing and preventing organised crime: An evidence-based critique. *Crime, Law & Social Change*, 41, 397-469, 2004.
- Lind, M.** (2002). *Det svårgripbara nätverket*. En sociologisk studie av företagare i nätverk. Akademisk avhandling. Örebro Studies in Sociology 3. Örebro: Universitetsbiblioteket.
- Lindgren, S-Å** (2002). *Ekonomisk brottslighet. Ett samhällsproblem med förhinder*. Studentlitteratur, Lund.
- Lupsha, P. A.** (1986). Organized Crime in the United States. In: Kelly, R. J., *Organized Crime. A Global Perspective*. Totowa: Rowman and Littlefield.
- Mack, J. A.** (1975). *The Crime Industry*. Westmead: Lexington Books.
- Mackenzie, S.** (2002) Organised Crime and Common Transit Networks. *Trends & issues in criminal and criminal justice*. Australian institute of criminology.
- Maltz, M. D.** (1994). Defining Organized Crime. I: Kelly, R. J. m.fl. *Handbook of Organized Crime in the United States*. Westport: Greenwood.
- McAndrew, D.** (1999) “The Structural Analysis of Criminal Networks” I *Offender Profiling Series: III – The Social Psychology of Crime: Groups, Teams and Networks*. Aldershot: Ashgate Publishing.
- McCluskey, K & Wardle, S.** (1999) “ The Social Structure of Robbery” I *Offender Profiling Series: III – The Social Psychology of Crime: Groups, Teams and Networks*. Aldershot: Ashgate Publishing.
- McIllwain, J. S.** (1999). Organised crime: A social network approach. *Crime, Law and Social Change*, 32 (4), 301-323.
- McIntosh, M.** (1975). *The Organisation of Crime*. London: The MacMillan Press.
- MOB** (2004) *Organiserad kriminalitet. Grov narkotikabrottslighet. Mobilisering mot narkotika*.
- Narkotikakommissionen** (1983). *Polisens insatser mot narkotikan*. PM nr 5.
- Natarajan, M** (2000) Understanding the structure of a drug trafficking organization: a conversational analysis. I: Hough, M och Natarajan, M (Red.) (2000) *Illegal drug markets: From research to prevention policy*. Monsey: criminal justice Press.

- Nilmander, U. och Ahlborn, K.** (1997). *Natt utan nåd – en bok om illustratören Bertil Hegland*. Stockholm: Tago.
- Paoli, L.** (2002). The paradoxes of organized crime. *Crime, Law and Social Change*, 37 (1), 51-97.
- Parker, H.** (2000). How Young Britons Obtain Their Drugs: Drugs Transactions at the Point of Consumption. I: Kelly, R. J. m.fl. *Handbook of Organized Crime in the United States*. Westprot: Greenwood.
- Patton, M.** (1987). *How to use qualitative methods in evaluation*. USA: Sage Publications.
- Persson, G. W.** (1999). *Cigarettsmugglingens struktur, omfattning och utveckling under senare delen av 1990-talet. Från limpa till lunga*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet (BRÅ) 1999.
- Petterson, T.** (2002). *Tre perspektiv på brottsliga nätverk: Supporterbråk, etnicitet och genus*. Avhandling. Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Prop. 1968:7 Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till narkotikastrafflag, m.m.**
- Raufer, X.** (2003). *Le grand réveil des mafias*. JC Lattés.
- Rengert, G., m.fl.** (2000) A geographic analysis of illegal drug markets. I: Natarajan, M. och Hough, M. (2000) *Illegal drug markets: From research to prevention policy*. Monsey: Criminal Justice Press.
- Reuter, P.** (1994). Research on Organized Organised Crime. I: Kelly, R. J. m.fl. *Handbook of Organized Crime in the United States*. Westprot: Greenwood.
- Reuter, P.** (2000). Epilogue: Connecting Drug Policy and Research on Drug Markets. I: Natarajan, M. och Hough, M., *Illegal Drug Markets: From Research to Prevention Policy*. Monsey: Criminal Justice Press.
- RKP KUT-Rapport 2001:13. Organiserad brottslighet i Sverige 2000.** Rikskriminalpolisen, Kriminalunderrättelsetjänsten, Analysroteln. Rapport.
- RKP, KUT-Rapport 2004:6:5 Narkotikasituationen i Sverige. Årsrapport 2003.** Sekretessprövad version.
- RKP, KUT-Rapport 2003:4. Narkotikasituationen i Sverige, Årsrapport 2002.** Rikskriminalpolisen, Kriminalunderrättelsetjänsten, Narkotikaroteln. Tullverket, Huvudkontoret, Analysenheten. Rapport.
- Rogovin, C. H. och Martens, F. T.** (1994). The Role of Crime Commissions in Organised Crime Control. I: Kelly, R. J. m.fl. *Handbook of Organized Crime in the United States*. Westprot: Greenwood.
- Ruggiero, V.** (1996). *Organized and Corporate Crime in Europe. Offers that Cant't Be Refused*. Aldershot: Dartmouth.
- Ruggiero, V.** (2000). Criminal Franchising: Albanians and Illicit Drugs in Italy. I: Natarajan, M. och Hough, M., *Illegal Drug Markets: From Research to Prevention Policy*. Monsey: Criminal Justice Press.
- Ruggiero, V. & South, N.** (1995). *Eurodrugs. Drug use, markets and trafficking in Europe*. London: UCL Press.

- Ryan, P.J. och Rush, G. E.** (1997). *Understanding Organized Crime in Global Perspective*. Ed: Ryan, P. J. och Rush, G. E. Thousand Oaks: Sage.
- Ryan, P. J.** (1994). A History of Organized Crime Control: Federal Strike Forces. I: Kelly, R. J. m.fl. *Handbook of Organized Crime in the United States*. Westport: Greenwood.
- Sarnecki, J.** (2001). *Delinquent Networks. Youth co-offending in Stockholm*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sarnecki, J.** (2004). *Girls and boys in delinquent networks*” International Annals of Criminology, 42, 29-57.
- Schatzberg, R.** (1994). African American Organized Crime. I: Kelly, R. J. m.fl. *Handbook of Organized Crime in the United States*. Westport: Greenwood.
- Schiray, M.** (2000a) Illicit drug distribution organisation in France: methodological experimentation at three levels of research I: EMCDDA Scientific Monograph Series, no 4 *Understanding and responding to drug use: the role of qualitative research*. Luxemburg: European Monitoring centre for Drugs and Drug Addiction.
- Schiray, M.** (2001). Introduction: drug trafficking, organised crime, and public policy for drug control. *International Social Science Journal*, 53 (169), 351-358.
- SPANEK** (1979) Arbetsgruppen angående spaning mot ekonomisk brottslighet Rikspolisstyrelsen.
- SPANARK** (1980). Narkotikaspaning och underrättelseförfarandet. SPANARK-gruppen. Rikspolisstyrelsen rapport C-420-6886/79. 1980-06-12.
- SOU 1997:111** *Branschsanering och andra metoder mot ekobrott*.
- SOU 2004:47** *Näringslivet och förtroendet* Stockholm: Fritzes.
- Spannow, K.E.** (1997). *Narkotikamiljöer I Århus: en etnografisk analys*. Århus: Centre for Alcohol and Drug Research.
- Sparrow, M.** (1991). The application of network analysis to criminal intelligence: An assessment of the prospects. *Social Networks*, 13, 251-274.
- Sund, B.** (2002). Organisationen är kärnan. I: Korsell, L. och Örnemark Hansen, H. *Organiserad brottslighet – lösa maskor eller fasta nätverk*. BRÅ-rapport 2002: 7. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.
- Svensson, B.** (1996). *Pundare, jonkare och andra – med narkotikan som följeslagare*. Stockholm: Carlsons.
- Svensson, D.** (2004). *Narkotikabrott. I: Dolmén, L. (red.) Brottsutvecklingen i Sverige 2001-2003*. BRÅ-rapport 2004:3. s. 275-287. Stockholm: Fritzes.
- Torstendahl, R.** (1966). *Historia som vetenskap*. Stockholm: Natur och kultur.
- Van de Bunt, H.G. och Van der Schoot** (2003) *Prevention of Organised Crime. A situational approach*. Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Vesterhav, D.** (2005). *Narkotikabrottslighetens organization*. D-uppsats. Kriminologiska Institutionen, Stockholms Universitet.

- Walsh, M. E.** (1977). *The Fence. A new look at the world of property theft.* Westport: Greenwood Press.
- Wasserman, S. & Faust, K.** (1994). *Social Network Analysis.* USA: Cambridge University Press.
- Westfelt, L.** (2000). *Organisatoriska förändringar inom svensk polis under 1990-talet med avseende på kampen mot organiserad brottslighet.* D-uppsats i kriminologi. Stockholms universitet.
- Williams, P.** (1994). *Transnational Criminal Organisations and International Security. Survival*, 36, s. 96-113.
- Winick, C.** (1994). *Organized Crime and Commercial Sex. I: Kelly, R. J. m.fl. Handbook of Organized Crime in the United States.* Westport: Greenwood.
- Zaitch, D.** (2002). *Trafficking Cocaine. Colombian Drug Entrepreneurs in the Netherlands.* The Hague: Kluwer Law International.

English summary

The organisational patterns of drug crime

Authors: Lars Korsell, Anita Heber, Bill Sund, Daniel Vesterhav

Published by:

National Council for Crime Prevention (BRÅ)

P.O.Box 1386

SE-111 93 Stockholm

Sweden

Reference:

BRÅ-report 2005:11

ISSN 1100-6676, ISBN 91-38-32220-X

Available in Swedish from:

Fritzes kundservice

SE-106 47 Stockholm, Sweden

Money constitutes the motive force underlying drug crime. This type of crime is organised in the form of both dense and relatively loose-knit networks, and project-like organisations that are to be found across the whole of Sweden and that work across national borders. Drug crime is deeply rooted within the criminal community and its informal rule systems. It focuses on smuggling, distribution and the sale of drugs in the wider community. It is a multi-faceted, multi-cultural and multi-national phenomenon.

This book describes and analyses this form of crime. The book concludes with proposals for offensive measures to combat drug crime. The study proceeds on the basis of the international research literature on organised crime in general, and organised drug crime in particular. In the context of three empirical studies, we have examined the organisational patterns of drug crime in Sweden. These studies comprise a survey of all court judgements and pre-trial investigations published and conducted in 2002 (serious drug smuggling offences), a charting of existing networks (network analysis) and an extensive interview study (based on almost 50 interviews) with inmates, customs officers, police and prosecutors. The Swedish National Council for Crime Prevention (Brottsförebyggande rådet – BRÅ) often presents results from studies in a condensed form. On this occasion, the Council has chosen to present a more comprehensive report, since no scientific description of organised drug crime in Sweden has previously been produced. This detailed presentation has also been necessary since our proposed strategies to combat organised drug crime are based on the empirical findings from these studies.

Extensive criminal networks

Both in Sweden and abroad, there exists a criminal milieu which constitutes a hot-bed for organised drug crime. Our network analysis, which focused on the 127 individuals convicted in connection with serious drug offences or serious drug smuggling charges in 2003 (in the county of Stockholm), showed that these individuals had together been in contact, directly or indirectly, with at least 7000 people who had at some time or other been suspected of committing criminal offences. In addition to these, there are all the people that the police have no record of. Thus within this criminal community, an individual always knows another member of this community, who in turn knows someone else. These individuals together constitute a network. From Stockholm, these criminal contacts extend across the entire country, but first and foremost to the metropolitan areas of Göteborg and Malmö. It is particularly important to have contacts in the county of Skåne, due to its strategic position in relation to smuggling activities. Having international contacts is also very important.

Activities organised in the form of projects

The work of drug crime is conducted in project form in groups which purchase, smuggle and sell-on drugs to smaller-scale wholesalers. It is common for purchases to be made from a group outside Sweden, which may also bring the drugs into the country, at which point the Swedish group takes over. These drug purchases take place as a consequence of personal contacts between actors in the non-Swedish and Swedish groupings. The projects assume organisation-like forms characterised by a division of labour and within-group hierarchies. The groups may be either large or small. There are also variations in the degree of specialisation. The projects may be of a temporary nature or more long-term. The non-Swedish groups are more organisation-like and hierarchical than the domestic Swedish groups.

Group members have often grown up together

Trust is of central importance within the criminal community, since the rule of law characteristic of the rest of Swedish society does not apply in this milieu. The theft of criminal proceeds or of consignments of drugs cannot be dealt with by the authorities and adjudicated in the courts. It is therefore essential to be able to rely on those one works with. Since activities are criminal, they must constantly be shielded from the authorities and it is thus necessary to choose people who will remain silent whatever the situation. One basis for trust of this kind is that the individuals concerned come from the same country, region or city, that they have grown up together, that there are family ties, common interests or that there are other factors that unite them.

Group leaders shield themselves

One distinguishing characteristic of organisations of this kind is that their leaders employ various measures to protect themselves. They do not act in direct contact with subordinate individuals such as couriers, but rather have others take care of these contacts for them. The organisations are held together by the common interest in smuggling and selling drugs for profit. The central rule is that silence is maintained in relation to outsiders. If this rule is broken, the individual concerned is punished. Threats and violence constitute the means of exercising power, and they are used as and when the need arises.

Specialisation is required

Within the sphere of organised drug crime there are many jobs to be done and special tasks to be performed. These may be divided up into research and development work, financial functions, dealing with logistics and information during smuggling operations.

As in other areas of the economy, organised drug crime makes a distinction between management and the shop floor. The core members of the groups plan, organise and finance the operations. Orders are passed from the upper level to the individuals who carry out the concrete tasks. The most risky jobs, such as working with storage or as a courier are as a rule poorly paid, and the individuals who do them often have no knowledge of the rest of the “firm”, but only of their own small part of the operation.

The wider community is exploited

The wider community provides organised drug crime with a large number of benefits. Legitimate businesses may be exploited for the transportation and storage of drugs. Individuals working within such businesses are recruited and made use of in the context of this criminal activity. In the legitimate business community, money cannot be made as quickly as in the criminal sector, but earnings are more secure. Profits from drug crime are therefore invested in the conventional economy. A research project at present underway will be examining these links between the criminal community and the legitimate business sector in more detail.

The National Council's proposed countermeasures

If this is the nature of organised drug offending, what can be done to prevent and combat this form of crime?

- The idea that it is possible to knock out these networks and groups via the arrest and punishment of individual actors is like believing that business activities in the centre of Stockholm could be seriously disrupted by simply removing a number of office staff at random. Strategies must be

focused to a much greater degree directly at the networks, by arresting large numbers of network members.

- Many believe that if only the bosses could be arrested, major damage would be done to these networks. The recruitment base for future bosses is large, with individuals who constitute regional and local contact points being the most important actors, due to their local knowledge and contacts.
- If trust constitutes the glue that binds these groups together, one strategy suited to breaking them up would be to undermine this trust. This might be achieved by conducting more work with informers and by offering “defectors” greater benefits than is the case at present.
- Many are of the opinion that the greater the number of drugs seizures, the more successful is anti-drugs work. Such seizures most commonly only lead to the arrest of couriers and other subordinate and uninformed individuals. The central actors attempt to stay clear of the drugs themselves, but not from the money generated. One strategy would therefore involve concentrating more resources on the central element in these criminal operations, namely the money, since such a strategy would also get at the central actors.
- The recruitment base is comprised of youth groups with criminal characteristics, of adults who spend time in criminal environments and of individuals from other countries who have the kind of contacts that provide the opportunity to establish drug operations. In order to reduce the size of this recruitment base, opportunities must be improved for study, work and personal development. Integration into society and the availability of good legal opportunities to earn a living are important factors.
- The business community can help to prevent these crimes by focusing more attention on vulnerable groups working with packaging, warehousing, and logistics. Individuals with substantial levels of debt in particular constitute potential targets for the criminal recruitment process.
- The use of threats and violence constitute an instrument by which power is exercised in order to prevent future disloyalty within drug crime networks. The tough reputation of these groups is thus enhanced by exposure in the media. One strategy would therefore be to avoid sensationalising internal disputes and punishments meted out within the criminal networks. At the same time, criminal investigations focusing on these incidents should be given particularly high priority since they fulfil the dual function of tackling a phenomenon that both constitutes a crime against specific individuals and also a demonstration of power directed at the entire network and at society at large.
- We are living in a multi-cultural global community in which there are no borders other than those where commercial markets begin and end. It must therefore be made less profitable to smuggle drugs to Sweden and conduct drug business here. This can only be achieved by means of a long list of measures, not least among which are measures whose focus lies outside Sweden.